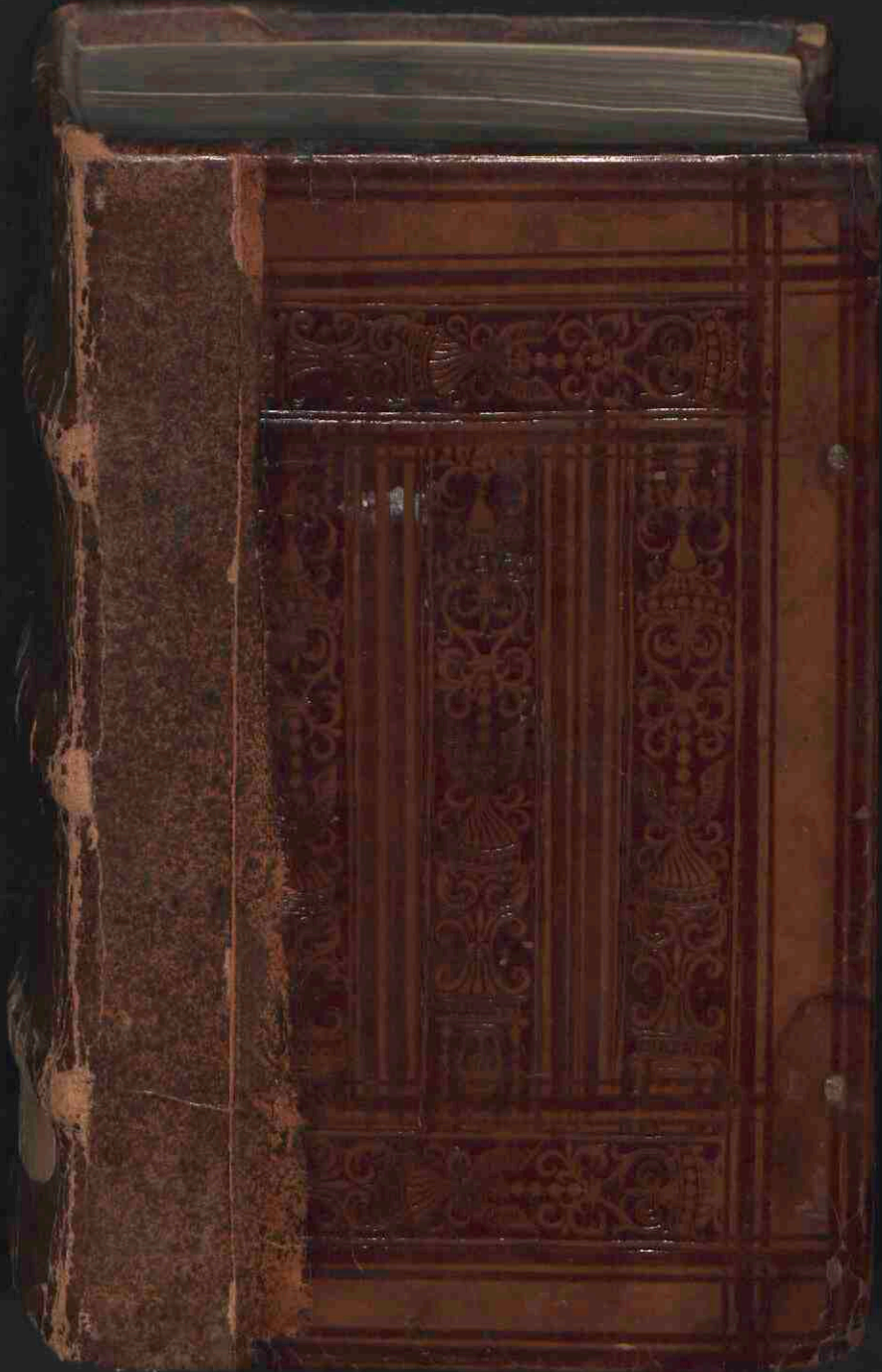

De vera et falsa religione,

<https://hdl.handle.net/1874/402378>

**Dit boek hoort bij de Collectie Van Buchell
Huybert van Buchell (1513-1599)**

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Wegens onderzoek aan deze collectie is bij deze boeken ook de volledige buitenkant gescand. De hierna volgende scans zijn in volgorde waarop ze getoond worden:

- de rug van het boek
 - de kopsnede
 - de frontsnede
 - de staartsnede
 - het achterplat

**This book is part of the Van Buchell Collection
Huybert van Buchell (1513-1599)**

More information on this collection is available at:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Due to research concerning this collection the outside of these books has been scanned in full. The following scans are, in order of appearance:

- the spine
- the head edge
- the fore edge
- the bottom edge
- the back board

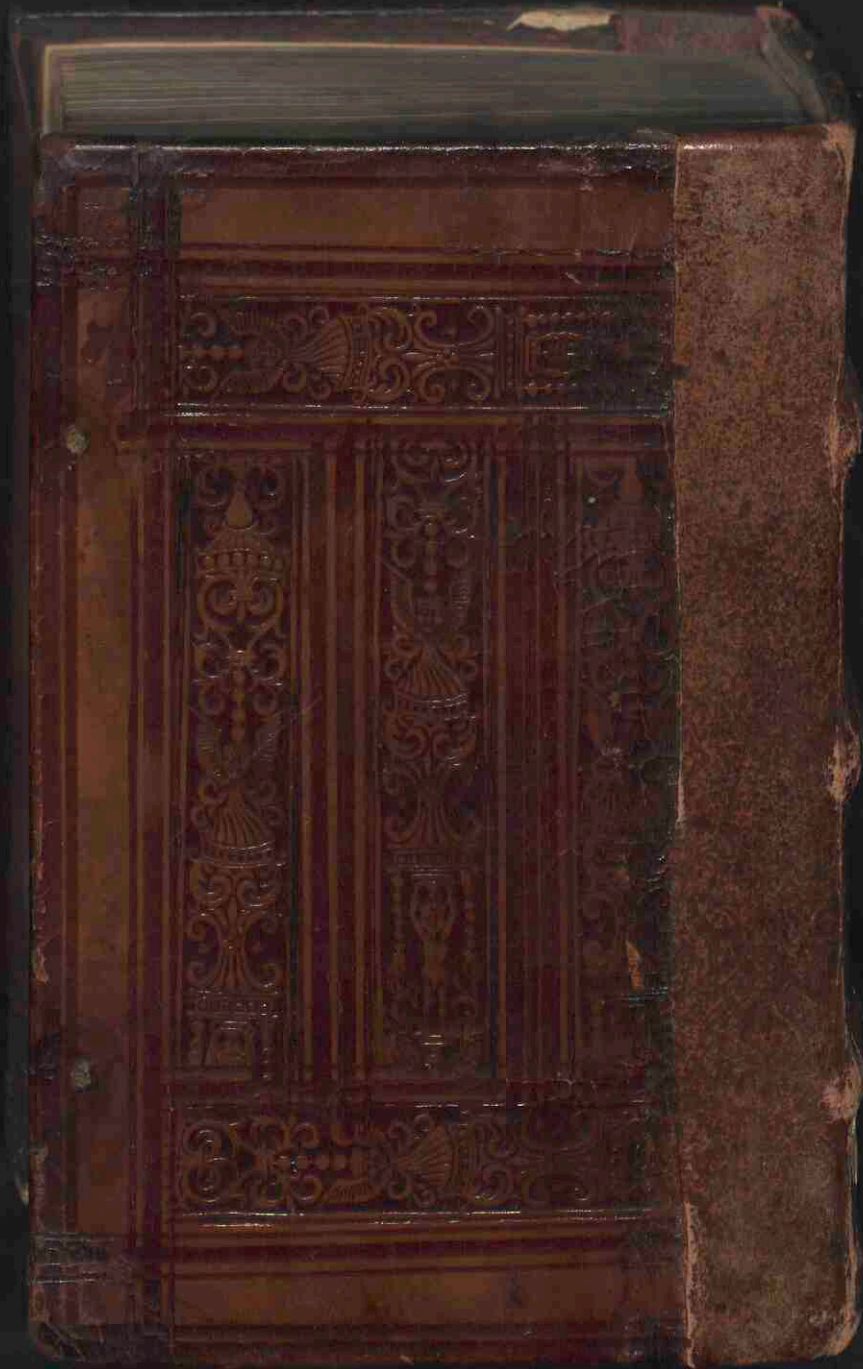
E. 036

85

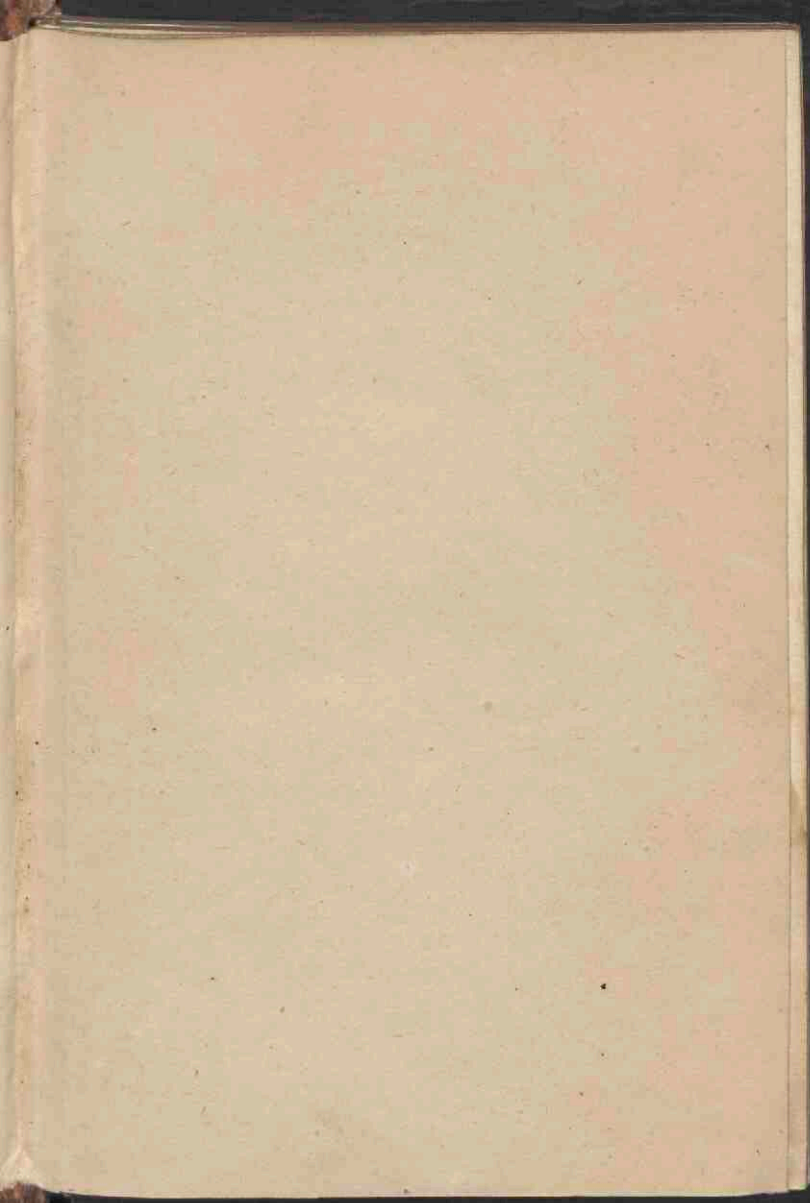

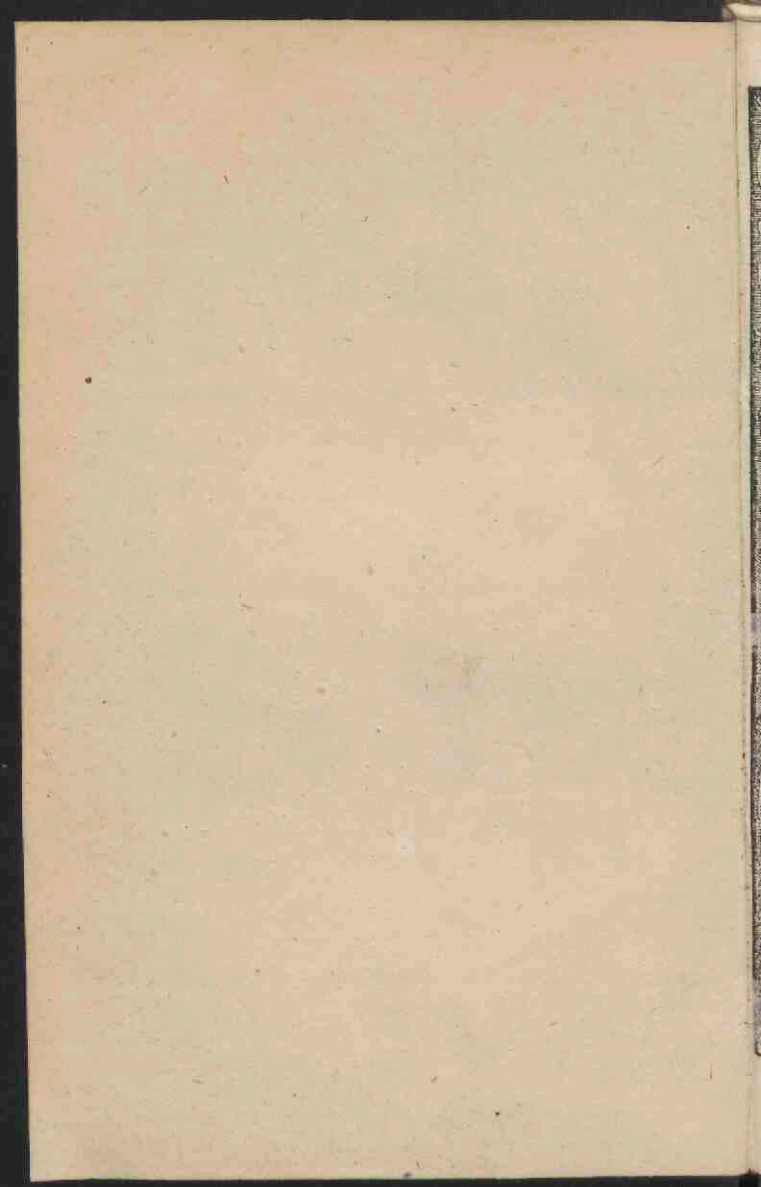

E. oct.

85

DE VE

RA ET FALSA RELIGIONE,
Huldrychi Zuinglij Com=
mentarius.

Ex domo Buegelin

Indicem capitum totius operis inue=
nies in fine libri.

TIGVRI in aedibus Christophori Fro=
schouer. Anno M. D. XXV.
Mense Martio.

Venite ad me omnes qui laboratis & one=
rati estis, & ego requiem uobis
praestabo. Matt. 11.

CHRISTIA

NISSIMO Galliarum Regi FRANCISCO
huius nominis primo, Huldrych Zuin-
glius GRATIAM ET
PACEM à Domino.

CIMVS omēs
clarissime Rex,
quàm parum ci-
uile sit, si quisq;
ex grege audeat
optimū quēque
ex Christianorū
numero adoriri:
quales hac tem-
pestate non pau-
cos esse uidemus

qui pretextu Christianæ professionis non desinunt opti-
mis maximisq; hominibus obtrudere, quæ uel ipsa im-
pudentia sua prodūt se nihil christiani pectoris habere:
hoc enim nō obturbat, tam abest ut procaciter aut scur-
riliter se ingerat: Scimus tamē iuxta hæc quàm immane
sit, ac minime principe dignum, usq; adeo superciliosum
esse, fastuq; turgidum, ut neminem ad cōgressum admit-
tat, præter paucos istos, quos ex omni hominū genere
delegit, ut sibi & à consilijs, & ad omnem prorsus oc-
casionem

AD FR. GAL. RE. H. ZV. EPISTOLA.

caſionem adſint. Hoc enim quid aliud ſit quàm principi
cancellos circumdediſſe, quos tranſiliſſe nefas ſit, imò
ultra ipſos cogitauifſe, non uacet crimine? Quis taleni
principem nò dicat eſſe multò miſerrimum, puta quod
eorum ipſorum ſeruus ſit, qui ſpeciètenus ſui uidètur
eſſe ſerui. Non quod non ſanctiſſima res ſit, Regem aut
principem audire bona conſilia: uenerari ſenes: colere
prudètes: in precio habere ſapientes: ſed quod frequen
ter, ut ſunt humana, ij qui à principibus ſupra modum
propter ueram etiam, ſingularemq; aliquam uirtutem
coluntur, protinus ut mentem principis poſſediſſe iam
uident, conſeſtim degenerent, ac eo quocunq; uelint,
abutantur. Quomò in multorù aulis euenire uidemus.
Verbo abſit inuidia, tam. n. ignote ſunt nobis Gallicorù
regum ſiue leges ſiue conſuetudines, ut quibus ceſſitudo
tua ſepta ſit uiris, prorsus neſciam: ſunt enī haud parū
multi principū, quorū latera ſic ſunt cupidiſſimis homi
nibus ſtipata, ut ſi acceſſio detur, à ſexcētis regibus ſis
multò citius abluturus quod cupis, quàm per iſtorū tur
mam penetraturus. Qui quid aliud ſunt, quàm peruiſil
iſte Draco, qui iuxta poëtarū fabulas aureū uellus cuſto
diebat? quales hodie quidā purpurati pileatiq; ſunt Epi
ſcopi, qui potentiſſimos ubique reges ſic circumſtant,
ut mirum ſit quomodo aut hi perpetuum eorum adſpe
ctum ferre poſſint, aut iſti nūquam deſerere, niſi quod
uehemèter cauent ne quicquàm ad reges permānet, qd.

AD FRANCISCVM GALLIA. REGEM

illorū artes prodat. Veruntamē, cū celsitudo tua sic ab oībus prædicetur esse, cum circūspecta: ne ad hunc modū circūscribi: tū libera & benigna, ut neminē deterre re possit, fretus sum hac tua humanitate, nō mea audacia: & hunc qualescūq; Cōmentariū nomini tuo dicare statui. Hoc autē multis nominibus: Primū, qd' Christianissimū titulo, qui Gallijs imperatis, nō imerito gloria mini: Cum uero & nos hunc Cōmentarium putemus, inuitis oībus Christi osoribus, esse christianissimum, nuncupari alij quā Christianissimo Regi non debuit: Deinde qd' Galliarū populi ab antiquo prædicantur esse religiosi, quibus ergo cōmodius potuisset de Vera & Falsa religione Cōmentarius dedicari: Postremo, quod dum Germania, cui plurimum cum Gallijs est cōmerciij, ad ueritatis lucem adperire oculos cœpit, uiciniæ lege arbitratu sum eis hoc ipsum phar್ಮacon deberi, quo lux redu citur. Fuimus enim proh dolor, longo tempore sic præ stigiosis auarissimorū hominū tenebris obfessi, ut omnia nobis non aliter fuerint toleranda, quā Israelitico populo seruitus Aegyptiaca. Sed conditor ille rerum oīm, cōscientiarum nostrarū ad afflictionē nō minus respexit q̄ istorū erumnas: lucemq; uerbi sui prodidit, qua cōtueri probē liceat quæ nā, qualiaq; sint, quæ nobis hæctenus tā periculose imposuerūt. Habet hoc peculiare cœlestis prouidentia, ut mature admoneat: patris enī famulias in morē nocte consurgit, & quæ oportet nobis, tempestiue loquitur

HVLDRYCH. ZVIN. EPISTOLA.

loquitur per seruos suos prophetas. Attamē ubi monito-
rem non audimus, paulo diutius nōnunq̄ permittit eis
calamitatibus fatigari, in quas inobediētia nostra ceci-
dimus. Testes sunt tot ab Adam usq; ad Christū secula,
post quæ uix tandē salus adfulsit, qd' amāter monentē ne
de interdictō cibo ederet, non audiuiisset: testes sunt tres
ille captiuitates Aegyptiaca, Babilonica, & Romana,
quā tamē sic usq; ad hæc tēpora Deus produxit, ut oēm
spem nō imerito abijcerent Iudæi: Testis est nostra ipso-
rum stulticia, quos Christus, apostoli, & quis nō? tam
anxie admonuerūt, ne falsis prophetis fidē haberemus:
qui nobis Christū, id est unctū, ac saluatorem ostensuri
essent longe aliter atq; ipse ac sui fecissent, sed omnia
nequicq̄: recepimus enī Deos alienos lōge absurdiores
quā ullæ unq̄ Gentes fecerint: quæ enī Gens cras imō
iam nūc periturū hominē pro deo coluit, quomodo nos
Romanū Pōtificem coluimus? Neq; est ut inficiari possi-
mus: deum enī in terris adpellauimus, cultu uero longe
honorificentius uenerati sumus hominem quā Deum.
Quando enī Imperatores & Reges in terram concide-
runt, ut Deum optimum maximum adorarēt? ad genua
demisisse sat erat. Quis Christo pedes præter paucos
quosdā est osculatus aut amplexus? Quis contra hic ad
colloquiū admittitur, ni prius huius Dei soleas linxerit?
Propter peccata igitur nostra tam abominabilē idolo-
latrīam nō intelleximus, idq; tam diu. Cū uero iam tan-

AD FRANCISCVM GALLIA. REGEM

dem uisum est æternæ bonitati miseros à tanta calamitate liberare, uerbo, ut diximus, reduce, quis non uidet, quæ fœde simus ad tam clarâ lucem hallucinati; imò uero, quis nõ miratur tam stolide hallucinari potuisse istos, qui mente et sensibus præditi sunt? Sic inquam, benigna Dei prouidentia mature quidem cauet: at ubi male obtemperamus, aut eius uocem negligimus, ultor fit, qui pauloante pater fuerat: ac tam diuturna calamitate premit, donec culpâ in terra hostili agnoscamus. Quâ ut primum cõfessi sumus, in priorem restituit decorẽ. Quo circa frequenter debent, qui modo sapiunt, uitã suam censere. Quæ si pessima est, mutari debet: ac nihoc fiat, multam pro foribus adesse nõ ambigere: si uero ad normam Christi sese quotidie fingit, omnia sperare: tam enim abest, ut Deus quicquã eorum, quæ condidit negligat, quàm alienũ est ac inusitatum, ut parẽs eius obliuiscatur, quẽ in utero gestauit ac nutrit. Quin ergo nusquã cesset, nusquã oscitet, nusquã securis esse licet nobis, aut stertentibus, ut quæ primũ ille uocẽ dederit, cõfestim exiliamus, cũ Samuele dicentes: Loquere domine, quoniam audit seruus tuus. Tollamus ergo, clarissime Rex, paulisper oculos, atque circũ agamus ad uidendũ, ut mūdus iste immūdus habeat: an? fortasse ipsa morbi magnitudine possimus deprehẽdere medicina opus fuisse: nã si illa maxime opus fuit, maxime quoque uidebimus diuinã prouidentia tepestiue remediũ attulisse: ipsa enĩ nunquã cunctatur, nunquã abest. Põtifices hic tacebo, quibus ut impu

HVLDRYCHI ZVINGL. EPISTOLA.

dēter sibi primas in rebus omnibus semper sumpserūt,
 sic & primi futuri sint qui plectātur: hāc ergo ob cau-
 sam, quodq; in Cōmētario nostro satis prahuntur in lu-
 cem, ipsos transliemus, & ad Reges ac principes aciē
 dirigemus. Vides ergo, Christianissime Rex, ut omnes
 frē p̄ncipes, haud aliter tumulētur, stulticiaq; sua pec-
 cent, q̄ uel Troiani uel Græci fecerunt, quum illi amore
 perditū ac furientē sequūtur iuuenē, isti meretricem re-
 petūt. An nō stultorū populorū ac regum cernimus ex-
 stus? An nō uidemus miserā plebem plecti, quicq; re-
 ges peccant? Cupiditas an nō omnia miscet? Que, ut
 quidq; uenefico est adspectu intuita, iā nisi adipiscatur,
 fascinat tamē, ut ab eius ui nihil sit cuiq; tutū, aut inuio-
 latū. Ad alienā prouinciā aut regnū oculum iniecit, om-
 nia in dimicationē adducit: neq; receptui canit, donec
 aut ipsa funditus pereat: aut qd' cupit, funditus perdat:
 nulle enim unq; occupationes rerū alienarū citra alte-
 rius perniciem praterierunt. Quum uero istud ante oīa
 principibus adesse debeat, ut ab iniuria custodiant: &
 bella sic temere ccepta, citra iniuriā transigi nequeāt:
 ipsiq; bellorū plerumq; autores sint: quis non uidet ne-
 cessarium esse, ut dominus uerbi sui lucernam tandem
 in medium ponat, qua uulgo quoq; cernere possint,
 quā rectū sit, aut curuum, equum, aut iniquū, qd' cu-
 pidissimi principes gerunt? Nunc aciē ad plebem
 Christianā dirigemus. Vides ergo, ut illa sit degrauata

AD FRANCISCVM GALLIA. REGEM

uides autē ut nō prater rationē? Priore loco mihi considera, quot et quantis exactionibus, tributis, uectigalibus opprimatur: Vt per eorum corpora fortunasq; omnibus ad gloriā, & diuitias cupidi principes penetrēt: adeo cōtemptim, ut Hannibal ille Dirus unū elephantū olim uideatur maioris fecisse, quā istī aliquot hominū manipulos. Nihil putatur, etiamsi multas myriades cōtriuerint, modo quod cupiebāt adsequantur. Quid autē duplicem oppressionē cōmemorem? Nō satis est omnia sua in regum esse potestate, nisi & hoc, quod reges fecerant illis reliquum, perditissimorū hominū uersutijs esset obnoxiiū. Adest lupus, nolo enim pastore aut episcopū uocare, quem ne lupi qdem nomē digne potest exprimere: adsunt monachi, partim adeo dites, ut omnium arrogantia, stulticiamq; diuitū superēt: partim adeo ad emedicandū impudentes & pccaces, ut iniusticia extorqueant, qd' misericordia negabat: quum tamen, quod ad cumulū adinet, ditissimis istis sint paulo inferiores. Vnde enim illis, ut tot myriades pro uno purpureo galero numerent? Adsunt, et ad hūc modū monachæ, miserāq; plebē Christi sic laniant, lacerāt, cōculcant, ut, quod ad corpus adinet, prestare uideatur sub impio rege uiuere, quā sub Christiano, qui tā impie permittit plebem sibi à domino creditā, discerpi. Nō possū christianissime Rex hic nō libere, quod sentio, ploqui. Que fuit amētia; pietas enī esse nō potuit, ut Reges paterētur intra

fines

fines suos monasteria ociosorū hominū excitari? si præ-
 dones aliquot arcē unā & alterā extruxissent, nonne
 totis exercitibus fuissent deturbati ac fusi? cū tamē isti
 nō citra discrimē raperent: uindicem enim manū timere
 cogebantur. Nūc autē, qum tot prædonū impune gras-
 santiū monasteria, ubiq; ceu deliciarū omnium paradi-
 si, & lustra tanto tempore uiguerint: neq; obscurū sit:
 ut omnia omnium bona sibi uendicēt: experūtur enim et
 principes et reguli, quomō per eorū auariciā sibi quoq;
 nō nihil incipiat decedere: Quī sit, ut ad hūc modū ad-
 sictā plebem nemo cōsideret? hinc sanē, qd' omnes au-
 riciæ student iuxta Phophetæ uerbū: & cum mala leua-
 re deberent aliqua saltem parte, dicūt: Pax pax, sed hoc
 cōsilio, ut sibi bene sit, non plebi Christianæ. An' ergo
 putamus cœlestē patrem familias ad istas populi sui ca-
 rūnas supinū stertere? Videt & iudicat. Deinde conside-
 ra, ut & plebs tam aspera, non citra causam patiatur
 nonnūquā. Ut enim auaricia est in capite omnium, impu-
 dentius nemo circūscribit proximū suum, fallit, scenore
 opprimit, quā Christianus Christianū. Inuerecun dius
 nemo scortatur, mœchatur, & omnē libidinē aut fert,
 aut perpetrat. Fastus autē tātus est, ac uestitus luxuria,
 ut omnes, qui olim ppter hæc uitia infames facti sunt,
 uincantur. Crapula talis, ut omnes omnium etatū histori-
 as superet. Adfligit ergo dominus tot malis plebem suā,
 ut ad uiam reducat. Cū ergo, ut ad initia redeamus, no-

AD FRANCISCVM GALLIA. REGEM

stro ipsorū iudicio fateri cogamur mundū uniuersum sic esse corruptum, scelestū, ac impudentem, ut corrigi prorsus oporteat: sciamusq; celestē patrēfamilias nusq; deesse, sed perpetuò aut monere, aut pcutere: ac simul uideamus eū misisse uerbū suum, ut sanet uomicā istam inueteratā, & eripiat ne pereamus. Quis nō leuabit ad domini uocē caput? quis ignorare poterit adesse diem Domini; nō postremū istum, quo dominus uniuersum simul mundū iudicabit, sed quò presentē rerū statum emēdet? Leo rugiet, inquit Propheta: Quis nō timeat? Dominus deus locutus est: Quis non prophetet? Dedit inq; altissimus uocē: quis ergo non dicet? Audiā quid loquatur cōtra me dominus Deus? Euāgelū suum, qd' nostro damno diu latuit, etiamsi litera nō lateret, nō aliter quā olim Iudæis Deuteronomiū, nunc uelut postliminio reduxit, ut uitijs squalidos repurget. Nusq; deest nobis, modo ipsi nō desimus nobis ipsis, mūdū nūquā permisit impune esse pessimum, sed simul nunquā nō monuit, ut tempestiue mores uerteremus, anteq̄ ille ferulā paruisset. Qui ergo uitam mutauerūt: animas suas liberarūt: qui uero minus, misere exterminati sunt. Qd' Sodoma & Niniue probant. Quapropter & nobis unice spectandū est, ut ex pessima uita optimā faciamus: aut tanta mala perpetiamur, ut cum propheta queri cogamur: Quis dabit capiti nostro aquam, ut ad saturitatē possimus deflere calamitatē, quæ super nos cecidit?

Verbum

HVLDRYCHI ZVINGL. EPISTOLA.

Verbum Dei nunquam impune neglectū est. Quum ergo nunc & uideamus & audiamus uerum Dei uerbum herbescere, ne utiquam impune negligemus. Dicat licet aliquis: Verbum dei nō est, quod isti prædicāt, nam si Dei uerbum esset, libenter acciperem: nihil porro moueamur: ipsa enim totius mundi malicia exigit, ut emendetur. Verbum ergo nouum, quum simul audimus, aliū esse non potest, quā Dei: qui quādoquē pergimus esse scelesti, monet: ac dum non audimus, castigat. Ex sceleribus ergo nostris colligere possumus, deum cogi, ut uerbum mittat ac uirgam. Est & alia certa exploratio, qua manifeste uidemus hoc Dei uerbum esse, quod hac tēpestate prodijt: mitto tamen interim dicere de quorundam abusu, qui uerbi prætextu uel rei priuatæ, uel gloriæ student. Satis est ante dictum de mundi corruptione, quam nemo inficiatur. Quum ergo quisq; facile uideat hoc uerbum, quod hodie prædicamus, ex diametro cum ijs uitijs pugnare, quibus scateamus, negari nō potest quin sit uerbum Dei. Hanc ob causam: cū clarissime Rex ipse quoq; uiderē iniquissimis bellis, pugnis atrocissimis exūdare omnia: rapinis, cōtumelijs, furtis, latrocinijs oīa cōspurcari, ac dubia reddi, admoui et ipse manū aratro, uocēq; extuli sic, ut auarissima Roma & Idolū, qd' illuc colitur: etiāsi caro sit crassissima: tamē exaudierit. Hinc Theologorū istorū

AD FRANCISCVM GALLIA. REGEM

qui pro mercede pphetant, deumq; suū ūctrem unice
 colūt, dānationes, deuotiones, ac p̄scriptiones, quæ &
 me & alios nō paucos, nolētes etiam, compulit calamo
 quoq; rem gerere. Cū ergo multi ex Italia uiri, plures
 autē ex Gallijs tuis, sic tū docti, tū pij, ut quod apud me
 ambirēt, fermē pudor negauisset: qd enim facias; dicē-
 ti, hi colūne sunt, & tu illis scribes tuā de religione sen-
 tentiā? Cū inq; optimi undiq; uiri nominis nostri fama
 respersi, tantopere instarent, ut quid ipse de Religione
 sentire, edito libello testarer: uicit eorū tum autoritas,
 tū iniusticia pudorē: morem q; pro uirili gessi. Tua igitur
 clarissima celsitudo ô Christianissime Rex, hoc qd
 quid est operis tibi dicatū, benigno uultu accipiat. Scri-
 psit aliquando sanctissimus, doctissimusq; uir Hilarius è
 Gallijs tuis natus, ad omnes Germaniæ fratres & Epi-
 scopos: utinā ergo fiat, ut uices reddidisse aliquādo glo-
 riari possimus, qd' equidem nō ad nostrū istū incultū li-
 bellū refero, sed ad alia Germaniæ doctorū piorūq; ho-
 minū scripta. Veruntamen audi obsecro humanissime
 Rex: Habes in regno tuo istud sorbonicū Theologista-
 rum Genus, qd' pro dignitate nemo depingere queat.
 Linguas ignorant, at nō modo cōtemnūt, sed etiā per-
 sequuntur, qum ipsi linguas ad maledicendū acuere ut
 serpētes soleāt. Quæ ex sacris literis deprompta sunt,
 impia p̄nūciāt, hæretica, & blasphema: qum ipse nō
 uideam ullū doctrinæ Genus esse in deū blasphemius,
 quam

HVLDRYCHI. ZVINGL. EPISTOLA

quàm qd' ipsi sectantur. Philosophiæ interdictum est à Christi scholis: at isti fecerunt eā cœlestis uerbi magistram, & eā tandē, quam ex ultima lacunarū fece hauserūt, dispereā enim, si uel unā: unam dico sententiam Aristotele dignā: in manibus habeāt, adeò barbarū est quicquid isti agunt: adeo frigidū, ut somniū narrare citius crederes, quàm Philosophari. Hoc inq̄ hominū Genus per quicquid est diuinū, quicquid est humanū, paulisper iube Harpocratē facere: ne dum impune sinas, quicquid in buccā uenerit, cōtra Christū effutire, eius indignationē incurras. Deinde, quod ad me adinet moueas, ut hæc nostra, si quidem legere & consutare uolent, non citra scripturā uere sacram faciant. Id autē si fecerint, lucrabuntur fratrem: sin minus, floccifaciemus quicquid tandē cornicentur. Habes & aliud doctorum Genus, quod res cœlestes callet, non humanas: & quicquid ad hos adinet, puta linguarū peritiā, morū simplicitatem, uitēq; sanctimoniā, habet. Hoc tu Genus sic cole, ut nihil æque in precio habeas atq; istos: neq; circumte solū habeas, præter paucos quosdam, qui & tecū de rebus diuinis colloquantur: sed per uniuersum regnū curricula illis distribue, in quibus noua Christi mandata, non colūnis, sed cordibus insigant. Videbis ergo regnum tuum, nō nihil diuturnis bellis adstrictum, protinus denuò uernare: collabi fastū, pompā, luxuriā, libidinem, molliciē, omnia simul uitia: pullulare iusticiā, fidē,

AD FRANCISCVM GALL. REGEM

misericordiam. Neq; te unquam in eam sententiã trahi
 patieris, in quam quidam clarissimam matrem tuam tra
 here conatus est, uidelicet ut Euangelij doctrina ob
 stes, tãquam pacis turbatrici: in Germania enim omnia
 esse mixta: neminem audire principũ imperia: & tur
 bata prorsus esse omnia: nam qui sic loquuntur, Deo nõ
 seruiunt, sed suo uentri. Sic enim habet Euangelij nego
 cium: Cœlo descendit, quò infecta re, nequit aut uacũũ
 redire: fieri ergo nequit, ut ubicunq; predicetur, non à
 multis recipiatur. Cum ergo mundus ex bonis æquisq;,
 ac improbis & nebulonibus constet, euenit, ut quanto
 quiq; sunt ab hypocrisi alieniores, tãto facilius ad Euã
 gelij partes concedant, siue sint è bonorum siue malo
 rum numero: sepe etenim numero publicani & pecca
 tores anteuerterunt quosdam egregie sanctulos in re
 gno Dei. Qui uero iam pessimi sunt, & uident quosdã
 sue sortis ad Christi partes transuisse, simulant & ipsi
 se non minus transuisse, hoc consilio, ut se ociose pa
 scant: uehementer enim fauent, qui pij sunt, egentibus
 fratribus: imò nisi fauant, pij non sunt. Vbi ergo magi
 stratus obstat, quo minus libere currat cœleste uerbum,
 ibi optimi quiq; animum à magistratu auellere, & oĩa
 spectare quæ cœlestem doctrinam retinere possint: Et
 quanquam hoc difficulter faciant, tamen faciunt, quod
 nolint inuentum animæ thesaurum amittere. Hac rati
 one fortasse factum est, ut quibusdam Germaniæ locis
 periculose

HVL D. ZVING. EPISTOLA.

periculose dissideatur, dum magistratus uetare conati sunt, ne libere prædicaretur uerbum. Sed mihi crede clarissime Rex, quod ubicunq; magistratus uerbo non conatur habenas imponere, ibi optimi quicq; cum magistratu sentiunt: quo deinde facile arcentur hypocritæ isti & uetres, qui se Diaboli ritu in angelos lucis transformant. sic habet incrementi ratio. Emolimentū si quis spectare uelit, perlecto libro inueniet quantum respirationis possit regibus populisq;, si ad Euangelij uerbum mores reformare statuerimus, prouenire. Iam Celitudinem tuam iubeo cum omibus, qui ei subditi sunt, esse incolumem. Domini est regnum, ne ergo committas ut in eius regno uerbum ipsius elimines. AE qui boniq; consule istam tibi dicandi audaciam: scripseramus maxime in usum Galliarum. Nihil ergo æquius erat quàm ipsarum Regi, quod natū esset dedicare, ne fraudi quicquam uerti posset. Ex Tiguro Anno. M. D. XXV.

AD LECTOREM.

ROMI Seram candidissime Lector ante annum fermè multis trans alpes, doctis, pijsq; hominibus, quorum nonnulli multa mecum de plerisq; fidei rebus coram contulerant, meam de Religione Christiana sententiam latine scripturū. Obsiterūt aliquandiu uarie occupatio

AD FR. GAL. RE. HV. Z. EPISTOLA.

nes, quo minus promissa prestaremus. At tamen ut sponde noxa presto est, coëgit me fides data, ut noctes & dies sic per menses tres & dimidium sudauerim, ut nō minus potuissem ad Gellij exemplū Noctes uocare (id qd' nimirum hostes libenter facturi sunt, sed alia ratione) quā Cōmentarium. Sed Cōmentariū hac ratione libuit adpellare, qd' Cōmentarij ferè sunt, si modo uocè recte intelligimus: qui haud aliter quā epistola cum amico cōmentatur, nisi qd' cōmentarij fusiores sunt & liberiores. Cū ergo libèret de religione christiana cum doctissimis Galliarū uiris cōmentari, nec tamen daretur, Cōmentarium mittere statutū est: sic ubiq; festinatū, ut sæpe relegendi uix fuerit data facultas, tam abest, ut ulla castigandi aut ornandi adfuerit. Sed recte habet, Cōmentarius est, nō oratio aut liber, nonum depressus in annū. Que te uero offendere uidebūtur, optime lector, ne tu uelis incognita causa dānare: sed uide an que dicimus, sint fidei simplicitati cōformia nec ne. Vale, & sicubi uideas nos errare, Christū precare, ut & ipse idem aliquando uideā: si uero senties prisca erroris nebulas & reliquias, iterum precare, ut omnem simul caliginē auferat is qui lux est, ut omnes simul possimus quod uerū est, intueri. Amen.

Errata, que alicuius momenti ab operis committentur, in calce curabimus adiungi.

DE VERA

ET FALSA RELIGIONE HVLD

rychi Zuinglij Commen-
tarius.

CRIPTV
ro de uera fal-
sâque religione
Christianorū, in
ipso limine ar-
rogatiæ pericu-
lum occurrit: su-
bito enim coor-
tuos scio, q nos
humeros haud
probe exploras-
se, nec onus li-

brauisse dicāt: Quibus utinā & mēs esset adeò prudēs,
& fides adeò pura, ut satisfactionē nostrā tam humani-
ter acciperent, quā nos æquanimiter præcipitatum eo-
rum iudicium serimus. Nam quid facilius quisq; expo-
nat, quā religionem, quā de Deo & ad Deum domi-
habet? annon semper fuerunt qui diuersimode de reli-
gione senserint? qui que diuersimode religiosi fuerint?
fuerunt omnino, quibus operæ precium non uideren-
tur, ut Deum in cognitione haberent. Roman. primo-

2 DE VERA ET FALSA RELIGIONE.

fuerunt contra quibus uideretur. Hinc de religione dis-
 sensio. Quibus enim nihil antiquius fuit, quam scire co-
 gnoscereq; Deum iuxta Prophetæ uerbum. Hier. 9.
 illis sese amplis flatibus cœlestis spiritus sic ingessit, ut
 solum dominum agnoscerent, qui misericordiam, iudi-
 cium & iusticiam faciat. Qui uero contra suo iudicio
 sapientes erāt, fortes, diuites, de Deo statuerunt quod
 eis uisum esset: ac ne impij existimarentur, quibus uisum
 est obsequijs de meruerunt, non quibus ille gaudet. Un-
 de paulatim factum est, ut multi eam demū religionem
 amplexi simus, quam humane sapiētiae dolus fingere,
 promulgareq; fuit ausus: quæ tam abest ut religio uoca-
 ri iuste possit, ut hypocrisis rectius impietas & super-
 stitio nuncupari debeat. Facillimum igitur nobis est de
 uera falsaq; Christianorum religione scribere, ac uelu-
 ti rationem fidei nostræ reddere: quam non ex huma-
 næ sapientiæ lacunis, sed ex diuini spiritus imbre, qui
 uerbum Dei est, hausimus. Prōinde censors istos nihil
 moramur, non enim nostræ ostentamus, sed mercedem do-
 mini exponimus, quam sine argento sine præcio iuxta
 Prophetæ uerbū distrahere licet. Quod si quis eā despi-
 ciat, despiciat: si oppugnet quantū Gygætes proficiet.

De uocabulo Religionis.

Religionis uocabulum à relegendo Cicero de nat.
 deo. lib. 2. deriuatū esse putat, quod qui religiosi essent.

solícite cuncta retractarent, ac uelut relegerēt, quæ ad
 deorum cultum pertinerent: quæ quidem uocabuli ra-
 tio nobis quoq; accommoda erit. Nos enim religio-
 nem hic accipimus pro ea ratione, quæ pietatem totã
 Christianorũ, puta fidem, uitam, leges, ritus, sacramen-
 ta complectitur. Dum autem additione ueri & falsi re-
 ligionẽ à superstitione distinguimus, in eum usum fit,
 ut cum Religionem ex ueris uerbi Dei fontibus propi-
 nauerimus, altero ueluti poculo superstitionem quoq;
 prebeamus: non ut quisquam de ipso bibat, sed ut ef-
 fundat & confringat. Sic enim ferè cõparatum est, ut
 diuersa & contraria inuicem collata liquidius cogno-
 scamus, quàm si altero prolato & expolito alterum in
 obscuro serues: sunt enim quorundam mentes adeò uel
 tardæ uel imbecilles, ut aut nihil adsequatur quàm qd̃
 porrexeris: aut metu tyrannorũ, quod adsequatur sunt
 nõ audeant proloqui. Aperte loquar. Multi sunt, qui
 dum Christi uerbũ: Vos autẽ nõ sic, scilicet dominabi-
 mini, audiũt ijs quidẽ dici quos ecclesiasticos uocamus,
 aduc tamen adeò incogitantes sunt, ut cũ diuersum ui-
 deant ab episcopis fieri, nunquam apud se dicãt hoc ni-
 mirũ contra dei præceptum est: alij uero tã meticulo-
 si sunt, ut quamuis uideant, non tamẽ audeant prode-
 re quod inique sit. Operæ precii igitur erit, ut cum de
 religione iusta & uera dixerimus, confestim de falsa
 quoq; tractemus, ne perpetuò de uera religione strẽnuè

quidē disputantes, re simus irreligiosi, impij, infideles. Quod aperte uidemus hac tempestate cōtingere, dum nō modo Episcopos quosdam, sed & principes iam aliquot uidemus huiusmodi leges dare, Volumus ut Euan gelium prædicetur, sed ad uerbum, ita ut nihil prorsus uel explices, uel compares: istud nimirum quod diximus spectātes, multos uidelicet esse, qui suo pte ingenio nihil ponderent: at si occasionem dederis cogitandi, iam capere, iāmque superstitionem à religione cerne re: quæ res postmodum istis sit detrimento futura non uulgari: quo fit ut multi audiant fidei uerbum, nihil tamē sint quàm superstitiosi. Quod quid aliud est quàm infantibus nuces integras proposuisse? quarum putamen, dum ad nucleum penetrare nequeūt, lambunt donec fastidio capti nucleum cum putamine abijciant. Erit ergo iste in hoc opere ordo. De uera religione priore loco, mox de falsa dicemus, non peculiaribus aut distinctis libris sed distinctis periodis.

Inter quos constat Religio.

Quādoquidem autem religio fines duos complectitur, alterum in quem tendit religio, alterum qui religione tendit in alterum: proximum esse oportebit ut de utroque extremo dicamus. Hoc est, Cum Deus sit in quem tendit religio, homo uero qui religione tendit in eum, fieri nequit ut rite de religione tractetur nisi ante

omnia Deum agnoueris, hominem uero cognoueris.

DE DEO.

Quid sit Deus fortasse supra humanum captum, uerum, quod sit, haud supra eum est: multi enim sapientium huc penetrauerunt ut Deū esse non ambigerent, etiamsi non defuerint qui hoc ipsum, Deum esse, pluribus tribuerent, intelligentiae nimirum angustia, quae tā tam potentiam & maiestatem, quantam diuinam esse oportere uidebant, uni ac soli tribuere non audebat: Id est, parauerunt nihilominus qui horum de deo *μικρολογίαν* citatē, uel senserint, minusquē constare posse, Deum esse, si id plu humilitatibus, quā uni ac soli tribuatur. Quocirca (siue hoc tem. diuinitus siue humanitus factum sit, nunc mittimus, paulo post reddituri) in hanc sententiam deuenierunt ut unum Deum ac solum esse pronunciarent. quumuis, ut est humana mens deses & sui negligens, non magni aestimauerint, huic de deo agnitiōi firmiter adherere, contenti haud dubie quod agnouissent: atq; hinc sibi placentes, uiuere ad illius nutum, contempserunt. Id quod etiamnum doctorum uilgus inter Christianos facere uidemus, strennue quidem de uerbo deq; uero cultu dei digladiari, re tamen ipsa nihilo meliores fieri. Horum omnium fundamentum est, quod Paulus Romanis. i. scripsit, Notitia dei, in quies, inter ipsos manifesta est, nam Deus illis manifestauit. Hic obiter reddemus quod paulo ante reseruauimus. Videmus hic aperte

6 DE VERA ET FALSA RELIGIONE.

quod dei est ea, quam nos natura nescio cui, ferimus acceptam, de Deo notitia. Deus enim, inquit, manifesta-
uit. Et natura quid aliud est, quam cōtinens perpetuaq;
Dei operatio, rerumq; omnium dispositio? Et mens no-
stra unde nam est, quam ab eo qui operatur omnia in
omnibus? Accessit autem Paulus hoc loco non nihil ad
Gentilium, cum de Deo loquitur, usum: non quod ipse
sic sentiat quod Dei cognitio ab humana ratione pro-
ficiscatur, sed quod Gentiles sic sentiret, inter quos et
Iudeos hic sequestrem agit. Vnde caute adiungit, De-
us manifestavit eis. Cuius nos exemplum secuti, à quæsti-
onibus istis, quod sit, et quid sit orsi sumus, quò facilius
nos caperent ij, qui de Deo scientiam ex homine po-
tius quam Deo hauserunt. Nun credimus ad Pauli ver-
ba. Notitiam Dei manifestā etiam Gētilibus fuisse, nam
Deus eam patefecerit: nam inuisibilia eius, inquit, con-
siderata ex his quæ facta sunt à condito mundo, perspi-
ciuntur, nempe eius tum potentia, tum diuinitas. Ut
iam sint inexcusabiles, eo quod Deum quidem agnoue-
runt: sed ut Deum non glorificauerunt, nec grati fue-
runt, quin potius per cogitationes suas uani facti sunt,
et contenebratum est imprudens cor eorum. Et cum
suo iudicio sapientes essent, stulti facti sunt, et cōmu-
tauerunt gloriam immortalis Dei similitudine imagi-
nis non modo mortalis hominis, uerum etiam uolatilium,
quadrupedum et reptilium etc. Deum igitur esse, uul-
go consen-

DED EO HVL. ZV. COMMENTARIVS.

go consensum est apud omnes Gentes, sed ratione longe diuersissima: quidam enim ad unius Dei agnitionem uenerunt, sed ut oportebat non coluerunt, atque horum paucissimi fuerunt: alij uero uim ac potentiam humana augustiorem quam prorsus sensissent, Deum agnouerunt eam esse: ueruntamen unam ac solam non acceperunt, sed ad se conuersi, qualis nam Deus esset, imaginati sunt. Diuiserunt ergo eum aut omnia in plures, quod infinitam eius potentiam nullo modo caperent, & mox quemlibet eorum propria inuentione, alia atque alia figura induerunt. Hinc idolorum demonumque cultus, qui se callide eos faciebant, quos miseri mortales, misere sapientes pro dijs in augurauerant, figurisque uarijs distinxerant: sic liquidò patere, arbitramur omnibus ferme Gentibus in hoc esse consensum, ut Deus sit: quamuis ipsū, alij plures faciebant, alij pauciores, paucissimi unum: quem tamen animi tarditate, & propriae sapientiae confidentia negligebant, & de eo quod placisset sentiebant, ac eodem modo quibus uoluissent colebant. De qua re non solum nostri totis libris sed etiam Philosophi plurima scripserunt.

Fideles autem (sic enim credulos uel pios, uel Dei ueri cultores adpellari uulgo receptū est) hoc uno fideles sunt, quod unum uerum solum omnipotentem Deum esse credunt, eoque solo fidunt. Porro, qui fiat, ut pijs sic de Deo sentiant, nec Gentium more quamlibet

ignotam uim Deum faciant, pio facile est dicere. Eius fit tum uirtute tum gratia in quem creditur: nam quod ad ingenium & naturam hominis adinet, nihil differt pius ab impio. Pröinde in Deorum errore cuius posset contingere quod cuiquã, nisi esset augustior quædam uis que mentē humanã, natura nihil abhorrentē ab his q̄ maxime errāt, ad se uocaret, ac sibi alligaret: atq; hic se primæ fidei ac pietatis uenæ aperirēt. Nō. n. ut pleriq; arbitrati sunt, fideles ideo fideles sūt, quod audiūt Mosem dicere, In principio creauit Deus cœlū & terrā: inueneri enim sunt qui hoc audiūt, sed non credūt mundum iuxta Moscos traditionem conditum. Sic etiam qui dominum ipsum loqui, miracula facere uident & audiunt, non continuo omnes pij sunt: fuerunt enim cum olim tum Christi tēpestate, qui tam abest ut uel uidendo uel audiēdo ad Deum conuersi sint, ut cōtra nulli magis se uerint, non in pios modo, sed etiam in pietatem ipsam. Cum igitur clarum sit, quod quicunq; audit hoc uerbo, In principio creauit Deus cœlum & terram, iam credit mundum Dei opus esse, istuc non fieri aut uerbi, aut mentis nostræ uirtute: nam si uerbum hoc posset, omnes redderentur pij: si uero mens nostra, nemo audiens esset impius, fit manifestum, quod fideles hinc credunt Deum esse, & mundum opus eius esse, & reliqua, quod à Deo hoc docti sunt: solius ergo Dei est & ut credas Deum esse, & eo fidas.

Porro

Porro quid Deus sit, tam ex nobis ipsis ignoramus, quam ignorat scarabeus quid sit homo: imò diuinū hoc infinitum & aeternum longe magis ab homine distat, quam homo à scarabeo, quod creaturarum quarumlibet inter se comparatio rectius constet, quam si quamlibet creatori conferas. Et caduca omnia sibi mutuo uiciniora & agnatiora sunt, quam diuino aeterno interminato, quantumuis in eis imagines, diuini illius, & uestigia, ut uocant, inuenias. Ad cognitionem ergo huius quid sit Deus, cum nostro Marte pertingere nulla ratione possimus: nam si iuxta Solomonis uerbum Eccl̄s. 1. cunctæ res (loquitur autem de eis quæ sub sole sunt rebus) adeò sunt difficiles, ut nequeat eas homo explicare, quæ esset præsumptio tentare quid Deus sit exponere? & Isaias. 45. sobrie commonens dicat: Vere tu es Deus absconditus. Constat quod à solo Deo descendum quid ipse sit: cum enim iuxta Pauli. 1. Cor. 2. sententiã, nemo sciat quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui est in ipso homine: sic & quæ Dei sunt, omnes ignoreret, præter ipsum Dei spiritum. Luciferi & Promethei audacia esto, si quis aliunde scire præsumat quid sit Deus, quam ab ipso Dei spiritu.

Fucus ergo est & falsa religio, quicquid à Theolo Falsa Religis ex Philosophia, Quid sit Deus, allatum est. Quod si ligio. quidam de hoc quædam uere dixerunt, ex ore Dei fuit qui cognitionis suæ semina quædam etiam in Gentes

sparsit, quamuis parcius & obscurius, alió qui uerum non esset. Nobis autem quibus deus ipse per filium suum, perq; spiritum sanctum locutus est, illa non ab eis, qui humana sapientia turgēbant, atque eadem, quæ recte acceperant, corruerunt, sed ex diuinis oraculis petenda sunt. Hæc enim ubi negligi cœperunt, descensum est in omnia carnis, hoc est Philosophiæ figmenta, ijs creditum est, ijs freti de Deo quæ uoluissent, non modo ipsi senserunt, sed & alios eadē sentire coegerunt. Cum tamen nullus ex eis cuiquam permitteret de se sentire, quod ille alius, quicumq; tandem, uoluisset: atque hæc est carnis audacia, quæ se pro Theologia uendidit. Nos quid Deus sit, ex eius ore uolumus discere, ne in studijs nostris corrupti, & abominabiles fiamus. Psalmo tredecimo.

Cum Moses à domino peteret Exo. 3. ut ei nomen suum manifestaret, quo dexterius agere uideretur cum filijs Israël, dixit dominus ad eum: Ego sum qui sum. Quo uerbo, se Deus totum exhibuit: perinde enim est, ac si dixisset: Ego is sum, qui me ipso sum, qui me opte marte sum, qui esse ipsum sum, qui ipsemet sum. Quem sensum continuo exprimit addens: Sic dices filijs Israël: Qui est, misit me ad uos: quo uerbo indicauit se solum esse, rerum omnium esse: nam nisi ad hunc modum accipias, Qui est, ut is sit esse rerum omnium, & solus sit, non distinxisset se dominus ab alijs quæ sunt: quamuis
ex ipso

ex ipso sint, & per ipsum, aductamen sunt: sicq; fieret, ut eluisse interrogationem Moseos potius existimaretur Deus, quàm expediuisse. Finge enim nec Mosen, nec filios Israël id uerbi, Qui est, aliter intellexisse, quàm sicut de re quauis dicimus, quod sit: quid putas, cum à Mose, tum à filijs Israël aliud intellectum iri potuisse, quàm, quidam misit me ad uos; quod quid erat magnum aut singulare, aut fide dignum? Fit ergo manifestū quod Moses his uerbis: Ego sum qui sum, & Qui est misit me ad uos, Intellexit eū qui suapte natura est: atq; sic est, ut esse rerum omnium sit. Quodq; filijs Israël, eadem uerba eodem sensu intellexerunt, nunquam enim à quodam temere annunciato persuaderi potuissent, ut deserta Aegypto abirent, ac sequeretur quem ignorarent. Fit idem adhuc manifestius quum etymon summi nominis Dei excusserimus, quod quidē à Iudæis cum legitur Adonaij profertur, ueruntamen signa, hoc est, literæ hanc uocem nullo pacto efficiunt: non quod Hebræi secundum literarum uim eam legere nequeāt, sed qd' propter nominis sanctitatem inedicibile putent. Nā ea uox ab essendo deducta est, aut fortasse istud uerbum, quod esse illis significat, ab hoc nomine deriuatū. Hih enī, illis fuit significat. Ihuh uero, hoc summū Dei nomen quadriliterum est, quod hæctenus inedicibile manet apud Iudæos. Quum ergo Moses dicta Dei uerba audiret, protinus intellexit, eū qui est, quoq; omnia

sunt ad se loq. Quod & dominus ei clarius aperuit, cū
 insuper iubet, ut apud seniores Israël sic exordiat: Dominus Deus patrum uestrorum adparuit mihi & c.
 nūc palā se & à potētia, & à maiestate dominus adpel
 lans, qui se pauloante ab essentia, Qui sum, & qui est,
 adpellauerat, Quibus omnibus nihil aliud inducere uo
 lumus, q̄ hoc esse primū in cognitione Dei, ut sciamus
 eum esse, qui natura est, qui ipse est, & à nullo accipit
 ut sit. Ex quo postea facile inducimur, ut liquidò uidea
 mus omnia à Deo, quæcūq; tandem quæ uidemus, nō
 à seipsis esse posse, sed ab alio, ex illo essendi fonte &
 uena, Deo uidelicet esse & constare. Esto ergo solus
 Deus qui seipso est, quiq; omnibus esse tribuit: atque ita
 tribuit, ut esse nulla ratione, nulloq; momento possent,
 nisi Deus esset qui omnibustum esse tum uita est, omnia
 sustinet, omnia regit. Quod & Isai. 40. pulchre indi
 cavit: Quis mensus est, inquiens, pugillo aquas? & cœ
 los palmo ponderauit? Quis adpendit tribus digitis mo
 lem terræ? & librauit in pondere montes & colles in
 stathera? &c.

Deus sum
 mum bo=
 num.

Illud ergo esse tam est bonum, quàm est esse: sicut
 enim solum est, & seipso est, ita & solum bonum, ue
 rum, rectum, iustum, sanctum est: nam seipso bonum est
 uerū rectū &c. Quod ipsius itidem uerbo liquet. Gen. 1.
 Viditq; Deus cuncta quæ fecerat, & erant ualde bona.
 Si ergo tam numerosa creaturarū omnium soboles ual-

de bona erat, ita ut singula & uniuersa essent bona, iam autorem eorum clarum est, bonum esse oportere: atque tale bonum quod à nullo esset, sed seipso constaret: essetq; ut omnium quæ sunt uis & essentia, sic omnium bonorum fons & scaturigo. Quod & Christus paulo apertius exprimit Luc. 18. inquit: Nemo bonus nisi solus Deus. Si nunc omnia quæ fecit, uehementer bona sunt etiam se iudice, & nihilominus nemo bonus est nisi solus Deus, sequitur, quod omnia quæ sunt, in ipso & per ipsum sunt: cū enim omnia quæ sunt, bona sunt, & tamē solus Deus bonus est: fit, ut omnia quæ sunt deus sint, hoc est, ideo sint, quod deus est & ipsorum essentia est. Quod Paulus sic exutlit Ro. 11. Quoniam ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia.

Hoc ergo bonum non ociosa quedam res est aut iners, ut supina immotaq; iaceat, nec se mouēs, nec alia: paulo enim superius patuit essentiam & consistentiam esse rerum omnium, quod quid est aliud quam omnia per ipsum & in ipso moueri, contineri, uiuere: ipse enim & à philosophis ἐντελέχεια & ἐνέργεια hoc est perfecta, efficax, cōsummans que uis adpellatur, quæ, quoniam perfecta est, nūquam desinet nunquā cessabit nunquam ambiget, sed continue sic omnia seruabit, uersabit, reget, ut in rebus factisque omnibus uitium nullum interuenire possit, quo aut eius uis impediri, aut consilium falli queat. Quod iterum ipsius uerbo ma-

Deus omnia cōtinet ac mouet.

nifestum fit, sic enim in orationis exordio habes: Dixitq; deus, Fiat lux, & facta est lux. Ecce ut uocata lux non modo subito præsto fuit, sed, ut creatoris sui obtemperaret imperio de nihilo constitit: tanta enim est eius uis, ut cum uocat quæ nō sunt, sic pareant quemadmodum ea quæ sunt, etiã si nasci prius è nihilo oporteat. Et Paulo post ait: Germinet terra herbam uirentem, & facientem semē, & lignum pomiferū faciens fructum iuxta genus suum, cuius semē in semetipso sit super terram. Et factum est ita. Ecce ut hic rudis tellus ad primā creatoris sui iussione[m] letam faciem induerit: cū enim aquæ ad alueos suos abiissent, ipsaq; apud se confidisset, nuda erat & aspectu tetro: noluit ergo nuditatem eius mortalium oculis expositam esse deus, ac iussit ut se confestim uirenti herba uestiret, proditisq; arboribus, ornaret, quo nascentibus continuò animantibus omnigenis, hospitium singulis præbere iuxta cuiusq; ingenium posset. Neque hoc solum, sed ne unquam ulla esset annonæ caritas tam herbis quàm arboribus, uim producendi seminis indidit: ut cum ad exigendā hyemē, quicquid haberet, nobis iam porrexissent: mox uertēte anno, rursus ad idē opus accingeretur: id aut̄ perpetuis uicibus. Quæ cū stabili tenore quottannis fieri uidemus, nōne creatoris immensam uim, prudentiam, & erga opus suum curam & gratiā agnoscimus? nō solum enim dixit, & facta sunt: mandauit, & cre-

ata

ata sunt, quæ ille uoluit, sed quæ creauit, etiam pauit: nam neque coruorum pullos oblitus est. Cum ergo omnia quæ uel mouentur aut uiuunt ideo uiuunt & mouentur quod sunt: nisi enim essent, moueri nequirent, aut uiuere: quod autē sunt, in Deo & per deum sunt. Inde colligi clarissime potest, Deum, ut est esse omnibus & consistere, ita & uitam motumq; esse omnium quæ uiuunt & mouentur. Quod pulcre Paulus. act. 17. ostendit, sic post latiore sermonem colligens: In ipso enim uiuimus & mouemur & sumus. Sicut & quidam uestrorum poetarum dixerunt. Ipsius enim & genus sumus. Videmus hic obiter usum Apostoli in citandis prophanis scriptoribus, quod eis nequāquam utitur quasi autoribus: sed si quid cœlestis spiritus per eos dictum uoluit, ostendit hoc ubi nam inuenire liceat ne margaritam unam & alteram sectando cuncta ipsorum stercora euoluere cogeremur. Redeo: Istis ergo patet, in Deo & per Deū, ut omnia esse & consistere, sic omnia in ipso & per ipsum uiuere, moueri. Quod & ipse per os serui sui Moseos ostēdit sic inquit is. Deut. 30. Ipse enim est uita tua & lōgitudō dierum tuorum.

Neq; rursum sic est uita motusque rerū omnīū, ut aut Sapiētia, ipse temere inspiret aut moueat: aut quæ spirant uel prudentia mouentur, temere ex ipso petant quo uiuant & moueant & sciētia tur: quomodo enim ex ipso peterent, quæ ne esse quidē Dei possent, nisi ex ipso essent, aut quomodo peterent ante

quam essent? Constat ergo Deum non modo tanquam
 materiã aliquã id esse, à quo omnia sunt, à quo omnia
 mouentur & uiuunt: sed simul esse sapientiam, scien-
 tiam, prudentiam talem, cui nihil sit absconditum, nihil
 ignotũ, inhil nimis remotũ, nihil inobediens. Quibus fit
 ut ne culex quidem lanceam adeò acutam, & tubam
 adeò canoram habeat citra Dei sapientiam, scientiam
 & prudentiam. Eius ergo sapientia cuncta cognoscun-
 tur, etiam priusquam sint: eius scientia cuncta intelli-
 guntur, eius prudentia cuncta disponuntur. Nam istud
 quod Deus est, summum bonum non esset, ni simul sum-
 ma sapiëntia & prudentia esset. Si enim quicquam esset
 quod Deum latere posset, illic nimirum sapientia &
 scientia eius frigèret: si uero quicquam alia prouiden-
 tia quàm ipsius disponderetur, iam diuina torperet &
 hac parte manca esset, & perinde nec summa esset nec
 absolutissima: quacũque enim parte cessaret, ea & im-
 perfecta esset. Quod tam abest à deo ut nihil eque cũ
 ipsius ratione ingenioque pugnet, quàm imperfectum
 esse: nam quicquid imperfectum est Deus non est: & cõ-
 tra, hoc solum Deus est quod perfectum est, id est, abso-
 lutum & cui nihil desit, cuique omnia adsint, que sum-
 mum bonũ deceant: non enim de perfecto hic loquimur
 ut uulgo Theologi. Nihil ergo Deum fugere, nihil eius
 consilium dispositionemque fallere potest aut declina-
 re. Cumq; nos ab eo tum factorum, tum consiliorum ra-
 tionem

tionem audacius, quam fidelius exigimus, rogantes cur
 pulicem, tabanum, uespa, & crabrones fecerit homi-
 nibus beluisq; infesta animalia, nihil quam muliebre em-
 curiositatem impotentem inutilemque; prodimus: quasi ue-
 ro, diuinae sapientiae humana mens capax sit, & uno al-
 tero die cognito non multo plura emergant, quae ad sui
 cognitionem haud aliter quam priora inuitent: quorum
 omnium nulla mens plane quam ea quae infinita est &
 immensa, cognitionem capere potest: quae uero tam an-
 gusta est, ut est humana, nihil sibi quam uanum labo-
 rem curiosa huiusmodi percunctatione conciliat, quem
 admodum Solomon in Ecclesiasta, cap. i. admonet. Erit
 ergo miseris mortalibus diuinam cum sapientiam, tum
 providentiam contemplantibus faciendum, quod omnes
 domi suae faciunt. Cum enim alius alia uasa instrumen-
 taque ad artem suam accommoda habeat, uult quo-
 rundam usum omnibus esse expositum, quorundam
 omnibus ignotum, quanquam sibi ignotus non sit, suo
 enim tempore nouit quomodo & ad quae sit ipsis usu-
 rus. Sic quae nobis Deus exposita uoluit, cum uerecun-
 dia contemplerur: quae uero abstrusit, ne impudentius
 adtractare uelimus, ne cum indignatione eripiantur,
 & audacia a nobis quemadmodum de Promethaeo sa-
 bulatur, poenae petantur. Ampla est enim domus Dei,
 caelum ei sedes est, & terra scabellum pedum eius: su-
 pellex uero tam uaria tam imensa, ut omnia cogno-

scere cupientem, desperatio potius adobruet, quā spes subeat omnium capiendi. Vnicū pampinum si solide et in uniuersum explorare statueris, deficies: ita habet stipitem per mediū ad ultimā aciē excurrentē: à quo primum uelut aortæ et capitales uenæ deriuatæ, in certos angulos sese extendunt: ex quibus tanquā mesæ uel meseraicæ, ut uocāt, flagella in imam planiciē funduntur, succum rite dispensantes, haud aliter quā adparet, cum uel totum hominem, uel mundū uniuersum consideras. Atque hoc in tam breui folio artificiū prius deserere cogēris, quā ad plenū ediscere. Ecce ut omnis humana sapientia in re ut uidetur nihili constiterit, inscitiam suam fateri coacta, ignorantiam: sed insciens non est, aut ignorans diuina sapientia prudentiaque, à qua omnia rite et fiunt et disponuntur.

Tempus nunc est, ut omnium quæ hactenus de sapientia prouidentiaque Dei dicta sunt, testimonia uerbi ipsius adducamus. Sapientie encomium Solomon quidem Prouerb. 8. magnifice descripsit, à uetustate ipsam ante commendās, quod ipsi domino ad fuerit priusquam conderet mundū cœpisset, quodque postea per ipsam cœdines totius orbis adpensi sint, et omnia per eam composita. Et Hierem. 51. sic inquit: Qui fecit terrā in similitudine sua, et preparauit orbem in sapientia, et prudentia sua extendit cœlos. Sed iucundius nemo quā. David. Psal. 103. sic. n. utranque depingit, ut uidere te putes artifi-

tes artificem Deum librare montes robusta manu, & quemq; in locum suum ponere, ualles interea diducere ac gelidos in uallibus annes, extendere arua, tumultuosumq; pelagus in abyssos suas retrudere, ne quicquã licentia suaturbet, scribit deinde colonos cuiq; parti, & cõmeatum liberaliter adijcit. Nunc ad testimonia noui testamenti properabimus, lepidioribus istis hactenus contenti, quod uniuersa ueteris testamẽti scriptura hũc spectat ut omnia dei prouidentia fiant. Hinc enim tot adparitiones angelorum, tot ipsius Dei oracula, & urgente necessitate miracula. Hinc priuatorum hominum inter pessimos uersantium Dei tam diligens cura & custodia, quales Noe, Abraham, Lot, alij. Hinc prophetarum missiones, que futura essent monentiũ, & atroces etiam disciplinae, si qui monitis eorum non acquiescerent. Crebri per dominum Triumphi si audientes, crebra à diuerso fugæ et excidia si minus audiẽtes fuisset.

Diserte admonet Christus Mat. 6. ne de his etiã que ad corpus adtinent solliciti simus, cum non ignorare possimus cœlestem prouidentiam hanc pro nobis, curam gerere, hinc, quod & uolucres cœlo errantes tam liberaliter excipiat, & agri lilia tam preciose uestiat, ut Solomonis trabeæ paludamenta Chlamydes, ac omnia simul ornamenta his comparata uilescant. Quanto magis nobis, qui lōge maiore sumus apud eũ existimatioẽ sit hæc omnia daturus? Quin negat in nostra potestate

situm esse. cap. 5. ut uel unum pilum proprii capitis cat-
 didum si sit ater: nec contra si candidus sit, atrum redde-
 re possimus. Quod autem & cincinni nostri ei curæ
 sint, res adeò nullius pensi, ut citra iacturam omnē adi-
 mi possit, itidem testatur Luc. 12. Iam & capilli capi-
 tis uestri omnes numerati sunt. Vide quàm late pateat
 cœlestis prouidentiae cura, quàmq; certa sit, omnes, in-
 quit, numerati sunt. Quid hic dicent liberi arbitrij ad-
 sertores? An causabuntur subesse tropum? At nos ma-
 xime τρονικῶς adserimus esse dictum. Expectanda
 ergo ab eis tropi explicatio? Minime, nam pueris ob-
 uium est tropum hunc adperire, nempe quod Deus eo-
 rum quoq; continentem curam gerat, quæ nostro iu-
 dicio omni fermè humana cura indigna uidentur, an
 hoc hyperbole est? Ego dum uolucres pascō & flores
 induo, uestri obliuiscar: nōne uos multò pluris esti-
 manini à me? sed de his plura quum aliquando ad libe-
 ri arbitrij mentionem uentum erit. Mat. 10. sic inquit
 Christus: Nōne duo passerēs asse ueneunt, & unus ex
 illis non cadet in terram sine patre uestro? Hic nullus
 causari merito licet hyperbolas, est enim manifestum
 à minore ad maius argumentum, in quo quod primum
 est, uerissimum esse oportet, alióqui quod inde colli-
 getur, stare nequit. Sic ergo sentit Christus. Quando
 quidem unius passerum asse comparatorum, ne fortui-
 to quidem in terram cadit, nisi cum patre cœlesti, quan-
 to magis

to magis uos, qui tantæ reputationis estis apud illum, nusquam excidētis illo non sic disponente? Ergo uerissimum hoc erit, quod etiam temere, ut nobis uideatur, contingentium autor Deus sit. Sororibus Lazari uidebatur Christus ignorare quod carū frater ægrotaret, sed postea quā nunciatum est illi, uerbo manifestauit an uel aliquid ignorare possit Deus, uel aliquid citra illius curam consilium, ordinationemq; fieri: sic enim inquit, Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria dei, ut glorificetur filius dei per eam. Vides unde profecta sit ægrotudo: à deo nimirum: is enim ea usus erat ad filij sui gloriam. Ad eundem modum respondit discipulis Ioan. 9. quum percontarentur quorum nam culpa factum esset, ut qui illic erat, cæcus nasceretur, Neque hic peccauit, inquit, neq; parentes eius, sed ut manifestentur opera dei in illo. His contenti nunc erimus, alibi ut diximus uberius hunc locum tractaturi. Tu bone lector istorum interim memineris, ne bis crambe mors. Nam ex prouidentie loco prædestinationis, liberi arbitrij, meritiq; uniuersum negotiū pēdet.

Iam frustra esset, infructuosum ac inutile mortalibus, si hoc summum bonum deus, sibi soli, quod dicitur, saperet: sibi soli bonum, uita, motus, scientia, prudentia, esset: sic enim nihil à mortalibus distaret, qui hoc suapte natura habent, ut sibi canant, suis studeant rebus, sibi melius malint quā alijs. Necessse est igitur,

ut hoc summum bonū quod Deus est, benignum natura
 sua sit, ac liberale: nō ea liberalitate qua nos dedisse uī
 deri uolumus, interim retributionē spectantes, interim
 gloriam: sed ea, qua ijs quibus donauit prodesse uult,
 & hoc unum ac solum spectat, ut eorum sit quæ a se fa
 cta sunt: gratis enim distrahi uult, nam ut est fons rerū
 omnium, nemo enim priusquam esset meruit ut ex illo
 nasceretur: sic & perenniter liberalis est in eos, quos
 ad hoc unum genuit, ut liberalitate sua fruerentur. Bre
 uiter. Hoc bonum illud ab alijs quæ uidentur bona di
 stat, quod hæc se ἀκρίδοσι, id est, gratuito non expē
 dunt, utpote sordida & egena: illud contra nisi gratui
 tō impendi nec uelit, nec possit. Rursum quæ in speciem
 bona sunt, sibi parci uolunt: paucissimis .n. satisfacere
 possunt, angusta cum sint, ac tenuia: illud bonū sic exis
 terat ut omnibus oīm desiderijs ad facietatem super
 sit: infinitū enim est, ac distrahi amat: ipsum enim frui
 alijs nequit, nam inferiora ipso sunt: & nisi eo fruā
 tur à quo sunt, cōsistere nullo pacto possunt. Sequuntur
 nunc prædictorum testimonia. Testatur hanc sententiā
 tota creaturarum omnium corona, nisi enim uoluisset
 deus, ut opera sua se fruerentur, nunquam ea de nihilo
 uocasset: non enim fruitur eis Deus. Cuius ergo causa
 creauit ipsa: ut creatore suo ipsa fruerentur. Genescos.
 15. sic loquitur ad Abraham dominus: Noli timere Ab
 raham, ego protector tuus sum, & merces tua magna
 nimis. Quid quæso protectorem esse, ac mercedem uel
 premium

premium, uel bonum quo fruaris, supra quam capere
 queas diues & exundans, aliud est quam Deum esse?
 Porro quod se sic ultrò exponit, cui non est documento
 quod distrahi amet? *Isaias. 45.* Satis probat omnia Dei
 providentia liberalitateq; fieri, quum eum ad *Cyrum*
 loquentem facit. Ignorabat *Cyrus* Deum, sed non erat
 ignarus *Cyri* Deus: sic enim liberaliter in eum uictori-
 as, opes, totaq; regna effudit, ut *Oriens* cum *Occidente*
 merito uidere debuerit, quod is qui hæc omnia tam lar-
 giter dabat, solus ac uerus deus esset. Loquitur igitur ad
 hunc tandem modum post longam admonitionem do-
 minus, ne totum sermonem scribere sit opus: Annuncia-
 te & uenite & conciliamini simul. Quis auditum fe-
 cit hoc ab initio? Ex tunc prædixi illud (Ecce providen-
 tiam que impiorum etiam curam gerit) Nunquid non ego
 dominus; & non est ultra deus absq; me? Deus iustus &
 saluans non est præter me. Cõuertimini ad me, & salui
 eritis omnes fines terræ, quia ego Deus & non est alius.
 Ecce liberalitatē qua ultro ad se inuitat omnes fines
 terræ. Ecce simul & certitudinē, quod ipse solus est qui
 iuste omnia dispensat, solus saluat, nec est Deus præter
 eum. Eodem modo benignitatis sue sinus expãdit. *Isa-*
55. quum omnes cœlestis sapientiæ opisq; siue cupidos si-
 ue indignos sic uocat: Omnes qui sititis, uenite ad a-
 quas: & qui non habetis argentum, properate emite
 & comedite. Ecce ut etiam urgeat non ad prope-
 randum modo sed etiam ad amplecti hauriendum.

Iam ex instrumento uetere satis testimoniorū adductū est, quid enim istic in uniuersum agitur, quā quod ostenditur Deum esse solum qui seruet, qui curam nostri habeat, qui ex se peti omnia uelit? Ego ego ipse sum, qui deleo iniquitates tuas propter me. Isai. 43. Misericordia domini plena est terra. Psal. 32. Et: Tu das illis escam in tempore opportuno. Et: Aperiente te manum tuam, omnia replebuntur bonitate. Et Ioël. 2. Scietis quia in medio Israël ego sum. Porro quid est in medio Israël esse, quā inter eos sic esse, ut ipsius auxiliū opus non sit è longinquo petere? sed ab eo solo qui et familiariter et suauiter tanquam unus de ipsorū grege inter eos uersatur: hoc est enim in medio esse, ne scilicet cuiquam sit formidandum supercilium. Noui Testamenti quæ alia testimonia proferemus, quā eum ipsum, qui testamentum est, Iesum Christum, Dei, uirginisq; filium? Cū enim natura essemus filij iræ, Ephes. 2. restituit nos in gratiam, Deus ille misericordiæ ditissimus fons, per Christum filium suum. Hūc etiam propitiatorem constituit, Ro. 3. ut qui sanguine ipsius fidant, sancti et immaculati apud patrem censeantur. Ipse igitur propiciatio nostra est, ergo et pactum nostrum, testamentumq; quod Deus nobiscum pepigit, est. Ipse et propiciator est: per ipsum enim aditum habemus ad Deum. 1. Io. 2. Hebr. 10. Ephes. 2. Porro quicquid nobis eādem Christus est, liberali dono Dei est: nā ipsi meriti

nō sumus ut is filiū suū pro uita nostra expēderet: si. n. fieri potuisset, ut meritis nostris uita redderetur, Christo nihil opus fuisset: si eo nihil opus fuisset, quare eū pater carne indueret: nō est ociosum opus dei, nō frustra neū, nō superuacaneū, sed uenit filius dei in hūc mundū ut uitā habeamus & abūdantissime habeamus. Ille ipse Christus ut se totum nobis exponeret Matt. ii. sic clamat: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego requiē uobis dabo. Quid bone deus, est liberalis ac largus esse si hoc non est: scatemus omnem internis tum externis malis, sic ut sub eis non aliter quā sub graui aliqua mole deprimamur. Videt eam calamitatē dei filius, ac omnes simul ad se uocat. Et ne quem sua mēs sceleris sibi conscia deterreat, quo sibi minus ad eum cōcurrere licēre putet, diserte loquitur, Omnes, & qui laboratis, & qui onerati estis: ipse enim uenerat peccatores saluos reddere, atq; adō gratis. Quod diuini uates ante multa sēcula futurum præcinerant, præsertim Hieremias cap. 31. qui futurum dicit ut omnes simus dominum propter eius liberalitatem cognituri, qua nobis peccata sic indulgeat ut eorum mentionem prorsus nullam aut obprobationem sit factururus. Qua munificentia quæ potuit clarior aut celebrior nobis fieri? Io. 13. adserit recte se uocari magistrum ac dominum, qui tamen se eousq; demisit, ut discipulorū pedes ablueret linteoque abstergeret: quæ

quid aliud quàm propensissima liberalitas sunt? Ro. 8. perhibet Paulus Deum filio suo nō pepercisse, sed pro nobis omnibus exposuisse: confestimq; argumentatur ad hunc modum. Quomodo non etiam cum illo omnia nobis donabit? Hoc nimirum intēdens: An potest quisquam maius aliquid pro amico aut fratre impendere quàm filium unigenitum? Nunc autem Deus filium suum pro nobis tradidit. An potuit liberalitatem misericordie sue manifestius nobis probare? Num poterit nobis aliquid negare qui filium donavit? Quis fieri potest, ut cum filium dedit, non omnia simul cum illo daturus sit? omnia .n. quae in caelo & in terra sunt, filio inferiora sunt. In cum ergo usum filium pro nobis tradidit, ut quandoquidem uideamus nostrum esse factum quod summū est tam in caelo quàm in terra, iam certissimus nihil nobis negatum iri posse: qui enim filium dedit, omnia sua dedit: nihil enī habet Pater, quod nō filius quoq; habeat. Haec fortasse rudioribus satis erūt ad ostēdendum, quod sicut deus fons est omnis boni, ita & liberalis est ac minime sordidus aut inexorabilis: sed sic largus ac sui prodigus in usū se fruuentiū, ut ab omnibus auferri, teneri, possideri gaudeat. Ac secūdū ista sic semper ad opitulādū accinctus, ut ubiq; succurrat nusquam cunctetur: unde & graecorū quidā θεός Deum & πῶ θεῶν id est à currēdo dictum putant, quod ubiq; succurrat, adsit, opemq; adferat.

Veruntamen quæ pluribus ageremus de cognitione Dei, quæ ea ipsa, quæ ex ore ipsius attulimus, apud eum qui impius sit, haud pluris aestimentur, quæ ut dicitur ultro nea merx? Ventum ergo pauerit, si quis ante istos porcos has margaritas exponat. Contra uero qui pii sunt, notior rem ac familiarior domi habent Deum, quæ ut his nostris eis aliquid accedat cognitionis. Iis enim Deus omnia est, Esse, uita, lux, robur, thesaurus, et sufficientia rerum omnium, ac prorsus θεός οὐκ ἔργων. Quod sancti Dei homines experti, ab usque mundo condito Deum uarijs nominibus adpellauerunt, ut uidere licet passim per utrumque instrumentum nunc dominum, nunc Deum, uitam, consistentiam, patrem, fortem, lucem, omnipotentem, omnisufficientem uocantes, quæ tamē omnia nomina illi ex interna fide imposuerunt: nepe, quæ domi sic de Deo sentirent, quod ipse robur eorum esset, uita, esse, pater, et reliqua: iam ex ea fide qua illi acceptum ferebant robur, uitam, reliqua: sic illi postmodum nomen dederunt Fortitudini, domino, uita, robori. Constat igitur ociosa esse, quæ hactenus de Dei cognitione attulimus, nisi fides accedat. Vnde nemo sic obijcere potest, quasi humanis persuasioibus nixi, cognitionem Dei docuerimus: primum enim diuinis solummodo fulgenti sumus oraculis: deinde palam ostēdimus non humanarum uirium esse, ut in Dei cognitionem adorationemque deueniamus: non enim uolentis aut currentis, sed miserentis Dei est. Qui tribuat, ut opera manuum eius ipsum solum, uerum Deum, dominum, saluatorem, auxilia-

torem, robur, uitam, lucē, patrem honorū omnīū, cūnū lum, expositum, largum, benignum, beneuolum gratis distrahi cupientem (Tale enim est, quod nos per hanc uocem Deus intelligimus) agnoscant: nam nisi ad hūc modū de eo sentiamus, nunquam solo ipso fidemus, nunquam ad solum recurremus, nunquē ex toto corde cūn stisq; uiribus deperiemus. Haecenus de cognitiōe Dei.

DE HOMINE

HOMINEM cognoscere tam est laboriosum quā Sepiam capere: ut enim ista se in atrorem suum abdit, ne comprehendi possit, ita hic noster tā subitas, tamq; densas hypocriseos nebulas, quā primū se peti sentit, excitat, ut Lynceus nullus deprehendere, nullus possit Argus. Quod non modo Momus ille mordax questus est, sed diuinus ille Euangelij prece Paulus. 1. Corin. 2. sic agnoscit, ut tametsi exempli causa ad hunc modum dicat: Quis enim hominum nouit ea quae sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui est in ipso? re tamen uera pro explorato habeat humanum pectus tanto studio, tot artibus consilia sua abstrudere, ut conscius porro nemo fieri possit quā ipsum sibi: nisi enim sic opina retur, non recte colligeret, quod illic probare nititur. Et Hieremias de hoc nostro lucifuga & tergiuersato re sic inquit capit. 17. Prauum est cor hominis, & in-
scrutabile.

scrutabile. Quis cognoscet illud? Ego dominus scruta-
 tans cor, & probans renes. Quibus manifestum sit
 testimonijs, hominem ab homine cognosci non posse,
 tanta est eius in inficiando audacia, tanta in simulando
 ac dissimulando promptitudo, ut quacunq; te pu-
 tes eum parte deprehendisse, iam dudum alia elapsus
 sit. Si dices: Propheta palam testatur humanum cor pra-
 uum esse, confestim sic euadit, prauum hic positum es-
 se pro eo quod est propensum ad prauum, neque id de
 omnibus esse dictū. Huc interim spectās, ut si istud cuius-
 cere queat, quod quidam sint ab omni prauitate alieni,
 iam ipse quoq; inter istos reputetur, uel hoc argumen-
 to, quod adeo constanter honesti pectoris gloriam ac
 innocentiam tueatur. Quam igitur tam inaccessa res sit
 ad humani cordis latibula penetrare, nobis haud du-
 bie desperandum erit de eius cognitione. Esto enim se-
 quisq; cognoscat, ab alio tamen nullatenus cognoscitur:
 quamuis ipsius φιλαυτία tam fortes sunt copie, ut uel
 paucissimis uel oīno nullis contingat per eas ad sui ipsi
 us cognitionem perrūpere. Nullo igitur magistro alio
 aut duce, unq; dabitur humani cordis arcana uidere, q̄
 solo hominis architecto Deo. Is enim ut hominem con-
 didit, ita omnes uersutiarum eius scaturigines, ac un-
 de ille ipse exordium cœperint, nouit. Quæ omnia
 Hieremias his uerbis indicauit: Quis cognoscet illud?
 Neminem nimirum putās proditurum, qui pronittere

audeat, se eius cognitionem habere, preter eum qui
 ipsum finxit Deum. ideo mox iungit: Ego dominus scrip-
 tans cor & explorans renes. A domino igitur Deo ho-
 minis conditore hominis cognitio non minus petenda
 est, quam eius ipsius cognitio, quamuis diuersis causis.
 Dei enim cognitio nostrae intelligentiae negatur pro-
 pter eius imbecillitatem & illius splendorem & clarita-
 tem. Hominis autem propter inficiandi fingendiq; tum
 audaciam tum promptitudinem, ut dictum est.

Formauit caelestis architectus hominem ad simili-
 tudinem suam, formatumque in hortum omnigenis de-
 litijs affluentem, non solum ut ciuem, sed ut patrem fa-
 milias ac dominum posuit: ueruntamen hac lege, ut que-
 cunq; illic nascantur, uesci liceat, praeter arborem scien-
 tia boni & mali: huius enim fructum sic nec tangi de-
 bere neq; gustari, ut si contra fecerit, morte sit presen-
 tissima sese perditurus. Gen. 2. Inuidit tam letam foelici-
 tatem homini diabolus, Adeq; coiugem persuadet, De-
 um regni metu ab ea interdixisse arbore, quae uel ipso
 nomine doceret, quod ut primū de fructu eius edissent,
 dijs redderetur similes, bonū uidelicet ac malum docti.
 Credidit infœlix fœmina ardua pollicenti, fructum de-
 cerpit, & ambesum fidelis futura marito porrigit. Is
 ut erat insidiarum fœmine eq; temeritatis ignarus ac-
 rudis (quid enim negaret uxori?) obtemperat, fecitq;
 quod nullus maritus in gratiā uxoris facere detrecta-
 uisset.

uisset: sed ecce, ut mala, ubi minimus eorum metus est, de improviso in nos irruunt. Ille parens noster quum bona & mala doctus, in deum euadere sperauisset, nihil aliud quam ignominiã suam didicit, perpetuamq; mortem inuenit. Sic enim loquutus est Deus ad ipsum: In quocunq; die comederis ex eo, morte morieris. Est autem facilius cœlum & terram transire, quam ullum uerbũ dei. Moriturum ergo ut prædixerat, homo mortuus est, mox ut fatali pomo dentes illisit.

Necessarium uero est scrutari qua nam morte mortuus sit Adam, postea quam ligni uetiti cibum edit. Primum ergo, constat fatali morte non ex tempore concidisse, ubi hunc cibum comedit: multis enim postea sæculis uixit. Constat iuxta hoc, fatalem diem suotempore non alia ex causa superuenisse, quam quod legẽ olim transgressus fuerat: per peccatũ enim mors. Ro. 5. Nam perpetuò felix futurus erat, si ab infœlici pomo gulã abstinuisset. Constat tertio loco, quod Adam aliqua porro morte occubuit ut, primum audacem manum fatalẽ fructu oneratam ori admouit. Sic enim habet uerbum Dei: In quocunq; die ederis, morte morieris. Mors ergo eodem momento quo edit, sequuta est, at corporea confestim sequuta non est: animæ ergo mors est, quæ subito sequuta est. Corporis enim mors ex peccato, ut dictũ est, nata fuit: unde & animæ mortem sequuta est. Hec. Ro. 5. dilucide habetur. Sicut p unũ hominẽ peccatũ in hũc.

mundum intravit, & per peccatū mors, ita & in omnes homines mors pertransijt, eò quod omnes peccauerunt. Mors ergo qua sic repente concidit Adam, peccatum fuit: quæ mors, tanto est corporea perniciosior, quanto potior est causa, eo quod per illam fit: peccati enim mors corporeæ mortis parens est.

Videndum nunc est, quid tandem sit mors peccati, aut quale sit eius ingenium. Coniectamus autem ingenia omnium quæ uidemus ab adpetitu, quo impelluntur ad sequendum parandumq; quod cupiunt, sic aurum pronuncians qui opum gratia pauidus secat mare. Diligenter igitur & nobis spectandū est quid maxime sequutus Adam, ingenium prodiderit suum. Dijs æqualis erat futurus, quod si processisset, iam suo pte Marte cogniturus erat quid bonum aut malum esset. Hæc est ergo esca quam adpetiuit, quaq; captus est. Deum esse, ipsummet scire quid bonum, quid malum. Veruntamen hic adpetitus unde originem habere potuit quàm ex amore sui? omnes em̄ nobis malumus bene esse quàm alijs: φιλοῦσιᾶ ergo, id est, amor sui, causa fuit cur male suadæ obtemperaret uxori Adam. Natura ergo est homo sui amans, non ea natura qua institutus fuerat, præditusq; à Deo, sed qua sorte, quam Deus dederat, non contentus, domi suæ uoluit boni malique peritus, imò Deo æqualis fieri. Amoris ergo sui ipsius cum sit reus factus homo, eiusq; criminis damnatus, manifestum

nifestum fit, quod peccati mors, quod ad ingenium ad-
tinet, ea sit, quae se homo perpetuo amat, sibi placet, se
fidit, sibi omnia fert accepta, uidere putat quid rectum,
quid curuum sit: ac quod ipsi probatur, omnibus pro-
bari debere opinatur, etiam creatori suo. In hoc enim
αυτοφωσσω, id est, ipso furto deprehensus est, quod De-
us, boni maliq; sciens, clam creatore suo fieri parabat:
negari ergo malicia, negari ingenium, negari naturae
uitium (quae quid aliud est quam mors?) non potest.

Sed praestat diuini oris testimonijs re probari, quam
argumentis: quamuis & illa fundamentum habeant in
uerbo Dei. Nam iste Proteus noster, quo cum agimus,
ni testibus conuincatur, fugit, negat, inficiatur: impu-
dens enim est, atq; audax: in omnem se figuram trans-
mutat, omnia pollicetur, omnia minatur, duntaxat ne
in lucem protrahas. Dicit ergo Deus Gen. 6. Non per-
manebit spiritus meus in homine in aeternum, quia caro
est. Abdicat hic Deus hominem, ut degenerem quod
caro factus sit totus: quod iam olim quoq; testatus erat
quum eum ueluti nothum e nido detrussit, custodēq; pro-
ianuis paradisi statuit, qui redire uolentem arceret.
Gen. 3. Quod si homo totus caro est, quid quae so cogi-
tat, quam quae carnis sunt? si uero haec solummodo co-
gitat, quid aliud quam hostem Dei agit? Spiritus enim
concupiscit aduersus carnem, caro autem aduersus spi-
ritum. Haec enim sibi mutuo aduersantur. Ecce, ut ma-

nifestū fieri incipit, quod homo quatenus homo est, & quatenus iuxta ingenū suum uel cogitat uel agit, nihil nisi qd' carnis est, qd' inimicorū Dei, quod aduersariorū spiritus cogitat & agit. Eodē loci sic habetur: Videns autē Deus, quod multa malicia hoīm esset in terra, & cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malū oī tempore, pœnituit eum quod hominem fecisset in terra. & cæt. Habemus hic aperte uniuersam simul humanam cogitationē nō modo propensam ad malū, sed hūc intentam & adfixam: neq; hoc per interualla (quē admodum qui furiunt aut febriunt, certis spacijs remissius habent) sed omni tempore. Post. 8. cap. Cogitatio uel consiliū humani cordis malū est à puericia sua. Sic enim habet Hebraica ueritas: nec longe aliter Septuaginta. Quoniam imminet humana mens ad mala à iuuentute. Nostra uero trāslatio habet: Sensus. n. & cogitatio humani cordis in malū prona sunt. Quæ alteratio sensus nimirū ex hominis ignoratiōe profecta est. Pauci enim mortalium ad hanc mensuram, contemptus suorū ipsorum ueniunt, ut sibi boni nihil tribuant, ac cupiditatum interna consilia palàm confiteantur. Vnde fit, ut induci nolimus ad concedendum, quod tota mens nostra mala sit. Quod ubi pertinaciter inficiamur, iam, ut est audacia, Dei quoq; uerbum ad nostram sententiā immutare, uel potius deprauare pergitur. Quemadmodum hic quoq; factū est, ubi Hebraica ueritas tā di-

lucide

lucide habet, mala est, ausus fuit aliquis dicere, pronus est ad malum, ne ipse quoque in suspicionem ueniret, quod malus natura esset. Quamquam satis incircūspicienter hoc factū est. Quid enim leuabat causam humane malicie hic temperauisse sententiā, quum paulo ante dictū sit quod caro finis, quodque uniuersa cogitatio nostra omni tempore intenta sit ad malum? Neque enim aliter fieri potest, quum caro finis, quam ut perpetuo, quæ carnis sunt sapiamus: at ista omnia malicia ipsa sunt, ex quibus pessimi deinde rami prodeunt, quemadmodum Galat. 5. docuit Paulus. Mala igitur mens, malusque est animus hominis ab ineunte etate: quia caro est quæ sui amans est, gloriæ uoluptatis, rei que cupida, utcumque dissimulet, quæcumque prætexat. Omnes enim sumus hypocrite. Isa. 9. et nequam, et omnium ora stulticiā loquuntur. Et Ecclesiasta nequit satis exclamare, quam uani sumus. Vanitas, inquit, inquit, Eccles. 1. uanitatum, et omnia uanitas.

Nunc ad Noui Instrumenti testimonia couertimur. Io. 8. sic inquit Christus: Omnis qui facit peccatū, seruus est peccati. Adam peccauit, ergo peccati mancipium factus est. Quod Paulus Romanis scribens, sic disserit. Ro. 6. Nescitis quod cui uos ipsos in seruos tradidistis ad obediendū, serui estis eius cui obedistis? Peccato tradidit se Adam: nisi enim tradidisset, nunquam uetitum cibum attretauisset. Ergo seruus, mancipiumque eius factus est, nisi enim se prius per deliberationem Deo si-

milem, boni maliq; peritum fiendi, diaboli consilio trá-
 didisset à pomo sic abhorruisset, ut nec aspectu digna-
 tus esset. Tradidit ergo uolens, ut ne ultra ciuilitate quic-
 quam prætexamus, ac lubens sese parens noster in ser-
 uitudinem peccati. Qui autem seruus est, ex conditione
 alium audire nec potest, nec debet, quam dominum su-
 um, cui se addixit. Cogitat igitur homo istud, quod do-
 minus suus peccatū iubet. Peccatum uero tunc est, cum
 neglecta creatoris lege, se ipsum homo sequi maluit,
 quam signa ducis ac domini sui. Eius ergo seruus est
 ad quem desciuit: desciuit autē ab amore dei per amo-
 rem sui ad se ipsum. Sui ergo ipsius seruus est, se ma-
 gis amat, quam deū, quam etiam quemquam: atq; hoc
 tandem est mortuum esse, hæc est peccati mors, hoc in-
 genium peccati lapsiq; hominis est. Io. 3. Christus sic
 inquit: Quod natum est ex carne, caro est. Sequitur
 ergo quod qui ex mortuo nati sunt, ipsi quoque mor-
 tui sunt. Nam Adam ut primum ad se cōuersus fuit, to-
 tus in carnem degenerauit. Vt igitur caro, sic & mor-
 tuus fuit: hæc enim æquipollent, carnem esse, mortuum
 esse, quatenus hic de morte loquimur, ut in superioribus
 patuit. Nunc autem recipi nulla ratione potest, ut qui
 mortuus est, uiuum generare queat: nequit ergo mor-
 tuus Adam generare, qui à morte sit alienus: nunquam
 enim immutari potest, quod natū est ex carne, caro est.
 Consimilem ad modum loquitur. Paulus Roma. 7. Scio
 quod

quod non habitat in me, hoc est, in carne mea bonum. Loquitur autem illic nō de ea carne, quam cum camelis habemus communem: alioqui quid præclari dixisset in carne nostra cadauerosa nihil boni esse? quod cæcis etiā pateat: sed de toto homine, qui ut ut ex animo corporeq; rebus natura diuersis, compactus est, caro tamē adpellatur, quod pro ingenio suo nihil quàm carnale mortiferumq; cogitet. Quod manifeste patet cum paulo ante dixerit: Scimus quod lex spiritualis est, ego autem carnalis sum, uenundatus sub peccatum. Hic inquam manifestum fit quod dicimus, uidelicet Paulum loqui de peccati mortisq; ingenio, cui traditi uenudatiq; sumus primi parentis defectione, ut dictum est.

Hæc fortasse paulo uerbosius prosecuti sumus, sed nec ab re, est enim humani pectoris tanta uastitas, ut omnes latebras & recessus eius percurrere tam sit obuium ac facile, quàm Oceanum emetiri aut Augiæ stabulum repurgare: unde & facile maliciam dissimulare potest, seseq; in abyssos suas recipere: sed is, qui lux est, fallere nequit: qui, ut eum latere quicquam potest ita totum nobis hominem sic exponit, ut si saltem eius uerbo credimus, liquidò uideamus hominem natura malum esse, ut cunq; se abstrudat, renitatur, aut tergiversetur. Verus est ex cuius ore istud audiuius, aliter se habere nequit res. Est quidē uersutus ac ad inficiandum audax homo: cui si fidem habeamus, nūquam sese

plane confitebitur pessime ingeniatum esse: sed quum eū
 Id est, cor = sic καὶ ἴσχυρῶς ἡσ Deus in lucem protrahit, pudor est
 dium cog = negare quod sibi conscius est. Neq; hic quisquā dicat:
 nitor. Si huius se quisq; confiteretur consciū, probe quidem
 differuisses de miseria humanæ maliciæ: sed sunt, qui
 uel Dei uerbis non cedunt, ut se malos confiteantur: uel
 etiam si maliciā suam domi agnoscant, retinendæ tamē
 opiniōis, latēdiq; uel spe uel cupiditate, alijs agnouisse
 uideri nolint. Recte sane, hoc ipsum nūc ultrò oboritur
 Per Deum
 cognosci = quod querebamus, nempe, ut homo sese agnoscat pau-
 tur homo = lo minus opus esse Deo magistro, quā in eius ipsius
 cognitione: qd' tot tamq; altas specus habeat, ad quas
 se sic perfugere speret, ut nemo latentem inuenire, imō
 ne inuentum quidē protrahere possit. Deo igitur uir-
 natore opus atq; eo solo habemus, ut hominē pernosca-
 mus. Et quod supra diximus, ipsam Dei agnitionem ex
 eius uerbis sperari non debere, nisi fides adsit: nam cā
 si desit, fabula uidebitur quicquid de illo attuleris. Idē
 in hominis consideratione uerū est, nisi enim fides ad-
 sit, qua homo credat omnem uocem à deo prolatam ue-
 ram esse, tam longe aberit à sui cognitione, quantū in-
 ter spiritū carnēq; interest. Per legē enim cognitio pec-
 cati: est autem lex spiritualis, nos autē carnales: nisi er-
 go spiritus se nobis ingerat, perpetuò carnales erimus:
 uenundati enim sumus sub peccatū. At quādiu carnales
 sumus, nos ipsos nō agnoscimus: caro em̄ seipsam nullo
 pacto

facto abijcit, semper apud se magna est ac magnifica,
imò Deus quoq;. Tam ergo necessaria est fides homini
ad sui cognitionem quam ad Dei.

Hoc autē quum ignorēt, insignes isti Theologi, uen-
trisq; animalia hypocrite, ut ex eis aliquid interim ad
ducamus, quæ ad falsam religionē adtinēt, cōtenti sunt Falsa reli-
permisisse, qd' pronus sit hoīs animus ad malū, integrū gio:
ei simul tribuētēs iudiciū, quo ad quæuis libere possit ex
porrigere manū, qd' nihil est, q̄ ex arena funē uelle texe-
re, aut ex beliaal angelū fingere. Ut. n. arena ppter inge-
niū ac formā necti nullo modo potest, sic beliaal sic ho-
mo effici nō potest, ut ille lucis angelus fiat, qui tenebræ
est, mēdacijs, fraudis, peccatiq; autor: hic autē ut manū ad
bonū extēdat, nisi istud fortasse cupiditas amorq; sui bo-
nū esse dictēt spe delectationis: quæ admodū & generis
autor manū extēdit ad pomū, sed spe, deus fiendi ac oīa
sciendi, quæ q̄ ex amore sui aliunde nasci nō potuit. Cū
ergo cūcta ad se referat homo, si cum Deus suo permit-
tat consilio, frustra tribuunt ei Theologistæ saluū inte-
grūq; iudiciū. Sed de hac questione in sequentibus plu-
ra si dominus dabit. Erit fortasse hic nō alienum ab in-
stituto, si doctissimi eloquētissimiq; hominis, Tullij dico,
sententiā exoratiōe pro Archia habita, hūc uelut pere-
grinum emblema immisero, quæ ille, cū oīa gloriæ cupi-
ditate hominē facere docet, sic huic diuinæ sententiæ ad-
supulatur, ut Dei potius uirtute exorta uideatur, quam

Ciceroni gloriae animalis uoluntarie dicta. Quomodo enim seipsum proderet, cum istic adseueret gloriae studio omnia fieri à nobis: aliàs uero uideri uult oia uirtutis, Reiq; pub. amore facere? Verba sic habent: Nulla enim uirtus aliam mercedem laborum periculorumq; desyderat, præter hanc laudis & gloriae: qua quidem detracta, iudices, quid est, quod in hoc tam exiguo uitae curriculo, & tam breui, tãtis nos in laboribus exerceamus? Certe si nihil animus præsentiret in posterum, & si, quibus regionibus uitae spaciũ circumscriptum est, iisdem omnes cogitatus terminaret suos, nec tantis se laboribus frangeret, neque tot curis uigilijsq; angeretur, neq; totiès de ipsa uita dimicaret. Nũc insidet quaedam in optimo quoq; uirtus, quae noctes ac dies animũ gloriae stimulis concitat atq; admonet: nõ cum uitae tempore esse dimittendam commemorationem nominis nostri, sed cum omni posteritate adæquandam. &c. Ut hic Cicero interiorẽ hominem prodidit? Insidere perhibet uim quandam in animis optimorum etiam, quae ipsos indefinenter ad comparandam gloriam extimulet, atque hũc omnes cogitatus, consilia, labores uocet. Quod autem ille uim adpellat, hoc qui fideles sumus, nihil aliud esse scimus, quàm mortem, atq; peccatũ, miserãque lapsi hominis conditionem: qua perpetuò suamans ac studiosus est. Quod si inter fideles inuenias qui negẽt gloriae compendijq; priuati studio omnia ab
 homine

homine fieri, iam pro explorato habeas ipsos fideles non
 esse, sed carnales peccatiq; mancipia. Quandiu. n. nos
 ipsos defendimus, certum est lucem spiritus abesse, quæ
 hominem sibi ostendit ac prodit. Ethnico ergo autore
 quoq; docemur oia consilia nostra in nos ipsos dirigi.
 Neq; hic quæquã moueat, qd' Cicero cupiditate gloriæ
 omnium animos teneri adserit: cõtra tamen uideamus
 quosdam gloriæ nihil intentos esse, sed rei potius uen-
 tri aut ueneri: nam hoc quod Cicero dixit, ad optimos
 retulit. Horum esse putans, ut omnia recte facta, ueluti
 gradus quosdam ad gloriæ ascensum destinēt. Humilio-
 res aut, aut potius uiliores ad uentrē Venerēq; quæ oia
 referant, gloriæ cupidis inferiores nimirū habentur. Lo-
 quimur aut de hoc gloriæ studio, qd' per honesta incē-
 dit: nã qui gloriantur in rebus pessimis, pessimis nonnūq;
 exploduntur. Qui uero ad rem adtenti sunt, partim con-
 silia sua sic ordināt, ut hac ratione in altum euchi: par-
 tim, ut ingluuiei, ac ueneri suppeditare possint quæ po-
 stulant. Fixū tamē ac immotū stat, quod oia hominis cu-
 iusuis consilia, peccatū sunt, quatenus ut homo cõsulit:
 oia enim ad seipsum refert, sibi uni studet, de seipso ho-
 noratius sentit q̄ de alio. Et quanq̄ se uideat multis in
 rebus à plerisq; uinci, inuenit tamē in quo sibi primas
 tribuat, ne sit inglorius. Videt Iulius se à Cicerone elo-
 quētia cõsulendi agendiq; peritia uinci, sed quanto est
 hac parte inferior, tanto se in artibus præstantioribus

antefert, imperandi & belligerandi: ijs enim factum esse, ut ad fastigium rerum conscenderit, quo Cicero toto eloquentiæ suæ flumine uehi nequeat. Sed in talibus forsân facile sit dicere, ut quisq; sibi primas det, qui oîm iudicio utduntur præcipuum aliquid habere. Veruntamen Irum aliquem mihi accipe, deploratumq; hominẽ qui ad gloriam, aut excellentiã ullam nihil prorsus spei habere potest, doceq; sui studiosum esse, qui sic nihil in hac uita adpetit, ut mori malit quàm uiuere. Tum sententiæ tuæ cedam. Audi ergo: Irum ipsum aut calamitosissimum quemq; cum Cræso Hercule Vlysse compara: Cræso dicet, indocilis est pauperiem pati, Ego malis exercitus sum, Herculi. Res planè prodigiosas gerit, sed est libidinis impatiens. Ego nihil, aut parum uror. Vlyssi πολυμητις quidem est, porrò inter tot consilia & astus fieri nequit, ut non dolus aliquis intercurrat. Ego ut læta simplicitate fruor, sic in eo statu nõ sum quo doli quicquam prodesse possint: sicq; fiet, ut semper aliqua parte sibi blandiatur. Taceo nunc malignitatem, qua maxima pars hominum ea demum cogitant, quæ omnibus obfutura essent, solummodo ne sibi quicquam desit. Ipsi, quicumq; tandem uel priscis uel istis temporibus scribimus de rebus diuinis, in ipso opere, quod alienissimũ à gloriæ cupiditate esse decet, ab ea non abhorremus. Quotus enim quisq; est, qui orationẽ nõ sic instituat, ut omnibus probetur; nõ sic ornet, ut ab

omnibus

id est consultus aut callidus.

oibus ad petatur? haecenus non dum peccatū est, sequi-
 tur quod uitium parit, nisi probe attendamus: sunt enim
 qui caritatis ardore sic omnibus bene cupiūt, ut quod
 pium rectūq; esse sciunt, omnibus cōmunicatū uelint:
 sunt cōtra, qui hoc unum spectant, ut omnibus probēt
 se tam eloquentes, tam sapientes, tam exercitos artifi-
 ces, ut de rebus quibuscumq;, possint Gorgiae in morē
 optime dicere, optime omnia tractare: neminē enim
 esse arbitror, qui gloriae stimulos non sentiat, etiam il-
 lic, quum gloriam maxime docet esse contemnendam.
 Quod apud Platonem frequēter est obuium, nam quo-
 tiescūq; Socratē suum philosophātem inducit, tot am-
 bagibus, tanta uerborum pompa agit, ut planē illic ui-
 deatur gloriae maxime studuisse, ubi Socratem summū
 gloriae contemptorem facit. Haec ex Gentilibus attuli-
 mus, ut si qua fieri queat, ijs etiam qui philosophiae ad-
 dicti sunt, oculos recipiant, quibus hominē cognoscere
 possint. Neq; hic quisquam laesos putet pios homines
 quasi gentilium similes sint: nam non dubito fuisse, qui
 Sincero scripserint cōsilio: sed hoc nō erat hominis, sed
 Dei. Hominē enim si sibi permittas, omnia ad se refert.
 Nos huc usq; de homine diximus, qualis nam sit suopte Falsa Re-
 ingenio. Vnde et inter Theologos, cum facile inue- ligio.
 nias, qui uerbum Dei non aliter tractent, quā negoti-
 ationē aliquā (uides enim, ut ea uictum sibi parēt) ne-
 gari nō potest, quin gloriae quoq; studiosi sint. Utināq;

falsum dicam. Satis fuit autem hactenus, sufficienterq; probatum, quod homo sui amore omnia faciat, qui nisi mutetur, semper sic facturus est. Hinc & hoc genus hominum, quod etiã diuina propter se ipsum tractat, non intempestiue inter eos adduximus, qui uelint nolint, omnia uel compendij, uel gloriæ gratia faciunt: Cũ ergo uideãt hac nota, quod ad gratiã loquũtur, bo uemq; in lingua gestant, haud obscurum esse quales intus sint: iam oro nobiscũ, id est, cum fidelibus confiteantur hominem esse undequaq; pessimum, omnia sui amore consulere ac facere.

DE RELIGIONE.

REDE VND VM nunc est ad religionẽ quã tantisper omisimus, donec de ijs, inter quos constat religio diceremus, quantum dominus dedit. De uoce autem dictũ est satis, iam ad rem ipsam accedimus. Creauit hominem deus ad imaginẽ ac similitudinem suam, opibusq; uallauit, ac delicijs inenarrabilibus: sed stolidus uanis spebus ad extremam calamitatem se trahi passus est. Ad quam ut primũ uenit, cœpit quiddam in se uidere quod displiceret. Sic enim scriptum est. Gen. 3. Et aperti sunt occuli amborũ. Quid bone deus, an ne prius ceci erant? Minime, sed erat mens cum oculis turpium ignara, quamdiu abstinẽtia ligni uitæ, ieiuniumq; duraret.

raret. Nihil erat quod cōtristaret, nihil cuius pudēret: sed posteaquam fatale pomum comederūt, aperti sunt oculi eorum: erat enim de ligno sciendi bonū & malum decerptū. At, quid primū uiderunt, quod prius nō uidissent? num arcana aliqua quæ prius ignorauerāt? nam eiusmodi quiddam polliceri uidebatur dæmon, ac miseri nimirum talium quid sperauerant. Vident ergo se esse nudos, fuerāt autem & antea nudi, sed nuditas non existimabatur nuditas: peccatum non reputabatur priusquam ueniret lex. Ro. 5. Sic nuditas non cognoscitur, priusquam sentiretur uestitus penuria: ea uero tum adsuit, quum homo à creatore suo, omnis boni thesauri abiit. Ut uel hinc discamus mentem nostram ad quācunq; tandē creaturarum, ad quæcunq; consilia, ad quascunq; spes sese cōuertat, nihil quàm erūnas, calamitates, ultimamq; miseriam (nam hæc est tandem nuditas ista, expositum esse malis omnibus, ac dei protectione destitui) inuenire: consolationem autem & requiem nullibi sibi esse, quàm apud Deum repositas. Videmusq; si paulo propius introspeciamus, hanc nobis cognatam esse stulticiam, ut res incertas & arduas temere ordiamur, finem parum cordate considerantes: is uero cum tandem aduenerit, iam nostro malo uidentes reddamur, sed sic, ut nihil uideamus quam mala, in quæ nos nostra audacia precipitauimus. Estq; humana mens ad nouandū semper inclinatio: quāuis

Peculiaris
stulticia.

Epimetheos plures inueniamus quàm Prometheos, hoc est, quod post factū prudentes omnes sumus.

Docemur iuxta hæc quod Adami nuditas nihil aliud quàm culpam peccatiq; mortem: de qua plura superius, significat. Nam quis crederet Adamum tam stupidū fuisse, ut colligere nequiuerit, quid, quod nudus es? ipse te Deus nudum creauit, nudum aspiciat: sed fuit sceleris conscientia, propter quam in conspectum Dei uenire pudebat. Quod si Adam quicquam sibi superesse sperauisset: quo gratiam eblandiri posset, non se in latibula recepisset: sed causam suam sic deiectam uidit, ut nec ad preces legatur esse conuersus. Extrema igitur se passurum sua consciētia cum præsumeret, abdidit, nuditatemq; ausugio cunctationiq; prætexuit. Quid ergo ex omnibus istis aliud colligemus, quàm sic deploratam esse conclamatamq; hominis causam, ut coram Deo adparere sic non audeat, ut etiam ab eo fugiat, uocantem formidet, sub conspectum uenire detrectet? Sed simul docemur dei benignitatem, qui proditorio animo ad aliena castra desciscentem, non supplicem, sed pernuciter aduc fugientem, uestemq; mutantem, in gratiam recipit. Vocat, increpat, quatenusque eius iusticia ferre potest, conditionem optimam in erumnosam conuertit. Quid enim Adam aliud, quàm internitionem excidiumq; meruerat? sed consueuit quoad licuit audax eius facinus Deus, ut iam inde
ab exordio

o bonitas.

ab exordio præluderet, quid aliquando toti Adami posteritati præstiturus esset, qui feruente aduc recens per petratæ facinoris iusta ira, benignius quàm culpa mereretur iudicauit. Atq; priusquàm hinc recedamus, hoc Theologis quibusdam considerandum relinquere uolumus. Oro, ut saltem per coniecturam, quibus serè utimini, ijsq; nõnunquã ab omni ratiõe alienis, ad hoc respondeteis: Num uideatur Adam suo pte aliquando motu ad petendum gratiam fuisse rediturus? Cogemini profecto confiteri, quod qui fugam ac latebras sic spectabat, ut protrahi uix posset, nulla coniectura uideri rediturum esse, nisi fugituum dominus assecutus esset. Cur igitur nõ uultis agnoscere, quod fides acquisita, de qua tot tantaq; loquimini, commentũ sit (nemo enim uenit ad Christum, Io. 6. nisi pater traxerit eum) & quod non est uolẽtis neq; currentis, sed miserentis Dei? quum uideatis cõmunem parentem, cuius peccatũ & mors in nos dimanauit sic abhorruisse à Deo, ut stultitiam, quæ latere posse dictabat, sequutus, sese abstruderet, ne desertionis crimẽ obprobrari cogeretur audire. Quid uero multis opus est: relinquat Deus Adamum, nunquã redibit ad eum à quo aufugit: relinquat hominem, numquam eum quæret, à quo creatus est. Quisq; enim sibi Deus est, id quod ipso cultu manifestum fit. Quis enim est, qui se nõ colat, ac aliqua in re summas sibi tribuat?

Rationem autem omnium tum factorum tum consilio-
rum Dei, ab ipso non exigit? Quod quid est aliud, quã
supra Deum se extollere; deq; illius operibus censurã
agere? Longius prouecti sumus, sed ea causa, ut mani-
festum fiat, quã longe homo à Deo recedat, nisi is à
quo fugimus, cursum sistat. Quamq; löge absint Theo-
logi isti à uero tramite, quum de fide acquisita, & arbi-
trij libertate frigidius etiam quã Ethnici differunt.

Hic ergo Religionem originem sumpsisse luce cla-
rius uidemus, ubi Deus hominem fugitiuum ad se re-
uocauit, qui alióqui perpetuus desertor futurus erat: ut
debat enim nuditatem, hoc est culpam suam, talem ac-
tantam, ut reditorem in gratiam desperaret: sed cle-
mentior Deus fugæ obstinationem, attonitumq; animũ
misertus, non aliter quã pius pater, qui filij siue stul-
titiã, siue audaciam odio quidem habet, sed odio filiũ
habere nequit: perditum ac desperatum blande uocat,
quoq; in statu res sint interrogat: Adam, Vbi es. Ô mi-
ram medicabilemq; cœlestis patris suauitatem. Rogat
ubi sit: qui nisi omnia locaret, ubi sunt, nusquam essent:
sed propter infœlicem hominem interrogat: quo ei cul-
pam suam apertius obprobraret: is enĩ ignorabat ubi
nam esset. Videbat enim pauens conscientia actum es-
se de patria, tamq; beatis laribus: uidebat nimis uera
esse domini sui uerba: In quocunq; die ederis, morte
morieris: sentiebat enim ut tremere cor, ut uariaret

mens in multa consilia, sed omnia inauspicata ac pro
ditoria distracta, mortemq; fatalem simul ad omne mo
mentum adesse formidabat. Rogat ergo pater celestis
ubi nam sit, ut perpetuò memor esset homo, quo in lo
co, in quo rerù statu se mitis uocasset Deus. Hinc in
quam religio uel potius pietas (hanc enim inter paren
tes & liberos, interq; Deum & hominem statuunt) in
cunabula coepit. Videbat infelix homo nihil quam irã
se commeruisse: desperat igitur & à Deo fugit. Iam er
ga impium filium parentis pietatem uide, accurrit, cõ
tunacemq; inter temeraria consilia opprimit: quod
quid est aliud, quam pietas erga filium? Oritur ergo
pietas à Deo usq; ad hodiernum diem, sed in nostrum
usum: quid enim defuturum Deo fuisse putabimus, etiã
si Adam subito fatali morte concidisset? Est autem tũc
absoluta pietas, quum nos ad uocãtem à nobis nostrisq;
consilijs cõuertimur. ô enim infelicem parentem (hu
manum dico) qui constanti benignitate filium prose
quitur, constantius renitentem ac resilientem, frustra
enim pius est in filium: sed ea calamitas in deum recide
re nequit, quem enim ille uocat, uelit nolit respondere
cogitur. Probãt hoc Adam præuicator, Dauid adul
ter & homicida, & Paulus persecutor. Pietas ergo, si
ue religio hæc est. Exponit Deus hominem sibi, ut in
obedienciã, prodicionem, ac miseriam suam non mi
nus agnoscat, quam Adam: quo sit, ut de se penitus de

Pietatis
fontes.

speret: sed simul exponit liberalitatis suae sinus & am-
 plitudinē, ut qui iam apud se desperauerat, uideat si-
 bi superesse gratiam apud creatorē parentemq; suam
 tam certam ac paratam, ut ab eo, in cuius gratiam ni-
 titur, auelli nulla ratione possit. Ea igitur adhesio, qua
 deo, utpote solo bono, quod solum erūnas nostras sar-
 cire, mala omnia auertere aut in gloriam suam, suorūq;
 usum conuertere scit & potest, incōcussē fidit, eoq; pa-
 rentis loco utitur, pietas est, religio est. Vt enim, qui sic
 animati sunt, Deo tanquam parente utuntur: ita è di-
 uerso sollicitē ac sine intermissione relegunt, tractant,
 & considerāt, quibus ei rationibus placeant, quibus
 demerantur. Pietas ergo illic certō esse cognoscitur,
 ubi studium est iuxta uoluntatem dei uiuendi: nā istuc
 absoluta quoq; pietas inter parentes ac liberos requi-
 rit, ut filius aequē studeat patri obsequi ac pater pro-
 desse. Iterum, Germana pietas istic solummodo nasci-
 tur, ubi homo non modo deesse sibi multa putat, sed
 adesse penitus nihil, uidet quo placēre Deo possit: con-
 tra uero creatori patriq; suo, sic omnia exuberare, ut
 nemo quicquam apud illum desiderare possit: libera-
 litatem uero ac erga hominum Genus amorem tantū,
 ut nihil cuiquam negari possit. Quod sic testimonijs
 scripturae firmari potest, ut omnis doctrina tam uetus
 quā noua, omnes pij, aliud nihil canant, quā nobis
 nihil adesse, Deo nihil deesse, ab illo nihil negari. Apud
 dominum

dominum enim misericordia & illa uehemēter copio-
sa. Apud eum fons uitæ. Eius est terra, & quicquid il-
lam implet. Eius est salus, eaq; adeo parata, ut benedi-
ctionem, id est, liber alitatem, benignitatemq; suam ul-
trò super populum suum ostendat.

Ex his facile colligi potest, quid porro uera religio
requirat, ac è diuerso facilius deprehendi, quid sit fal-
sa religio. Vera religio, uel pietas, hæc est, quæ uni so-
liq; Deo hæret. Qui ergo pijs sunt unum dominū suum
audiunt, qui eos à carne sic auulsit, ac sibi adiunxit, ut
eius unius uocē audire cupiāt: & cū flagrante amore
anīma Cant. 2. clament: Sonet uox tua in auribus meis,
& : Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel
ori meo. Psal. 118. Requirit ergo uera pietas, ut ab ore
domini pendeat, nullius, præter sponsi sui uerbum, uel
audiat, uel recipiat. Quam fidem dominus, ut nobis pro-
be ob oculos poneret, crebro in scripturis connubio fi-
deli comparat, & tanquam sedulus maritus ab adul-
terio deterret ac scortatione: hoc unum prorsus in-
tendens, quod sicut in matrimonio fides præ omni-
bus exigitur (imò matrimonium nihil aliud est, Matrimo-
nium.
quàm data acceptaque fides) ita pietas non sit pie-
tas, nisi toto pectore domino animæ sponso fidat, in-
eum solum oculos figas, aurem, præter ipsum, peni-
tus nulli accommodes. Ac propterea iubet, Num. 15. per
quatuor palliorum angulos fila hiacynthina inseri,

quæ cum uiderint, inquit, recordentur omnium mandatorum domini, ne sequantur cogitationes suas, & oculos per res uarias fornicantes. & cæc. Sancte uero iactat se Paulus. 2. Cor. 11. Corinthios ueluti castam illibatamq; uirginem soli Christo adiunxisse: nimirum ut solum audirent, solum mirarentur, solum amarent, solum sequerentur. Et Ephe. 5. Mysterium connubij magnum esse adserit, Christi enim, & Ecclesie coniunctionem portendere. Quibus omnibus nihil aliud quam probatum uolumus, quod uera pietas talem in Deum fidem, & integritatem requirat, qualis in matrimonio requiritur: talem autem dico per comparationem non æquiparationem. At in matrimonio fida non est, quæ alium audit, alium sequitur, alij obtemperat. Sic & uere pia non est anima, quæ alium quam Deum audit, alium quam ipsum sp̄sum suum sequitur. Constat igitur eos modo uere pios esse, qui ab unius Dei pendent oraculis. Id autem quam necessarium sit ad ueram pietatē, ipsius domini uerbis patebit.

Deut. 4. sic inquit Deus: Nunc Israël audi præcepta & iudicia quæ ego doceo te, ut faciēs eas, uiuas: & ingrediens, possideas terram, quam dominus Deus patrum uestrorum daturus est uobis. Non addetis ad uerbum, quod uobis loquor, nec auferetis ex eo. Custodite mandata domini Dei uestri, quæ ego præcipio uobis. Et Deuterono. 12. sic: Quod præcipio tibi, hoc tantum facito domino,

domino, nec addas quicquam, nec minuas. Requirit ergo siue fides siue pietas primum, ut à Deo discamus quoniam pacto ei placere possimus, quibus modis seruire. Deinde requirit, ut ijs que ab ipso didicimus, nihil addamus, nihil adimamus. Qui enim addunt, Deum insipientie arguunt, seq; supra Deum ponunt: quasi ista que ipse parum considerate promulgauerit, sua prudentia restituere ualeant, callidi scilicet. Qui uero adimunt, crudelem Deum faciunt, quasi per impotentiam preceperit, que isti sua humanitate mansuetudineq; lenire sciant. Grauis est hic locus, nam quicquid ad ueram falsamq; religionem adinet, ex eo pendet: sed quantumcunque grauis est, satis superq; simul roboris habet ad ueram religionem adserendam, falsamq; profligandam. Verbum enim domini manet in eternum. Isai. 40. Vnde de facilius est cœlum & terram perire aut transire, quam unum apicem de uerbo domini, Luca. 16. Tota moles mundi & creaturarum omnium, infinita turba unum apicem è uerbis domini tollere aut mutare nequit: id est, rem prorsus nullam. Apicem enim facile quisque inuerterit, aut sustulerit, sed nihil quod per apicem significatur, nihil quod uerbis dominicis intelligimus, sic excidet, ut non fiat. Verbum ergo domini, qui fideles sunt, sic amplectuntur, ut naufragi tabulas: quid enim est, quo conscientia se consolari queat, quam unico Dei uerbo? Viuit enim homo in omni uerbo, quod

de ore Dei procedit. Deutero. 6. Matth. 4. Sed qui homo? Fidelis. Quid enim commercij incredulo cum uerbo Dei? Cui stulticia est cœlestis sapientia, qui te si Deo fidas exhibat. Pius ergo solus est, quem uerbū Dei alit, reficit, confortat. E diuerso uero sequitur quod pius nullo alio uerbo pasci potest quàm diuino: sicut enim Deo solo fedit, ita eius solius uerbo certus redditur: & sicut solo Dei uerbo certus redditur, ita nullius uerbū quàm Dei recipit. Quibus iterum non modo ex scriptura, sed etiam ex ipsius fidei natura manifestum sit, quod nullius creature uerbū pro uerbo Dei recipi potest: quia in creature uerbo non redditur quæta paccatāq; conscientia. Nihil ergo de nostro addendum est Dei uerbo, nihil de illius uerbo nostra temeritate adimendum. Quod autem hic aliquis obijcere posset: Tamen multi requiem inuenerunt etiam in hominis uerbo, imò etiamnum inueniunt: nam hodie multorum conscientie certò persuadent sibi salutem adsequuturas esse, si Roman. Pontifex absoluat, indulgeat, cœlo adscribat: si Nonne & Monachi pro eis preces numerent, missas, horas, aliāq; pro eis faciant. Cui obiectioni sic respondemus, Istos omnes esse aut stupidos, aut hypocritas: stulticia enim fieri oportet & ignoratione, ut aliquis se putet esse quod non est. Qui ergo se pium hinc metitur, quod Rom. Pontificis commentis fidem habeat, nihil quod Dei est gustauit, nec primis labijs expertus est
quàm

quàm suavis sit dominus, neque quàm beatus sit qui illo fidit. Quod si stultus aut ignarus non est, hypocri-
seos notam effugere nequit. Sunt enim haud parum
multi, qui Romanum Pontificem, & frigidas ceremo-
nias hac gratia magni pendunt, quod uideant aliqua
parte sibi nõ nihil decessurũ, si eius regno aliquid de-
tractum erit: sicq; catuli, quod aduc remotum est, ma-
ture cauent. Stat sententia, Piam mentem in nullo uer-
bo quàm Dei quiescere, nullius quàm Dei recipere pos-
se: quod sic est omnium piorum ad stipulationibus una-
nimiter conclamatum, ut testimonijs nullis sit opus, præ-
ter hoc unum, & breue, & clarum: Renuit consolatio-
nem accipere anima mea: memor fui Dei, & delecta-
tus sum. Psal. 76. Nusquam inuenerat spem Prophetæ
conscientia, nusquam requiem. Sed posteaquam Dei
memoriam repetebat, iam aderat quies & delecta-
tio.

Sed iam ad noui Testamenti properabimus testimo-
nia, quibus probemus religiosum esse uerbis Dei quic-
quam addere, aut quicquam adimere. Vnde iterum ma-
nifestum fiat pietatem incontaminatam esse, quæ unis
ac solis uerbis Dei nititur. Matth. 15. adducit Christus
Isaie. 29. testimoniũ, ut ferè assolet: etiam si nominatim
rarius, quæ ad Iudeos efulminat, ex ueteri Testamen-
to petere: Frustra colunt me, docentes doctrinas &

præcepta hominum. Si ergo is cultus, ea pietas, aut religio uana est, quæ ex humana inuentione aut lege proficiscitur, solida nimirum è diuerso, uerâq; est religio, quæ iuxta solius Dei uerbum dirigitur, quæ unum hoc spectat & audit. Io. 8. Sic docet Christus: Qui ex Deo est, uerba Dei audit: propterea uos nō auditis, quia ex Deo nō estis. Constat ergo qd' qui ex Deo nati sunt, eius uerbum audiunt: & cōtra, qui non audiūt ex deo nati non sunt: qui uero ex Deo nati sunt, non ex uolūtate uiri. Io. 1. sic nati sunt: hoc est, non suo cōsilio aut electione Deū sibi cōstituerunt, qui uere Deus est, sed eius ui, quo iam fidūt, factū est, ut se dei filios esse agnoscant. inquit. n. Nō ex uolūtate carnis, neq; ex uolūtate uiri, sed ex Deo nati sunt: qui ergo ex Deo nati sunt, eius solius uerbū audiūt, ex quo nati sunt. Hoc n. est discrimē inter filios dei & filios carnis, quod qui dei filij sunt, quæ dei sunt sapiunt uel cogitant: qui carnis filij sunt, carnalia cogitant. Ro. 8. Porro, quicquid ex ore Dei nō est profectū, à filijs Dei nō recipitur: inhabitās enī in eis spiritus, omnia prodit dictatq; , carnis ne sint quæ audiunt, an spiritus. Vnde postea fit, ut spiritua-
lis omnia iudicet, omnia cognoscat. 1. Cor. 2. ipse uero à nemine iudicetur: non enim caro aut sanguis est, qui iudicat, sed spiritus: loquimur enim de eis solūmodo qui Christi sunt, qui & spiritum eius habent. Rom. 8. Qui ergo Christi spiritum habent, suum, hoc est, carnis & sanguinis

sanguinis ac uiri non habent. Qui uero Christi spiri-
 tum habent, nullius quàm Dei uerbum recipiunt: nam
 Christus ipse Deus, nullius uerbum recipere aut tole-
 rare potest, quàm suum: non enim potest homo Deo es-
 se in deum, sed homini Deus: nisi sit Deus, nihil est ho-
 mo, quàm belua. Qui ergo hominis uerbū accipit car-
 nis accipit, beluæq; uerbum: horribile igitur est ei qui
 Christi est, ullū præter dei uerbum accipere. Eandem
 sententiã, sed lepida pastoris ouiumq; parabola ami-
 ctam. Io. 10. dicit: Oues, inquit, pastorem proprium
 sequuntur, quia nouerunt uocem eius. alienum autem nõ
 sequuntur, sed aufugiunt ab eo: quia non nouerunt uo-
 cem alienorum. Oues Dei, ueri æterniq; pastoris & E-
 piscopi sui. 1. Petr. 2. uocem sequuntur, sciunt enim quæ
 qualisq; sit uox eius: alienum autem, non audiunt, nec
 sequuntur, quia non nouerunt uocem alienorum. Dices
 autem, quomodo uero aufugiunt ab alienis, si non no-
 uerunt uocẽ alienorū? nam si non norunt, facile alie-
 num pro uero pastore sequuntur. Respondemus: Non
 norūt, non dignantur, non amplectuntur uocem alieno-
 rū. Sic n. dominus alicubi perhibet se nescire quosdã,
 quæ tamẽ nihil latere potest. Verū nescire dixit pro de-
 dignari, auersari, cõtemnere. Sic et hoc loci piarū ouium
 est solã pastoris uocem cognoscere, id est, amplecti di-
 gnari, sequi, omnẽq; alienã fugere, detestari, abijcere.
 Idem docet Io. 15. sicut palme non potest ferre fructū

à semetipso, nisi manserit in uite: sic nec uos, nisi in me māseritis. Nihil igitur uel rectum uel Deo dignum nunquam ordiemur, nisi in uite, hoc est Deo simus: hinc enim succū roburq; nisi hauserimus, arescemus, & in ignem mitemur. At in Deo non manet, qui ex seipso succum trahit, ex quo fructū prodat. Quæ enim ex nobis sunt, carnalia sunt: quæ autē carnalia nostratiq; sunt, Deo inimica sunt. Roma. 8. In Deo ergo solo manet uere pia mens, eius uerbum unice audit, eo solo fidit. Accedit quod solus Deus bonus est, ut supra in consideratione ipsius patuit. Ergo non aliunde bonum petendum, imò nec sperandū est, quàm à solo Deo. Nos. n. tam alieni sumus ab omni bono, ut Christus, si ad uitā ingredi uelimus, edicat, ut abnegemus nosipfos: hoc autem nō uni & alteri dictū est, sed in uniuersum singulatimq; omibus. Nihil ergo recti boniq; alicunde, quàm à Deo sperandū est. Solus ergo audiendus, à quo solo quicquid usq; est boni, proficiscitur. Exēplo eadem res patet Adam. n. ut ad exordia nostra redeamus, quàm primū ipse scire uolebat, iam de illo repente actum est. Quod si animū ad ea sola, quæ dominus præceperat, aduertisset, nec sua secutus esset cōsilia, non iam irata haberet omnia homo. Eius igitur exemplo Sole clarius uidemus uere piū hominem sic abhorrere debere à suis consilijs, ut à certa presentiq; pernicie. Solus ergo Deus audiendus, illi soli gloria tribuenda à pijs omnibus. Non enim

enim debet sapiens etiam in sapientia sua gloriari. Hic remi. 15. sed si quid rectum deoq; dignum nostra sapientia efficeretur, certe nō immerito gloriari liceret: nunc autem, quum ueter Deus gloriari, qui iniquus non est, nihili profectō pendenda est omnis humana sapientia: solo ergo Deo eiusq; uerbo nitendum.

Est igitur, ut ab initio huius questionis dictum est, *Falsa religio.* falsam religionem à uera discernere. Falsa religio siue pietas est, ubi alio ficitur quàm Deo. Qui ergo quacunq; tandem creatura fidunt, uere pij nō sunt. Impij sunt, qui hominis uerbum tanquam Dei amplectuntur. Furor igitur est, & extrema impietas quorundam, siue hominum siue Conciliorum placita & decreta uerbo Dei æquare. Nam si eorū sententiæ uerbi Dei sunt similes, uerbum amplectendum est, non hominum autoritas: si dissimiles, abiiciendæ sunt, ac fugiendæ haud aliter, quàm filijs Israël Moabitidum reliquarūq; Gentilium sceminarum cōnubia. Quod aut de Ecclesia hic obijci posset, qd' ea sit audiēda, postea tractabimus.

De Religione Christiana.

Habet hæc ætas ut eruditos multos, qui passim uelut ex equo Troiano profiliunt, ita multo plures, qui se omnium censors faciunt: ac dum per impietate, renascens uerbum accipere nolunt, pietatem tamen simulant, falsis cōfictisq; suspiciōibus piorū aures implent.

Alij enim, dum strennue docemus, ut omnis fiducia in
 Deum, patrem nostrum sit habenda, procaci suspicio
 ne profiliunt: Cauendum esse à nobis, omnem enim do
 ctrinam nostram ad hoc tendere, ut Christum extermi
 nemus, & Iudeorum more, ut unum Deum credimus,
 sic unam solummodo personam omnes credere indu
 camus. Alij uero, dum propensius omnia Christo tribui
 mus, uereri se dicunt, ne nimis temere nimium ei tribu
 amus. Vtriq; tamen sic pronunciant, ut ipso iudicio ui
 deas eos esse uel audacter ignaros, uel scienter impios.
 Aut enim sic sunt patris, & filij, & spiritus sancti igna
 ri, ut quantum ad essentiam, substantiam, deitatem, po
 tentiam adinet, quod tu de uno dixeris, ac de omnibus
 tribus intellegas, ipsi hoc ignorent: simulq; accedat au
 dacia ad insciam, ut quod uehementer ignorent, ue
 hementius in susticionem rapiant. Aut sic sunt uolentes
 & scientes impij, ut quod recte pieq; fieri uident, per
 uerse mentis prauitate oppugnent: cumq; aperto mar
 te se quicquam efficere desperent, cuniculis istis rem
 adgrediantur: uereri se interim ne in patrem, interim
 uero ne in filium simus propensiores. Quibus omnibus
 id est, sic= κλαίειν dicimus. Nos enim sic Deum agnoscendum,
 re. amplectendumq; docemus, ut siue patrem eum nomi
 nes, siue filium, siue spiritum sanctum, perpetuo tamē
 eum intellegas qui solus bonus, iustus, sanctus, benignus
 reliquaq; omnia est. Contra cum filio omnia tribuimus,
 ei tribuimus,

ei tribuimus, qui id est quod pater, quod spiritus san-
 ctus: cuius regnum est, cuius potentia eodem iure quo
 patris, & spiritus sancti: ipse enim hoc ipsum est, quod
 pater, quod spiritus sanctus, seruato nihilominus notio-
 num, ut uocant, discrimine. Quod igitur amuli hic di-
 cturi sunt, nos hactenus de pietate sic disseruisse, ut sa-
 luti per Christum, gratiaeq; nihil meminerimus, frustra
 cornicabuntur: primum, quod omnia non simul neque
 eodem loco dici possunt: deinde, quod quicquid de ani-
 ma Deiq; cōubio diximus, sic de Christo quoque dictū
 est, quomodo de Deo: Christus enim Deus & homo
 est. Postremo, quod Dei cognitio natura sua Christi co-
 gnitionem antecedit. Sicut gratia tum recte cognosci-
 tur, quum culpa per legem est effecta, ut Paulus Rom. 7.
 loquitur: id est cum culpa per legem expensa, cognita
 est: sic & Christus, qui est gratiae pignus, imò qui est
 ipsa gratia, tūc recte & docetur, & cognoscitur, cum
 culpa perspecta didicimus, ipsa intercedente, nobis ui-
 am in coelum ascendendi oclusam esse. Sicut enim me-
 dicum non suspicit, qui est integra ualitudine, contra
 uero, dei loco habet, qui est desperata: sic Christus sa-
 nis satis gratus non est, agris uero θεός ἀπὸ μυχῶ-
 νης, id est insperata, sed diuinitus missa salus. Quod
 ipse testatus est: Non habent, inquiens, opus medico, qui
 recte, sed qui sinistre ualent, Lucæ. 5. Et: Non ueni uo-
 care iustos, sed peccatores ad uitæ pristinae immutatio-

nem. Vt ergo Christum recte agnoscamus, opus erit, ut nos ipsos recte cognoscamus: Christum enim non recipiunt, qui se iustos putant, ut iam ex eius uerbis clare patuit: & medici operam non requirit, qui egritudinem non sentit.

Est ergo Christus certitudo & pignus gratiae Dei. Quod hac ratione patebit. Diximus antea in consideratione hominis, sic eius conditionem esse deploratam, ut mortuus sit, peccati mancipium: ac prorsus eius naturae, ut nullius tam sit studiosus, quam sui. Hoc enim ei sic accidit, quum à bono se auertit, ad se autem conuersus est: scimus enim quod in nobis bonum non est. Roma. 7. Ex quibus deinde perpetua desperatio ad Deum ueniendi nata est: qui enim quotidianis malis sentiebat se morti corporali obnoxium, & conscientiae pauore à Deo sic alienum, ut in eius conspectum uenire causaretur, quomodo speraret se inter superos referri unquam posse: sed melior Deus, qui opus suum misertus, consilium coepit, quo tam grauem casum reuocaret. Cumque ipsius iusticiam, utpote sacrosanctam, non minus illibatam inconcussamque manere oporteat, quam misericordiam: essetque homo misericordiae quidem indignus, sed iusticiae Dei totus obnoxius, inuenit diuina bonitas quo iusticiae quidem satisfaceret: misericordiae uero sinus absque iusticiae detrimento liberaliter pandere liceret, non quo sibi hac ratione ab
aduersario

aduersario cauèret, aut figulo non liceat è conſperſo
luto, facere uel reſingere qualècūq; uelit teſtā: ſed quo
per hoc iuſticiæ exemplū, oſcitantiā & torporem à
nobis tolleret, ac ſe qualis nam eſſet, iuſtus, bonus, miſe=
ricors nobis exponeret: aut, ne nimium de eius conſilijs
loqui præſumamus, quia ſic illi placuit. Iuſtus enim eſt
dominus, & reſtūm iudiciū eius. Pſal. 118. Contra ue
ro patiēs & miſericors, ſuauiſ uniuerſis, & miſeratio
nes eius excellūt oīa opera eius pſal. 144. Miſericordiā
.n. & iudiciū canit ei Dauid pſal. 100. Ipſe .n. perſequi=
tur iniquitatē patrū in filijs uſq; in quartā generationē
odientiū ſe: & miſericordiā facit in millia milliū colen
tiū ſe. Exo. 20. Quoniam ergo Deus iuxta ſit iuſtus & miſe
ricors, tamenſi ad miſericordiā propēdeat (excellūt enī
eius miſerationes reliqua opera omnia) iuſticiæ tñ eius
omnino ſatiſfieri, ut iratus placetur oportet. Quod er=
go iuſticiæ Dei ſatiſfieri oporteat, recte docuere Theo
logi, et iā neoterici: nā ſi uis ad uitā ingredi, ſerua man
data. Mat. 19. Verū quo pacto ſatiſfaciet iuſticiæ Dei ho
mo? Illa tā eſt pura, alta, & ab omni labe, tā aliena: &
cōtra hic nō ſter tā nihil aliud q̄ peccatū et macula, ut ne
mo ſe ad eā uenire mēſurā ſperare audeat, quæ iuſticiæ
diuinæ ſatiſfacere poſſit. Quis .n. ea puritate polleat,
quā Dauid ascendere in mōtē ſanctū domini perhibetē
pſal. 14. ſic quærens: Domine quis habitabit in taber=
naculo tuo ſaut quis requieſcet in monte ſancto tuo?

Et nunc sibiipſi reſpondens: Qui ingreditur ſine macula, & operatur iuſticiam. Qui loquitur ueritatem in corde ſuo, qui nõ egit dolum in lingua ſua. Nec fecit proximo ſuo malum, & obprobrium non accepit aduerſus proximos ſuos. Ad nihilum deductus eſt in cõſpectu eius malignus: timētes autem dominum glorificat. Qui iurat proximo ſuo, & nõ decipit: qui pecuniam ſuam non dedit ad uſuram, & munera ſuper innocentem nõ accepit, qui facit hæc non conuouebitur in eternum. Quis queſo ea puritate niteat, ut ſine macula incedat; & quod iuſtum eſt operetur, quum ipſi nihil quàm peccatum macula & caro ſimus? aut quis mortalium tam ſimplex, ut eius neq; cor, neq; lingua dolum unq̃ egerit? quis proximũ malo nullo adfecit, aut ab alijs impune adfici non eſt paſſus? Cui nam mali ſemper deſpectui, & boni in precio ſunt habitus? Quem non cõtaminauit uſura, periurium, ac munus ſuper innoxio acceptum? Quis hæc audiens, non contremiſcat, non deſperet, non fugam adornet? At Deus tam eſt purus & acer ignis, ut ſi quis dictis morbis adfectus ſit, in cõſpectu eius conſiſtere nequeat. quò Iſaias etiam. 33. reſpexit: Quis de uobis, inquiens poterit habitare cum igne deuorante; aut quis habitabit ex uobis cum ardoribus ſempiternis? Nunc, quemadmodum Dauid, reſpondet. Qui ambulat in iuſticijs, & loquitur ueritatem: qui proijcit auariciam ex calumnia, & excutit manus

manus suas ab omni munere. Qui obturat aures suas, ne audiat sanguinem: & claudit oculos suos, ne uideat malum, iste in excelsis habitabit. & c. Quoniam ergo tantam integritatem innocentiamque requirat hic ignis, ne quid scilicet, humectum aut terreum adsit, quod crepitu & fragore ei aculatum oporteat, quis est, si saltim se quisquam ulla parte agnoscit, qui animum ad Dei contubernium tollere audeat? Vnde manifestum fit, quod ubicumque in scripturis in caelum uia docetur, nos in desperationem detrudi: quis enim uitam in hac tam polluta uia sic transigat, ut tanti luminis tum cohabitatione, tum fruitione, suo etiam iudicio se dignum ducere possit? praesertim cum omnes declinauerimus, simul inutiles redditi simus, sic ut ne unus quidem ex nobis bonum faciat: Cum sit omnis homo mendax: cum simus omnes hypocritae: cum peccauerimus omnes, & gloria Dei destituti simus?

Sed quandoquidem adeo potens malum est hypocritis, ut se, non secus quam stulti quidam laborantes, qui morbum dissimulant, ab omni suspitione, tametsi frustra, liberare audeat, ac negare: opus est, ut ad morem peritorum medicorum, qui per uarias circumstantias & accidentia ueritatem extorquet, nos quoque eisdem rationibus hominem sic percuciemur ac experiamur, donec celandi audaciam in consuetudini ingenuum pudorem conuertamus. Nam & callidi quidam agrotantes, ut medici peritiam

explorent, negāt morbi Genus, donec medicus eādē
 ipsos teneri aegritudine pronūciet, quam ipsi domi sen-
 tiunt. Tunc enim securius se ei credunt, certō persuasi
 quod dun morbū probe norit, medelam non ignoret.
 Verūtamen ij quos contumax hypocrisis detinet, per-
 suaderi nunquam possunt quantūuis diserta oratione,
 ut quod intus uel gerūt, uel sentiūt cōfiteantur: sed ij ta-
 mē quanto procacius negāt, tāto certius à spiritualibus
 medicis cognoscuntur: spiritualis enī omnia iudicat. Ad
 hoc enim, ut ea cōfiteātur, quæ spiritualis medicinae re-
 gulis deprehēduntur, alio quā homie quantūuis ex-
 perto opus est. Homo enī uidet in facie, Deus autē solus
 in corde. Qui nisi pudorē humanae mēti incutiat, quo
 negare desinat, cuius sibi conscius est, sicq; humiliet, ut
 gloriæ studiū agnoscat, nūquam se cōfitebitur talē esse
 qualis uere est. Nemo etenim in sese tentat, descendere ne-
 mo. Hūc ergo iterū uenitur, quod homo ad sui cognitio-
 nē sic Deo eget, ut ad illius ipsius agnitionē. Nemo enī
 nouit quid sit in homine, nisi spiritus hominis qui est
 in ipso, ut supra patuit. Sed iam ad experientē a uerti-
 mur, quibus homini extorqueatur, ut eadem in se agno-
 scat, quæ nos in eo esse adferimus. Quero ergo primū,
 ō iuste ex operibus tuis: Eleemosyna bonū opus est nec
 ne? Iustus: Est. Quacūq; tandē ratione modoq; detur: Ius-
 tus, minime, sed cū homo facit, quod in se est (sic enim
 loquuntur isti) Dic sodes quid intellegis per hoc, quod in
 se est,

se est? Iustus: Pro suis uiribus. Respondeo, nos hac ratio-
 ne petiuros esse principiū, nā quantulūcūq; detur, &
 quacūq; gratia, semper facit homo, quod in se est, &
 semper facit pro uirili. Ergo omnis eleemosyna erit bo-
 nū opus, quod nos iustificabit. Iustus: Erit. Nū si dem, ut
 uidear ab hominibus? Iustus: Non dico. Quid ergo? Iu-
 stus: Non cōtendā. Ecce tibi hoc, quod in se est. Tale fig-
 mentū, hoc est, quod Christū ociosum prorsus reddit.
 Quilibet enim operibus hoc modo pro uiribus suis fa-
 ctis iustificari posset, quilibet enim facere potest quod
 in se est, etiam si perquam pusillū in multis sit recte fa-
 ctorū. Verū tamē ad rem ipsam redeo. Eleemosynae tot
 mala possunt accidere, quae ipsam uitiant, quot uineis
 morbi, qui eas perdunt, accidunt. Primo, si non detur in
 nomie dei. Qui ergo in eū usum solūmodo dāt, ut se ab
 inferorū pœnis redimant, in suo, non in Christi nomi-
 ne dant. Deinde si tali pōpa dant, ut gloriā apud homi-
 nes sibi parēt, mercedē iam receperūt Mat. 6. Postea si
 dāt tristes, pigetq; dare, ac nisi calūnias metuerēt, nihil
 daret, eleemosynā uitiant: hilarem enim datorē diligit
 Deus. 2. Cor. 9. Si non dant ea mensura, qua sibi dū egē-
 rent dari uellent, nō recte dant: omnia enim quae uul-
 tis ut faciāt uobis homines, uos eadem facite illis. Mat.
 7. Si contemptim aut neglectim dant. Maledictus enim
 qui facit opus domini negligenter, Hier. 48. Si miseria
 et calamitate accipientis uicti dant, nō ex dei pximiq;

dilectione. Qui enim habet substantiam huius mundi, & uidet fratrem suum egere, scimus quoniam caritas Dei in eo non est. 1. Ioan. 3. Breuiter tot imminent uitia huic tam indubitato operi, ut neminem sperandum sit, idipsum digne posse efficere. Quis enim non sic dat, ut potius sibi seruet; quis non dat, ut aut uideatur dedisse, aut non uideatur non dedisse? &c. Quo igitur pacto iusticie Dei satisfaciemus, si tam pium opus sic à nullis fit, ut mercede dignum estimari possit ab equo pioque iudice? Sic omnia que facimus, percurre, & non minora, imò maiora uidebis in quedam incidere uitia. Oramus multi, ut uideamur orare, sicut hypocrite faciunt, Mat. 6. Oramus ut dominus diuitias det, ut delicias, uxorem bene dotatam, ut honores, imperia, regna, imò ut sancti omnibus, ac dijs etiam habeamur: ac prorsus ignoramus quid oremus, Roma. 8. Ieiunamus eodem modo, uel quod predicatur per simonia nostra, uel macies & pallor sanctimoniam portendant, uel ut ieiunantibus bellaria deliciaque cibi comportentur, uel ut aquiliculum impudentius in publicum prodeuntem, intra ueterem diploidem reuocemus: uel, ut sunt nonnulli Chremilis & Euclionibus sordidiores, ut penuri parcatur: uel ut ieiunium, quod in eum solummodo usum fieri debet, ut carni detrahentes, spiritus uocem & imperium melius audiamus, pro opere bono estimemus. Sic inquam omnia ad nos ipsos referimus, non ad eum, cuius toti sumus, & in quo sumus.

Quibus

Quibus ergo litationibus aut sacris iustificari poterimus, quum in ipsis operibus nostris sic iacemus; sic frigemus; sic distrahimur? atque hoc tam aperte ac uere, ut quotquot fideles sunt, haud aliter, quam diximus, fieri intra se ipsos sentiant. Vident enim morbum hoc modo ab ipso mortis huius autore Adā ad nos defluxisse: neq; solum uident in uerbo, sed domi uere sentiunt.

Hic inquam aberrarunt à recta Theologi, ut paulo ante coeperamus dicere: quum enim iusticiam Dei exacte, ut putabant, expenderent, coacti sunt intelligere satisfieri ei oportere, & in satisfactione nō exacte astimauerūt opera uulgi, quamuis sus magno uēdiderint: non enim hominē uindiq; recte nouerunt, quomodo uidelicet nihil quam impuritas quaedam est, contaminatio & conspurcatio, sic ut ea etiam quæ purius discat, impure exprimat: nam etiam dum per spiritum coelestem hūc uenit, ut ijs cōdelectetur quæ lex iubet, tantopere tamē resilit caro, ut rectū nihil efficiamus, Rom. 7. Vnde quum iusticia Dei tam illibata tamq; sancta sit, ut ad eā demerendam nostra impuritas nihil possit, desperare noluerunt discere (desperare uero dico de nobis ipsis, nō de misericordia Dei) quod itidem ab existimatiōe sui profectum est uitii: difficulter enim fit, ut homo sic se contēnat, sic à seipso recedat, ut nihil de se ipso sentiat. Atq; hæc mira fuit ac impudēs arrogantia, cū nostris meritis parandos esse cœlos pronūciauissent, ipsi se pro ministris,

ac operis exhibuerūt, qui alijs mereantur, precioq; ac cepto, strenue meriti sunt: sed eis operibus quæ ipsi effuxerant, de quibus in ferius plura dicemus. In uniuersum ergo neq; iusticiam Dei, neq; hominis iniusticiam probe nouerunt: Christum uero sic aut ignorauerunt, aut contempserunt, ut ei paulo plus tribuerint, quam Iudæi ipsi. Quamq; hoc mirum non est, si enim uulgo ceptū esset Christo niti, hoc est gratia Dei, quæ per Christum parta & firmata est: quis eis ultra salutis suæ meritum tanti locauisset? unde hodie quoq; nō immerito furiūt, quum se ad merendū alijs salutē exposuerint, nemo tamē cōducit, sedēt tota die ociosi. Sed iam satis de impotentia nostra dictū est, deq; nostrum ipsorum desperatione. Nunc ad letiora transibimus, nempe ad Euangelium, quo misericors Deus salutē non modo nunciauit, sed olim prænunciatā, ac promissam, misit. Quod mysterium summa cum uerecundia, summo cū tremore & ueneratione tractandū cum sit, procumbendū est ante fontem omnis gratiæ, ut is sermō nostrū sic dirigat sic illustret, ut nihil eo indignū dicamus. Et quoniā humano sermone quantūuis opiparō in rebus fidei rudis mens persuaderi nequit, nisi dominus cor sic docuerit & traxerit, ut sequi uolet, nō minus erit nobis interpellandus is qui iustificat & uocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt: pro ijs etiā, quibus Euāgelium eius communicatū uolumus, ut eorū mentes sic

tes sic illuminet, ut Euangelij rationē capere: corda ue-
ro sic trahat ac molliat, ut sequi possint: nihil enim est
quod anxijis precibus ille neget, & contra: nihil quod
nos siue his audēre, aut præsumere debeamus. Det do-
minus sermonem rectum in os nostrum.

Huic ergo tam desertæ causæ nostræ tandem uolēs
succurrere creator noster, misit qui suæ iusticiæ sese
pro nobis litando satisfaceret: non angelū, nō hominē,
sed filium suum, eumq; carne indutum, ne aut maiestas
à congressu deterreret, aut humilitas à spe deijceret.
Quod enī Deus deiq; filius est, is qui sequester, ac me-
diator missus est, spem fulcit, quid enim non potest, aut
habet qui Deus est? Quod autem homo, familiaritatem
amiciciam, imò necessitudinem & communitatem pro-
mittit, quid enim negare potest, qui frater est; qui im-
becillitatis consors? Porro res tam inaudita, tamq; in-
usitata, iam inde ab exordio humane miseriæ proposi-
ta præceptaq; est. Vt enim Deus per filium suum ho-
minem creauit, ita per eundem in mortem prolapsam
reparare statuit, quo eiusdē esset creatio et repara-
tio: omnia enī per ipsum facta sunt. Io. 1. & Colos. 1. om-
nia p̄ ipsum, & in ipsum creata sunt: & ipse est ante
oīa, et oīa in ipso cōstāt, et ipse est caput corporis, hoc
est, ecclesiæ, q̄ est p̄cipiū, p̄ogenitus ex mortuis, ut sit
ipse in oībus primas tenēs: nā in ipso eūd' ὄντω & placī-
tū est oēm plenitudinē habitare, & per eū reconcilia-

re omnia in ipsum, pacatis per sanguinem crucis eius per ipsum omnibus, siue in caelo sint siue in terra. Ephes. 2. per ipsum habemus accessum ambo (Iudaei nimirum & Gentes) in uno spiritu ad patrem. Est autem, ut ab origine repetamus, Deum recens lapsi hominis miserum, quumq; decretum iusticiae suae iudicijq; promulga- ret, excepit non nihil a tam dura sententia, ne perpetuo miserimus esset homo. Quoniam enim serpenti multam in diceret, hoc in rem hominis excepit, quod mulieris ali- quando semen futurum esse praedixit, quod ueri ser- pentis diaboli contusurum sit caput, sic inquit: Ini- micicias ponam inter te & mulierem, & semen tuum, & semen illius, ipsum conteret caput tuum: & tu insi- diaberis calcaneo eius. sic enim habet hebraica ueritas, ut facile duobus relatiuis deprehendi potest, in, ipsum, scilicet & eius, quae Hebraeis ambo masculina sunt, se- menq;, itidem ipsis masculinum, referunt. Vnde & Sep- tuaginta, eandem sententiam sic reddiderunt. Odium siue inimiciciam ponam inter te, & inter mulierem: et inter te, & inter semē tuum, & inter semen eius. Ipse tuum caput obseruabit, & tu obseruabis calcaneū eius.

αὐτός
αὐτός
Hic planè uidemus diuinos homines in his uerbis intel-
lexisse mysterium subesse, & propterea genus dictio-
nū noluisse mutare, tametsi iure potuissent: Zera enim
id est semen, Hebraeis masculinum est, sic & hu, id est,
ipse, & u, id est, eius, masculina sunt. Non sic Graecis,

nam his semen σπέρμα neutrum est, sicut & Latinis: αὐτός autem & αὐτός, id est ipse, & eius, masculina sunt. Vnde sic potuissent dicere: Ipsum (semen scilicet referendo) obseruabit caput tuum, & tu obseruabis. & cæt. sed ut diximus, cum uiderent hic absconditum esse mysteriū, noluerunt genus in pronomibus mutare, quod tamē in σπέρμα coacti sunt mutare. Latinus autē interpres sic ubiq; omnia audet, ut sæpe mecum reputem, an doctior fuerit, an audacior. Ad sensum redeo. Videmus in his Dei uerbis palam prædici, qd' de foemina esset aliquādo semen proditurum, quod serpentis, id est diaboli caput contunderet: ac contra diabolus esset eius calcaneo insidias factururus. Consideremus ergo breuiter de utroque uaticinio. Seruauit diuina prouidentia uerborum proprietatem: quum enim primum dixisset, Ipsum semen conteret caput tuum, eōdem uerbo, seminis scilicet, perpetuò utitur. Nam ubi ad Abraham dicit In semine tuo benedicetur omnes tribus terræ. Gen. 15. ueterem uocem usurpauit, pro eo qui secundum carnē ex Abraham nasciturus erat, & omne hominum genus in hæredes Dei scripturus. Quod autem Hieremie .23. germen uocat, æquiualeat. Paulus uero de eōdem promisso loquēs, aperte dicit: Et semini tuo, quod est Christus. Galat. 3. testatus, quod semen, de quo multa per uetus Testamentum dicuntur, Christus sit. Hoc ergo semen, Christus, diaboli caput confregit. Ipse autem dia-

Diaboli bolus sic insidiatus eius calcaneo, id est humanitati, quæ infidiæ dolebat non sic esse lapsui obnoxiam, ut nostra que in Christo peccatis concepta est, ut nusquam deesset occasione. Cũ intentata aliquando ieiunium per quadraginta dies & noctes, etiam in Eremito portentose sustinuisset, postulauit ut lapides in panem conuerteret, sperans dentes eius ad hoc lenocinatuos & gulam. Tentauit deinde cupiditate regnandi & habendi, postremo gloriæ. Cumq; nihil profecisset, iam copias suas armat, & castra in eum mouet: nam Scribarum & Sacerdotum sic in eum odia excitat, ut prorsus essent iuxta Pauli uerba Romano. i. ἄσποροι ἄσπιδος ἀνελέημοι hoc est ab omni humanitate, amicitia, foedere, misericordia erga ipsum alieni. Neque contentus fuit tanto degrauisse odio, funditus perdere statuit: nam regno in diem magis ac magis metuebat, quum in docendo uideret ueritatis constantiam inflexam, in morbis eliminandis potentiam infallibilem. Et incendio inuidiæ quottidie addidit, donec prædicta membra sua Scribas, Sacerdotes, & Phariseos eo impulisset, ut quocunque modo occidendi consilium caperent. Cuius Christus minime ignarus, sepe ipsis conceptam maliciam obprobrauit. Et in ipso captiuitatis tumultu serpentis insidias, & Sacerdotum malignitatem odiumq; prodidit, inquit, Hec est hora uestra, & potestas tenebrarũ. Insidiatus est etiã mortuo diabolus, cũ per mēbra sua custodire sepulchrũ postulabat

Consideranda

Consideranda sunt postea omnia quae per utrumque
 Adam gesta sunt, hoc est per carnalem parentem, &
 Christum. Sic enim Paulus utrumq; adpellat. Romano.
 8. & 1. Corinthio. 15. ut liquidò pateat quomodo Chri-
 stus contrarijs remedijs iusticiae diuinae satisfaciendo, ho-
 minem restituerit. E quibus nos quaedam comparabi-
 mus, quantum dominus dederit. Positus est Adam in hor-
 tum uoluptuosissimum, & praearicatus, detrusus est
 à beatissimis sedibus in terram incultam, qua cum ligoni-
 bus, aratris, ferroque pugnaret. Christus sibi non plus
 aequo sumpsit, quum se patri aequalem faceret, sed caelo
 delapsus, dignatus est formam nostram adsumere, &
 in ea istos qui nihil quàm contumax terra erant & ca-
 ro, uerbo tanquam uirga ferrea, ut Psal. 2. habetur,
 subigere, ut per ipsum eò rediremus, unde ipse uene-
 rat, qui per Adam exulabamus, ubi culpa tum eius, tum
 nostra merebatur. Voluit Adam prior sciendo bonum
 & malū Deus fieri, dignatus est Adam posterior igna-
 ri hominis formam habitumq; induere, ut in cognitio-
 nem & gratiam reduceret, eius qui solus bonus est,
 & solus nouit quid bonum, quid malum sit. Victus
 est Adam uxoris lenocinijs, ut de cibo uetito ederet.
 Renixa est nonnunquam in Christo humana imbecilli-
 tas, ferre nescia, sed semper uicta abiit. Transeat à me
 poculum hoc clamabat infirmitas, sed uicit Dei-
 tas, quae inuitam carnem patris uoluntati subiecit.

Compara-
 tiones A-
 dami &
 Christi.

Extendit Adam ad uetitam arborem manum, beatus
 & sapiens futurus, imò Deus. Extendit Christus mem-
 bra omnia in contumeliosam crucē, ut nos eius erum-
 nis beati, eius stulticia sapientes: sermo enim crucis pe-
 reuntibus stulticia est. i. Cor. i. eius egestate dii reddere
 mur. Porrexit autor mortis manum ad exitiale ponū.
 Porrexit autor uitæ manus ad crucis salutare lignum.
 Illius gustus dulcedo mortem, Huius amaritudo uitam
 peperit. Ille sic se receperat, ut latiturum speraret: ue-
 rebatur enim sub conspectum dei uenire. Hic se toti
 mundo exposuit, & pessimorū iudicio manibusq; sub-
 iecit, ut ius amissæ hereditatis recuperaret: omnium
 oculis malefactor uideri passus est, ut nos patri per
 ipsum iusti adpareremus. Per lignum seruituti sumus
 addicti, quod Adam abstinere noluit. Per lignum liber-
 tati sumus donati, quod Christus omnia citius quàm no-
 stram calamitatem ferre uoluit. Inquit enim quidam ue-
 terum: Ipse lignum tunc notauit, damna ligni ut solue-
 ret. Deum docens iam in ipsa mortis origine huc respe-
 xisse, ut ligni morbo, ligno mederetur. Adami trāsgres-
 sionem risit Deus, eumq; cum uxore beluarum exuiuis
 uestiuit. Christi obedientia, ex beluis nos Dei filios red-
 didit, beatāq; immortalitate amiciuit: tamq; abest, ut
 despecti simus in oculis Dei, ut etiam heredes eius co-
 heredes autem Christi facti simus. Breuiter obstrusit
 primi parentis audacia paradisum, reserauit Christi
 humilitas

humilitas caelum. Taceo quæ diuus Paulus Ro. 5. inter ipsos confert, quæ omnia hûc faciunt, ut uideamus quomodo contrarijs medicamētis morbi nostri curati sint, diuinâq; iusticia unius Christi iusticia pro nobis placata. Eius enim innocentia nobis donata, sic nostra facta est, ut & uita, quam ex ipso hausimus. In ipso enim uita erat. Io. 1. Est enim uia ueritas & uita. Io. 14. Et in ipso mouemur, uiuimus, & sumus. Act. 17. Ut in quâ uita ex ipso, nobis est data, sic & iusticia, quæ ex ipso & per ipsum, nostra facta est: ex ipso enim sumus quicquid sumus. Carnem enim induit, ut noster fieret, ipse ea nihil egebat: sed nos ipso maxime egebamus. Ut ergo noster fieret, quantuscunq; est Deus, iustus, sanctus, misericors creator. & c. homo factus est, ut nos eius cōsortio in Deos ditaremur.

Sunt & alia innumera in ueteri testamento uaticinia, quæ ipsius aduentum conuersationem, mortem, ac omnem prorsus & actionem & uitam sic explicant, ut nemo negare possit, sic eū scripturis adumbratū esse, cum tota eius actio ac doctrina respondeat. At ea quæ doquidem omnibus obuia sunt. Ut Isa. 11. Hier. 23. & c. nos hûc adducere parcemus, figuras nonnullas addu- Iacob duas
xisse contenti. Abijt Iacob in Mesopotamiam, inuenit bus uxori
illuc uxores duas, quarum maior hebetibus erat oculis, bus typū
iunior autem leto pulcroq; adpectu peperit maior li- Christi
beros multos, minore constanter sterili. Tandem muta- gessit.

ta infœlicitate sterilitatis, iunior quoq; cœpit mater fieri. Quid hoc aliud porrò portēdere poterat, quàm qđ in Christo & Ecclesia uidemus impletū esse? Fuit Iudeorum synagoga longo tēpore fœcūda, priusquā Christus carne indueretur: postea uero, q̄ tēpus per Deum præstitutum, iam impletum esset, cœpit synagoga sterile scere, & iuuencula ex Gentibus Ecclesia fœcunda fieri. Redijt Iacob ex Mesopotamia, multā secum substantiā aduehēs, uxores duas, liberos multos. Descēderat Christus in hunc mundum, Deus homo factus, ut interfluuialem Mesopotamiā, id est duas naturas in eo agnoscas, iuxta quas omnia & operatus & passus, sa'uis utriusque semper limitibus, opus patris sui fideliter fecit, ac mortis tandem uictor ad cœlos reduxit omne hominum

Iosep ty = genus. Quid Iosep in AEGyptum uenditum memorem? pus. qui inter manifestissimos typos sic lucet, ut penicillo nullo Abraham lo ageat. Et eius proauum Abraham? cuius fides sic à Deo Deū præ = predicatur, ut om̄ibus Pelidis & Alexandris facile uiconem habeatur esse beator: quis enim unquam Deum præconēbuit. habuit? Quid in quā cōmemorem eum, iam centenariū ex libera filiū tollentē, quum eum typum Paulus Galatis scribens. 3. & 4. sic coloribus ac umbris illustret, ut at = tractare possis. Pharez & Zaram ex Thamar geniti, idē indicabāt. Longū esset oēs oīm figuratiōes prosequi eū Paulus phibeat oīa illis in figura cōtigisse. 1. Cor. 10.

Is ergo, per quem omnes creati sumus, & per quem
Deo

Deo placuit mundū recreare ac renascere, cum tempe
stiuum ei uisum est in illibata uirginis utero, extra oēm
uirilē operam, spiritu sancto foecūdante (ipse enim qui
hinc nasciturus erat, spirituales ex carnalibus facere
mittebatur) cōceptus coepit humanescere. Lege Luca. 1.
Et .2. capita, ne in tā manifestis occupemur. Et Mat. 1.

Et Io. 1. Oportuit autē Christū duplici nomine ex uirgi Christum
ne nasci: primo quod ipsius diuinitas nullam peccati la ex uirgi=
bem sibi iungi ferre potuit. quemadmodū superius di= ne nasci
ctum est. Deus enī tanta lux est, puritas, innocētia, boni oportuit.
tas, ut secū tolerare nequeat, quicqd aliqua parte tene
bricosum, impurū, cōtaminatū, aut malū est: mūdissimā
ergo ab omni labe natiuitatē eius esse oportuit, qd' is
qui nascebatur, Deus quoq; esset. Secundo, propter ho
stia naturā: eā .n. alienā esse oportebat ob omni macu
la, ut Moscos lex habet, quæ tamē ad carnis emūdatio=
nem solūmodo ualebat. Hebr. 9. quāto magis eam, quæ
pro peccatis oīm tā qui fuerāt, q̄ qui uenturi erāt, perli
tauit, illibatissimā esse oportuit? quod, nisi ex uirgine
natus esset, eaq; intemerata, euenire nō potuisset. Nam
si ex uiri semine uirgo concepisset, nōne iam con=
spurcata esset natiuitas? Si uero aliqua eum concepis=
set, etiam ex spiritu sancto, quæ prius fuisset experta ui
rum, quis unquam credidisset ex spiritu sancto esse,
quod nasceretur? nescit enim natura partum, qui non
sit libere respersus. Psal. 50. Ecce enim in iniquitatibus
conceptus sum, Et in peccatis concepit me mater mea.

Virginem ergo esse oportuit, ac perpetuo etiam uirginem, quae eum pareret, qui labis nullam ne suspicionem quidem, tam abest ut uere, habere potest. Nunc horum testimonia iungimus. Quod hostia est omnem labem ac morbum expians, figurat agnus phase, id est transitionis aut potius praeteritionis, ne scilicet per transitionem exitum quisquam propter uocabuli amphibolon intellegat. Pasa enim hebraica uox, saltum aut praeteritionem significat: domini enim angelus impune transiit, ubi sanguine uidet postes esse oblitos. Ea quoque figura, quae et per seipsam, et per omnium, qui de ea dixerunt, monumenta dilucida sit, nihil de ea dicturi sumus aliud. Ioannes autem ille Baptista filij Dei, quum Christum aliquando ad se uenientem mature conspiciatus esset, eius suis, his uerbis ostendit: Ecce agnus Dei, Ecce qui tollit peccatum mundi, Io. i. Mundi ergo tollit peccata (peccatum n. pro offensa et morbo hominis hic capitur) non originale solummodo morbum, ut falsa religio docet, neque horum solummodo crimina expiat, qui ante eum fuerunt, sed mundi: neque ea modo quae Pontifices uulgo sacerdotum suorum remittenda praescribunt, sed mundi. Neque ea tantum, quae pecunia redemeris, sed citra omnem praeteritionem mundi tollit peccata. Peccatum in spiritum sanctum propria consideratione habet, de illo hic nihil. Quod uero ex uirgine natus sit, ut docuimus, testes sunt Matthaeus, Lucas: sed uetera ne quis desyderet, habemus Isaiam. 7. Ezechielem. 44. Quum autem non desint, qui dum Ro

Phase praeteritio.

Falsa religio.

mani Pontificis decreta cōstantius tuentur, dicunt: Nō
 omnia quæ credimus, esse sacris literis prodita, nam
 perpetuam uirginitatem θεοτόκου, superq; benedictæ
 uirginis Mariæ sacris literis adferi nequire, operæ pre-
 tium est eis ueritatis inuiolabile scutum obijcere, cuius
 splendore ipsorum oculi sic perstringantur, ut discant
 non blasphemare. Perhibet Isaias uirginem esse conce-
 pturam & pariturā. Quid hoc quæso miraculi est, si uir-
 go cōcipiat: num aliqua, etiā præter hanc nostram, un-
 quam cōcepit, quæ non fuerit aliquando uirgo? sed hoc
 inusitatum est, uirginem permanere, quæ cōcipit & pa-
 rit. Virgo ergo nostra, uirgo permanet: & cum perma-
 net uirgo, perpetuò uirgo est: alòqui non permaneret
 uirgo. Quod Ezechiel probè indicat, sic dicens: Porta
 hæc clausa erit, & non adperietur: & uir non transiet
 per eam, quoniā dominus Deus Israël ingressus est per
 eā: eritq; clausa præcipi. Quæ uero hic de sensu per cir-
 cūstantias obijci possent, tā facile possunt dilui, ut bre-
 uitati studentibus, immorari non liceat: nā omnia in figu-
 ra illis cōtingebāt. & cæt. Incaute ergo hic pugnat falsa
 religio, quæ perpetuā uirginitatē gannit nō cōstare, ni-
 si Pōtificū decretis sanciatu esse perpetua. Decretis. n.
 suis, ut nō possunt cōspurcatam facere, ne sit conspurca-
 ta: sic suspiciosus istis dictis suis, nō possent mederi con-
 tumelie uirginis, quod ipsi decernerent, esse perpetuò
 uirginem: nam nisi suo pte ingenio uirgo esset, decretis

suis uirginem facere non possent. Re constat eius uirginitas, non hominum Decretis.

Epitome
actorum
Christi.

Genuit ergo perpetua uirgo, Christū, Dei suumq; filium in Bethlehem peregrina, iuxta uaticinia prophetarum. Mich. 5. Mat. 2. Luc. 2. genitumq; posuit in praesepe: non enim locum habebat in diuersorio praehominum affluentia, qui tum ad censum illic cōuenerant. Diuina sic disponēte prouidentia, ut sicut Adam peccādo se nudauit, necessitatibusq; exposuit: sic Christus quo diuina iusticia placaretur, egestatem, frigus, ac mala oīa, quae homini pro peccato inflicta sunt, experiretur. Haec enim erat iusticia, ut si is per quem creati sumus omnes, in quo peccatum non est, à quo recesseramus, innocens ea ferret, quae nos peccando commeruimus, sed pro nobis ferret: ipse enim peccatū non fecit, nec dolus inuentus est in ore ipsius. Quod aut tulit, pro nobis tulit, nā ipse nullius egebat: sed pro nobis factus est egenus, ut nos ipsius diuitijs frui possemus. Similiter is, qui futurus erat animorum cibus, illic positus est, ubi iumenta cibantur, ut iam inter initia uideremus eum nostrum, qui citra cognitionem Dei nihil sumus quā belluae, cibum esse futurū, quo spirituales redderemur. Hyemis improbitati exponitur, qui flores agri preciosius quā uolus Solomon possit, uestit: qui coruos pascit, & iumentis alimentum dat. Nasceatur autem illic, ubi hominū multitudo conuenerat, omnium enim futurus erat: & nascitur in

tur in præsepi, nobis in plumis stertētibus: ipse enim ue-
 rus pastor est, qui semper uigilat super gregem suam.
 Circumciditur octauo die, in quem circumcisio nisi spe-
 ctauisset, nihil profuisset. Et nomen indispiscitur, quod
 supra omne nomen est, quodq; id ipsum quod Christus
 est, ampliter significat. Saluator enim est, ideo & Iesus
 adpellatur, quod nihil aliud est quam saluator: ipse enī
 saluum facit populum à peccatis suis. Promouet etate
 rerumq; peritia, ut ueram humanitatem agnoscamus.
 Accipitur à Simeone & Anna, & prædicatur esse sa-
 lutare omnium Gentium ac lumen, ut simul diuinitas
 eius non ignoretur. Duodecim annos natus ad eundem
 usum inter doctissimos sedet, cōfert, uincit, confutat. Et
 confestim ne de uera humanitate dubitemus, descendit
 cum parente nutricioq; Nazareth, & obtemperat eis.
 Ac nimirū sic obtemperat, ut nutricij sui artificium se-
 quitur, tādē in eo tam celebre sibi nomen parauerit, ut
 uulgo diceretur ὁ υἱὸς οὗτος ἐστὶν ὁ τέκτων, nōne
 hic est faber ille? Quin uero sic maturuisset, ut de ter-
 ra iam decerpendus esset, sic modis omnibus Dei se filiū
 testatus est, cū docendo tū inaudita miracula faciēdo, ut
 nō modo hoīes, sed etiā demones inuiti cogerētur cōfite-
 ri filiū Dei esse. Esuriētes turbas nūc cibant paucis pani-
 bus, nūc potat aqua in uinū uersa, leprā abstergit, mor-
 bos abigit, febrē restinguit, cæcos luce ditat, claudos in-
 cessu, curuos erigit, mortuos uoce uitæ restituit, et nulla

sunt omnino siue corporū, siue animorum tam inolitā,
 incommoda, quæ ille nō tollat, sed quæ hypocritarum
 dolos consiliaq; audacius pro trahit, reniturq;, ut est
 ingenium, malicia, quæ noctuæ instar in lucem uenire
 non sustinet, uiam inuenit, qua animæ iactura existi-
 mationi succurrat: statuunt ergo Christum occidere in-
 nocentem dei uirginisq; filium, nihili pendentes quan-
 tam conscientie iacturam facerent, modo simplicibus
 probauissent se iustos esse: iniquum autem Christum
 qui iustis iniuste contumeliam fecisset. Cumq; tribu-
 nal ipsis ereptum esset, uiam inueniūt qua ipsum apud
 magistratum adcusent. Verum ne quid intercederet
 quo uel non caperetur, uel captus elaberetur, operam
 dant, ut eum ipsi capiant: certius ei putantes exitium
 imminere, si presentem adferant, potius quàm absen-
 tem deferant. Captum ergo præsidi offerunt læsæq;
 maiestatis criminis reum faciunt, uetuisse adferentes, ne
 tributum cæsari detur: & ut uulgi quoq; inuidiam in
 eum concitent, subornatis testibus falsis, dixisse perhi-
 bent, templi demoliendi & in tribus diebus iterum ex-
 citandi potestatem se habere, atq; hac ratione sperant,
 etiam si iudicem nacti forent paulo cōstantiorem, igno-
 bilis tamen uulgi fremitu conclamationeq; cædem con-
 fici posse. Quod & factum est. Nam iudex, ut crebrius
 ipse confessus est, nullam damnationis causam in eo ex-
 pertus, cum multa tentauisset, absoluere tamen non
 ausus

ausus, addixit eum accusatorum dementiae. Ducunt ergo, innocētiam scelera, iusticiam iniquitas, Deum membra diaboli, autorem pacis perduelliones, benefactorē ingrati, uitam homicidæ, patrem patriæ parricidæ, sic consputum, illusum, colaphis cæsum, spinis flagrisq; à planta pedis ad uerticem usq; proscissum, ac funditus perditum, ut ad eius calamitatem puellarum mulierūq; miseratio lacrimis imperare nequiuerit. Quibus tamē ille malis nihil fractus, nihil irritatus, simul præmonuit malorum, quæ sibi parricidæ tam atroci iniuria accerserent. Abiectissimo igitur supplicio adficiunt cruci cū homicidis adfigentes, per quem uiuebant: ac nisi per ipsum spirauissent, nihil in eum potuissent. Ille nusquā sui oblitus, cum sic miseræ esset elementis syderibus, ac hominum ludibrio expositus, orat pro hostibus suis, ne scilicet Pater cælestis hunc furorem eis imputet: nā inter ipsa cruciamenta sitientem aceto felle temperato potabāt, tanta erat immanitas. Cumq; iam uideret perfecta esse, quæ pater demandauerat, signum dat: Consummatum esse, inquiens, opus uidelicet suum, quo diaboli & mortis ius à nobis innocentia sua propulisset: req; scilicet gesta, spiritum iam iam redditurus, sic patri commendat: In manus tuas commendo spiritum meū, nec diutius uixit quàm locutus est. Hic subito omnia tumultuari propter conditoris sui iniuriā incipiunt. Abscondit Sol splendorem suum, quo res, uelut in seditione

nocturna, crudelibus parricidis quàm atrox esset, adparet. Rumpitur dolore uelum, propter immensam Dei contumeliam. Petræ per impatientiam disiliunt, ut Iudeorum contumaciam intellegamus lapidum duriciam superare. Tellus tam immanes beluas ferre indignata, sese concutit, ruinam cōminans. Prorepunt à monumentis mortui ad hanc turbationem. Sed nihil mouetur impiorum hypocritarum mentes. Iudicem aduunt, orant stationem ad extincti corporis custodiam disponat, impetrant. Cumq; iam tertia lux adpeteret, inuitis militibus per gloriam patris reuixit. Illi cum uidissent quod factum erat, nunciarunt sacerdotibus. Ii uero mendacium ab eis magno redemerunt, pactiq; sunt, ut passim dicerent, se stertentibus, discipulos clam abstulisse corpus. Sic agit insanus furor, & caeca semper inuidia, ueritati non cedit, putatq; se pulchre latere: imò, quum in altum usq; uenerit, nihil iam pudet, siue palàm uideatur, siue minus. Quod pulchre Solomon docuit, Proverbio. 18. Impius cum uenerit in profundum peccatorum, contemnit. Christus aut, posteaquam de inferis triumphauit, suis se confestim ostendit, ac per quadraginta dies cum eis uersatus, proprio motu, uidentibus discipulis, ad patrem ascendit. Quæ omnia eò libentius perstrinximus, ut cuiuis intuenti, iusticia Christi, qua uulnere Adæ remedium attulit, apertior fiat. Stamus enim aduc in hoc argumento, quod Christus sit iusticia nostra,

stra,

stra, innocentia nostra, & redemptionis precium. Ad hoc enim mortuus est pro nobis, & resurrexit, ut de- claret liberationis mysterium, spesq; firmet, quæ dum eum uident mortuum esse, ac mox suo pte Marte reui- xisse, de æterna uita, post istam, non possunt non reddi certe. Quod enim mortuus est, propter peccatum mor- tuus est. Ro. 6. At non propter suum peccatum, à quo alienissimus est, sed propter nostrū. Quod aut resurre- xit, ideo factum est, ut nos per eum uiuificatos sciamus.

EVANGELIUM.

CHRISTVS hæc omnia perpeſsus est p nobis. Quod si nostris operibus, aut nostra innocentia mereri salutē potuiſſemus, fru- stra fuiſſet mortuus. Galat. 2. Potest idcir- co Euangelij ratio nunc breuiter ſic capi: Quod ad nomen adtinet, ut id præmittamus, oibus notū iam est, ni- hil quàm bonum nuncium ſignificare. Veruntamen, quid ſit iſtud nuncium, ex eius uerbis diſcendum eſt, qui nunciatur. Hic iſto mandato, miſit diſcipulos ſuos Marc. 16. Proſecti in uniuerſum orbem prædicare Euan- gelium omni creaturæ, qui crediderit, & Baptizatus fuerit, ſaluus erit: qui uero non crediderit, damna- bitur. Audimus hic primum Euangelium eam rem eſ- ſe, quæ credentem ſaluum reddat. Habemus ergo quid efficiat, ſed nondū habemus quid ſit. Conſulendus ergo eſt & alius Euangelista, qui modus ad intell:gendum

sacras literas, est omnium expeditissimus. Lucas ergo
 24. His uerbis eandem sententiam, eiusdemq; diei quo
 uidelicet Christus resurrexerat, rem gestam describens,
 sic inquit: Tunc adperuit illis mentem, ut intelligerent
 scripturas, quod sic aut sic scriptum esset, & quod sic
 aut sic oportuisset Christum pati, & tertia die resur-
 gere ex mortuis, & in nomine eius predicari poeniten-
 tiam & remissionem peccatorum in omnes Gentes.
 Hic adperite habemus quid sit, quaq; ratione predicari
 oporteat Euangelium. Est enim Euangelium, quod in no-
 mine Christi remittuntur peccata, quo nuncio letiore
 nunquam intellexit ulla mens: sed praestat, ut eius ra-
 tionem paulo latius explicemus, hac enim cognita, pro-
 prius rem ipsam cernemus. In nomine suo docuit Chri-
 stus predicandas esse in omnes Gentes poenitentiam
 & remissionem peccatorum. Primum satis constare pu-
 to, nomen hoc loco accipi pro ui, potentia, uirtute, ma-
 iestate, sicut Mar. 16. In nomine meo, id est in mea uir-
 tute uel potentia, daemona eijcient. & in Actis. 3. ait
 Petrus: In nomine, hoc est per uim uel potentiam Iesu
 Christi Nazareni surge & ambula. Et paulo post. Et
 in fide nominis eius, hunc, quem uidetis ac nouistis, firma-
 uit nomen eius. & c. In fide nominis, quid aliud signifi-
 care potest, quam dum fiditur illius potestate, ac ui?
 Firmauit nomen, id est potentia & maiestas. Per Chri-
 stum ergo confit, ut uitae pristinae nos poeniteat: nam sa-
 tis

tis declarauimus in consideratione hominis, quod is se
 citra dei gratiam tam non cognoscit, quam illum sine
 illa non agnoscit. Virtute Dei fieri oportet, ut homo se
 cognoscat: ut ergo quemquam erratorum pœniteat,
 opus est, ut errata sua errata cognoscat esse: quod pro-
 fectò carnis nō est, hoc est, hominis. Ea enim sic in suis
 rebus cæcutit, ut se nulla in re damnet: quod si fit, ut se
 damnet, non propria uirtute fit, sed aliena: at hæc alie-
 na uirtus non alienæ carnis est, nam omnis carnis idem
 est ingenium: aliena igitur uis, quæ hominem in cogni-
 tionem sui ducit, spiritalis sit oportet. Quod hac per-
 petuò ratione inculcamus, ut nihil reliqui homini facia-
 mus, cui quidam contra tantum tribuunt: solius diuini
 spiritus est, ut homo sese cognoscat. At nisi cognitio an-
 tecedat, abiectio sui nulla sequitur: quis enim se abiiciat,
 nisi uideat in se quod offendat? Docet ergo primum
 Christus quomodo in eius nomine constare, ac prædi-
 cari oporteat pœnitentiam, hoc est, quod eius uirtute
 fit, ut homo sese cognoscat, eūq; sui ipsius cogniti tede-
 at. Deinde, ut ad declarationem uerborū Lucæ redea-
 mus, nisi nos nostri pœniteat, tedeat, pudeat, Christus
 nobis, qui iam scimus quid lex, quid peccatum sit, non
 fit salutaris, neq; preciosus. Vnde quo nā pacto pœni-
 tentia sit ordianda secundo loco dicendum est.

Quoniam ergo consilium cœpisset hominis redimendi
 diuina maiestas, non sic cœperat, ut mundus in malicia

Christia =
num esse,
quid sit.

sua perstaret, ac consensceret: nam si hoc fuisset consilium, satius erat nunquam misisse redemptorē, quān sic misisse, ut posteaquam redemisset, nos de priore instituto ac morbo nihil mutaremus: ridiculum enim fuisset, si is cui omnia que unquam futura sunt, presentia perspiciūtur, tanto precio constituisset hominem liberare, quem mox ac liberatus esset, passurus fuisset prius in uitijs sordescere. Annunciat ergo cum primis uitā, & mores immutādos esse: Christianū enim esse nihil est aliud, quā nouū hominē nouamq; creaturā esse. Quocirca quum præcursorē suum misisset, ab hac uoce coepit: Poenitentiā agite inquit, sic enim exasperata est celestis iusticia, ut nisi mores mutaueritis, acerbā sitis poenam, imō ultimū excidiū exterminiumq; laturi. Rē prædico nō longinquā, ne uidelicet cōtemnere possitis quēadmodū Ezechieli aliquando factū est, sed que iam nunc pro foribus adest: nūc enī securis radici admota est, ut nisi uitā uertatis, funditus eradicemini. Itā sic ueniebat, ut qui innocētissimi hominis prædicatione mouerentur, clare uiderēt uitę rationē profus esse uertendam: itaq; ad eū per turmas ueniebāt & abluiebantur ab eo in Iordane fluuio, quo ille simbolo eos cōsignabat: qui uitā pristinā quum percensuissent, nihil inueniebant quod nō esset extremo supplicio dignū, eoq; intellecto animū ad poenitentiam cōuertebāt. Initiatio ista fuit, qua omnes poenitentes initiabat, non purificatio.

Quod

Quod & Petrus. i. cap. 3. docet, simili forma perhibēs
 nos per baptismū abluī, quomodo prisca olim homines
 diluuiū expiabātur. ac ne baptismū aquæ hic intellega-
 mus, sed ueteris hominis internā per pœnitentiā immu-
 tationē, addit, hoc nō inde fieri, quod sordes corporis
 abluātur (hoc enim solūmodo posse aquā) sed quæ con-
 sciētia seipsam percūctata, ut ut erga deū habeat probe
 sibi respondet. Vnde manifestū fit Ioannis illā celebrē,
 Christi quoq; in aquā tinctionē, nihil quā in initiationē
 esse, nō sordidū animi abstersionē: ea enim solius sangui-
 nis Christi est. Vt enim carnem nihil pudet, ubi abest
 ab arbitris, nam quouis uento hūc illūc iactatur, fa-
 cile factum fuisset, ut aliquis prædicatione Ioannis se-
 se uehementer cōpunctum esse adsimulasset, re tamen
 ipsa inuerecunde ac impie uiueret, occursum est huic
 malo baptismi symbolo. Nam ut quisq; istud in se rece-
 pisset, pudor erat palam ad pœnitentiam initiatum
 esse, & palam prioribus flagitijs inquinari. Hæc breui-
 ter de Baptismi symbolo, de quo aliās multa propter
 eos qui eum putant, uel peccata detergere, uel deter-
 rum signum, ac certificationē esse: quorum utriq; lo-
 quuntur quod lubet, non quod uerbum domini docuit.
 Ad pœnitentiam redeo. Quæ ergo Ioannes uitam ho-
 minis doceret ob oculos reuocare, ac mutare, quas
 quæso spes proponebat? Num unquam docuit sic aut
 sic facientes salui eritis? Minime. Sed quæ optime nos-
 set, aliter nō fieri, quā quæ homo se totū expenderit,

imò quanto se crebrius expenderit, tanto crebrius certiusq; fieri, ut de se planè desperet, deq; iusticia sua (unde primum sui tedium nasci certum est) mox eum, per quem salus constaret, indicabat, sermonem dirigens in eum qui uenturus erat. Acto. 19. & Io. 1. salutem in eo sitam esse adfirmans, qui se tempore quidem sequeretur, sed diuina natiuitate ac dignitate longissime antèret. Sic enim ait Mat. 3. Equidem aqua baptizo uos ad poenitètiã (aquæ igitur baptismo initiabantur in poenitentiã) Is autem qui post me ueniet, fortior me est, cuius ego non sum ad calciamenta portandum dignus, ille ipse baptizabit uos in spiritu sancto & igni. Quid uero spiritu sancto baptizare aliud est, quàm conscientia ipsius aduentu tranquillam letamq; reddere? Verùm quomodo potest reddi tranquilla, nisi spes firmas habeat de aliquo, quem certò sciat fallere nescire? Baptizare igitur spiritu sancto aliud nihil est, quàm quod Christus nobis spiritum suum dat, qui corda nostra sic illuminat ac trahit, ut eo fidamus, eo nitamur qui filius Dei est, qui nobis missus est, cuius nos fratres, eius misericordia, non nostris meritis facti sumus. Ostendit ergo Ioannes uitã nostram talem esse, ut emendatione opus habeat: quamuis ubi emendauerimus, apud nos haud inueniamus quo saluos fore sperare possimus. Remittit igitur ad Christum Ioannes, Eum esse dicens, in quo salutem gratuito etiam inueniamus. Quod diuus Euangelista

gelista Prophetæ cognominis sic descripsit. Io. 1. Ego,
 Ioannes uidelicet qui baptizabat, baptizo in aqua, me
 dius autem inter uos adest, quem uos ignoratis, ipse est
 qui post me ueniet, qui ante me fuit: cuius ego non sum
 dignus calciamenti corrigiam soluere. Intelligimus hic
 probè, Ioannem ad eum mittere, qui medius inter ipsos
 staret, aut in medio eorum natus esset. Paulo post uero
 sic ait: Videt Ioannes Iesum uenientem ad se, & dicit:
 Ecce agnus Dei qui tollit peccatū mundi. Hic est de quo
 uobis dicebam (uide ut prius dicta referat) post me ue-
 nit uir qui ante me fuit, qui potior me erat. Et ego non
 noueram eum, sed ut manifestetur Israëli, propterea ue-
 ni ego in aqua baptizans. Demonstrat his uerbis di-
 uinus Baptista, Christum esse agnum, qui peccati mor-
 bum uniuersum expiet: se uero pœnitentiæ baptismum
 ante eum prædicare, ut Israëli ipse manifestaretur. Cū
 enim per pœnitentiam homo in cognitionem sui uene-
 rit, nihil nisi desperationem ultimam inuenit. Vnde iam
 cogitur se omni parte diffusus ad misericordiam Dei cō-
 fugere: qd' ubi cœperit, terret iusticia. Iā Christus osten-
 ditur, qui iusticiæ diuinæ pro nostris admissis satisfecit.
 Ei ergo, quæ tunc fiditur, salus inuenitur: ipse enim est
 misericordiæ Dei infallibile pignus. Qui enim filiū pro
 nobis expendit, quomodo nō omnia nobis cū illo dona-
 bit? Ro. 7. Terrerent igitur iusticia Dei, & mens sibi ma-
 lorum oīm conscia: quid enim nō omnes cogitamus &

consultamus? quas nō uersamus spes uoluptatū, rerum,
 glorieq; cupiditatis? Vnde quum sic terreant, iusticia
 eius ad quem properamus, cōscientia nostra, quæ pro=
 perātes in desperationē adigit, succurrit huic augustiæ
 Christus dei filius: hoc enim redemptore, hoc aduocā=
 te, hoc pro nobis omnia impendente, licet omnia apud
 patrem sperare. ô ineffabilem sapientiam dei. ô libera=
 litatem immensam. ô & super hæc omnia misericor=
 diam, omnium spem superantem. Illuminat Deus, ut nos
 ipsos cognoscamus: quod ubi factum est, in desperatio=
 nem adigimur. Confugimus ad misericordiam eius, sed
 terrat iusticia. Hic inuenit æterna sapientia, quo si=
 mul iusticiae suæ satisfaciatur, id quod nobis ex omni par=
 te negatū est: & misericordia ipsius freti, se frui possi=
 mus. Filiū mittit, qui eius iusticiae pro nobis satisfaciatur,
 indubitātūq; pignus salutis fiat. Verū hæc lege, ut noua
 creatura simus: ut Christum induti ambulemus. Est er=
 go tota Christiani hominis uita poenitētia: quando enī
 est, ut nō peccemus? Vnde & discipulos primò ad præ=
 dicandum mittēs Christus, idem prædicare iussit, quod
 Ioann. quod ipse prædicauerat. Mat. 4. & 10. Marci. 6.
 Luce. 9. Nam & illi monebant, ut uitam pessimā muta=
 rent, adferebantq; regnum dei adpropinquare.

Attamen ut poenitētia dilucidior fiat, simulq; obie=
 ctioni respondeamus ei, qua dicitur: Si hoc pacto Chri=
 stū uolumus intelligere, hostiam quæ semel oblata pro
 omnium

omnium peccatis satisfecit, omnes erimus ad libidinā-
 dum propensiores, quippe quod impune hæc omnia fie-
 ri possint: Christus enim pignus est, quo peccata omnia
 dissoluntur. Sic accipe. Ante omnia scripturis sacris ad-
 periemus quomodo Christus solus sit, per quem ad pa-
 trem acceditur, quodq; solus omnia peccata deleta.
 Tunc enim locū habebit argumentū, quo isti utuntur.
 Christū ergo solū esse, per quem ad patrem acceditur,
 uel hoc argumento pateat, quod si ulla alia uia potuis-
 set ad Deū iri, nihil fuisset opus ut Christus moreretur.
 Præstat tamen, ut ipsius uerba in mediū adducamus: E-
 quibus illa primo loco ponemus, quibus aperte testatur
 se salutis omnium gratia missum esse: deinde illa, qui-
 bus testatur solum esse, per quem salus donatur: prius
 est enim esse, quam solum esse. Io. 3, sic ait: Sic Deus di-
 lexit mundum, quod filium suum unigenitum dedit, ut
 omnis qui fidit eo, nō pereat, sed habeat uitam eternā.
 His uerbis explicatur tota causa & uis Euāgelij. Causa,
 quod Deus propterea quod mūdum tantopere dilexit,
 filium suum dedit. Vis, quod quicūq; illo fidit, eternam
 uitam adsequitur. Paulo post sic loquitur diuus Bapti-
 sta: Pater diligit filium, & omnia dedit in manum eius.
 Qui fidit in filium, habet uitam eternam. Qui ue-
 ro diffidit filio, uitam non uidebit, sed ira Dei manet
 super ipsum. Facit hic locus ad utramque ratio-
 nem, hoc est, tam ad illam, quod Christus salutaris sit

Christus
 omnium
 salus est.

omnibus, quàm ad istam quod solus sit omnibus salutaris. Io. 6. In uniuersum nihil aliud agit Christus, quàm ut se doceat talem cibum esse, ut quicūq; eum edat, uiuat, id est, se talem esse thesaurum animæ, ut quicūq; cor suum et spem in eum fixerit, uitam sit habiturus eternā: se enim è celo descendisse, ut mundus per eum uiuificetur. Ibidem etiam sic ait: Amen amen dico uobis: Qui credit in me, habet uitam eternam. Omnibus ergo in se sperantibus est salutaris. Io. 8. sic dicit: Ego sum lux mundi, qui sequitur me, non ambulabit in tenebris, sed habebit lucem uitæ. Quicūq; ergo eum sequitur, illi lux est: omnibus igitur salutaris est fidentibus.

Io. 10. sic: Ego sum ostiū, per me si quis introierit, saluabitur. Alijs atq; alijs metaphoris eandē rem docēs, nēpe quod ipse sit lux nostra, salus, dux, pastor, pater, omnia. Io. 12. ad hunc modum loquitur: Nunc iudicium est mundi, nunc princeps mundi huius eicietur foras. Et ego quum exaltatus fuero ex terra, omnes traham ad me ipsum. Eiecit regno diabolum, et sese in signum populorū omnium, iuxta Prophetæ uaticinium Isa. 5. et 11. erigi passus est, ut omnes ad eum Gentes ueniant: nam ideo in quatuor crucis oras extenditur, ut ab Aquilone et Austro, ab Oriente et Occidente, quemadmodum idē Prophetā prædixit cap. 43. ueniant et recumbant cum Deo Abraham, Isaac et Iacob. Math. 8. Plura sunt huius sententiæ testimonia, quàm ut hūc pos-
sint

sint omnia componi. Ipsa Euangelij commendatio nihil aliud habet quàm: Quotquot crediderint prædicato Euangelio, salui fiant: qui non crediderint, damnentur. Euangelium autem, ut ex præcedentibus iam sole clarius patet, nihil aliud est, quàm certa salus per Christum, quo nihil nobis gratius, salubrius, aut preciosius nunciari potest. Cōscientijs enim nostris in desperationis angustijs præruptisq; laborantibus, quid iucundius nunciari potest, quàm adesse redemptorem, qui nos in latitudinem educat? Psal. 17. Atq; talem liberatorem ad ducem, qui ad omnia sufficiat, Deus enim est. Vnde & Paulus Roma. cap. 1. sic definiuit: Euangelium, inquit, uis aut potentia dei est ad salutem omni credenti: hoc est, Euangelium nihil aliud est, quàm uis dei, qua ille pro prium filiū pro nobis dedit: quicūq; ergo in eum fedit siue Iudæus sit siue Gentilis, saluus erit. Summa igitur iam huius particulæ est, quod Christus sit omnibus omnium nationū generūq; hominibus salutaris. Ipse enim uult omnes homines saluos fieri & ad agnitionem ueritatis uenire. 1. Tim. 2. Nec solummodo tam bonus est, ut uelit, sed etiam tam diues ut possit. Nam de plenitudine ipsius omnes accepimus. Io. 1. Diues enim est in omnes qui illum inuocant. Ro. 20.

Nunc istud ostendemus, quod solus Christus sit salutaris. Io. 6. sic loquitur ipse, qui & solus nostra salus est: Amen amen dico uobis, nisi manducaueritis carnē

filij hominis, et biberitis eius sanguinem, non habebitis
 uitam in uobis. Dicam ante oia huius sexti capituli, quod
 nam sit argumetum. Cibauerat Christus paucis admodum
 panibus multa hominum millia, qui postmodum auidius
 eum sequebantur, ut aluum ociose pascerent. Pauci enim
 erant, qui ut per eius doctrinam meliores redderentur,
 ad eum ueniret. Id ubi uidit cordium cognitor Christus
 eorum simul et hypocrisim, et uoracitatem ingluuio-
 sam taxat, monetque ut uerum uitalemque animae cibum
 sectentur, hoc esse gratissimum opus Deo. Atque ut ut isti
 prioris conuiuij memores, per cibum aut panem nihil
 quam cibarium istum, quo uescendo uires sustinemus,
 intelligebant, Christus tamen perpetuo de eo cibo loque-
 batur, qui famelicam mentem reficit: ad hoc enim uene-
 rat, ut ieiunias rerum coelestium mentes reficeret. Dicit
 ergo se panem esse uiuificum, qui de caelo descendit,
 quique uitam mundo impertiat. Quid hic aliud cogita-
 rent, qui uentris gratia aderant, quam quo nam pacto
 Christus edi posset? sicque ab illo abhorrebant. Ille autem
 ut clare adperiret quo nam modo cibus aut panis esset,
 inquit: Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi
 uita. Hoc porro intendens: Vos multa de isto cibo uere
 satis in mentibus uestris, quem polliceor, alius miratur
 modum, alius stupet ad crudelitatem: Cur sic perpetuo
 humi iacetis? non uidetis me parabolis pigras mentes ue-
 stras extimulare? cur igitur non aliquando ad sublimio-
 ra erigimini?

ra erigimini? Rursus nō uidetis me de industria, quam-
 uis nonnunquam uolentius id facere uidear ijs, qui car-
 ni aduc sunt nimis dediti, non uidetis, inquam, me ab
 exterioribus & crassis istis ad interna spiritaliāque
 transcendere? Ego, ut non in eum usum ueni, ut corpo-
 ra pascam, sed ut mentes humanas ad Deum reducam,
 Ita quā uos memoria uersatis panem corporalem, ego
 uerso qua nam ratione cibum in os animæ uestræ in-
 dam, qui spiritalis est. Ac dum uos de corporeo pane
 cogitatis, ego doceo cibum esse, qui mentē recreare pos-
 sit, quod minime potest panis ex frumento confectus. Is
 autem cibus est, Ego ipse: nam panis quem ego me da-
 turum polliceor, est caro mea, quæ expēdetur pro mun-
 di uita. Hoc letam salutisq; securam reddit mentem, si
 incōcuisse credat me per gloriam gratiamq; patris pro
 mundi uita expensum. Hic est cibus, in cuius fortitudi-
 ne ambulabitis usq; ad montem Dei. Iudei uero quanto
 magis docebātur, tanto magis ignorabant, horrebātq;
 à carne & sanguine Christi, quæ se putabāt ad lanian-
 dum hauriendumq; induci, immane ac Scythicum arbi-
 trati, ut ad ista uocarētur. Quorū stoliditatē ex incredi-
 litate pficisci sentiēs Christus, aduc grauius eos percus-
 tit. Et iuxta Isaie uaticiniū. 5. Cor eorū excæcat, aures
 grauat, & oculos claudit, dicens: Vere uere dico uobis,
 Nisi manducaueritis carnē filij hoīs, & biberitis eius

sanguinem, non habebitis uitam in uobis: quasi adiun-
 geret, ut cunque tandem intra uos tumultu mini, certe
 me edi, me bibi oportet. Et post multa palam dicit, car-
 nem, de qua ipsi cogitent, nihil poenitus prodesse, come-
 sam scilicet corporaliter quomodo illi abhorrebant, spi-
 ritualem esse manducationem, de qua ipse loquatur, et
 uiuificet. Verbis istis, quae locutus erat, uitalia fieri huius
 mana corda, et robusta. Panem si edatis inquam, robo-
 ratur corpus: me si edatis, id est, si me fidatis, corda ue-
 stra erunt Deo fortia. Haec de huius capituli argumento
 fortasse fusius, quam breuitas ferat: et breuius, quam
 necessitas requirat. Sed propter eos factum est, qui alle-
 goriam hic esse non uident: atque hinc errorum multo-
 rum occasiones hauserunt, quum tamen Christus nihil
 istuc docere uoluerit, quam Euangelij rationem: nempe
 se esse missum à caelo, ut pro miseris mortalibus extre-
 ma patiatur: ea res tam sit saluifera futura miseris, ut
 qui ei nitatur, longe magis roboretur, securiorque illi red-
 datur animus, quam corpus panis usura. Sed iam ad
 uerba, quae adduximus, reuertimur: Nisi ergo manduca-
 ueritis, hoc est, nisi firmiter exque animo credideritis
 Christum pro uobis occisum, ut uos redimeret: et san-
 guinem eius pro uobis effusum, ut redemptos ablueret
 (Nam hac ratione solemus liberales ac benigni esse in ca-
 ptiuos: primum, ut dato precio liberemus: deinde, ut li-
 beratos squallore adobrutos, abluamus) non habebitis
 uitam

uitam in uobis. Solus ergo Christus pro humano gene-
re mactatus cum sit, solus est per quem itur ad patrem.

Ioan. 10. eadem rem alijs uerbis docet: Amen Amen
dico uobis, inquit, qui non intrat per ostium in ouile
ouium, sed ascendit aliunde, is fur est & latro. Et paulo
post. Ego sum Ostium, per me si quis introierit, salua-
bitur. Quia ergo alia uia quam per ostium ingredi su-
rum sit & latronum, & Christus ostium est, fures sunt
& latrones, qui alia uia quam per Christum, salutem
aut querunt, aut querere ceteros docent. Solus igitur
Christus est per quem solu salui reddimur. Neq; hic quis-

quam obijciat hunc locum ad solos pastores pertine-
re, non etiam ad comunem rationem salutis: nam sic fce **Locus Io =**
cundus est, ut non minus doceat qua quisq; ad Deum ue **an. 10. fce**
nire possit, quam quo modo Christi oues pascere debe **cundus et**
ant, quibus ea demandata est prouincia: tam enim san **clarus.**

ete loquitur ac anxie de ouibus, quam de pastoribus. ut
perpendenti facile adparet. Ioan. 8. hoc modo allo-
quitur Iudaeos: Si filius uos liberauerit, uere liberi estis.

At filius Dei unus tantum, ac solus est: solus ergo Chri-
stus est, quo peccati iugo liberi ac filij Dei reddimur.

Idem potest similitudo uitis & palmitum, quae Ioan. 15.
scripta est. Postquam sic colligit Christus: Sicut palmes
non potest ferre fructum a semetipso, nisi manserit in
uite, sic nec uos, nisi in me manseritis. Et paulo post:

Si quis in me non manserit, mittetur foras sicut pal-

mes & arescet. & cæc. Solus ergo Christus est, cui infir-
 tos oportet, qui salutem assequi uolūt. Iam quod Philip-
 po, Ioan. 14. respondet, omnium est disertissimum: Ego
 sum, inquit, uia, ueritas, & uita. Nemo uenit ad patrem
 nisi per me: quando quidem uia est, per ipsum ac solum
 ingredi necesse est. Et rursus: Ad patrem nemo nisi per
 ipsum uenit. Solus ergo est, per quem, & in quo salu-
 tem inuenimus. Petrus autem Act. 4. sic differit: Nec
 enim aliud nomen est sub cælo datū hominibus, in quo
 oporteat nos saluos fieri. Nullum nomen, nulla uis
 aut potestas est, que nos beatos reddere possit quam
 Christi. Solus ergo Christus est quo beamur. Adstipu-
 latur Paulus. 1. Timo. 2. Vnus Deus, unus etiam media-
 tor Dei & hominum, homo Christus Iesus, qui se de-
 dit redemptionis precium pro omnibus. Certum est
 autem hic unum pro solo accipi. Ut isto loco Matth. 19.

Vnus pro
 solus.

Vnus, id est solus bonus est Deus. Nam Lucas. 18. his
 uerbis eandem sententiam extulit: Nemo bonus nisi so-
 lus Deus. Iam & hoc satis liquere arbitror, quod per
 solum Christum salus, beatitudo, gratia, uenia, et quic-
 quid meritum oportet apud iustum Deum, nobis detur.

His ergo præmissis, uidelicet quod Christus expia-
 tio pro omnium peccatis, ac uia salutis est: & quod so-
 lus hæc uia ac expiatio est: atq; ei tandem est soli qui
 ipso fident, Consequi putant ij, qui Euangelio uel parum
 fidei habent, uel ipsum impurius hauserunt, ut omnes
 qui ipso

qui ipso nitantur, licentia deteriores fiant: fieri enim aliter non posse, quam quum humana mens audiat sic liberaliter omnia condonari per Christum, procliuior, ut est ingenium, ad libidinem reddatur. Vnde quidam ex eis stultide prudentes, cauere uoluerunt, ne quid eiusmodi fieret, ac prodiderunt: partim quod Christus pro originali modo culpa perlitauerit: partim, quod pro eis solummodo flagitijs, quae ante eum commissa perpetrataque sunt. Qui errores hinc uenerunt, quod rationem Christianismi quum se maxime putarent nosse, maxime ignorant: fide etenim constat, non sapientia, scientia, aut prudentia: fide ergo quum non haberent, uani facti sunt in cogitationibus suis. Fides enim Christiana res est, quae in animo credentium sentitur, sicut ualetudo in corpore. Hanc quisque facile sentit, iniqua sit an aequa: sic qui Christianus est, sentit, ut mens propter peccatorum onus male habeat: & contra sentit quam bene habeat, quum remedij in Christo certa est. Euenit etiam plerumque ut dexteram ualitudinem non tanti faciant, qui perpetuo ualent, quanti faciunt ij, qui aut diuturnis aut grauius morbis praemuntur. Sic Christus ijs, qui mentis aegritudinem nullam sentiunt, non est tam preciosus, quantum eis, qui & sentiunt & dolent. Hinc factum est, quum nos ipsos haud recte, hoc est intus & incute nouerimus (nam & morbum & eius magnitudinem ignorauimus) ut Christus nunquam sic fuerit nobis uel salutaris, uel

preciosus, ut est. Quod si ex morbo inquam uere indo-
 luissemus, hoc est, si de integro nos ipsos cognouissemus
 quam abiectum uidelicet, ac morbosum pecus sumus:
 attamē magni, preclari, iusti, sancti omnibus uideri uo-
 lumus, quam turpibus cupidinibus quantum addicti, ut
 nihil non ex adfectibus agamus: si, inquam, morbū un-
 quam sensissemus, tantus fuisset dolor, ut posteaquam
 eum medicus leuauisset, nunquā dicturi fuerimus, ite-
 rum dolebo, hoc est iterum peccabo. Qui crus fregit,
 & medicum nactus est foelicem, qui deluxatum mem-
 brum recte restituit, non sic cogitat beatus es quod ta-
 lem inuenisti medicum, crebro crus franges, nam me-
 dicus iste omnia potest: sed per omnem uitam, quocūq;
 incedit, quocūq; uertitur, circūspicit, ac cauet ne crus
 iterum frangat: sensit enim quantum sit dolor fractum
 redintegrari, quantum fastidium toto mense supinum
 iacēre, aut altero tantum in latere. Sic qui ad hunc
 modū exultant, quum Christum audiunt, pro omnium
 commissis soluisse: Peccabimus, nam gratis omnia cō-
 donantur per Christum, nūquam senserunt peccati
 dolorem, nam si sensissent inquam, omni studio caue-
 rent, ne qua fieret, ut reciderent. Hęc ad istum usum
 prænisiimus, ut quemadmodum promissimus de poeni-
 tentia clarius dicamus.

DE POE
 NITEN
 TIA.

Poenitentiam hactenus putauimus coactum istum
 sinulatum; dolorem de admissis peccatis esse, ac pre-
 cij, quanti

cij, quanti peccatum æstimatum erat à iudice, id est, confessor, dissolutionem. Tum enim pœnitebat nos malorum, quum Pontifex iussisset, quum adpeteret pascatis celebritas, aut quum ualetudo imperaret: quod quid erat, quàm hypocrisis; aut aliunde prodijt quàm ex ignorantione sui? Nam qui sese ipse cognouit, talem ac tantam malorum lernam uidit, ut nō modo cogatur dolere, sed horrere, desperare, emori. Quæ enim libido tam spurca est; quæ cupiditas tam audax; quæ existimatio tam alta; ut eam quisq; domi natam non uideat, nunc consilia capere, nunc agere, nunc celare? Quod dum nemo negare potest, quomodo factum est, ut dolorē qui hinc nascitur, nō senserimus? Hinc factū est, quod, ut supra dictum est, nemo in sese tentat, descendere nemo. Quum ergo descendimus, iam uerus dolor continuo sequitur, ac pudor. Id quod prius in pœnitentia Pontificum minime fiebat: quomodo enī quemquam sui tederet, quum se nemo cognosceret, sed iustum potius, siue per sua, siue per conducta opera existimaret? Est ergo Euangelij pars altera pœnitentia, non ea quæ aliquanto tempore fiebat, sed qua homo sibi ipsi cognitus, erubescit, pudetq; eum ueteris uitæ, duplici nomine: tum quod sibi ipsi tantopere displiceat ac doleat: tum, quod uideat alienissimū esse à Christiano homine oportere, ut ijs inuitijs cōtabescat, ex quibus se ereptum credat cogauit. Quum ergo siue Christus, siue Ioannes, siue Apo=

stoli sic prædicauerunt: Pœnitentiam agite, prorsus nõ loquuti sunt de ista ficta simulataq; de qua primo hic loco diximus: sed nec de ista, quæ semel pœniteat, ac continuo licentiam esse factam ad peccandum putat: nam ista, ut satis est declaratum, nõ minus fictitia est, quàm quæ pontificũ iussu acta est. Verum de ista loquuti sunt, quæ se homo in se recipit, ac omnia diligenter explorat: quæ quæq; ratione faciat, quæ celet simulet dissimulet: quod ubi citra fraudem fecerit, hũc adigitur, ut pro morbi magnitudine de iusticia saluteq; sua desperet, nõ aliter quàm, quum quis lætali vulnere accepto, atram sempiternamq; noctem assidue expectat. Quem si Machaon aliquis iubeat bona spe esse, consui vulnus posse, ac omnia ex integro restitui, non arbitror gratius ei quicquam, aut iucundius posse accidere. Sic etiam hic noster, quum sic attrectato vulnere saluti desperauerit, sese ad misericordiam implorandam conuertit, ac mox iuso Christo omnia speranda esse intelligit (si enim Deus pro nobis, quis contra nos?) Iam resurgit, qui prostratus erat: uiuit, qui mortuum se difficulter & didicerat, & senserat. Sed neq; Christus, Ioannes Apostoli de hac pœnitentiæ parte sic tantum locuti sunt, ut aliquotusq; durare debeat, post uero poni possit: sed ut perpetuo duret, quàm diu friuolam istam corporis molem circumferimus. Nam ea sic est rebus uanissimis addicta, ut nunquam

Medicus
est apud
Homerũ.

ut nunquam desinat mala scaturire, quæ perpetuò ut nascuntur, præmendanda, amputanda, suffocandaque sunt, ut quæ Christianum hominem maxime dedecent. Qui labor, quod certamen, quæ custodia, quid est, si pœnitentia non est? Quocirca quum Christus, Ioannes, Apostoli sic prædicant, Pœnitentiam agite, nihil aliud quàm ad nouam uitam uocant, priori dissimillimam: ad quam inchoandã, qui sese dedidissent, sacramento notabantur initiali, baptismo uidelicet, quopalàm testarentur se nouam uitam ingressuros. Nunc ad uerbi testimonia ueniamus, ne cuiquam nostra potius adtulisse uideamur, quàm coelestia. Christus uocabat quendam ad Euangelij munus. Luca. 6. Ille uero dicebat: Domine, permitte mihi primum ut abeam, ac sepeliam parentem meum. Dixit ei Iesus: Sine, ut mortui sepeliant suos ipsorum mortuos, tu uero abi, & prædica regnum Dei. Dixit autem alius: Sequar te domine, ueruntamen, permitte mihi primum constituere domum meam. Dixit ad eum Iesus: Nullus qui manum suam ad aratrum misit, & retro spectat, aptus est ad regnum Dei. Hæc Christi uerba seipsis dilucidata sunt: exigunt enim aperte, ut omnibus posthabitis, continuo Deum sequamur, nec retrò respiciamus. Et quamuis uideri possint ad eos modo pertinere, quibus uerbi ministerium committitur, ad omnes

tamen pertinent: ut & illa apud eundem .14. cap. quibus Humeros docet explorandos esse, his qui eum sequi statuerint, parabolis duabus. Altera, turrim edificare uolentis, altera uero regis cum hoste conflicturi, quorum uterq; priusquam rem adgrediatur secum sumptus, ac ures cōputet, ne in medio cursu sistere omnia cogatur: postremo sic inferens. Ad hunc modum qui libet uestrum, qui non abdicat omnia quæ habet non potest meus esse discipulus. At quanti est abdicasse diuitias, nisi malis istis renunciaueris, propter quæ diuitiæ docentur cōtemni debere? Idē docet parabola Mat. 22, de eo, qui liberaliter quidem fuerat inuitatus ad nuptias, sed quum uestem nuptijs accommodā non induisset, eiectus est in exteriores tenebras. Sic qui ad nuptias cœlestis sponsi uocati sunt, hoc solum spectare debent, ut sic se ornent ac incedant, ne ipsorum turpitudine in contumeliam sponsi uergat. Iterum ait Io. 8. Si uos manseritis in sermone meo, uere discipuli mei eritis. Igitur discipuli sunt, qui in sermone ipsius manent. Simili modo loquitur Io. 14. Paulus autem Ro. 6. clarissime docet eos, qui Christo se initiarunt nouam uitam ordiri oportere. An ignoratis inquit, quod quicumq; in Christum Iesum baptizati sumus, in mortem eius baptizati sumus: sepulti enim cum ipso sumus per Baptismum in mortem, ut quemadmodum Christus surrexit ex mortuis per gloriam patris, ita & nos in
 nouitate

nouitate uitæ ambulemus. Quid hic Paulus porrò do-
 cet aliud, quàm quod quicūq; Baptismo cōpluti sumus,
 morti Christi initiati simus: id quod etiam baptizan-
 di actio testetur, quæ nos mergit primum, quod Chri-
 sti mortem & sepulturam refert, deinde rursus extra-
 hit: quod aliud non portendit, quàm sicut ex mortuis re-
 surrexit Christus, ultra nūquam moriturus, sic & nos
 dum in Baptismo sepeliremur, mundo simus prioriq;
 uitæ mortui: quæ uero extracti sumus, nouam, id est,
 Christo dignā uitam ordiemur. Quod Apostolus ipse
 in sequentibus exponit, cum dicit: Si enim similitudini
 mortis eius complantati sumus, haud dubie (similes)
 resurrectionis erimus. Qua similitudine hoc discimus,
 quod uetus noster homo, simul crucifixus est, ut corpus
 peccati euacuetur, ne ultra seruiamus peccato. Nam
 qui mortuus est, iustificatus est à peccato. Quod si cum
 Christo mortui sumus, fidimus quod & uicturi sumus
 cum eo. Quibus istud uidemus: Quod Christus, qui re-
 surrexit ex mortuis, ultra non moritur, mors ei non do-
 minatur ultra: nā quod mortuus est, peccato mortuus
 est, atq; hoc semel. Quod autem uiuit, Deo uiuit. Sic &
 uos, putate uos ipsos quidem esse mortuos peccato, ui-
 uentes uero Deo in Christo Iesu domino nostro. In his
 Pauli uerbis sole clarioribus nihil est, quod non quisq;
 facile possit capere, præter hoc unum peccato mor-
 tuum esse, nam hoc uerbū Paulus uariat. Quæ enim

Christū docet peccato esse mortuum, uult, quod Christus sit propter peccatum mortuus, ut peccatum occideretur: quum uero nos dicit peccato mortuos, uult nos esse à peccato liberatos, perindeq; iam alienos. Gal. 6. sic habet: In Christo Iesu neq; circumcisio quicquam potest, neq; præputium, sed noua creatura. Non satis est igitur baptizati esse, sed ad hoc baptizati sumus, ut noua creatura simus. Non satis est dicere: Domine domine, sed iuxta patris uoluntatem uiuere necesse est. Hanc nouam uitam Ro. 13. ueterisq; depositionem sic docet: Hoc cum sciamus, Tempus uidelicet, quod iam horra est, ut de somno surgamus, nam salus nostra propitior est, quàm cum putabamus, nox abiit, dies uero adest. Amoliamur ergo tenebrarum opera, & induamur lucis armis, ac honeste ambulemus tãquam in die, non in comessationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impuditijs, non per contentionem & emulationem, sed induimini Dominum Iesum Christum. Idem docet Petrus .i. cap. 4. qui uult hinc petat. Plena sunt omnes Apostolorum scripturae ista sententia, uidelicet, qd' Christiana religio nihil aliud est, quàm firma spes in Deum per Christum Iesum: & innocēs uita, ad exemplum Christi, quo ad ipse donat, expressa. Patet ergo Pœnitentiam esse non modo cognitionem sui, & abnegationem, sed abnegati custodiam quoq; ut sit perpetuò, quod speres dum in spe ambulas: nec desit, quod metuas,

metuas, nempe lapsum peccati. Istud quoq; patet, quod poenitentia peccata non abluit, sed spes in Christum: quodq; poenitentia custodia est, ne in ea recidas quae damnauisti. Poenitencia pro custodia.

Sed uidentur hic multa obstare, quo minus liceat innocentiam seruari posse sperare. Primum, Omnis homo mendax: at ubi mendacium uiget, illic omnia sunt improba. Deinde, quod in multis offendimus omnes, Iacob. 3. quotquot autem offendunt peccant, Matth. 18. ergo cum omnes offendamus in multis, omnes peccamus multis modis. Post, quod diuus Ioannes adserit. 1. cap. 1. quod si dixerimus nos peccatum non habere, nos ipsos seducere, nec ueritatē in nobis esse. Quo ergo pacto, etiam exhibito Christo salui fieri possumus quum is nouam uitam, aliosq; mores requirat; nos autē continue uideamus, nos ad ingenium redire? Hic labor est sapientibus, ac doctis satisfacere, nam quum clarissima scripturae testimonia pro utraq; parte habeant, uidelicet, quod Christi redemptio cuncta possit efficiat, quae ad salutē adtinēt: & cōtra, tā cōstāter innocētia requiratur. Vidētur illis duo incōmoda sequi: unū, quod qui fidē in Christū intrepide continēq; inculcāt uideātur innocētiae studiū proderē: alterū, quod dū innocētia tā opere uidēt exigi, in dubiū ueniūt quid nā Christus prosit. Eis ergo difficillimū est satisfacere:

nam quod hic in pijs fides in Christum facit, huius ipsi expertes cum sint, non capiunt quod spiritualiter dicitur. Res enim est ac experimentum pietas, non sermo uel scientia. Vt enim Abrahamæ uox ista Dei, quæ iubebat filium, per quem sancta illa posteritas promissa erat, occidere, nota erat, quod esset uox eiusdem qui promiserat, etiam si humana ratio aliud non immerito dictare potuisset, nempe, uox est seductoris diaboli, qui enim fieri posset, ut te illum iubeat mactare, quem paulo ante dedit ad posteritatem propagandam? Sed nihil est infirmatus in fide, accingitur, ignem lignaq; componit, amata teneraq; membra, inexpertus siue licitor siue sacerdos, colligat, gladium educit paulo minore haud dubie dolore, quam si per suum ipsius cor traberet, imminet, papæ quanta perturbatione animi, innocenti ceruicula, ac toties deosculata. Quæ omnia solius Dei, quo mirabilis esset, in oculis nostris fuerunt opera: nisi enim se intellectui ipsius Abrahamæ sic ingessisset, ut is non ambigeret hæc uocem Dei esse, frustra fuisset imperatum. Vt inquam uox ista Dei, soli Abrahamæ notissima erat, cæteris uero omnibus impostoris esse uisa fuisset: sic quæ de fide in Christum, deq; innocentia Christiana dictur sumus, non capient, qui fidem potius docti sunt quam experti. Nam & hic confessim uideo eos insultare ac dicere: Ego fidē habeo, ipsa tibi deest, quid me iudicas? In medium ergo producemus eos, qui sancte audent de se iactare

Se iactare ac dicere: An experimentum queritis eius, qui in me loquitur Christi? .i. Cor. 13. de quorum fide dubitare impium fuerit: atque ut isti de hac controuersia pronuncient, audiemus. Quum Paulus gratiam tantopere amplificaret, non defuerunt qui oggannirent, quod & hodie quidam faciunt: si gratiæ Dei bonitas ac liberalitas in meo peccato manifestatur, quid uetat quo minus impensissime peccē; ut Dei liberalitas omnibus nota fiat? Ro. 3. Et iterum: Manebimus in peccato, ut gratia exundet? Quibus respondit ad eum modum, quem paulo ante ex cap. 6. adduximus. Contra uero, quum uideret quosdam sibi fidere cœpisse, propterea quod innocentiam tantopere exigit lex, dicit Christum nobis inutilem esse, si iusticia ex operibus nostris ueniat. Galat. 2. Et gratiam per Christum nihil esse, si operibus debeat salus. Roma. 4. & .11. Hoc ergo in biuio constitutus cum esset, seipsum tandem prodit, ac exemplū facit, quo discamus, quid uero eis eueniat qui Christo fidunt, quomodo uidelicet per fidem, salutis securi sint, per infirmitatem autem carnis nunquam non peccent: quāquam ea quæ peccant, ui fidei non impotentur.

DE LEGE.

STATIS superq; ab alijs dictum est, quid LEX qd.
Lex, quid Peccatum sit, quapropter nos
eos locos breuibus absoluemus. Lex nihil

aliud est, quam aeterna Dei uoluntas. Nā de legibus ciuilibus aut ceremonialibus hic nihil dicturi sumus, quod ea ad extriorem hominem adtinet. Nos aut de interiore nunc loquimur. Adde quod hae leges pro temporum ratione uariantur, ut in ciuilibus uidemus saepe fieri: et ceremoniales per Christum in uniuersum sublatae sunt: posita enim fuerant, ut aliquando corrigerentur, quod & suo teumpore factum est. Hebr. 9. Diuinae uero leges quae ad internum hominē pertinent, aeternae sunt: nunquam enim abolebitur, ut proximum non debeas amare sicut te ipsum: ut furtum, periurium, homicidium reliqua inter flagitia non reputentur. Legem autē aeternam uel perpetuam Dei esse uoluntatem, ista probant quae Roma. 2. de ex legibus scripta sunt, quod ij uidelicet ostendunt legem in mentibus suis esse promulgatam, quum ea faciunt quae lex iubet: tamen si tabulae legis ipsis non sint praefixa. At in corda nemo scribit nisi solus Deus. Item per legem cognitio peccati. Rom. 7. Et: Vbi non est lex, illic nec transgressio fit. Ro. 4. Legē ergo à Deo cogimur profectam esse cōfiteri, nam ipsi ignorabamus quid peccatum esset, nisi uerbo suo Deus manifestasset quid factum, quid omissum oporteat. Lex ergo nihil aliud est quam doctrina de uoluntate Dei, per quam scilicet intelligimus quid ille uelit, quid nolit, quid exigat, quid uetet. Quod autem sit perpetua uoluntas Dei, ita ut de illa lege, quae ad interiorem hominem adtinet,

adinet, nunquam sit quicquam mutaturus, ipsius legis=
 latoris uerbis patet. Matt. 7. sic inquit Christus: Omnia
 ergo, quaecumq; uultis ut faciant uobis homines, & uos
 facite illis. Hæc est enim lex & propheta. Si omnia fã
 etã nostra ad hanc regulam sunt comparanda, æternã
 esse oportet: nam nisi æterna sit, non omnia sunt ad
 ipsam formanda. Deinde Rom. 13. docet Paulus, quod
 omnes leges in hac una colligantur, & contineantur,
 Diligito proximum sicut teipsum. Omnẽ igitur actio=
 nem, omne consilium, & quicquid ad proximum spe=
 etat, sub hac lege contineri necesse est. His breuiter ab=
 solutis, difficillimam quæstionem, in qua sibi quidã que
 runtur à nemine satis factum esse, facile intelliges: Ea Sic explo
 est, Qui fiat, ut ex eadem lege quædam seruemus, que= randũ est
 dam uero amputemus. Quæ enim ad hanc regulã per= quid de le
 petuæ uoluntatis Dei, Dilige proximum sicut teipsum, ge sit abo
 adhibita, explorataq; sub ea contineri cernuntur, nun litum.
 quam aboleri possunt: quæ uero minus, iam per Chri=
 stum antiquata sunt: finis enim legis Christus. Rom. 10.
 & finis legis charitas. 1. Timo. 1. Christum ergo & cha
 ritatem eandẽ rem esse oportet. Deus charitas est. 1. Io. 4.
 Qui ergo iam sub Christo merent, ad ea adstringuntur
 quæ charitas iubet: quod illa non iubet, aut quæ ex ea
 non proficiunt, aut præcepta non sunt, aut inutilia
 sunt. 1. Corint. 13.

PECCATUM autē bifariam in Euangēlica doctrina accipitur: primum, pro morbo isto, quem ex generis autore contrahimus, quo amori nostri addicti sumus,

de quo in hominis consideratione pro uirili dictū est. Eum morbum intelligit Paulus. Rom. 7. quum dicit: Iam non ego operor illud, sed inhabitans in me peccatum. Peccatum ergo hoc, id est, uitium, morbus est cognatus nobis, quo fugimus aspera & grauiā, sectamur iucunda & uoluptuosa. Secundo loco accipitur peccatum pro eo quod contra legem fit, ut per legem cognitio peccati. Rom. 7. Actio ergo, quaecunq; tandem, quæ cōtra legem fit, peccatum adpellatur. Videamus ergo, ut inter se mutuo habeant: Peccatum morbus, & peccatum legis trāsgressio. Morbus ignorat seipsum, quod morbus sit, opinaturq; licēre quicquid libet. Non sic sentit Deus, sed cum morbus omnia ad se trahit, sibi omnia seruire, cupiditatiq; suæ omnia subdi debere putat, cōtercet legis falce hanc luxuriam. Lex enim propter trāsgressionem posita est. Galat. 3. Non enim ignorat cōscium cognitor, omnium idem esse ingenium: nec Thersitem minus esse sui amantem, quā Agamemnonem. Quod si nunc omnibus ex æquo laxentur habene, nihil aliud sequi, quā ut quisq; uiribus polleat, ita sibi oīa per uim subdere: hinc prædas, raptus, homicidia, parricidia, & id genus humane coniunctionis pestes emerſa

Peccatum
morbus et
legis trās=
gressio.

Fontes le=
gis.

ras. Certis ergo finibus tan late expatiantem cupiditatem concludit. Iubetq; ut quod tibi fieri nolis, alij ne facias: & contra, quod tibi factum uelis, alij facias. Atq; ut facilius facias, Deiq; sapientiã agnoscas, hanc legem quam natura uocant, amore uelut condimento quodam edulcat, sic dicens: Diligito proximum ut teipsum. Dulcis res est amor, sed amara quæq; iucundissime fert: nã amanti nihil uidetur arduum. Magna ergo res, & aspera, quæ uideatur esse, proximo facere quod tibi factum uelis, iucunda sit ac leuissima si ames. Sed hic reclamat uetus homo, Morbus, caro, Adam, peccatum: nam his ferè nominibus uitium hoc φιλαυτιας doctrina Apostolorum adpellat. Reclamat, inquam, caro, aut priscus Adam, omnium quàm suipsius contemptor: mauult enim libidini suæ omnia cum exitio ipsorum seruire, quàm auariciæ, gloriæ, uoluptatumq; cupiditati modum ponere. Hinc iræ in legem ac legislatorẽ, odium, insidiæ. Odium, quod neq; legem neq; legislatorem declinare potest uel aufugere: si enim in cælum ascenderit, illic est: si ad inferos descenderit, illic non abest. Insidiæ. Hinc uiribus omnibus contendit, ut eum fallat, qui falli tamẽ nequit: cogitat, inuenit, concursat, ac post multa sic statui: Tyrannus est qui ista exigit. Qui enim fieri possit, ut aliquis alium non minus quàm seipsum diligat? Veruntamen, cum sic immititer exigit, cauenda est uindicta. Facies igitur quod uersuta mancipia bonis, & & id est, sim=

plicibus, *λοις* Heris solent, fallaciam aliquam excogitabis, quæ
 frugi, in- cecatus consilium tuum non uideat. Hic, fornicator nu-
 nocētibus. nus aut sacerdotium adornabat: scortator, uirgini ieiunium
 num planè ieiunium: proditor, preculas trepidas ac desperabiles.
 His lenocinijs plusquam stolidis, incautum scilicet adobruituros esse sperantes, aut os oblituros, ut
 impune possint adulteriū, fornicus, prodicionem exercere.
 Iam non audiebatur lex, non componebatur mores ad eius sententiā,
 nō rescindebatur quæ dehonestabāt, sed omnino fiebat homo sibi ipsi Deus:
 nam tametsi lex occideret, nihilominus tamē uiuificabat ipse se suis artibus
 ac spebus. Hinc impietas paulatim sic augetur, ut domi diceret:
 Non est Deus. Quamuis palam uultus simulatione testaretur se pietatem ipsam esse. Hæc paulo
 fusius, ut uideamus quo pacto, Peccatum, transgressio, nascatur
 ex peccato morbo. Iam proximum est ut ostendamus quo pacto
 simus à lege liberati & peccato.

Liberatio
 à Lege.

A Lege non sic sumus liberati, ut quæ lex uult, facere non debeamus:
 nam Lex Dei uoluntas est incōmutabilis. Nullus enim omnino apex de lege excidet.
 Luc. 16. Quomodo ergo legi sumus mortui per Christū, ut iam simus alterius
 quàm legis; quemadmodū Ro. 7. per similitudinem uxoris docuit Paulus?
 Sic sumus liberati: Qui amat, libere omnia facit, etiam grauissima.
 Immisit ergo Deus ignem in corda nostra, quo amorem sui pro amore
 nostri accenderet: & hunc ignem uult ardere. Luc. 12. Promiseratq;
 hūc ignem & Baptis-

sta et Christus ipse in cœlū abiens. Act. 1. Qui ignis cha-
 ritas est. Et Deus charitas est: quæ si in nobis ardeat, ni-
 hil iam coacte faciemus, sed libere iucundeq; omnia:
 absolutio enī legis est charitas. Lex. n. cū tedio ac sinu-
 late fiebat, cū non ardēret charitas. At ea, ubi accēsa est
 non spectatur lex, tam abest ut metuatur: sed uehit in
 oībus, & ad oīa charitas. Et sicut de his qui adfectibus
 uincti sunt, dicimus quod ferātur: sic qui amore diuino
 incensi sunt, eo spiritu ferūtur qui in ipsis ardet. Habe-
 mus ergo unum genus liberationis à lege, quo per cha-
 ritatem facimus quod Deo placitū fore scimus. Hoc enī
 docet Ro. 12. Paulus, Deo gratum esse. Alterum genus
 libertatis à lege est, qd' lex ultra damnare nequit, quæ
 tamē prius iram, indignationē, iustāq; Dei uindictā ope-
 rabatur. Ro. 4. & Gala. 3. Deu. 27. ubi seuēre intonat di-
 uina iusticia: Maledictus omnis qui non permanserit in
 omībus quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea. Chri-
 stus ergo redemit nos de hac legis maledictione, quū
 ipse pro nobis maledictum factus, id est, quū pro nobis
 cruci adfixus est. Gala. 3. Et Ro. 6. Iam nō sumus sub
 lege, sed sub gratia. Quod si sub gratia, non potest ergo
 dānare lex: nā si lex aduc dānandi imperiū obtinet, non
 sumus sub gratia. Christus ergo est qui legis irā fregit,
 hoc est, q iusticiā dei, qua meritō in nos seuiisset, leniuit:
 ac crucis asperitate pro nobis plati, sic demulsit, ut nō
 modo liberos ex seruis, sed etiā in filios cooptauerit. qd'

si filij sumus, ut certe sumus Ro. 8. Galat. 4. iam supra legem sumus. Nam si filius nos liberauit uere liberi & ingenui sumus. Io. 8. Liberati ergo sumus à lege, cum legis timori caritas subrogata est. Quoniam enim Deus sic nos dilexerit, ut filium suum pro nobis tradiderit, nonne ad redamandum præ omnibus accendit? nam pro iusto & amico fortasse aliquis mortem subeat, Deus autem quoniam inimici essemus, filium misit, qui liberaret & coheredes suos faceret. Liberati sumus iterum à uindicta legis, nam Christus eam multam, quæ nobis pro peccatis nostris debebatur, sua calamitate soluit, à peccato uero quatenus morbus est sic liberati sumus, ut nocere amplius nequeat, si Christo fidimus. Nihil enim damnationis his qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant. Quatenus autem transgressio est, eodem modo sumus liberati ab eius noxa, quo à legis ira. Rom. 8. Lex enim spiritus uitæ, quæ est in Christo Iesu, liberauit me à lege peccati & mortis. Nam cum diximus Lex damnat, nihil aliud dicimus, quam peccatum quod contra legis uoluntatem fit, damnat. Vnde diximus eadem ratione de liberatione peccati statuendum esse, quæ de liberatione damnationis legis statutum est. Quoniam autem post hæc omnia in nobis ipsis experiamur morbum aduc tantopere uigere, ut nunquam non peccemus, dixerimusque salutis spem penitus nullam esse ijs, qui noui homines facti non sunt, in ueterem nimirum desperationem

desperationem cogimur. Quocirca preparatis ijs que ad hanc difficultatem eruendam adtinent. Nunc docebimus, quo pacto noui homines sumus, etiam quum ueterem aduc sentimus, hoc est, ut planè dicamus: Quì fiat ut ij qui in Christo sunt, etiam si peccent non tamen damnentur. Ac ut hoc tum expeditius tum oportunius faciamus, Pauli uerba Ro. 7. tractabimus.

Coactus fuit Paulus eandem questionem uentilare, cum controuersiam iustorum ex fide, & iustorum ex operibus componeret. Quorum isti sic obiciebant Rom. 6. Manebimus igitur in peccato, ut gratia abundet? Cui obiectioni sic occurrit, ut octauo tandem capite, quod colligi uult, pronunciet. Quò diligentem lectorem mittimus. Nos ab istis ordiemur, que potissima ad hanc questionem expediendam uidentur. Sic ergo quarit Ro. 7. Paulus: Quid ergo dicemus? Num Lex peccatum est? Nequaquam, sed peccatum non noui, nisi per Legem. Concupiscentiam enim ignorauissem peccatū esse (paraphrasticos enim interim loquar) nisi Lex dixisset, Ne concupiscas: sed peccatum occasione capta per preceptum, ceu per gnomonem aut perpendiculū (est enim *προσοποπεία*) dimensum est in me omnem concupiscentiam. Hoc est quum peccato Lex in manum uenit, iam uoluit omnia metiri & expendere: tandemq; effecit, ut didicerim omnem humanam concupiscentiam esse peccatū: ex morbo enim omnes

Vide sen-
sum Pau-
li. Ro. 7.

scaturiunt. Atq; ut iste sensus sit, ostendunt quæ con-
 tinue sequuntur: Sine lege namq; peccatū mortuum est.
 Me uobis exemplum facio: Ego uuebam aliquando si-
 ne Lege, quæ per ætatem legis nomen etiam ignorare.
 Vbi uero præceptū uenit, iam reuixit peccatum. Erat
 quidē morbus φιλανθίας & concupiscentiæ in me,
 sed ego ignorabam hæc esse peccatum, putans licere
 quod amor sui suasisset: sed cum promulgaretur Lex,
 Ne concupiscas, iam reuixit peccatum: non quod nouū
 aliqua in me inceserit mutatio, sed qd' prius ignorau-
 ram, iniquum, per legem sensi iniquum esse. Ego uero
 mox ut uidi, concidi. Nam quicquid in me aspiciēbā, cō-
 cupiscētia carnis erat, oculorum, manuum, uentris, et
 immensus quidam uitæ fastus. Vnde nihil nisi uitæ mihi
 desperatio nasci potuit. Verūtamen hoc interim non ta-
 cendum est, ne quis ex hoc meo casu legem ceu uene-
 ficij infamet, quasi illa me occiderit: Lex se mihi expo-
 sita est, ut ostenderet me prius mortuum esse: sed per uicio-
 se non intellegere, quid mors, quid uita sit: uoluitq; me
 uitæ & innocētiæ restituere. Verum hoc cessit mihi in
 mortem non legis, sed meo uitio. Nam peccatum, ut est
 curiosum sed stolidum (en prosopopœiam) malum, le-
 gē ueluti regulā nactum, omnia emetiri coepit. Et Lex
 me decepit, nam maxima parte saltem, me ipsum iustū
 existimabam, sed uehementer sefellit opinio: sic enim
 omnia scatebant flagitijs, sic omnia contaminata erāt,
 & impura

Lex ope-
 rata est
 concupi-
 scentiam.

& impura, ut sicut dixi, protinus cōciderem. Nā ut in-
 genue dicā, nulla huius mei casus culpa legi debet im-
 putari. Hec enim sancta est, similiter & præceptum
 sanctum, iustū, ac bonum. Quod si nunc me putes ista
 dicere, ut hoc, quod bonum est, traducam, quasi ipsum
 mihi mortis causa sit, Erras: nam Lex nō occidit me, sed
 ego me ipsum inueni, lege monstrante mortuum. Pecca-
 tum enim (ecce iam tercio prosopopœiā) ut adparēret
 quid esset, per bonam legem reddidit me mortuum: ut
 peccatum (ecce quarto) per legem, seipsum maximum
 peccatorum constitueret. Hoc est peccatum, legis ad-
 miratione captū, uoluit omnia per ipsam explorare:
 uerū tamen nihil effecit, quā se supra modum esse pec-
 catorem. Atq; ista prima pars est, qua discimus nos ni-
 hil quā luem esse aliquam. Secunda, pungnam car-
 nis & spiritus continet. Sequitur ergo.

Scimus enim, quod Lex spiritalis est. Ego uero, ut
 ad me redeam, quem pro exēplo proponere cœperā,
 carnalis sum, uenūdatus sub peccatū non aliter, quā
 καὶ ὁ δόσ aliquis, hoc est uile mancipiū, quod tāquam
 illiberi Cappadoces nihil nouit esse, quā mācipiū. Nā
 ut iugū meū intellegatis, qum iam ad Christū conuersus
 sum, aduc morbi tantū esse reliquū uideo, ut qum quid
 operari incipio, statī sic undiq; uitiā ingruāt, ut cōtra,
 quā per fidē cupiā, opus egrediatur. Et sic fit, ut quod

facio, nec agnoscam, nec probem. Non enim hoc facio, quod statueram iuxta fidei consilium, sed contra potius hoc facio, quod odio habeo. Nū attendite an uspiā legem accussem. Quoniam, ut dictum est, hoc facio quod nolo, tacite consentio legi, testimoniumq; ei perhibeo, quod bona sit: nam ipse quod Lex iubet, ea gratia statueram facere, quod bonum uideretur. Quoniam igitur, aliud iuxta rationem fidei statuo, aliud autem longe diuersum facio, ego nimirum hoc non facio, sed peccatum, quod in me habitat, id est, morbus, cui omnes obnoxij sumus. Noui enim, quod in me, hoc est, in carne mea bonum non habitat. Neq; carnem hic putetis me adpellare, quae nobis cū bubus cōmunis est: quis enim ignorat in ista nihil boni esse? aut quid magni dixisset qui negauisset isti quicquam boni adesse? leuius hoc esset quā apostolicam grauitatem deceat: sed de toto homine loquor, qui nihil quā caro est, si sibi permittatur. ut Gen. 6. Deus ipse loquutus est, nihilq; cogitat, aut statuit, quod malum non sit. Attamen, si spiritus dei accedat, qui illuminet, ut se homo deumq; agnoscat, iam trahit homo ad partes suas, nihil quā uoluptates pollicens: spiritus uero contra, ad se trahit, promittit erūnas, & delicias tandem aeternas. Hic certamē nascitur, nam dum spiritui aurem praeebeo, ad pie uiuēdum animum induco: rursus cū carni ausculto, torpet ista, reuinitq; sequi: sic fit, ut uoluntas mihi adsit quidē, sed cū rem

rem effectam dare debeo, sic omnia desident, ut nihil faciam: non enim bonum quod uolo, sed quod nolo malum hoc facio. Quum ergo quod ipse, quatenus spiritui obtempero, nolo, tamen facio, iam non ego istud facio, sed uehemens iste peccati morbus, qui in me habitat. Inuenio itaq; legem, quum quod bonu est, facere statuo, quod mihi malu simul tenacissime adheret: sentio eni haud parum delectationis in interiore, hoc est spiritui aurem prebente, homine, quum legem Dei audio, meq; ad illam componere incipio: sed simul uideo aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae iam spiritui obtemperantis, quae membrorum, siue Lex, siue uis, me captiuum trahit sub Legem peccati, quae in membris meis est. Loquor uobiscum altis quidem sententijs ac grauibus, sed simplici sermone: quaerens eum pro uiribus condiam, ut faeliciter illabatur. Hoc diserte uolo. Quod, dum consentio per interiore & a Deo doctum hominem legi Dei, & me iam ad eam formare ordior, subito profilit ueteris hominis uis, ac alio me rapit: huc uidelicet, ut quod statueram deseram, & ad carnis castra deficiam: sic distrahor, sic ambigo, sic nec coruus sum neq; columba, ut me mei supra modum pigeat, Quum enim mens deo iam addicta illi uice herere, & quae ei placita sunt facere, satagit, protinus rapit me carnis impetus ceu turbo uehemens, & in peccati neruos captiuum conijcit. Illic tum incessanter

his uel consimilibus iugemisco: ô me infœlicem hominem, qui per dei gratiam quod uerum rectumq; est, cognosco, sed quum sequi tento, per hanc pollutam carnis uiam, aut potius impotentiã ac mortem aliò distrahor. Quis Deus dabit ut liberer ab hoc corpore, quod mors rectius quàm corpus deberet adpellari?

Hactenus ô carissimi fratres, dissidium, quod inter legem & ueterem hominem intercessit, declarauimus, hinc ascendimus à lege & ueteri homine, ad ueterem hominẽ & nouum, feciq; ex uno homine duos: inter nũ, qui spiritui obtemperat: & ueterem, qui à lege suisquam discedit, hoc est ab amore, ac existimatione sui. Inter istos nõquam non bella inuenis: caro enim concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnẽ. Hinc perpetuæ pugnae, uincit nonnuquam caro, quamuis non omnes copias spiritus fundat: hoc tamen efficit, ut non quod uolumus, faciamus. Quo fit, ut christiani hominis uita, ut ab his, quæ extra nos sunt, nihil accidat, continua tamen pugna sit. Quæ & me toties contristat, turbat, & pia uota confundit, ut quem admodũ iam iam dixi per impatientiam desperationisq; propinquitatem crebro exclamem: Infœlix ego, quis liberabit me de hac miseria? Nũc uero tercio loco, ne quicquam uobis desit, ostendã quid me in eiusmodi angustijs cõclusum soletur: scitote igitur, quod quum, ad hũc modum, diu multũq; intra me pugnaui ac sudauì, nullũ iucundius

iucundius remediū adspiret, quā qum Christi mētio
 incidit: hoc cōprehēso, letus enato, qui naufragio pro
 ximus fuerā: sic enim reputo, Deus ille, qui filium suū
 pro te expendit, nihil negare potest, & imbecillitatem
 tuā nō ignorat: cūq; te aliquādo lōge latius absentē ab
 eo, nempe hostē in gratiam receperit, multo magis nūc
 qum ille ipse filius eius reuixit, saluum faciet. Ro. 5. Hic
 iam remittere incipiunt estus illi & pauores, hic ani=
 mus quiescere, ac omnia respirare. Quod ubi factū est,
 iam ad gratiarū actionem accingor, quam & Deo pa=
 triq; meo ago per Christum Iesum dominum nostrum.
 Adsunt autem iterum aliæ pugne, quod ea gratia di=
 co, ne securi & oscitantes post unam alteramq; pu=
 gnā imprudentes in discrimen incidatis: atq; post il=
 las item aliæ, ut non aliter uideatur mihi habere Chri=
 stiani hominis uita, quā inmani tempestate nauis hūc
 illūc iactata, quam nautæ nunc gubernaculis paulu=
 lum dirigunt, nunc uentorum impetui dare coguntur.
 Quod ego ipse, si quisquam, in me expertus sum: nam
 quantus quantus sum, sentio tamē interim me Deo, inte=
 rim uero carni seruire. Perstat mens in meditatione ear=
 rum actionū, quas Lex dei iubet, Deum amat, eius mi=
 sericordia fidit, ei placere in omnibus studet. Perstat et
 caro, que ingenium haud magis mutat quā uulpes
 ac lupi. Ea demū efficit, ut nolēs peccem, mēte cōstāter

per immotam spem Deo adfixa. Non dubito autem, ut cuius potest contingere quod cuiquam, uobis idem euenire quod mihi: ut enim nemo est à morbo isto liber, ita nimirum neq; à pugna. Erit ergo istud in hac re tanquã sacra ancora tenendum, ut à spe tamen & gloria filiorum ac heredum Dei nullatenus excidamus.

Ro. 8. Nihil ergo damnatio nis. & cæ. Quod si firmiter tenuerimus, ut postremam manum huic difficultati imponam, nulla nos attinget damnatio: sed ea lege, ut secundum spiritum ambulemus, non secundum carnem. Veruntamen, ut intelligatis quid sit secundum spiritum ambulare, quatenusq; istud nobis, dum in mundo agimus, concedatur, aduertite: Vitalis ille spiritus Christi, quem si propter oppositionem placet uocare legem spiritus, uocetur, quo me, per ipsum in cordis penetralibus sentio, liberum esse à iusta Dei uindicta, & in coheredem suum cooptatũ: is, inquam, spiritus liberauit me à lege, hoc est uel atq; necessitate peccati & mortis. Cum enim hactenus per legis opera salui fieri non potuimus propter carnis imbecillitatẽ, ideomisit Deus filium suum carne indutum, nostræ morbose ex omni parte, præter morbum ipsum, simili, & ille damnauit morbum, quod tantum scelerum quotidie in nobis excitauerit: damnauit autem sua carne, hoc est, quum ipse iuxta humanam imbecillitatem mortem pro nobis pertulit, ut iusticia legis, quam nemo facere poterat, eius opera in nobis impleatur: quod enim ipse unquam

quam uel fecit uel tulit, nobis tulit. Vnde & eius iusticia nostra iusticia est: si modo non secundum carnem ambulauerimus, sed secundum spiritum. Qui enim carnaliter sunt, carnalia consultant, cogitant, sectantur: contra, qui spirituales sunt, quæ spiritus sunt cogitant ac sectantur: tametsi crebro uitia incidant, ut uita nostra non sic exeat, quemadmodum eam apud interiorem hominem finxeramus. Arx firmiter tenenda est, ne scilicet nos totos carnis sensui dedamus: etiamsi intellegamus ea crebro contra uoluntatem spiritus nos ad peccandum trahi, negadum tamen semper est illi imperiũ, semperq; oculi redaperiendi, etiamsi septies in die propter carnis nebulas cecutiuerimus: at semper de nouo lex, hoc est Dei uoluntas spectada, innocentiaq; denuo molienda. Acriter ergo cauendum, ne spreto spiritus sensu, carnem sectemur: sensus enim, aut consilium carnis mortem presentem adfert. Contra uero, consilium spiritus uitam ac pacem parit. Sensus, cogitatioq; carnis, inimicicia est contra Deum: legi enim Dei nullo pacto obtemperat, nec cogi potest ut obtemperet. Vnde facile uidere potestis quid sit carnaliter, quid uero spiritualiter uiuere. Carnaliter uiuere, est totum carnis imperio addictum, ac alienum à spiritu esse: spiritualiter autem, spiritui obtemperare, à fide nusquam discedere: etiamsi caro interim à contagione peccati non est aliena. Qui ergo in carne sunt, Deo placere non possunt.

sunt. Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, si modo spiritus Dei habitat in uobis. Tunc autem habitat in uobis, si fidatis filio dei, quamuis temporaria sitis carne circumdati. Qui autem hunc Christi spiritum non habet, hic non est eius. Quum uero Christus in uobis est, ut apertissime loquar, corpus nihilo sequius mortuum est propter morbum peccati: spiritus autem uiuus est propter iusticiam non tuam, sed eius, qui tua factus est iusticia. Talis res est Christianus homo, ut corpore nunquam non sit mortuus: ac contra, quum mens eius deo haeret, spiritu simul nunquam non uiuat.

His Apostoli uerbis expeditam esse arbitratur difficillimam questionem, qua haeremus, quum fiat ut innocentia exigatur, quam praestare nulla uia possimus, & tamen Christus pro omnium delictis efficax pignus sit: nam simul constare nequeunt innocentia salutem parari oportere, & Christi iusticiae omnia condonari, ea maxime causa, quod salutem nostro Marte adsequi nequeamus. Et quamuis ei obiectioni, quam supra diximus, factis factum sit, tamen ne rudiusculis quibusdam quicquam desit, denuo respondebimus. Obiectum erat hac amplificatione gratiae per Christum leues reddi, ac dissolutos, qui Christiani uocantur. Sic ergo respondemus. Qui Christo fidunt, noui homines facti sunt. Quomodo? an? posito pristino corpore, nouum induere corpus? Minime, sed manet pristinum corpus. Manet ergo hereditarius simul morbus? Manet. Quid ergo est quod in ea instauratur?

Mens. Quo pacto? Isto, quod prius erat dei ignara: ubi autē dei ignoratio est, illic nihil quàm caro, peccatum, existimatio sui est. Postea uero quàm Deus agnoscitur, iā perspicit homo se intus et in cute, cognitūq; abiicit: quo fit ut simul omnia opera sua, ea etiā, quae hactenus bona solebat estimare, uideat nullius esse pensi. Quum igitur per illuminationē cœlestis gratiae mens deū agnoscit, iā nouus homo factus est. Qui enī prius cōfidebat in sapientia sua, in operibus, opibus, aut uiribus, iā in solum deum sperat. Qui prius omne cōsiliū aduertebat, ut sibi bene esset, nulla honesti aut dei habita ratione, iam ad hoc unū intentus est, ut nihil pristinae cōsuetudinis seruet: sic uero se ad dei uolūtātē formet, ut nusq̄ offendat. Dū autē corpus ppetuò mortua quēdā opera parturit, deplorat hic noster perpetuò quoq; eā calamitatē ac miseriam. Eheu bone Deus, quid sum, quàm inexhausta malorū sentina? iterū atq; iterū pecco, neq; sinē facio, quādo tandē liberabis infelicē de hoc luto in quo hereo? Vide obiter an christiana uita sit perpetua poenitentia nec ne. Hec autē deiectio, quid aliud est quàm mors? Attamē quum hic mens p dei spiritū à spe nō excidit, nōne reuiuiscit iam conscientia, quae pauloante cōciderat? Hec est ergo Christiana uita, quum spes in Deum per Christum nunquam labascit, etiam si homo per infirmitatem carnis absque peccato non sit, tamen hac una ratione superet, quod se ei non dedit, sed

quotiescūq; tādē cadat, semper resurgit. Certus quod
 qui Petro dixit septuagies septies ignoscendum esse,
 ipse non minus quā docuit ignoscat. Videmus, ut exē
 pli causa dicamus, quiddam non disimile huic senten-
 tię in arborum insitione fieri. Effodit Agricula silue-
 stem pyrum, transplantat in terram cicurem, ac pin-
 guem: ubi iam hospes arbor in aliena terra radices ie-
 cit, caput ei putatur, ac mitium arborum surculi inse-
 runtur, qui deinde simul cum trunco adolescent. Sed
 uide quā dissimilem foetum edant, gemmant gene-
 rosi calami, ac pyris onusta brachia, quā tempestiuū
 est colono prębent: contra uero, armat se truncus spi-
 nis asperisq; stolonibus: quos nisi pampines, audent
 & ipsi moliri foetum suum. Quanto uero ipsos magis
 aulescere pateris, tanto magis uero mitiq; surculo de-
 trahitur. Siluestres pyri homines sumus: nolo enim
 ad morem Pauli, Ro. 11. de olea loqui, Germanis ac ferē
 Gallis ignota arbore: qui dum cęlesti doctrina imbui-
 mur, in nouam terram serimur. Abnegari enim opus
 est eum, qui Christum sequi uult, & audire solum mo-
 do, quę ille iubet aut monet: quod quid est aliud quā
 ē silua in hortum pinguemq; terram transponi: ē ter-
 ra in cœlum transplantari: sed uide quanta sint &
 quā difficilia, quę simul nisi fiant, frustra hanc satio-
 nem tentemus. Caput rescindi oportet, hoc est sensum
 nostrum, sapientiam, cogitationem, consilium, & in
 eius

eius locū cœlestes surculos inferi, hoc est, cognitionem
 & sp̄ rerum diuinarum. Inscrimur ergo superne, &
 sicut truncus simul cum calamis augetur, sic & corpus
 ingenium suum seruat, etiam si mens per cœlestem spi-
 ritum immutata sit. Iam spiritualis mens fructus edit,
 quos Paulus Galat. 5. describit. Profert et caro abortus
 suos, non aliter, quàm truncus stolones & spinas. Atta-
 men, ut ista sine intermissione refecantur, sic & uitia
 quæ ex trunco carnis prodeunt, continue studioseq;
 amputata oportet, ne in tantam amplitudinem sil-
 uescant, quo aut fructus cicures adobruere, aut succum
 detrahendo unminuere possint. Feruntur autem, & spi-
 ne nonnūquam in caudice florentes, ut eis infestus
 arceatur caper, donec sic emineant, ut nociuum denē
 euitare possint. Sic & in nobis, quæ mens pia est, quæ
 oriuntur scelera in usum aliquē profunt: scimus enim,
 quod deum diligentibus, omnia cooperantur in bonum
 Ro. 8. sed nō sic profunt, ut perpetuò tolerari debeant,
 uerum usq; ad eum usum quem dominus per ipsa effe-
 ctum uult. Peccauerat Dauid sic, ut nūquam quicquam
 apud Iudæos factum sit impudentius: sed dominus hac
 eius audacia sic abusus est, ut eum per omnem uitam
 ab elatione tueretur. Sic & Pij homines, qui mente do-
 mino adherent, crebro spinarum ortu, id est, peccato-
 rum scaturigine, nihil quàm imbecillitatem suam di-
 scunt agnoscere, seseq; deijcere: ne innocentia sua, ut

putant, elati, cadant in laqueū Diaboli. Texit hanc sententiam pulcherrime Christus allegorico sermone. Io. 13. quum Petrum sic docet: Qui lotus est, non habet opus, quam ut pedes lauet, sed est mundus totus. Quid sapientissime magister, quomodo mundus est aut lotus, qui tā impuros pedes habet, ut ablutione opus habeant? An pedes non sunt corporis pars? Quomodo ergo totus est mundus, cuius pedes aduc immundi sunt? Addit ergo Christus: Et uos mundi estis, sed non omnes. Sciebat enim inquit Euangelista, quis nam esset qui eū traderet. Mundi erant omnes præter unum, quia in fide hactenus perseverauerant. Cuius rei testimonium Christus eis præbet Lucæ .22. Vos estis qui permansistis mecum in tentationibus meis. Sed immundus erat Iudas, iam enim de prodicione cum Iudeis cōuenerat. Aduc deerat reliquis apostolis quiddā: sed quod deerat, nocere non potuit, quam diu arx fidei teneretur. Quum ergo apostoli mundi pronunciantur, quod à fide non desciiissent, etiā si per hanc pollutam uiam incedendo quicquam pulueris adhaeserat, constat planè, quod si fides in Deū salua sit, ac eius integræ copię, quod reliqua quæ accidunt, perdere nequeāt. Abluuntur autem perpetua ista, quam diximus, pœnitentiā, & in Christū fide. Tractat eandem sententiam Paulus Ro. 8. Posteaquam enim dixisset corpus quiddem mortuum esse propter peccatum, spiritum autē uiuum propter iusticiam in Christo inuentam, probatiōis loco iungit: Si enim spiritus eius, qui excitauit Iesum ex

mortuis, habitat in uobis, nimirū qui Christū excitauit
 uiuificabit & mortalia corpora uestra propter spiritū
 eius inhabitantem in uobis. Sed nō aliter uiuificabit, q̄
 ut corpus perpetuō sit mortuū. Sic enim postea loquitur:
 Vanitati enī creatura subiecta est nō uolēs, sed per eū
 qui subiecit eam spei, quod ipsa liberetur à corruptiōis
 seruitute, restitaturq; in libertatē gloriæ filiorū Dei.
 Experti .n. sumus quod oīs creatura, hoc est oēs homi-
 nes (sic .n. & Christus oēs homines adpellat Marci. 16.
 Prædicate Euāgeliū omni creaturæ) ex æquo gemūt &
 dolet quā diu nūc, hoc est in hoc tēpore uiuunt. Ad eō
 etiā, ut nemo nos, qui primarij sumus apostoli (propte-
 rea qd' primū spiritum sanctū accepimus) ab hoc gemitu
 ac dolore debeat excipere: æque .n. atq; cæteri propter
 carnis inobediētā gemimus, cupiētes dissolui, et cum
 Christo esse. Et paulo post, eū gemiū & angore clarius
 explicat: Similiter & spiritus auxiliatur imbecillitati
 bus nostris. Spiritū autē hic intelligit spiritualē hominē,
 qui per Dei spiritū sic erectus est in Deum, ut illū solum
 suspiciat. Is ergo spiritus noster, qui nihil aliud est q̄ fi-
 des in & per Deū, incessanter dolet de imbecillitatibus
 nostris. Nā nos nō uidemus quid oremus, sæpe .n. fit, ut
 egestatē morbū humilitatē deprecemur: hic iā spiritus,
 hoc est fidelis mēs intercedit p nobis, gemitibus medici-
 bilibus. Quātus .n. putatis generatur dolor mēti deo ad-
 dictæ, qum carnē .i. hoīem carnī tātope obnoxiiū, hoc est
 amori sui, ppetuō uidet ea solūmō precari, q̄ ipsa cupit,

nunc uindictam, nunc gratiam hominum aut rem? Gemitus ergo menti ex ista constanti carnis stulticia nascitur, quos nemo nouit, quam is qui in his angustijs constringitur. Quod autem iste sit germanus huius Paulini loci sensus, probant quae sequuntur. Is enim qui corda scrutatur, nouit quod nam sit cōsiliū aut cogitatio spiritus. Spiritus ille sanctus, quo omnes & spiramus et Deo fidimus, cor non habet. Loquitur ergo Paulus de spiritu qui cor habet, hoc est de hominis spiritu, id est pia mēte. Et est sensus: Audet homo, ut est sui studiosus, nonnunquam à Deo petere quae equum non est, ipsum dare, aut hominem accipere. Hic protinus pia mens sūdāt, propter audaciā carnalis hominis (nam hic quemuis omnino hominē duos facit Paulus) & ad Deum clamat flebilibus quibusdam, ac nobis inexplicabilibus gemitibus, dolens de pertinaci stulticia, ueniamq; precatur. Quod si hoc tum fit quum orando erratur, quanto magis quum peccando delinquitur? Confugit spiritus ad Deum, queritur male paruisse carnem, pudet etiam atq; etiam uenisse, hinc tedium uitae & carnis. Sed Deus, qui corda nouit, planè uidet quid fides aut pia mens cōsultet: nempe quod sollicita sit pro salute hominis, & nunquā non clamat ad Deū, pro sanctis, id est fidelibus seipsis scilicet. Dat autē benignus Deus, ut ea, pro quibus pia mens anxia est, in bonum cooperentur. Mortuus ergo perpetuò est homo, id quod ex operibus eius declaratur.

ratur: uiuit simul perpetuò, quod ex mentis angustijs sentitur. Iam uide, an doctrinam istam capiant, qui fide arrecta in Deum non sunt.

DE PECCATO IN SPIRITVM

Sanctum.

VM EX supradictis facillime colligi possit quid nam sit peccatum in spiritum sanctum, oportunum duximus hoc loci de ipso differere. Quum ergo Christus

Mat. 12. ait: Omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus, spiritus autē blasphemia non remittetur hominibus. Et qui dixerit uerbum contra filium hominis, remittetur ei: qui uero dixerit cōtra spiritum sanctum, nō remittetur ei, neq; in isto seculo neq; in futuro. Clarum est ergo ex superioribus Christi uerbis, 10. 13. Qui lotus est, non opus habet quàm ut pedes lauet. Quod si fidem habeas, nullum omnino peccatum sit quod non deleatur. Nam ubi fides est, tamen si nunquā non sis peccator, nunquam tamen de finis infelicitatem propensio nis ad peccandum deplorare, semper te de medio forma re coeptas. Contra uero, ubi fides non est, illic nec peccati ratio habetur, nec timoris Dei. Simulet interī quisque quicquid uelit, murmuret, ieiunet, esurientes pascat, si fidem in Deum non habeat, fucus sunt omnia ista, gloriæq; precii. Summa igitur in deum blasphemia

est ei nō fidere. Ex qua deinde manifesta cōtumeliæ pro-
cedunt: dicit enim impius in corde suo non est Deus,
quūq; hoc dixerit, iā & opus Dei blasphematur, quem
admodum dicto loco Matt. 12. hypocritæ faciebant. Ad-
parebant simplici popello ardentissimi esse Dei cultores,
quū esset atrocissimi hostes: hinc opus Dei blasphe-
mabant, quū enim Christus uī diuina demonem hospi-
cio humano pepulisset, demonū principis uī factum esse
calumniabantur: quæ calumnia non aliunde quā ex
perfidia proficisci potuit. Quod enim Christum nō cre-
debant Dei filium esse, in causa fuit, ut opus illius calu-
niarentur. Quod autem prorsus & deo, hoc est animi
numi-
nis si Deo fisci fuissent, fieri non potuisset ut Deum non agnos-
libet. scerent. Sola ergo perfidia, quam & infidelitatem &
incredulitatem uocamus, est quæ nunquam remittitur:
nunquam enim tenet aut colit Deum, nunquam metuit
eum, nūquam se ad eius uoluntatem componit, nunquā
peccata uitat ne eum offendat. Contra uero facit pie-
tas, apud Deum perpetuō est adfixa, utpote apud unū
cum thesaurum, unico adheret, unicum colit, ab illius
uultu pendet, cauet ab ijs quæ eum offendunt: quū ue-
ro ista per imbecillitatem admisit, anxio fletu errorem
deplorat. Hic nulla est peccandi securitas, sed uigilans
ac fida statio ne aliqua parte peccatum obrepāt. Nullus
ergo tā diligens custos est, qui caueat ne pecces, q̄ fides.
Quod

Quod aut̄ Ioannes. i. cap. 5. de peccato ad mortem dicit, nihil aliud intelligit q̄ incredulitatē, qd' propius intuenti facile patet. Si, inquit, quis uideat fratrem suum peccatū re peccatū nō ad mortē, obsecrabit & impetrabit, uel dabit ei uitam, ac nimirum omnibus nō peccantibus ad mortē. Est. n. peccatū aliud ad mortē, pro illo nō iubeo ut q̄s oret: aliud aut̄ nō ad mortē, pro isto ergo debetis orare: Vt quum quis iniuria quem adfcit, grauis res est: sed quanto grauior est, tanto nos qui membra inter nos mutuo sumus, debemus orare Deum, ut noxam tam imanē remittat. Sed ut peccatum in spiritū sanctū, fideiq; custodia clarius intelligatur, adiungit: Scimus, qd' ois qui ex Deo natus est, nō peccat. Quomodo amatissime Christo discipule nō peccat, q̄ ex Deo natus est, quum ipse neges quēq; esse mundū; an' ex Deo nemo natus est? oēs enī peccamus & offendimus in multis oēs; ex Deo ergo nati sumus? Et uos qui primitias spiritus accepistis, gemitis, an' peccatum gemitis? quomodo ergo ex Deo nati estis? Vide ergo ut respōdeat, ac seipsum exponat diuinus homo. Verum, inquit, qui ex Deo natus est, custodit seipsum, & malus demon nō attingit eū. Ecce custodia ac diligentia, ne uidelicet pecces: et ubi peccasti, sollicitudine ut lacrimis abluas, et denuo nō pecces? quā anxietate nō habēt q̄ increduli sunt. Desiderēt multi multa de peccato in spiritū sanctū, eo qd' ueteres tot ambagibus in ea materia totq; sinibus p̄gratis difficulter uiderit qd'

Ex Deo
natum
esse.

nam sit, nos istis contenti sumus: neq; enim Angelus de coelo aliter docendo efficere posset, ut fidelis mens crederet aliquod esse peccatum quod per Christum non expiatur, hæc enim est solida fides in Christum: relinquitur ergo solam esse incredulitatem, cui uenia denegetur.

Iam impostoribus istis qui ne taceant (quæ ferre nequeunt omnia peccata per gratiam Christi abluï, malent enim ipsi accepto precio, & si non expiare possint uideri tamen) qui inquam ne taceant, dicunt Christum, pro originali modo culpa perlitasse, aut pro eorum tantummodo peccatis, qui ante ipsum fuerunt. Quorum errorem, uel unicum istud Baptiste præconium: Ecce Agnus dei, qui tollit peccatū mundi, simul profligare quæ posset: non enim originale peccatum tantum est in mundo, tollit autem Christus omnia mundi peccata. Volumus nihilominus clarissimum Ioannis. 1. cap. 2. testimonium nõ omittere, ne quæ quid possint obtendere. Filioli, inquit iste, hæc scribo uobis, ut non peccetis: & si quis peccauerit, aduocatum habemus apud, uel erga patrem Iesum Christum iustum, & ipse est propiciatio pro peccatis nostris: & non pro nostris tantum, sed pro totius mundi. His ergo testimonijs contenti hic erimus quæ superius abunde probatum sit Christum omnibus esse salutarem. Vera ergo Christi religio hæc est, quæ miser homo de se ipso desperat
 & omnem

& omnem cogitationem fiduciamq; in Deum iactat,
 certus, quod is nihil negare possit, qui filium suum pro
 nobis impendit: & quod filius, qui æque deus ac pater
 est, nihil negare potest, quum noster sit. Falsa uero reli- Falsa Re-
 gio inane Christi nomen circūfert, quum spes suas alibi ligio.
 habeat: alius enī peccata sua ut abluat, ebrios cantores:
 alius monachos ad ieiune psallendū conducit: alius am-
 bitiosas ædes excitando: alius preciosam uestem cōcin-
 nando diuorum alicui, mercari se putat fœlicitatem:
 alius proprijs, alius alienis nititur operibus, & bre-
 uiter quotquot ciuitates sunt, tot & dij sunt: quælibet
 enim habet peculiarem aliquem diuum, cui tutelam
 suam acceptam fert. Quemadmodū & Hieremias que-
 ritur. 2. cap. Secundū numerrū quippe ciuitatū tuarum
 erant dij tui Iuda. Det Deus optimus maximus, ut cæ-
 citatē nostrā omnes agnoscamus: & qui hactenus crea-
 turis hæsimus, iam creatori adfigamur: ut is nobis uni-
 cus thesarus fiat, apud quem cor nostrū uersetur. hæ-
 ctenus de colophone & capite Christianæ religionis:
 satis enim arbitramur istis qualibuscunq; fieri ijs, qui
 pij sunt ad uidendum, quo spes suas destinare, & unde
 auellere debeant.

DE CLAVIBVS.

CLAVIVM materia quum nō modo co- Claves ni-
 gnata sit Euangelio, sed nihil pœnitus a- hil aliud
 liud sit, quam ipsum Euangelium, nō alio sūt quam
Euāgelii.

loco cōmodius tractari quàm isto potest. Rem diximus
absurdā iudicio quorūdā in conclusionibus nostris, ger
manice scriptis, qui nihil rectū putant, quàm quod ipsi
faciunt. Sed non pœnitet eius sententiæ: non enim apud
nos nata est, sed cœlo delata. Nos enim de clauibus ni
hil quod non ipse dei filius, os ueritatis, scientia in com
mutabilis prodiderit, attulimus: seuiant nunc Pontifi
cij, cōmententur gloriæ animalia quicquid libet, nos eī
sententiæ sic indiuisi adharebimus, ut eādē operā
possimus à Deo, quā ab ea distrahi.

Non constat sibi Falsa religio in explicatione cla
uū, neq; quid sint, neq; ubi datæ sint. Quidā enim cla
ues esse putāt autoritatem sacerdoti donatam, quā ipse
possit soluere, ac ligare pro suo arbitrio: et ideo in ab
soluendī formula, ut uocant diserte sic præeunt: Domi
nus Iesus Christus te absoluat, & ego autoritate ipsius
quā fungor absoluo te. & c. alij uero uim omnē Dei uer
bo tribuunt, administrerium uero sacerdoti, haud tamē
magis quàm instrumento uel organo. Quibus cū bene
actum est, ut hanc opinionem suam effuderint, prius
quam Romani pontificis regnum tantopere dilatatum
esset, hodie enim haud impune dicerent ista: quamuis
non recte senserint, ut clare patebit. Vbi uero datæ sint
sic inter se non consentiunt, ut mirum sit quā R. Pon
tifex (quandoquidem solus scripturam iudicare debet,
ut isti somniant) non lege aliqua pronunciauerit ubi
nana

nam date sint, ne in re tanti momenti, aut potius emolumentum tantum disidium esset. Facile autem potuisset, nam etiam decreuit quod anime non emoriatur, quum corpus extinguitur: sed absint risus, ubi impudentem impietatem tam pro caciter loquentem audit pietas. Sic ergo olim de Clauibus diximus. Clauium uocabulum hac ratione a clauis reseruatoria ad animi libertatem transumpta est, quod quae abstrusa sunt et uincta, clauis patefiunt ac reteguntur: nam conscientiae eodem modo clausae ignotaeque sunt omnibus quam sibi ipsis. Sicut ergo, quae obserata sunt, sine propria clauis prodi nequeunt: sic et conscientiae solui libereque reddi nequeunt, nisi germana clauis id fiat. Liqueret igitur, uel hinc quod solus deus mentem absolueret potest, si rationibus res esset, ac similitudinibus gerenda. Sed audiamus quid os domini dei nostri loquatur. Quum, ut Mat. 16. legimus, Christus discipulos precoraretur, quem nam se esse putarent. Respondit omnium nomine Petrus, ut et omnes interrogati erant: Tu es Christus filius dei uiui. Cui iterum Christus: Beatus es Simo Bar Ione, quia caro et sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus, qui in caelis est. Et ego tibi dico, quod tu es Petrus, et in hac petra Edificabo ecclesiam meam, et portae inferorum non praeualebunt aduersus eam. Et DABO tibi clauis regni caelorum, et quodcumque ligaueris super terram, erit ligatum in caelis: Et quodcumque solueris super terram, erit solutum in caelis. Hic primum istud executum est, quo se

uelut Herculis claua tumentur, qui clauas cōmenticias, & adulterinas miris artibus elaboratas prodiderunt. Id ipsum autē est: Videmus, inquit, hic luce clarius, solū Petrum Christo respōsum dedisse, Christūq; soli Petro loquū esse. Quo fit, ut clauas nullius esse possint, quā Petri, & cui ipse communicauerit. Considerandum est igitur, quod sicut Christus discipulos omneis interrogauerat, sic & Petrus omnū nomine respondit: tamē si hic Euangelista de nullo alio mentionem ulla faciat. Facit autem omnium duodecim mentionem Ioannes. 6. quum eandem respōsionem describit, ad hunc modum: Dixit ergo Iesus ad duodecim: Nunquid & uos uultis abire? Respondit ergo ei Simon Petrus: Domine ad quē ibimus? (ecce ibimus dixit oīm nomie, non ibo.) Verba uitæ æternæ habes, & NOS credi MVS, & cognoui MVS, quod tu es CRISTVS filius Dei. Quod si ista respōsio: Tu es CRISTVS filius Dei, meruit, ut claues promitteretur, ut certe meruit, omnibus ergo promissæ sunt claues: nam omnes prædicauerūt Christum esse filium Dei, ut hic Ioan. 6. iam auditum est. Est autē hoc Euangelistis peculiare, ut nonnunquam in communē discipulis omnibus sermonem tribuant, ut Luca. 22. Num quid uobis defuit? At illi dixerunt: Nihil. Nonnunquam uero uni, ut hic Mat. 16. & Io. 6. ubi uterque Petrum tantū respōdentem facit, sed alter manifeste oīm nomine. Iterum hoc apud eos inuenias, quod aliquis eorū

Meruit la-
timis non=
nunquam
accipitur
p' ETUXE.

rum alicui uni certo tribuit, quod alius in genere discipulis. Vt Luca. 9. Ait autem, Christus uidelicet, ad illos: Vos date illis manducare. At illi dixerunt: Nō sunt nobis plures quān quinq; panes, & duo pisces. Videmus hic ab omnibus dictum esse: Non sunt nobis. &c. Quoniam tamen Ioannes. 6. diserte hunc sermonem tribuat Andreæ Simonis fratri. Inuenias & tercio loco aliquid Christum uni aut duobus nominatim promississe, quod tamen omnibus porro tribuit. Vt Matt. 4. Quoniam Petrum & Andream uocat, sic ait: Venite post me, & faciam uos fieri pisces hominum. Et paulo post de Ioanne & Iacobo sic loquitur Euangelista: Et uocauit eos. Similiter Matt. 9. Sequere me, non addens quicquam de munere piscatorio. Quoniam tamen omnes sint pisces animarum facti. Sic & hoc loci nemo ambigere potest, quod Petro dictum est, omnibus dictum esse: præsertim quoniam eandem opinionem de Christo omnes habuerint, uti ex Ioanne probauimus. Habent & Marcus. 8. & Lucas. 9. quod ad hanc rem nonnihil facit: quorum iste ait: Increpatis illis, præcepit eis ne cui dicerent hoc. Ille uero sic: Et cōminatus est eis, ne cui dicerent. Reticere omnibus præcepit, nimirū quod omnes cōfessi erant. Quibus oibus constat, Christū non soli Petro clauis promississe, sed omnibus qui interrogati se filium Dei esse agnoscebant. Est enim hoc præcipuum in predicatoribus, ut quod alijs prædicant, ipsi credant. Quam ergo ad

prædicandum missurus eſſet, exploratū habere uoluit
 non quo ipſe rogando diſceret, quod alió qui ignorat
 uiſet, quum corda ſcrutetur & renes, ſed quo nobis exē
 plum daret, ne cito manū imponamus cuiq; exploratū
 inquam habere uoluit, an illi de ſe recte ſentirent: hoc
 enim eſt maxime proficiū ad uerbi, ideſt clauū pro
 ſectū, ſi nō ſit hypocrita qui uerbū adminiſtrat. Omni
 no factum eſt in clauium promiſſione, quod quiſq; do
 mi ſue facit. Finge te habere duodecim filios, à quibus
 requiras, ut in rempub. ſint animati: iſti uero reſpon
 dendi prouincia natu maximo ſiue demandata, ſiue ex
 conſuetudine permiſſa, polliceantur ſe omnia propter
 eam eſſe ſubituros, facile fiet, ut Catoni: tale enim nō
 men primogenito eſſe permiſſe, propter cordatam, nat
 tiſq; tuis dignam, reſponſionem ſpondeas te uxorem be
 ne moratam, formoſam, nobilem, ditē queſiturū, qui
 poſteritatem ſperare poſſit non degenerem. Quidē an
 alijs non idem præſtiturus eſ? nimirum omnibus uxo
 res dotemq; procurabis. Nec primogenitum etiam do
 minum conſtituiſti cæterorum. Sic neq; Petrus hac pro
 miſſione clauium cæteris præſectus eſt. Ius enim pri
 mogenitorum, Eſto dominus fratrum tuorum, in Chri
 ſto deſijt: is enim, ut ſolus dominus eſt & natura filius,
 omnem dominatum nobis ademittit, uſſitq; ut qui natus
 maior ſit, ſicut minor: & qui præceſſor, ſicut miniſter
 fiat. Iam ſatis firmum putamus, quod clauē neq; ſolius
 Petri,

Petri, neq; tanquam domini earum, sint. Et si quid cui deest, expectet donec ad eum locum, Quid clauēs, & ubi datae sint, uenerimus: tum enim facile omnibus patebit ex aequo datas esse.

Petri nomen, non hic primum Simoni impositum petri no-
 est, sed primo isto congressu quo eum frater suus An- men.
 dreas ad Christum manuduxerat Ioan. 1. Tum enim di-
 xit Christus ad eum: Tu es Simon, filius Ioanna, tu uo-
 caberis Cephās: id est, quum interpretaris Petrus. Vnde
 & ueri simile est, eum postea crebro isto nomine uoca-
 tum esse, quemadmodū & Euangeliorum historia, &
 ordo habet. Præcipue uero Marci. 3. uidere licet dudum
 Simoni Petro nomen fuisse, quàm hoc gestum sit, quod
 Mat. 16. describitur. Est igitur hic sermo: Tu es Petrus,
 causæ expositio, quæ ei iam olim id nominis dedit.
 Quasi diceret Christus, Recte nomen tibi Petro dedi,
 nam tu es Petrus: solide enim, clare, ac cōstanter confi-
 teris hoc quod omnibus est salutare. Ego quoq; super
 hanc Petram ædificabo ecclesiam meam: non super te,
 nam tu Petra non es. Solus Deus Petra est, super quam
 omne ædificium poni debet. Sunt & alij duo fi-
 lij tonitruui adpellati, non quod ipsi prædicari de-
 beant, aut uerbum suum tonare, sed constanter
 Dei uerbum ebuccinare: sic tu Petre, non es Petra.
 Quò enim concidisset Ecclesia, quum ipse tremulus

ad imbecillam ostiariae uocem negare inciperet? sed solidus esse, ac firmus debes in prædicanda uera petra, ut omnes in eam nidulentur, quotquot omnium temporum ac procellarum uim superare cupiunt. Hactenus Christi uerbum intellexisse diuinum Apostolum, ipse testis est. 1. Pet. 2. Ad quem, Christum uidelicet, accedentes lapidem uiuum, ab hominibus quidem reprobatum, à deo autem electum & honoratum, ipsi quoque superædificamini lapides uiui, ut domus spirituales efficiamini. Ecce ut Petra Christus est? dicis, & nos petras esse. Sed uide quæ ratione Christus petra sit, qua nos. Christus est super quo ædificium exurgit, nos lapides gregarij sumus in ædificio, quod in Christo fundamentum habet. Solus ergo Christus, non Petrus, nec ulla creatura Petra est, super quam ecclesia ædificata perstat contra omnem improbitatem procellarum omnium. De ecclesia hic esset dicendi locus, sed ne confundamus locos post clauas inuentas, ecclesiam quæremus. Hoc sermone exciderat. Pugnavit hactenus audax Roma de primatu Petri adeò imprudenter, ut quicquid ullam speciem præse ferret, quæ huic argumento seruiret, huc detorserit. Quum tamen, si unum Petri sermonem. 1. cap. 5. diligenter & ex fide perspexissent, intelligere potuissent, quàm temere ueritatem contemnerent ac contaminent. Presbyteros, inquit, qui inter uos sunt hortor, ego qui compresbyter sum (collega presbyterorum est

Falsa Religio.

rum est, nō dominus aut caput: ubi ergo sunt qui rem-
 pub. Christianam collabi oportere putant, nisi unus ali-
 quis omnibus præficiatur? & testis passionum Chri-
 sti, particepsq; gloriæ, quæ futura est, ut reueletur. Hor-
 tor, inquam: Pascite Christi gregē uobis cōmissum, at-
 tendentes uel uigilantes: non coacte, sed uoluntarie ac
 spontanee: non ex turpis lucri studio, sed animi beni-
 gnitate ac propensione: nec ut sortes, dei nimirum, do-
 minatu prematis, sed forma & exemplar sitis gregi.
 En tibi pompam Christiani pastoris. Gregem pascit sol-
 licite uigilans, non cogit, nisi quantum uerbū ipsum co-
 git: non spectat compendium, sed animi propensione,
 hoc est fide amoreq; dei, omnia agit, dominatum nul-
 lum sibi uendicat, sed unum istud agit, ut exemplū sit
 gregis inculpatum.

Proximum esset, ut de inferorū portis diceremus, de Portæ
 quibus nonnulli multa: quæ nos non improbanus, sed infero-
 rum. nos hoc cōtēnti dixisse, ad alia properabimus. Hoc in-
 quam, quod inferorum portæ, inferorū uim potentiāq;
 significat. Sic enim ferè in urbibus comparatum est, ut
 turre, fossæ, ualla, & munitiones simul omnes circum
 portas sint robustissimæ. Hinc istam dicendi formam tra-
 xit Christus, docere uolens, quod omnis inferorum uis
 munitio & securitas Christi aduentu excindatur: &
 quod eadem inferorum uis, ijs qui in Christo Iesusunt,
 nocere non possit: actus enim est diabolus in Christi

triumpho captiuus, & chirographum ereptum. Infero
rum ergo portæ, id est uis ac potētia nihil poterūt ad-
uersus eos qui Christo petra fidunt, multo minus aduer-
sus Christum. Veniebat enim aliquando princeps hu-
ius mundi, Ioan. 14. & nihil habebat in Christo: frustra
enim eo perduto uictoriam sperabat.

Sequitur ergo: Et tibi dabo clauēs regni cœlorū. Hic
quidā cōtendunt clauēs esse præbitas, quo nihil stultius
dici potest: dabo enim inquit, non do, aut en accipe, ut
nonnulli Pōtēfices uerbū adulterātes, in numismata excul-
pi curarūt. Promittitur ergo hic clauēs, nō præstantur:
quod tametsi quidam è scholasticis doctoribus palam
prodiderint, fraudi tamē eis non fuit: nūc aut hereticus
pronūciatur, qui hoc adserit quod uerba tā constanter
præferūt. Sed inquit, Christus dixit, fieri, ergo oportuit
quod dixit. Deo gratia quod huc uenerūt, ut tantū
Christo tribuāt: sed uereor ne figmentū sit, quod ei tri-
buere uideri uolūt, neq; ex animo fiat, sed ex cōtentio-
ne: quæ quicquid potest, in telū uertit, etiā si lædat. Nam
quum sic dicūt: Christus dixit, fieri ergo oportuit, pro-
nus neētūt, at nusquam legimus clauēs esse redditas, hic
ergo datæ sunt. Recte ergo iaciunt, cum dicunt, Chri-
stus dixit, ergo factum est, sed iam in ipsos telum retor-
quetur: nam non sequitur, non legimus esse datas, ergo
non sunt datæ, nisi hoc loco. Facile enim fieri potest, ut
qui negotio aut contractui interfuerit, deinde quum trā-
sitio

fitio fiat, absit: nunquid propterea sequitur, Is non uideat res transiisse, nec pecuniam numerari, ergo numerata non est, aut tunc numerata est, quum pacta? sic & isti nesciunt quid sint clauces, ideo ignorat ubi datae sint: nam etiam si interfuissent cum dareretur, prorsus tamen non intellexissent quid datum esset. Debet igitur sic colligere, Christus dixit, dabo, ergo datae sunt. Nobis igitur uide dum est, ubi nam datae sint, & non sic colligendum, nescimus alicubi esse datas, ergo datae sunt, ubi promittebantur. Quid, si tam caeci essemus ut nec Christum, nedum clauces ignoraremus? Hic ergo uariatur, qui sic futuri temporis uerbo urgetur: quidam enim eorum dicunt, Petro tum esse clauces datas, cum Christus dixit Lu. 22. Ego pro te orauit, ne deficiat fides tua, & tu aliquando conuersus, firma fratres tuos. Quomodo quae so cum hoc hominum genere agendum est? Christus hic nihil praeter hoc unum egit, quam ut Petrum animo suo confidenter doceat: sic humana habere, ut nisi dominus firmet, collapsura sint omnia quae ipsi praecipimus. Ideo ait: Ego pro te orauit, ne deficiat fides tua: nisi ergo orauisset, excidisset a fide. Quod non modo Petro factum esset, sed quotidie fieret, nisi dominus manu teneret imbecillitatem nostram, ne momento quidem in fide consisteremus. At hoc perinde ualeat, atque accipe clauces, promissas firmat nutantem Petri fidem Christus, non prodat clauces: nec enim commode tradit tunc poterant, extrema imminente dimicatione. Verum dicunt: Tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos;

clare ostendit eum alijs esse præfectum, sic agit contentio. Nos diligenter querimus ubi nam clauis sint datae. Et uos nouam ubi non oportet de præfectura mentionē implicatis, sed uide quā non in loco. Vix sonare desierunt uerba quibus Christus omnem præessendi ambitionem penitus cōminuit, & uos audetis ea repetere, quæ iam uetuerat? Petrus erat inuerecundius quā ullus alius Christū negaturus, quod ne illi fraudi esset, quasi nunquam posset in pristinum locū restitui (erat enim in ijs rebus magnum supercilium) prædixit futurum, ut is cæteros fulciret: non quasi is solus in fide perstiterit, sed quod is fortasse solus propter inconsideratam pollicendi promptitudinē, opus haberet ut Christus medelā ostenderet priusquam morbus uenisset, qui tamen abesse non potuit. Nam diui Euangelistæ Ioannis fides nobis iudice, hoc est, quantū ex Euangelica scriptura possumus augurari, longe lateq; fidem Petri antecessit: is enim introibat, & Petro ingrediendi copiam faciebat. Nec enim sententiam nostram infirmare potest, quod esset notus pōtifici: nam notum esse, quum descueris ad eum qui hostis est, potius obest quā proficit. Et uideatur planē Ioānes ciuilitate hoc prætexuisse, ne de se maiorem animi fortitudinē uideretur, quā de Petro prædicasse. Sed non semper prosliebat Ioannes fidem ostentando, quemadmodum Petrus, qui ob id domini munitione magis quā ille egebat. Nam & mater Ioanni

credita

credita est, nimirū integerrimo discipulo carissima ma-
 ter. Et quum ad sepulchrū ambo simul festinarent, prior:
 & si non ingrederetur, prior tamen uacua Christo se=
 pulchrum & lintea uidit, nihil ueritus custodes abij=
 sent nec ne. Verum quò fermè præter casam abij? An
 hoc, Et tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos,
 perinde ualet, atq; accipe clauces promissas? Alij uero
 non satis fidetes huic loco, omnibus posthabitis, ad .21.
 caput Ioannis conuolant, an uspiam possint inuenire
 quod clauces Petro soli sint traditæ: tunc enim uicisse
 Papatum putant, regnumq; occupauisse. Illic cum Chri=
 stus tercio & agnos & oues committat pascēdos, pro=
 deunt: Ecce hic est locus, ubi Sole clarius uidemus cla=
 uces esse Petro præstas, iuxta promissionem Mat. 16,
 factam. Vbi ego (ut inconstantiam taceam, qua paulo
 ante contendebant Mat. 16. datas, nunc hūc inclinant)
 æquitatē quoq; in eis desidero. Nonne enim ij, quibus=
 cum agimus, incessanter clamant Patres Patres? Quis
 ergo fit, ut ipsi Patres hoc loco nō audiant; quum omnes
 ueterēs hanc trinam Christi percontationem dicant es=
 se factam, quo tercio iterata negationis ignominia tol=
 leretur? Augustini uerba subiicimus, sic dicentis: Red=
 ditur negationi trina trina confessio, ne minus amori
 lingua seruiat quàm timori. Et plus uocis elicuisse uidea=
 tur mors imminens, quàm uita præsens. Sed fortasse te=
 ste uno uinci nolunt, audiāt ergo & alterum. Sic habet

Cyriillus in Io. lib. 12. cap. 64. Nam quoniã cū alijs apo-
 stolatus nomine Petrus ab ipso Christo decoratus, ter in
 tempore passionis negauit, iure nunc ab eo terna dilec-
 tionis confessio petitur, ut terna negatio equali con-
 fessionis numero compensetur. Ita quod uerbis commis-
 sum fuit, uerbis curatur. & cæt. Hec isti. Sed dicent for-
 tasse aduersarij, istorum testimonia nihil uctant, quo mi-
 nus clauis sint commissæ hoc uno loco: nam amorem
 requirebat ea gratia Christus, ut clauis digno loco lo-
 care posset. Vt ergo perspicuum faciamus quàm ubiq;
 tenebriones isti omnem lucẽ turbēt, & claritatẽ obscu-
 rent, quæremus primo loco (ut donemus inter im clauis
 istuc esse præstitas) Qum Christus dicat pasce oues me-
 as, quid putetis clauis esse? hic nimirũ haud minus am-
 bigent, quàm cum Christus Iudæos ex aduerso interro-
 garet: Baptismus Ioannis an ex Deo est, an ex homini-
 bus. Nã si nostri isti dixerint, clauis sunt pascere, qui p-
 pe qum dicat pasce oues meas: quod enim de regno ad-
 ferunt, superius per ipsius Petri uerba contusum est ex
 1. Pet. cap. 5. Si ergo clauis sunt pascere, ut certe sunt,
 quemadmodum postea patebit, ubi manent dominatus
 & primatus? qum & alijs apostolis æque sit uerbo pas-
 scendi munus cõmissum ac Petro, quemadmodũ Io. 20. li

Pascere quet. Ergo clauis non sunt hoc loci date, sed superius
 est uerbo Si uero negaueritis hic pascere pro uerbo reficere acci
 reficere. pi, iterum incidetis in pristinũ errorẽ, quo uerbis signi-
 ficationem

ficationem nativam adimitis, & ui obtruditis nouam,
 quã ferre nulla ratiõẽ possunt. Quod re ipsa & Petri
 exẽplo patet. Re, quod animi non pascuntur, nisi uerbo
 Dei, ut ex superioribus dudum patuit: & quod homo
 uiuit in omni uerbo quod procedit ex ore Dei. Exẽplo,
 qd' Petrus per pascere uerbo reficere intellexit, cum
 tã cõstanter uerbo institit, ut cũ reliquis apostolis cense
 ret non æquum esse propter mēse ministeriũ obmittere
 uerbi prouinciã. Act. 6. Et qd' nusquã legimus Petrum
 quemq̃ inaugurasse sua potestate uel autoritate, sed po
 tius ab alijs apostolis esse missum. Act. 8. ubi cum Ioanne
 mittitur Samariã in auxiliũ Philippi. Deinde nõ intelle
 xit Petrus per pascere leges cõdere: nã Act. 15. Ea sen
 tentia nõ uicit, quã Petrus dixerat. Sed quid cũ Gryllis
 istis tam diu ageremus, cũ uideamus eos quicquid pro
 ducunt non alia causa producere, quã ne uideantur
 esse tacẽdo inferiores. Quem morbũ Gentilis quidã de
 pinxit, dicens: Eum hoc agere ut dicat, non curare quid
 dicat. Solitus est Christus cum discipulis agere sicut fi
 deles prãceptores: unde ipsum & magistrum & do
 minum uocabant, Ioan. 13. Illi quum omnes cupiant recte
 formare, qui fidei suã commissi sunt, alium tamen at
 que alium, alio atq; alio tempore uel loco protrahunt,
 periclitantur, aut explorant: nonnunquam unum ali
 quem docent cunctis audiẽtibus, ut simul omnes discãt.
 Sic Christus uolens duo quãdã oĩno discipulos docere,

Petrum accepit: Vnum ne Petro fraudi esset, quod sceler negauerat, apud condiscipulos interrogauit, an se amaret: quod ubi facere audirent discipuli, intelligeret Petrum cum Christo in gratiam rediisse, ac loco suo restitutum, ut iam iam patuit. Alterum, ut omnes Petri exemplo discerent (nam omnes ad pascendum mittebantur) hoc unum in pastore Deum requirere, ut se amet, non seipsum: certus, quod qui Deum amet, eius negocium fideliter agat. Ex quibus manifestum fit, neq; hic clauus, neq; soli Petro esse exhibitus.

Sunt autem tunc exhibitæ quæ Christus animarum uita, morte superata, resurrexit, ut habetur Ioan. 20. Capiemus hic uno, ut dicitur, saltu lapores duos: primum enim docebimus quid clauus sint: quod ubi factum erit, simul adparebit ubi datae sint. Clauus ergo Metaphorice adpellauit Christus animorum liberationem & cõsolationem: quæ tum fit, quæ spiritu sancto illustrante, mysterium Christi intelligimus, eoq; fidimus. Soluere ergo nihil est aliud, quàm desperantem saluti mentem, ad certam spem erigere. Ligare uero, est obstinatam mentem deserere. Quæ in posterioribus per singula exponitur. Habent igitur clauus notam quandam, quæ facile, dum eas per scripturam Euangelicam quæsieris, deprehendes. Eam autem prædixit Christus Mat. 16. nempe quod eis solui mur & ligamur. Occurrit igitur primum Matt. 18. simile quid, quæ Christus iubet eum qui impudentius

impudentius peccet, abijci debere, non aliter quàm im- Eiectio
 pium aliquē & publicanū, mox subdit: Quæcūq; alliga de Eccle=
 ueritis super terrā, erunt ligata & in cælo: & quæcūq; sia, siue
 solueritis super terram, erunt soluta & in cælo. Visæ excōmu=
 sunt nobis aliquando hic datæ esse clauēs, ut in Archete nicatio.
 le docuimus. Verū quum hic tantū de ijs agatur, qui im=
 pudentius peccāt, abiectiq;, ubi uitā emendauerint, reci
 piuntur, coacti sumus ulterius progredi, ac querere, si
 ipsiā inueniamus tales dari clauēs, quæ oībus ex æquo
 medeantur. Sed antequā hinc soluanus (ne quis pertina
 cius obstrepat hic datas esse clauēs, quemadmodum nos
 aliquando sensisse iam confessi sumus) scire debemus
 quod fide ipsa præceptore, discimus clauēs hic nō esse
 datas: nam de malorū abiectione ac eorundē receptioē
 solūmodo agitur: quum tamen clauēs rem talē esse oport
 teat, quæ omnes conscientias liberet ac soletur: non tan
 tum eas, quæ perfricta frōte palām ausæ sunt peccare.
 Quod si queras: Quis igitur Christus ipse hanc legem
 profert; quæ ueluti nota clauēs agnoscuntur? Responde
 mus: Christū ea hic ueluti maxima quadā uti, ac descen
 sum, ut Logici uocāt, facere. Cū enī uerbo Dei conscien
 tiæ soluantur & ligētur, quæ se non impudenter prosti
 tuerunt, multo magis eæ quæ se prostituerunt, ligandæ,
 id est uitandæ sunt: & rursus quum uidemus pœnitentiæ
 dolore mutatas esse, in pristinum consortium recipien
 dæ. Probat̄ur ergo ista impudētium abiectio, abstentio,

uel excōmunicatio, christo autore, iuste posse inter christianos fieri, ut ac tenore legis clauium, quarum sit in credulos uitari posse, nihil minus ergo, qui se ore Christianos esse cōfitentur, & factis negāt, Similiter cū clauium sit impiū ab impietate soluere, & in fratrum numerū admittere, nihil minus manifeste delinquētem, si mores mutet, recipi posse.

Ab isto loco omnia quacūuersum circūspicientibus, nusquam adparet hęc nota, qua clauēs agnosci docuit Christus, donec ad Ioannis. 20. caput ueniatur. Ibi quum Christus à morte surrexisset, discipulos his uerbis salutauit: Pax uobis, quam uocem angeli quoq; dederunt nascente eo, & in terra pax: ut ubiq; pateat eum esse pacem, ac refrigeriū animæ. Quod uel hinc intelligimus, quod discipuli mox, ut uidere uirum, gauisi sunt. Iter ad ergo uocem hanc, quo tenacius hæreat, Pax uobis, inquit, sicut misit me pater, & ego mitto uos. Ecce quod Marcus dixit: Ite in orbem uniuersum & prædicate Euangelium omni creaturæ, hoc Ioannes sic extulit: Sicut misit me pater. Misit autē eum, ut esset omnium gentium salus usq; ad angulos terræ. Sic ergo nūc discipulos mittit, ut eam salutem ubiq; adesse prædicent. Nam, ut hoc interi admoneamus, Eandē historiā eiusdēq; dici scribunt Ioan. hic. 20. ca. Marcus. 16. Lucas. 24. quod non nulli tamē hactenus non uiderūt, sed quandoquidē alijs atq; alijs tēporibus in templis legūtur dictū loci, eis tēporibus

poribus gestā arbitrantur quibus leguntur. Præsertim quod ex Marco attulimus. Facile autem istos tres cōferenti manifestū fiet, quod dicimus: quanquam alius peculiararia quædā habeat, quæ apud alium non inuenias: multa enī, imò infinita fecit Christus, quæ nō sunt scripta in libro hoc. Et Ioanni præcipuū fuit studiū in cardinibus rei Euāgelicæ nihil omittere, & deinde, quæ alij præteriuissent, diligētī spicilegio addere. Tamē ne tardioribus quæquā desit, pauca nos cōferemus. Quæ apud Lucā habetur historia seipsa dilucida fit, quod ipso die resurrectionis gesta sit. De duobus enim qui Emaū ibāt dicit, quod ipsa die qua mulieres scilicet uenerant, & nunciauerant se adparitiones angelorū uidisse, profecti sint. Ac deinde quum Hierosolyma repetunt, dicit eādem hora Emao abiisse, qua Christum secum ambulasse, & in fractione panis cognouissent. Cumq; uenissent in urbē undecim inuenisse, qui nunciaret eis Christū resurrexisse, & Simoni adparuisse. Viciſsim quoq; istos duos narrauisse, quomō sibi adparuiſſet, quæ oīa clarissime uidetur ipso resurrectionis die facta esse. Sequitur apud Lucā. Dū autē hæc loquuntur: Ecce quā probe nectat uerba cū tēporis significatiōe. Dū hæc loquuntur inquit, stetit Iesus in medio eorū, & dixit eis: Pax uobis. Ioānes Historiæ duū Emaū pficiscētū nō mēminit, sed historiā ipso die resurrectionis factam clare indicat. Cum ergo, inquit, uespera esset die illo, quo scilicet ipse Magdalæne adparuerat, ac illa discipulis

nunciauerat. Quum aduc non soluissent qui postmodum Emaum abibant, nam Christo cum illis confabulante, dicebant: Mulierum nuncijs se territos esse, quæ dixissent se angelorum adparitiones uidisse: quæ mulieres aliæ esse non poterant, quàm Magdalena & eius sociæ: quarum historiam Marcus luculenter describit, simulq; meminit eorum, qui Emaum proficiscebatur: & quomodo, reuersis ac narrantibus ut sibi Christus adparuisset, quidam non crediderint. Postea, inquit, quod nos habemus nouissime, quasi illa postrema fuerit Christi adparitio, quum Græcis sit ὁ ἄριστος quod nouissime nulla ratione significare potest, sed postea. Inquit ergo: Postea quum, scilicet ex Emao redeuntes, narrauisent quæ secum essent acta. Cum recubuisent undecim ipso resurrectionis die. Lucas enim ait: Dum hæc loquuntur. Ioannes cum sero esset. Et planè altum iam esse oportebat crepusculum: qui enim Emaum ibant declinauisse iam diem uidebant. Deinde & hoc conferemus, quod Ioannes dicit: Gauisi sunt discipuli uiso domino. Lucas uero Conturbati uero, & cōterriti, existimabant se spiritum uidere. Et dixit eis: Quid turbati estis, & cogitationes ascendunt in corda uestræ? Ioannes enim hoc descripsit, quod sequutum est Lucæ descriptionem: nam Lucas tacendum non putauit, ut se gesserint discipuli, quum primū essent intuiti dominum. Turbato ergo primū dicit, coepisseq; cogitare, an fortasse præstigiū

præstigiū esset spiritus alicuius quod uidebāt. Id quum
 Christus non ignoraret, increpauit eos. Ecce simul
 Marci uerba increpauit incredulitatem ipsorum, &
 duriciam cordis, quod his, qui uiderant eum resur-
 rexisse, non crediderant. Et dixit (redeo enim ad Lucā)
 Quid turbati estis? & cogitationibus absurdis occupa-
 ri corda patimini? Nunc addit Lucas: Videte manus
 meas & pedes, quia ego ipse sum. Palpate & uidete,
 quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me uide-
 tis habere. Et cū hoc dixisset, ostendit eis manus & pe-
 des. Ad huc autem illis non credētibus & mirantibus
 præ gaudio dixit. &c. Hic tandem incipit Ioannes: Et
 cum hæc dixit, ostendit eis manus & latus. Lucas dixit:
 Manus & pedes. Ioannes addidit, latus quoq; nam
 omnia nimirum uulnera, quæ in cruce acceperat ostē-
 dit, eò quod Lucas de latere tacuisset. Prosequitur Io-
 annes: Gauisi sunt ergo discipuli uiso domino, quod Lu-
 cas obscurius dixerat, mirantibus præ gaudio, clare
 explicās: quod tametsi ab initio turbati fuissent, auge-
 scente tamē agnitione per uulnerum ostensionē, stupor
 fit in gaudium conuersus. His iam notis cōtenti erimus,
 quibus, uelut ossibus, constat omnes tres istos Euangeli-
 stas eandē eiusdem diei historiam scribere. Quod ergo
 Ioānes dicit: Sicut misit me pater, sic ego mitto uos. Mar-
 cus his uerbis protulit: Itē in orbem uniuersum, & præ-
 dicare Euāgelium omni creaturæ. Lucas uero sic: Opor-

tuit prædicari in nomine eius pœnitentiã & remissio-
nem peccatorũ in omnes Gentes. Hoc enim tandem est
Euãgelium, ut supra fufe dictũ est. Sequitur apud Ioannẽ:
Hoc qum dixisset, flauit in eos & dixit: Accipite spiri-
tũ sanctũ. Hoc Lucas latius explicuit. Tũc ergo, inqui-
ens, adperuit illis sensum, ut intelligerent scripturas et
dixit eis: Sic & sic (dæm̄t̄inõẽ hæc intelligenda sunt)
scriptũ est. Et sic oportebat Christũ pati & resurgere
à mortuis & prædicari. &c. Qum ergo, ut assollet Io-
annes, uideret Lucã abunde prodidisse, qua ratione &
qua per spiritum sanctũ docuisset Christus discipulos,
contentus fuit dicere, Inflauit & dixit: Accipite spiritũ
sanctũ. Quid autẽ mentẽ uel sensum adperire aliud est,
quã spiritu sancto adspirare? Deinde qui Christum
per uniuersum orbẽ dilaturi erãt, accipiũt & spiritum
Christi: sicut enim is missus erat, sic isti mittũtur: eũdem
ergo spiritum habere oportuit, qui eandẽ rem agebãt.

Nũc proxima est nota qua clauẽs deprehẽdemus. Cũ
enim iã in apostolatũ inaugurasset, spiritũq; suũ dedis-
set, quo in eternũ sciremus eos, qui Euãgelium suscipiũt
prædicãdũ, frustra labore insũpturos, si dei spiritu nõ
flagrent. Mox adperit quid hominibus adserẽdo eos li-
beros reddere possint, et apud Marcũ inquit: Prædica-
te Euãgelium omni creaturæ. Qui crediderit & baptiza-
tus fuerit, saluus erit. Qui uero nõ crediderit, damna-
bitur. Iã hoc admonitiõẽ nõ eget, quod credere hoc loci
& multis alijs pro fidere positum est. Hæ igitur clauẽs

sunt, quas Christus apostolis cōmisit, quibus coeli ostia
 referarūt, Euāgeliū prādicarūt, Qui prādicato Euāge-
 lio crediderūt, cōscientiarū liberationē & solamē sen-
 serūt: Euāgeliū .n. ut satis dictū arbitror, nō modo gra-
 tiam amplecti docet, sed & nouā uitā. Porrō nouā ui-
 tam nō orditur, nisi quem prioris tedet. Hinc Lucas di-
 cit Christū apostolis mentē adperuisse, ut ex scripturis
 intelligerent, quod in eius nomine, id est, iussu, ac pote-
 state prādicari oporteret pœnitentiā et remissionē pec-
 catorū in omnes Gentes. Remissionē ergo peccatorum
 ui clauium fieri, cū etiam Pontificū doctrina conceda-
 tur, certū est clauēs esse, quæ captiuas cōscientias libe-
 rant. Sed quid clauēs sint, hic uero longius distamus, q̄
 cœlū à terra. Pōtificij enim dicunt autoritatē esse ho-
 mini à Deo collatam. Christus autē dicit, Fidem esse qua
 creditur Euāgelio, id est, ut fidamus filij Dei iusticia &
 merito, nobis prorsus abiectis ac abnegatis. Christi enī
 doctrina cōstat in nomine eius oportere & pœnitentiā,
 & remissionem admissorū prādicari. Hæ ergo clauēs
 sunt, quæ hominē sibi notū faciunt: ut se cognito, saluti
 desperet: & posteaq̄ hoc factū est, omnē salutē sibi ui-
 deat in Christo esse repositā: quā uero sic suā, ac certā es-
 se sciat, ut nihil aādubitet, qui uere filius dei per eū sit fa-
 ctus. An hic cōsciētiae nō subito præ gaudio exultabūt?
 an non se liberatas exhilaratas ac solas sentient? Ver-
 bum ergo dei, quo nos ipsos cognoscere discimus, quoq̄;

Deo fidere docemur, Claves sunt, quibus ministri uerbt liberant: nam qui eo docti, omnem fiduciam in Deum collocant, iam uere liberi sunt. Hoc ergo quod Marcus dixit: Prædicate Euangelium omni creaturæ: Qui crediderit. &c. Hoc Ioannes, ut ostenderet quid claves, olim promissæ, essent (nam nullus Euangelistarum eam notã expresserat ante ipsum) his uerbis expressit: Accipite spiritum sanctum, Quorum remisieritis peccata, remittuntur eis: & contra, quorũ retinueritis, retenta sunt. Peccata Tantum de remissione hucusq; diximus. Quo uero pã tenere. Et peccata tenuerint Apostoli, hoc uero mirũ est, quum Petrus doceatur septuagies septies ueniam dare delinquenti. Non inuenimus nisi duos modos, quibus Apostoli tenuerint aut ligauerint peccata. Vnum. 1. Cor. 5. sed is ad excommunicationẽ pertinet, quæ ui uerbi fit, de qua paulo ante. Alterũ uero, quẽ Christus Mat. 10. tradidit. Quicumq; nõ receperit uos, neq; audierit sermones uestros, exeuntes foras, de domo uel ciuitate, excutite puluerẽ de pedibus uestris. Adparet hic ligare nihil aliud esse quàm errori relinquere. Hoc modo Paulus ligauit Act. 13. quum in Iudeos uerbum auersantes, puluerẽ excutit, & ad Gentes transit. Similiter Act. 13. Ligare igitur uerbo, aliud non est, q̃ ubi non capitur, iuxta Christi præceptũ, deserere, nihilq; cum contẽptoribus commune habere. Nam Sodomis, socijsq; ciuitatibus mitior erit diuina uindicta, q̃ eis qui prolata luce, magis diligunt

gunt tenebras quàm lucem. Obstrepuunt aduc Pontifi-
 cum sectatores, Claves omnino esse apostolis traditas, nō
 ergo uerbū esse posse claves: nā uerbum nō esse Apосто-
 lorū, sed Dei: & qd' uerbum faciat aut per spiritum su-
 um Deus, hoc non posse homini tribui: nunc autē quom-
 o claves sint Apostolis traditæ, adparet nō esse uerbū qd'
 traditū est, nā uerbū nō est Apostolorū, sed Dei. Respon-
 demus: Infinita esse, per scripturā uere sacram, quæ no-
 bis tribuit Deus, quæ tam abest ut nostra sint, nisi cum
 per gratiam suam communicat, ut in hominis potesta-
 te nullo pacto esse possint. Ut cū Mat. 10. dicit: Infirmos
 curate, mortuos suscite, leprosos mundate, demones
 eijcite. Quod tamē sic abest ab Apostolorū ui, ut ab rege
 Israël aberat Naaman liberare à lepra. 4. Reg. 5. Et pau-
 lo post, quom dicit: Qui non audierit sermones uestros.
 & cæ. Attamē grauius delinquere nō potuissent, q̄ si ser-
 monē suum attulissent hoibus: et beatus est qui nō audit
 hominis uerbū: frustra enī colūt me, inquit Mat. 23. docētes
 mandata & doctrinas hominū. His inquam, alijsq; locis
 innumeris manifeste uidemus, Benignissimū patrem no-
 stra facere, quæ ne aliū quidem esse possunt quàm sua:
 sed mirum nō est hæc eum tribuere, qui filium nobis de-
 dit, ut noster esset. Quomodo enim non omnia nobis cū
 illo donabit? Iam satis arbitramur ueras claves à ru-
 bigine humanarū traditionum esse uendicatas, ut quis-
 que uideat eas aliud non esse, quàm Euangelij admini-

strationem, et eiusdem ubi durat perfidia subtractione. Ogganniant quidem licet, an' tu cornicum oculos confisges? aut qui columnæ uidentur, docebis? manū non uerterimus, nam cuius uerbo nitimur, priscis est antiquior & nostris doctior. Et fide qua soli Deo adheremus, experimur humanā cōscientiam licet, humana tamē liberatione aut absolutiōe tranquillā reddi nō posse, ut quidam prodiderūt. Sed uerbo docemur quidē homīe ad ministro, quamuis uerbo nō reddamur certi, nisi domini spiritus corda nostra liquefaciat, quo uerbū inferi ac in Deū spes plātari queat. Fide ergo cōstat, nō absolutiōe, ut uocāt concepta Pōtificiæ autoritatis uerba; neq; alio quocūq; sacramento interiōre hominē reddi posse certiore. Sola enī fides nouit quantum fiducia habeat per

**Falsa reli
gio.**

Christū in Deum. Vnde facebant ac ocius facebant impostrices Pōtificū clauicula, ex fidelium Ecclesia. Eis nihil quesitū est quā cōscientiarū imperiū: quod ubi partum est, uia adperuit auariciæ ad omniū thesaurōs: quos ubi patefecit, abstulit quantum uoluit, ut haberet quo libidini ministraret. Hic grassatum est in omni scelere tam licenter & amplius, ut nullæ linguæ, nulli calami explicare queāt, quantum malorū omnis generis istis clauibus depromptū sit. Adulterium cōmiseras, patiebatur his clauibus arcam aut marsupium penetrari, nihil erat adulterium. Fœnore oppresseras inopem, clauibus aliqd dabas, factius erat q̄ patrimonium maternū. Quod pauloante fœnus erat usura, & talis remora, ut saluus

fieri nullo pacto posses. Veneficiū, proditionē, latrocinium, periurium designaueras, oīa abstergebat clauū uis: sed egre, nisi aris aliquantū impendisses. Quin hoc mirū erat, quod quāto plus abluēbāt, tanto potentiores ad abluendū fiebāt, si modo *as* impendio effunderetur. Quis per Deum immortalē, tam cecus est, ut nō uideat hanc stulticiam sine ira Dei ingruiere nequiuisse? Deo autē gratia, qui uerbi sui pessimum nulla ui, nulla arte fragilem, ostio obdidit, ut quacūq; clauēs uertant, neq; ad conscientias, neq; in arcam penetrare possint eorum qui Deo fidunt. Quamuis ergo *et* clauium considerationi cognata sit confessio, tamen priore loco de Ecclesia dicemus: post de Sacramentis eius.

DE ECCLESIA.

DETORSIT Ecclesie tā nomen quam rem humana audacia, ad quosdam paucos, perinde, ac si tu Vniuersitatem, totā concionem, totum populum, aut cœtum, paucos quosdam significare diceres. Ecclesia enī cœtus est, concio, populus uniuersus, collecta simul uniuersa multitudo. Ecclesia ergo qui dicit paucos quosdā significare, sic errat, ut qui dicit populum regē significare aut esse, uel qui dicit comitia, concionem, cœtum scœnatum esse aut significare. Scripsimus igitur sæpe de Ecclesia, ista spe, ut docti alióqui homines ab errore, quo Pontificibus tribuunt quod Ecclesia sint, abstraher-

rētur. Sed hi partim infideles sunt, partim superciliosi,
 qui increduli sunt, sic à uerbo abhorrent, ut frustra
 manibus uersent, mente enim alienati sunt ab eo. Qui
 uero supersticiosi, sic nihil recipiunt quod ipsi non tra-
 diderint, ut planè uideas eos hoc morbo laborare, quod
 omnia tradidisse, & recte etiam tradidisse uideri uo-
 lunt. Hinc quorundam scripta adeò impura sunt, quod
 ad ueritatem adinet, quamuis, quod ad fucum, nitidissi-
 ma sint, ut nescias, an satius fuisset stilum nunquam le-
 uauisse, quàm ueritatem adeò inuerecundis blanditijs
 inuoluisse. Qui tamē usq; adeò sibi placēt, ut nisi ipso-
 rum uestigijs incedas, ac contra Christiani pectoris in-
 genium sis, uel procaciter blandus, uel ambitiose elegās
 cum ueritatis etiam iactura, à tuis abstineant, ut canis
 à balneo. Tumultuosa sunt illis, quæ uera sunt, morbū
 enim grauiorem esse aiunt, quàm qui fortibus remedijs
 possit restitui. Belli homines. An? unquam uiderūt gra-
 uem morbum leuibus curari? lenti morbi leuibus cur-
 rantur. Pontificum ergo morbus, si nunc primum lente
 crudescere inciperet, cōueniret planè his remedijs uti.
 Verū omnia ubi membra sunt à morbo absorpta, an?
 non iam efficax istud remedium, quod unum ac solum
 pristinae sanitati restituere potest, propinandum est?
 lenta fortasse lentam redderent mortem, sed natiua ui-
 tam, ac uiletudinē restituent. Non quod nobis isti ma-
 gnopere probentur, qui nihil quàm tumultuantur pro
 rebus

rebus nihili, quiq; sic à charitate sunt alieni, ut neq; ferre quicquam, nec facere possint propter deum. Hoc unum sanctissimum nomen Christi in ore habentes, & animi amaritudine, contentionibus, clamore, factionibus, susurrijs, concursationibus, inuidiam, farias & cerberū ipsum superantes. Nos ut interim sancte iactemus, Teste deo & cōscientia nostra, ad multorū hallucinationes cōiuimus, etiā qum adperte à uero declinarent: quāuis ea lege, ut sperarem in uia redituros. Cumq; segnius resipiscerent, aut omnino resipiscere nollent, omiſſis illorum nominibus prodidi, quod in sacris literis uidebā pro mea paruitate. Tam mihi insensæ sunt contentiones illæ, quæ citra fratrum offensionē uulgari nequeunt, præsertim de ijs rebus, quæ rem Christianam non produunt, ut nullum uideam nocentius uenenum subdi posse adolescenti Christo, quàm contentio nem. Quid enim; an non charitas & contentio ex diametro pugnant; uita uero Christiana quid in uniuersum est quàm charitas? Cōtentionem ergo ubi seueris, una opera charitatem profligaueris: tam enim unius eiusdemq; glebæ hospites esse nolunt, quàm Christus Beliali sociari. Attamē ista præfari de ecclesia dicturientem oportuit, quod quidam nō desinūt ecclesiam adpellare impudentissimos quosdā homines, qui necruis omnibus contendunt ecclesiam Christi extinguere. Blādiantur ac adulando eris quàm plurimū emūgant, sed

his artibus Christum ne misceant, quum sole clarius (ut est oratio cordis index) adpareat eos non Dei honorem, sed auri motes querere, aut mox euaniturum gloria fumum. Ficus ergo ficus adpellent, & Ecclesiam sinant concionem significare: & Ecclesiam Christi nihil aliud dicant esse quam populum, concionem, ac coetum Christi: maxime quod per omnem scripturam sacram nusquam inueniunt Ecclesiam Christi aut Dei, pro paucis quibusdam susurrantibus potius quam Episcopis accipi. Toleranda sunt multa, ut ipsi quoque non solum perhibemus, sed etiam quotidie experimur. Attamen sic toleranda sunt, ut aliquando lapsi dent. Qui Caesaris gloriae fauet, predicat de illo: quod dum uideret omnino cadendum esse, sic uesit colligeret ac membra, ut honeste caderet. Christus potuit uno uerbo inimicos suos omnes subruere: sed pacis exemplum praebiturus, pessimum genus hominum sic tulit, ut aequalem tolerantiam non legas, quod uidelicet Synagogam commode aboleret. Sic & isti tum ciuiles erunt, quum docent omnino cadendum esse: componenda igitur esse omnia, ut sine fragore ac honeste cadant. Imitari medicos hac in re non debent, qui spes promittunt bonas, etiam ubi nihil spei est reliquit: sed pacis conciliatores, qui utrique parti errores strenue opprobant, quo leuius fragatur pertinacia. Ad Ecclesiae uocabulum redeo. Et quoniam superiore anno mense Augusto de eadem re contra Hieronymum Emserum, impium plane, ac impurum hominem scripsimus, & tante occupationum

ocupationū procelle sic nos undiq; adobruunt, ut quic
quid tēpusculi subtrahere nō admodū necessarijs rebus
possumus, hūc adsarcinemus. Iussimus ad uerbum hūc
aptari, quæ istūc de Ecclesia sunt dicta: quamuis pau-
cula quædam hīc simus audituri, quæ paulo ante etiam
audiuimus, sed ad alium usum, ac non sine fructu.

DE ECCLISIA CONTRA
Eusebium.

ECCLESIAE nomen Græcis à conuocā
do deriuatum esse, nemo est quem fugiat.
Vnde & latinis receptum uocabulū nūc
pro cœtu, nunc pro concione, pro certa
multitudine, pro populo, tum secundum carnem, tum
secundum spiritum Israëlitico in sacris literis promi-
scue accipitur. Nam ubique uidere est in ueteri Te-
stamento, quod ubi Hebraica ueritas habet Kahal uel
edah, ibi Septuaginta translulerunt συναγωγη aut
ἐκκλησία: latini uero cœtum, cōgregationem, mul-
titudinem, uniuersum populū Israël, aut id ipsum Ecce-
siae nomen posuerunt: quæ si fusius ostendere uelimus, à
concepto breuitatis studio auocabimur. Vnde satis erit
certos & paucos ostendisse locos, quibus id manife-
stum fiat. Exodi. 12. Loquere ad omnem multitudinem
filiorum Israël. Hic habent Hebraei pro multitudine
edah. Græci συναγωγη. Leuitici octauo, omnem cœ-

tum filiorum Israël. Hic habet Hebræi haeda haKahal, hoc est omnem cœtum Ecclesie. quod & Græci συναγωγῶν ἐκκλησίας. Numeri 20. Ecclesiam domini. Hic habent Hebræi Kahal, Græci συναγωγῶν. Hæc autem omnia huc solum tendunt, quod Ecclesie nomine totius populi Israëlitiçi cœtum, congregationem, concionem, exercitum, multitudinem intelligi uideamus. Vnde clarum est Ecclesiam sic non modo pro pijs, sanctis, ac fidelibus, sed etiam pro impijs, sceleratis, ac perfidis, dum modo ex semine Abrahamæ secundum carnem, cumq; pijs mixti essent, accipi. Quoties enim factum est, ut prodita perfidia sua quidam experimentum dederint? quod tamen si corpore ac hominum opinione intra Ecclesiam censerentur, re tamen uera nihil minus quam intra Ecclesiam essent, quæ sine macula est & sine ruga: de qua paulo post.

Ad hunc modum in nouo quoque Testamento uideamus Ecclesiam pro omnibus accipi, qui Christo nomen dederunt, quiq; intra cœtum Christianorum uersantur & uicitant, etiam si re uera sint parum fideles. Ut cum Paulus dicit se persecutum esse Ecclesiam Dei .i. Corin. 15. nam persequeretur quotquot essent Christiani, hoc est qui se Christianos confiterentur. At inter Christianos semper & mali sunt & infideles, tamen si nos eos non agnoscamus, nisi dum se fructibus produnt. Hanc Ecclesiam Christus ipse clarissimis coloribus depinxit, Mat. 13. ubi

ubi per parabolam bonum semen seminantis in agro, & inimici, hoc est Diaboli clàm lolium miscentis, nihil aliud uult, quàm quod omnes quidem recipimus uerbum, qui Christiani adpellamur, aut recepisse saltem uideri uolumus: nihilo tamen secius diaboli quoq; semē admittimus. At sementem Deus tolerat ex tritico & lolo surgentem, usque in diem mæsis: quin etiam iubet, ut utrunque sinamus crescere: seruata tamen grauium, quibus abiectio: & leuium, quibus uenia tantisper debetur, ratione, de qua nunc non est dicendi locus: crescere inquam sinamus usq; in diem mæsis. Idem portendit parabola uerriculi ad piscium uenationem expãsi, quo boni simul & mali colliguntur, simul uictitant, uersantur, miscentur. Et tandem ueniunt angeli, & separant putidos ab integris & recentibus. Idem pollet de uirginibus decem parabola. Hic istud discimus quod uniuersa multitudo Christianorum, quæ se fidelem censet, simul unus fidelis populus, una Ecclesia dicitur, et aduc non est illa incõtaminata, nã ne uos multos habet: quorum ad quosdam conuiuere, alienum à Christo non est.

Habes nunc tam in uetere quàm nouo Testamento, Ecclesiam tam ex fidelibus quàm infidelibus, sed fidem simulantibus, congestam: neq; adhuc talem, cui neq; ruga hereat, neq; macula. Nam olim omnes uitulum uel constabant uel adorabāt: & cum Christo Iudas fuit: cū Apostolis Ananias, & Saphira, et Alexāder Aerarius,

et falsi fratres, et exploratores, qui libertatem Christianam prodere, et circumcisionem Christo iungere conabantur: attamen ubicunq; cum Christianis habitarent, nomen Ecclesie ad hunc modum acceptæ, non immutabant.

Est igitur alterum Ecclesie Genus, quod Paul. Eph. 5. describit, sic inquit: Viri, diligite uxores uestras, quæ admodum Christus dilexit Ecclesiam, et tradidit se ipsum pro ea, ut ipsam sanctificaret: quam aque lauacro per uerbum mundauit, ut eam sibi copularet, quod præclara esset Ecclesia non habens uel rugam, uel maculam. Hic nemo negat unam ueluti columbam in Canticis esse Ecclesiam. sed quam? Eam nimirum, pro qua se Christus tradidit, in eum usum, ut sibi eam sanctificaret: quæq; dum uerbo istius, quod Christus sese pro nobis tradidit, crederet, aque lauacro tinctæ, sic ab eo mundaretur, ut prorsus speciosa et præclara esset Ecclesia Christi sponsa, citra omnem rugam et maculam. Sequitur ergo, quod qui credunt Christum ita nos dilexisse, ut se ipsum pro nobis sanctificandis traderet, Christi Ecclesia sint, et ab omni ruga et macula alieni: nam Christus eos adhuc usum mundauit, ut sibi copularet. Porro quos filius liberauerit, uerè liberi sunt: et quod deus mundauit, ne Petro quidem permittitur, ut immundum dicat. Vna igitur ista formosa columna, ab omni labe libera, non aliquot Pontifices sunt, etiam sancti, pii, immaculati, sed quotquot se Christi sanguine redemptos,

ne redemptos, ac ei uelut speciosam sp̄osam copulatos, incōcuisse credūt. Nō enī se intā angustū cōtrahi patitur, ut intra pauca, & sibi solis hūc honorē arrogātia, membra contineatur: sed, per uniuersum orbem sese extendens, ubiq; membra sumit: & quanto uastior, ac amplior, tanto & speciosior est.

At obijciunt hic quidā, talis Ecclesia tā nusquam est, quam Platonis respublica: Quod nemo sine crimine uiuat, quod omnes peccauerint, quod nos ipsos seduamus, si peccatū habere negemus: qua ratione igitur fieri possit, ut alicubi sit Ecclesia, quæ rugā nō habeat, aut maculam? Quibus ad hūc modū satisfacimus. Quæ sine ruga est & macula, non suo pte ingenio talis est, sed Christi beneficio. Sic enim inquit Paulus: Dilexit Ecclesiam (Christus uidelicet) & tradidit se ipsum pro ea, ut ipsam sanctificaret. En tibi, unde s̄acta sit, pura, & ab omni ruga leuigata. Christus tradidit se ipsum pro ea, ut ipsam sanctificaret. Nos .n. quid sumus quā uitiorū lerna? Vnde quum mūdi esse cupimus, alio lustrate opus habemus: at is solus Christus esse potest. Agnus enī est, qui tollit peccata mūdi, in eius noīe qcquid petierimus, a patre accipiemus: at quomodo inuocabimus, si nō credamus? Inuocāt ergo, ac petūt à patre per Christū ij modo, qui Christo nitūtur: at qui nitūtur Christo, quā qui sciunt eum pro nobis esse passum? quomodo uero hoc scitur? Fide, Cōstat igitur, quod qui in Christo nitūtur.

sine ruga sunt et macula, eo quod Christus sine his ipsis est qui & noster est: nos enim sanctificauit, ut illi iungi per ipsum possemus. Atq; hoc est quod Diuus Io. 1. ca. 2. docet: Sed & si peccauerit quis, aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum, iustum, & ipse est propiciatio pro peccatis nostris &c. Et Paulus ad Hebr. 10. Cum igitur fratres liberam, ac certam fiduciam ad ingrediendum sancta habeamus per sanguinē Iesu, quam ille uiam nobis instaurauit, nouam quidem, sed uiuam, per uelamen, hoc est per carnem suam. Cum etiam habeamus sacerdotem magnum, eundem Christum constitutum super domum Dei, accedamus cum uero corde & fidei absoluta firmaq; persuasione, ut corda nostra sint aspersa, hoc est, lustrata à malorum conscientia, & corpus ablutum aqua munda: teneamus confessionem huius fidei nostræ indeclinabilem. His testimonijs manifeste docemur, quod per Christum nobis uia perpetuò patet ad Deum, ut qui sit super domum, hoc est Ecclesiam Dei perpetuus sacerdos constitutus & propiciator: sed hac ratione, ut Fidei confessio inconcussa maneat. Hi ergo sine ruga sunt & macula, qui in Christo sunt: is enim solus eas abstergere potest.

Fit hoc apertius, cum ipsius Christi uerba protulerimus, Cum discipulos Mat. 16. interrogasset: Vos autem, quem me tandem esse dicitis? Ac Petrus omnium nomine respondisset: Tu es Christus filius Dei uiui, reddidit

didit inter alia Christus: Et ego tibi dico quod tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam. Ne hic diuinius super istorum uerborum sensu digladiemur, uicit enim olim sententia, quæ Christum petram facit, non Petrum: neque id solum, sed & fides eam dictat: & Christi uerba alibi aperte ipsam germanam esse ostendunt, ubi se uitam facit, nos palmites, qui fructum nullum dant, nisi in uite manserint. Ioannis. 15. Ne inquam his immoremur, uideamus hic luce clarius ut supra patuit in ipsam Christi Ecclesiam sponsam suam (dicit enim ipse meam) hic habere fundamentum, & robur quod sit clauium eius, cum confitetur Christum Dei uerum esse filium, hoc confide= ueritas ipsa loquitur, pereant qui contra loquuntur. ratione. Quod autem quibusdam hoc leue nimis uidetur, inde prouenit, quod Christum filium Dei esse uerum, se potius credere simulant, quam uere faciant. Qui enim filium Dei esse credit, quem uidet pro se cruci adfigi, qui fieri potest, ut non simul peccati magnitudinem ponderet: tantam nimirum, ut solus Dei filius ipsam expiare possit; & imbecillitatem imò impotentiam nostram, ut quæ tanta sit, quod nostro Marte ad Deum accedere nulla ratione datur? Cum igitur Dei filius nos à peccati morte liberauit, ac nos id firmiter credimus, fieri non potest, ut non admirabili metamorphosi in alios homines transfiguremur. Id autem quæ tam raro fieri uideamus, hinc prouenit, quod iuxta Prophetæ uer=

bum omnes sunt hypocrite. Vnde & Apostoli tanto
 pere ubique sudant, ut ueterem hominem exuamus, &
 nouum induamus, nempe Christum. Magnum opus est
 Christum cruci adfixum credere filium Dei esse. Hoc
 opus Dei esse, ipse testatus est Ioannis. 6. Hoc est opus
 Dei, ut credatis in eum quem misit ille. Qui igitur, &
 quotquot Christo fidunt, supra Petram, que nullis uen-
 torum procellis concuti, nullis diluuiorum inundatio-
 nibus dilui potest, edificati sunt. Et quotquot supra
 eam edificati sunt, Christi Ecclesia sunt: meam enim
 ipse dixit. Sua autem esse non potest impura & ru-
 gosa. Relinquitur ergo, quod qui Christo fidunt, sine
 ruga sunt & sine macula: nam omne studium hinc uo-
 cant, ne in peccatum, in quo prius mortui erant, relax-
 bantur. Roman. 6. quod qui non faciunt, labijs magni-
 fica detonant, factis Christum produnt: quo deinde fit,
 ut nomen Dei per eos male audiat.

Hæc est illa Ecclesia que errare non potest, quod
 sibi Pontifices tam falso, quam impudenter arrogant.
 Nam hæc Ecclesia Christi uno uerbo Dei nititur: quod
 tam firmum & immobile est, ut cælum & terram cis
 Falsa Reli tius ruere oporteat, quam ipsius unum apicem.
 gio. Pontificū runt quidem tanquam sint a domino missi, sed uisio-
 Ecclesia. nes, hoc est placita cordis sui loquuntur. Vnde nihil
 quam

quàm tenebras miserorum oculis offundunt. Lumen enim Fidei, quo uerbum & agnoscitur, & fratribus proponitur, cum non habeant, uide quantæ sint tenebræ. Quod pulcherrime Christus insinuauit Matth. 6. inquit: Si ergo lumen quod in te est, tenebræ sint, ipse tenebræ quantæ erunt? Quod autem fidei lumen nõ habeant, hinc patet, quod uerbũ Dei nõ unice prædicant & tuentur. Nam fidelis mens ea est, quæ unum Deum spectat: at quæ hoc facit, nullius uerbum audire potest, quàm Dei sponsi sui: tam abest ut possit humana deliramenta alijs prædicando inculcare. Hæc omnia planis Christi uerbis plana sient. Ioan. 10. ubi docet, quod qui aliunde quàm per hostium in ouile ouium introierit, fur sit & latro: hostium autem se esse, paulo post aperit. Quid ergo per Christum in caulas Dominicas ingredi, aliud est quàm Christum indutum esse? Christi uerbum unum ac solum adferre, & esurientibus proponere: sicut enim pater cum miserat, sic & ipse discipulos suos misit. Christus autem, cum Põtificum placitis & traditionibus acerrime depugnauit, & Dei uerbum unice audire præcepit: ergo qui se per ipsum in ouile suũ ingredi iactant, aduersus humanas traditiones pugnant, & uerbũ Dei unice proponere satagunt: quod si minus fecerint, iã Dei uerbo iudicentur fures sunt et latrones. Tales autem cum sint, qui fieri potest, ut errare nequeant, quod propterea fures facti sunt et latrones,

quod à uero tramite declinauerunt? Ecce tam abest, ut quorundam Pontificum conuentiones Ecclesia sint ista Christi sponsa, quæ errare non potest, ut si recte ad æquilibrium eos expendas, fures & latrones potius sis pronunciaturus, quàm quicquam aliud.

Adhuc tamen esse oportet speciosam Ecclesiam, quæ rugam non habeat, neq; maculam: aduersus quam etiam inferorum munitiones, ac portæ nihil possint, & secundum ista, quæ labi & errare nesciat. Eam igitur Christus pulcherrima ouium, & pastoris parabola ostendit. Ibidem docens, quod oues uocem pastoris audiant, si sit pastor, & quod eum sequantur: sed alienum non sequantur, quia uocem eius non agnoscant. Ouium ergo est iudicare, pastor an fur sit qui ad se uenit: & an uox pastoris an insidiatoris sit. Vnde autem ouibus tanta solertia, ut hic non hallucinentur? hinc quod paulo post sequitur: Ego cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ. Vnde autem cognoscunt oues Christum tam sagaciter, ut nullius uocem pro illius accipiant? Hinc, quod à Deo cogniti sunt: hinc, quod pater eos traxit (nam ad Christum nemo uenit, quàm is, quem pater eius traxit) hinc, quod omnes à Deo docti sunt. Sequitur ergo, quod hæc oues modo non errant, quæ uocem pastoris sui tam probè agnoscunt, ut aliam prorsus non recipiant. Et tibi Ecclesiam quæ errare non potest, eam uidelicet, quæ solam pastoris uocem audit: & pastoris
non

non cuiuslibet, sed eius solummodo, qui per ostium intrat, qui solum hoc adfert quod Christus: qui solum in nomine patris uenit, quomodo & Christus: & (ut breuiter dicamus) cum sit unus tantum pastor, tametsi ab eius plures adpellentur pastores. Hæc tandem sola est Ecclesia labi errareq; nescia, quæ solam pastoris Dei uocem audit, nam hæc sola ex Deo est. Qui enim ex Deo est, uerbum Dei audit. Et rursus: Vos non auditis, quia ex Deo non estis. Ergo qui audiunt, dei oues sunt, Dei Ecclesia sunt, errare nequeunt: nam solum Dei uerbum sequuntur, quod fallere nulla ratione potest. Quod si aliud uerbum sequuntur, iam non sunt oues Christi, non grex, non Ecclesia, nam alienum secuti sunt. Hoc enim est ouium, ut alienum ne audiant quidem. Sic enim prosequitur Christus: Omnes quotquot uenerunt (intellige in nomine suo) fures sunt & latrones, sed non audierunt eos oues. Ergo, quotquot audierunt, fures & latrones, non sunt oues Christi: nam oues Christi non audiunt istos. Vide in transcurso periculum etiam inminere ouibus, si eos audiât, qui suum uerbum adferunt.

Habes iam, quæ nam sit Ecclesia, quæ errare nequeat, ea nimirum sola, quæ solo uerbo Dei nititur: non eo quod Emserus putat nos solum spectare, quod literis, aut uocibus constat, sed eo quod in mente splendet: & omne uerbum à quocumq; adferatur, agnoscit an patris, ac pastoris sui sit nec ne. Quæ lux non aliunde ha-

Falsa Religio.

Periculū
imminet
ouibus, cū
audiunt

eum qui
nō est pastor.

ritur, quàm à patre luminũ, qui per spiritũ suũ ita suos
 omnia docet, ut omnia iudicent: & ipsi à nemine iudica-
 centur, nam à nemine seduci possunt. Turgeat licet ali-
 us eloquentia, alius iniquo dominatu cunctos premat:
 uerũtamen hic noster immotæ rupi similis stat, moueri
 nescit: nam scit quæ uox Dei, quæ seductoris sit. Atq;
 hæc est unctio, quam Io. 1. cap. 2. nos omnia docere per-
 hibet. Hæc inquam errare non potest, nam neq; quis
 quam præter solum Deum ipsam docere potest. Vides
 quo frigida istæ Pontificum argutiæ cadant; dum con-
 tendunt uerbi cœlestis sentienciã ab hominũ iudicio per-
 dere oportere? Cum ex superioribus planè constet uer-
 bo nusquam fidem haberi, quàm ubi pater traxit, spira-
 ritus monuit, unctio docuit (atq; hæc unũ sunt) fateor
 hic tibi ignoscendum esse Emsero, dum uerbi uim nota-
 sentis, quod etiam hanc de Ecclesia sententiam non capi-
 pis. Nunquam enim scies, quæ nam sit Ecclesia quæ la-
 bi non potest, nisi uerbum agnoscas dei, quod Ecclesiã
 constituit, dum co fidere facit, & eam ab errore deseri-
 dit: dum aliud uerbum audire non permittit. Hanc rem
 sola piæ mentes norunt. Neq; enim ab hominum discer-
 ptatione pædet, sed in animis hominum tenacissime se-
 det. Experientia est: nam pij omnes eam experti sunt.
 Doctrina non est: nam doctissimos homines uidemus
 rem saluberrimam ignorare. Hinc est quod Christus
 patri gratulatur, quod hæc à sapientibus absconderit,
 & in

Et infantibus adperuerit. Frustra igitur pro quibusdam adeo sumus anxij, quod uerbum recipere nolint: sed frustra non erit, ut anxie Deum precemur, quo spiritus sui gratiam largiri, et in agnitione uerbi sui trahere dignetur.

Vides etiam hic Emfere, quam probe sibi constant, que de Ecclesia in confutatione nostra scripsimus, que tu uelut minime coherentia, satis inciuiliter calumniaris. Diximus hanc Christi sponsam Ecclesiam per uniuersum orbem, ubicumque fideles sunt, dispersam: ne tam misere, instar alligatæ Hierosolymis asinæ, Christi oues aut Rhomæ, aut Alexandris, Iulij, Leonibus, Hadrianis perpetuo astringerentur. Ne tu putes temere dictum esse. Diximus hominum oculis obscurum esse, qui nam, aut quot intra Christi Ecclesiam sint: ad hunc usum, ut adpareat non istuc esse Ecclesiam, ubi aliquot Pontifices cõgeminant, sed illic, ubi uerbo Dei heretur, ubi Christo uiuitur. Quod et ipsum soli deo nudum et apertum est, tam potes malum est hypocrisis. Fieri enim potest, ut nõ modo ij, qui uerbo obstrepunt, extra hanc Ecclesiam Christi sponsam cõstituti sint, sed etiam hi, qui se Christi esse predicant, quiq; pia in proximũ opera multa exercent. Nam ista sepe numero ex mente impijssima proficiuntur. Sunt enim quos gloria uexat inanis, deũ autẽ nemo latere potest, huic renes et corda patent. Hic diximus hanc Ecclesiam hominibus ignotam et nunquam

coitur an esse usq; ad ultimum istum diem, quo Dei fili
us ad se uocabit omnes Gentes, & iudicio cum eis con
tendet: illic uidebitur qua quisq; fide fuerit.

Postremo loco diximus de peculiaribus Ecclesijs. Et
hoc, quod Christus morbidam ouem excludi à grege ius
sit, Mat. 18. eis tribuimus, quod uniuersa omnium mem
brorum Ecclesia nunquam hic coire potest: cui dicere
mus quod frater nollet respicere. Neq; hoc sine exem
plo diximus, sed Pauli tum uerba tum exemplum addu
ximus: qui Ecclesie, quæ tum Corinthi erat, iussit ut eum,
qui parum pudice cum nouerca uersabatur, tantisper
abijcerent, donec eum facti pertesum esset. Sic in Actis. 13.
apud Ecclesiam, quæ Antiochie erat Paulus & Barna
bas Niger, reliqui fuerunt: Sic passim in literis sacris de
peculiaribus Ecclesijs sermo fit. Sed omnes istæ Eccle
siae una Ecclesia Christi sponsa sunt, quam Greci cat
holicam, nos uniuersalem adpellamus. Quæ nõ est om
nium episcoporum collectio, sed sanctorum, hoc est
fidelium omnium communio: ut patres in symbolo ad
diderunt. Nam apud ueteres uidere licet hanc particu
lam, sanctorum communionem defuisse: sed succedente
tempore, cum sibi nimirum hi, qui hodie quoque se pro
catholica Ecclesia gerunt, hoc nomen arrogarent, ex
plicandi nominis gratia fuit addita.

Harum itaque est, ut iam patuit, impudenter delin
quentem abijcere: & respicientem ac ad regulam Chri
sti sese

sti sese componētem, rursum in gratiam & communio-
nem admittere. Harum est & de pastore iudicare, ut
supra dictum est, & de doctrina. ut .1. Corinthio. 14.
Prophetae autem duo uel tres loquantur, & reliqui di-
iudicēt: nam si alij sedenti reuelatū erit, primus taceat:
potestis enim singuli prophetare, ut omnes discant, &
cōsolationē, adhortationemq; accipiant. Etenim spiri-
tus prophetarū prophetis obtēperant. Videmus hic pla-
nē quod uerbū Dei olim lōge alia ratione tractatū fuit,
quam hodie. Nā nō solis per ordinē prophetis, sed uul-
go etiam in subsellijs sedentibus, in Ecclesia de uerbo lo-
qui licebat, quod spiritus reuelasset. Qui mos, si nunq̄
remisisset, nūquam tot errores in Christi Ecclesiam fuis-
sent inducti: sunt enī semper, qui per spiritum cōlestē
deprehendunt adfectuum docentis fraudem. Qua de in-
de patefacta, liberaretur uerbum à uiolenta deprauatio-
ne: sed hoc detrimēti istinc uenit, quod spiritus prophe-
tarum noluerunt prophetis subijci. Quo etiam mani-
festum sit, quod horum prophetarum spiritus non ex
Deo fuerunt, qui fratribus prophetantibus, obtempe-
rare & auscultare noluerunt: nam uerorum propheta-
rum spiritus, prophetantibus obtemperant. Paulatim
uero hūc uentum est, ut quicquid peruersissimus quisq;
nugator pro suggestu, in loco scilicet prophetae effuti-
ret, pro oraculo haberetur: & quisquis non haberet,
sed uel grij contra mutiret, crudelissime uapularet.

Quod autē hic quispiam obijcere posset: Hic uerbi iudicem constitui, Ecclesiam, etiam quamuis, & nos superius strenue negasse illum ei iudicem imponere licere. Dicimus, Idem sentire quod prius, nam perpetuo qui spiritalis est, omnia iudicat: ueruntamen quid aut quomodo iudicet, audire oportet. Qui in Ecclesia scripturam cœlestis uerbi explicari audit, hoc quod audit iudicat: attamen quod auditur, nō est ipsum uerbū quo credimus: si enim eo uerbo, quod auditur uel legitur, fideles redderemur, omnes planē essemus fideles. Alicubi enim uerbū fidei uel legimus, uel audiuius, præsertim hac tempestate, qua omnia reboant Euangeliū, etiā siluæ & arua. Sed contra uidemus, & audire & uidere multos, nec tamen fidem habere. Manifestum ergo sit quod eo uerbo, quod cœlestis pater in cordibus uostris prædicat, quo simul illuminat, ut intelligamus, & trahit, ut sequamur, fideles reddimur. de quo satis paulo superius dictum est. Qui illo uerbo imbuti sunt, uerbum, quod in concione personat, & aures percellit, iudicat: sed interim uerbū fidei, quod in mentibus fidelium sedet, à nemine iudicatur, sed ipso iudicatur exterius uerbum. Quod & ipsum Deus in medium adferri ordinauit, tametsi fides nō sit ex uerbo externo. Quod probè Christus explicuit per parabolam seminis in callem, saxum, spinas, & bonam terram cadentis. Iudicat autem fidelis nō ex sua, sed diuini spiritus sententia: propterea

propterea dixit, Prophetarum spiritus Prophetis esse
audientes. Non enim est cōtētionis & dissidij Deus, sed
unitatis & pacis. Vbicunq; igitur fides uera est, ibi et
spiritus coelestis esse cognoscitur: ubicunq; autem spi-
ritus coelestis est, ibi studiū unitatis & pacis esse, nemo
ambigit. Fit igitur, ut quicunq; fidelis Propheta sit, si-
cubi ignorat & errat, corrigentem ac docentē ultrò ad-
mittat, etiam infimum quemq;. Neq; est periculum, ut
in Ecclesia confusio fiat: nam si per Deum Ecclesia cō-
gregata est, ibi ipse est in medio eorum: & quotquot fi-
deles sunt, ad unitatem & pacem tendūt. Ac si qui uel
arrogantius uel odiosius contendere perstiterint, statim
olfacient, qui nam ex adfectibus, qui ex caritate & Dei
spiritu loquantur, & sic garrulos compescant.

Hoc autē, ut expeditius faciant, gnomona habēt, quō
spiritus explorare docuit diuus Ioānes, an ex deo sint.
1. cap. 4. Omnis spiritus, qui confitetur Iesum Christū in
carne uenisse, ex deo est: & omnis spiritus, qui non cō-
fitetur Iesum Christū in carne uenisse, ex Deo nō est:
& hoc est antichristi. Quid autem est credere Chri-
stum Iesum in carne uenisse? an ne hoc tā salutare est?
minime, nisi credamus nobis uenisse, & nobis Christū
Iesum, hoc est, unctum, saluatoreē esse: cum, qui uerē rex
& saluator est filius Dei & hominis. At si ipse sa-
lus est, ut uerē est, quid prodest alibi salutem quere-
re? an hoc citra iniuriā natura saluatoris fieri potest?

Is ergo spiritus ex Deo est, qui illi soli gloriam tribuit: contra ex Deo non est, qui creaturæ tribuit, quod Deo est. Quod si nunc dissidium de uerbi sensu in Ecclesia oriatur, hi qui spirituales sunt, cōfestim uident, qui sensus maxime ad dei gloriam, Deiq; uoluntatem tendat: qui contra, fieri enim nequit, ut qui de terra est, nō de terra loquatur: & qui de cœlo est, non omnes uincat apud eos, qui eodem spiritu imbuti sunt. Exemplo fiet

Clauis = hæc res apertior. De clauibus multa sunt, etiam hæc
biter tra- tempestate iactata, sed quàm recte, piorum esto iudiciū,
ctate. nos hic eum sinum non excutiemus. Alij Pontifici Romano adiudicauerunt, alij cuius, ut uocant sacerdoti: & quum maxime pij uideri uoluerunt, peccata per solum deum remitti tradiderunt, sic tamen ut sacerdos remissa pronunciet. Atq; hūc detorserunt iudicium Leuitarum, quorum erat de lepra decernere. Decem leprosos, quorum tamen qui Samarites erat, ad Saluatorem, non sacerdotem gratulatum redibat. Et Lazarum è sciscijs sepulcralibus extractum. His nunc uerbi dei autoritatem opponemus: ac primum pōtificis sectatoribus, hoc, adsentientibus suis scriptoribus extorquebimus, ut non nezent Petro clauis non illic esse præstas, ubi Christus dixit: Et tibi D A B O clauis regni cœlorū, sed solummodo promissas. Deinde ab omnibus queremus, ubi tandem sunt traditæ: nam traditas oportet, Christus dixit, fieri oportuit quod dixit. Respondent, partim illic,

tim illic, ubi dixit Ioan. 20. Accipite spiritum sanctum,
 quorum remiseritis peccata, remissa sunt. &c. partim,
 ubi dicitur: Pasce oues meas. Ioan. 21. Nunc uide, quam
 facile deprehendatur, ubi nam à recto clauū sensu de-
 clinent, ubi eū teneant. Proximi sic deprehenduntur:
 Si tunc Petro clauēs sunt traditæ, cum dictum est: Pasce
 oues meas, ergo pascere est clauium officium. Cū er-
 go nemo tam stupidus sit, qui non per pascere, uerbo
 docere intelligat, fit, ut cum illi maxime contendunt so-
 li Petro, ac primum clauēs esse creditas, nihil aliud effi-
 ciant, quàm quod Petro ante omnes sit uerbi ministe-
 rium commissum. Nam si clauēs habere, pascere est (ut
 certè est) negare non possunt, Petro illic aliud nihil
 quàm diligens, ac fidele uerbi ministerium imperatum.
 Quod autem addunt primum Petro imperatū, hic hal-
 lucinātur: nam prius erat uerbi ministerium omnibus
 cōmissum, ipso resurrectionis uespere. Alij uero, quo-
 rum uiam dominus uult, sic deprehenduntur. Nō inuis-
 inficias illic clauēs esse traditæ, ubi Christus dixit: Ac-
 cipite spiritū sanctū. &c. Io. 20. Sed quod clauēs sint ali-
 quod sacerdotis uerbū, aut aliud quodcunq; tandem,
 quàm Euāgelij uerbū, id uero inficiamur sedulo. Nam
 quod Ioānes his uerbis explicuit: Accipite spiritū san-
 ctū, Quorū remiseritis peccata, remittūtur eis: et quo-
 rum tenueritis, tenta sunt: hoc Lucas alijs sic enarra-
 uit. Tūc adperuit illis mentē, ut intelligerēt scripturas.

Et dixit eis quod sic scriptum esset, & sic oportuisset Christum pati, & resurgere ex mortuis tertia die. Et in nomine ipsius prædicari poenitentiam & remissionem peccatorum in omnes Gentes, initio factò à Hierosolymis: uos autem estis testes horum. Quod hic Lucas dixit, Tunc aperuit illis mentem: hoc Ioannes dixit, Accipite spiritum sanctum: is enim ad hoc datur, ut mentem adperiat. Marcus ad hunc modum extulit: Ite in orbem uniuersum, & prædicate Euangelium omni creature. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit: qui non crediderit, condemnabitur. Quod hic Marcus dixit, Ite in orbem uniuersum: hoc Ioannes dixit, Sicut misit me pater, sic & ego mitto uos. Lucas prædicari in omnes Gentes. & Vos estis testes horum. Quod Marcus dixit, Prædicate Euangelium omni creature. Qui crediderit (prædicato nimirum Euangelio) & baptizatus fuerit, saluus erit: hoc dixit Ioannes, Quorum remisistis peccata, remittuntur eis. Nam hac sola ratione remittuntur peccata, si firmiter crediderimus Christum pro nobis esse passum. Et quantum remissio peccatorum discipulis tribuatur, hoc tamen aliunde non est, quàm quod discipuli uerbum ministrant: non enim est aliud nomen sub Sole, in quo nos oporteat saluos fieri, quàm in nomine Iesu Christi. Act. 4. Ideo Lucas eam sententiam sic protulit: Sic oportet prædicari in nomine ipsius poenitentiam & remissionem

sionem peccatorum in omnes Gentes. Quod Marcus
 dixit, Qui non crediderit, condemnabitur: hoc Ioan-
 nes sic tradidit, Quorum retinueritis, retenta sunt.
 Retinuerunt autem Apostoli peccata incredulorum,
 quum abeuntes ab eis, pedum puluerem excusserunt,
 iuxta præceptum domini Luca. 10. Sicut in Actis le-
 gimus fecisse Paulum Capite. 18. Claves ergo sunt pa-
 scere: pascere uero est Euangelium adferre: cui qui cre-
 diderit, saluus est, solutus est: scit enim se per filium
 esse liberatum. Contra qui non crediderit, condemna-
 tus est, ligatus est, carni addictus est, ut quæ sint spi-
 ritus, non capiat. Quod autem istorum apud Euange-
 listas locorum hic sit sensus, hinc manifestissime patet,
 quod singuli istic loci Christi adparitionem ac sermo-
 nem, qui ipso resurrectionis die coram discipulis facti
 sunt, describunt: quod omnibus facile patet, dum hysto-
 riæ contextum recte intuentur. Nos hic diutius non im-
 morabimur, nam in Conclusionibus nostris fufius eam
 rem attigimus. Nunc redibimus unde digressi fuimus.
 Si, inquam, in Ecclesia de clauibus fiat dissensio, ut Pon-
 tifices sibi uendicent, sacerdotes item sibi: uerbum au-
 tem ad hunc modum expensum, soli Deo uendicet. Quis
 erit in Ecclesia fidelis, qui non aperte uideat hanc sen-
 tentiam esse & uerissimam, & certissimam, si claves solius
 uerbi esse cognoscantur, & eius modo uerbi, quod cre-
 ditum in mentibus fidelium sedet: & quod Apostoli

nihil aliud faciunt, quam quod claves adferunt, hoc est uerbum dispensant? Nam alie due sententie carnem respiciunt, quamuis altera magis altera. Pontificis enim sectatorum ita carnem respicit, ut ea non modo mentem, sed et penè rem omnium fidelium circūscripserit. Sic ergo iudicat quæuis Ecclesia de uerbo, quod coram se proponitur. Sed quo iudicat? Verbo fidei, quod intus per spiritum doctum est in animis fidelium. Iudicium ergo hoc peculiaribus Ecclesijs non ita tribuitur, ut solis tribuatur, est enim Ecclesie Christi sponsa. Quoniam uero illa hic nunquam coit, iudicat per partes et membra sua. Sic Antiochie erant docti in Ecclesia, sic Hierosolymis: et Moses per singula Sabbata legebatur. Et cetera. En tibi fusius quid sacre literæ de Ecclesia Christi sponsa, quæ errare non potest, habeant. Quæ ut rectius accitius capere possis, iterum in breuia quædam placita redigam, superiorum ueluti summaria.

Ecclesia, quæ eos quoque complectitur, qui se Christi nomine falso uenditant, non est sponsa Christi, neque de ista fit mentio in Symbolo.

Ecclesia, quæ firma fide Christo Dei filio innixa est, Ecclesia catholica est, sanctorum omnium communio, quam in Symbolo confitemur, rugam non habet neque maculam. Christi enim sanguine abluta est, ut eidem speciosa sponsa esset.

Ecclesia ista in uia Gentium, iuxta Petri uerbum, reliquum

liquum uitæ tempus non incedit: cauet enim à peccato, in quo prius mortua iacuerat. Et quoniam hæc uia polluta est, quamdiu in carne uersatur, habet quod pœniteat, & quod per Christum caput suum expiet.

Ecclesia ista soli Deo est cognita: homo enim uidet in facie, solus Deus in corde.

Ecclesia ista non potest errare, quia in solo Dei uerbo nititur. Est enim ouile domini, in quo oues nullius uocem audiunt, quàm pastoris sui.

Ecclesia Pontificum, quæ suum uerbum adfert, est Ecclesia inimici hominis, hoc est Diaboli, qui silenti nocte superseminauit zizania. Et oues quæ istam audiunt, oues Christi non sunt: nam quæ Christi sunt, non audiunt uocem alienorum. Vide infallibile iudiciũ uerbi Dei.

Ecclesia, quæ est Christi sponsa, & pastorem & uerbum eius iudicat. Non ergo Pontifices Ecclesiæ domini sunt aut iudices, sed ministri: quos Ecclesiæ integrum est abijcere cum uerbo eorum, dummodo suum, non Christi adferunt.

Ecclesia Christi sponsa, quandoquidem hic nunquam coïre potest, attamen uerbo semper opus habet: sit ut per partes & membra sua, hoc est peculiare Ecclesias, cum pastorem tum uerbum exterius iudicet: sed per uerbum Dei, quod in mentibus fidelium scriptum est.

Ecclesia peculiaris impudentem item reiecit, ac poenitentem rursus in gratiam accipit: sed non alia uis, quam quod membrum Ecclesie Christi est.

Ecclesia, quam triumphantem uocant, istius nostri ingenium et conditionem non habet. Unde et in presentia de ea nihil dicendum esse duximus.

Hæc tibi o robustissime Ihex (sic enim adpellari solent) expugnanda erant, non transilienda. Scripturam rem agimus, non clamoribus. Unde et te ostendere oportebat, ubi scripturam minus recte intellexissemus, ubi uim adtulissemus: non causari Communicantes qua ratione iniuriato calamo primam litteram haberet scriptam, et id genus nugas: quas cum doctis dudum contuleramus, et nihil quam nugas esse expenderamus. Sed et nunc ex superioribus placitis uel unum erroris conuince, et non nihil feceris. Sed spero, quod cum Ecclesie Christi firmitatem et fundamentum uideris, ab errore pristino sis animum reuocaturus, et cum ea amicitiam fortunamque omnes iuncturus.

DE SACRAMENTIS.

ROMISIMVS post Ecclesie considerationem de Sacramentis dicturos. Vocem istam Sacramentum magnopere cupiant Germanis nunquam fuisse receptam: nisi germane esset accepta. Cum enim hanc uocem, Sacramentum, audiunt

HVLD. ZVING. COMMENTARIVS.

audiunt, iam aliquid magnum, sanctumq; intelligunt, quod vi sua conscientia à peccato liberet. Rursum alij, quum istorum errore uiderunt, dixerunt sacræ rei signum esse. Quod equidem nō improbare admodum, nisi hoc quoq; statueret, Quod quum externe Sacramentū peragatur, certò interne peragatur mundatio. Tercij proderunt Sacramentū signum esse, quod tandē detur, ubi mentis expiatio facta sit: sed in eū usum detur, ut is qui accipit, certus reddatur quod iam transactum sit istud, quod per Sacramentū significatur. Nō libenter dissentimus à magnis uiris, præsertim hac tēpestate sic florentibus ac foeliciter scribētibus, ut mundū uideatur alia specie induisse, ac è rudi expolitiſimum fecisse. Hoc tamē oro, ut que hic adducturi sumus, ea lege cōsideret, quæ nos ipsorū semper scripta expendimus. Illud unū obseruamus in legendis aliorū scriptis, Quo animo uideatur scripsisse autor: nā oīa in ipsa oratione patefiūt cōsilia. Quod sicubi uidemus ex amore Dei et proximi scriptū esse, conuiuemus ad multa: ut & ad nostra multi nimis uehementer conuiuent. Attamen ubi datur occasio, sarcimus pro uirili quod hiet, aduertimus quod uersum est, liberamus uincta, ligamus temere uagantia, nullius tamē perstricto inciuilius nomine, quo pax, cuius turbande quidam adeo studiosi sunt, custodia = tur. Duos excipio, Emserū & Eggium: pestes enim sunt doctrinæ Christi. In quos paulo acerbius ac nominatim

scribere coëgit sua ipsorum procacitas. Alter enim nihil admonitum, adeo fastuose adortus est imprudẽtem, ut Christi doctrine futurus desertor fuisset (cuius negogium, nõ meum ago) si epinicium canenti priusquam sub conspectum uenisset, cessissem: nam sic contra me scripsit, ac librum edidit, ut menses senos operientem, an aliquid ad nos missurus esset, frustra uerit. Alter uero perniciem nobis per insidias struxit, ac simul ad Heluetiorum comitia, insulsissimas ac mendacissimas calumnias mittens: occupare uoluit, ut si consilium processisset, iure cæsus uiderer, quo se magno Romanis Germanicq; tyrannis uenderet. Eius ubi crimen detego, negari enim non potuit, Dij boni, ut ille furit. Sic & omẽs oro, quotquot hos Commentarios nostros lecturi sunt, ut libere, non ex adfectibus iudicent: & quod uideant à Christi purissima doctrina esse alienius, loco moueant: nõ Decretis aut damnationibus ex sese petitis, sed uerbi coelestis cuspide ex literis utriusq; testamenti prolata. Bona igitur uenia, ut præfari desinam, dicam quid nos de nomine ac ui huius uocis compertum habeamus.

Sacramentum Varroni pignus est, quod litigantes nescio ad quam aram deponebant: & qui uicisset, pignus aut pecuniam suam repetebat. Rursus Sacramentum iusiuradum est, qui usus uocabuli etiam num apud uulgum Calliarum & Italiae durat. Postremo dicitur & Sacramentum militare, quo milites duci adstringuntur,

tur ad imperium eius, iuxta belli ius aut leges: habent enim & bella leges, sed suas quasdam: iuste enim leges inter arma silent. Nam pro re sacra & arcana apud ueteres accipi, non constat. Vnde huic acceptioni locum non dedimus. Neq; ei, ubi antiqua noui testamenti translatio pro mysterio sacramentum habet: nam hæc uox istam non exprimit, neq; scio ut latina ulla uox $\mu\upsilon\sigma\tau\epsilon\rho\varsigma$ oprobè exprimat: nam arcanum ad plura extèditur, quàm $\mu\upsilon\sigma\tau\epsilon\rho\varsigma$, & sacrum paulo angustius est. Vnde adducimur, ut sacramentum nihil aliud esse uideamus, quàm initiationem aut oppignorationem. Sicut enim qui litigaturi erant, certum pecuniæ pondus deponerant, quod auferri non licebat, nisi uincenti: sic qui Sacramentis inuitantur, sese adstringunt, oppignorant, ac uelut arrabonem accipiunt, ut referre pedem non liceat. Non dicam hic quàm foede ignorauerit quidam quid etiam hæc uox initiatio significet, qui ad Epistolam meam, qua dixeram Baptismum initiationem esse, sic respondit: Et si est initiatio, tamen non est perfectio, uel iustificatio. Ignorans, quod initiatio hic non pro principio aut exordio solum accipitur, sed etiam pro celebri seriaq; ad ordinem aliquem, sodalitatem, aut functionem, $\tau\epsilon\lambda\epsilon\tau\eta$, hoc est mysterio, aut arcana consignatione, quæ uerbis conceptis fit. Quibus peractis, is qui accipit pro se eis initiatus est, iam functioni, ordini, institutoq; cui se addixit, prestare debet, quod institutum aut functio re-

quirat. Sacramentū ergo, quā aliud porrō nequeat esse
 quā initiatio, aut publica consignatio, uim nullam habere
 potest ad conscientiam liberādam. Eam enim solus
 deus liberare potest, soli enim nota est, solus enim
 ad eam penetrat: quod satis probatum est in considera-
 tione hominis & Euangelij. Qui ergo fieret, ut aqua,
 ignis, oleum, lac, sal, & crassa istae res ad mentem usque
 perueniret; quod dum non possunt, quo pacto mundan-
 re poterunt? aut quid tandem est mentis mundatio? an
 aliqua munda rei contrectatio? sed quid tangere po-
 test mens, aut quid mentem? Quā ergo creatura nū-
 la possit hominē intus & in cute nosse, sed Deus solus,
 relinquitur, quod conscientiam purgare nemo potest,
 nisi solus Deus. Testes sunt Solomon. 2. Para. 6. Tu enim
 solus nosti corda filiorum hominū. Et Pharisei Luce. 8.
 Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? ac ne
 quis miretur de hoc posteriore testimonio, Validiora
 sunt testimonia, quae ab aduersarijs petuntur. Toto igitur
 caelo errant, qui Sacramēta uim habere mundandi
 putant. Quod cū secundi uidissent, tradiderūt Sacra-
 menta esse signa quaedam: quae dum fiunt, certū reddūt
 hominē de eo, quod interius fit. Quāuis & hoc frustra
 inuenerint, quasi uero dū aqua tingitur homo, iam ali-
 quid in eo fiat, quod ipse nescire nullatenus potuisset,
 nisi aqua simul perfusus esset. Ignorarūt isti, uerbo ab-
 sit inuidia, quid fides esset, aut quomodo in homine na-
 sceretur.

sceretur. Diximus dudū, fidem rem esse nō scientiā, opi-
nionē, aut imaginationē. Sentit ergo homo intus in cor-
de fidem, tunc enim nascitur, quum homo sibi desperare
incipit, ac soli deo fidendum esse uidere. Absoluta uero
est, quum se homo totū abiecit, et ante solā dei misericor-
diam proiecit, sed hoc pacto, ut de ipsa, propter Chri-
stum pro nobis impēsū nihil diffidat. Hoc autem quis
ignorare potest, qui fidelis est? Tunc enim primū liber-
es à peccato, quum se mens inconcussa credit morti Chri-
sti, quum in ea quiescit: & si interea Iordane toto fuisses
obrutus, & sexcenties concurrissent sacra uerba, mens
tamē nihil sensisset se melius habere, nisi quantū frivola
ista, & mox abitura opinio, quæ Sacramenta perhibet
purificare, tam cōstanter inculcata, falsò persuasisse ui-
deretur. Stupēt enim, qui fidem nō habēt, ad queq; sibi
admotā, quæ uim aliquam habere dicuntur, ac se inue-
nisse salutē, imò etiā sensisse putāt, quum tamē nihil pœ-
nitus senserint. Quod ipsa uita quæ sequitur adparet.
Nam si noui homines fiunt, uidelicet, deū amātes ac pro-
ximū, à uitijs abhorrēt, Christū autē induunt: ac in dies
magis ac magis in uirum perfectū adolescunt, spiritu
sancto agente mutati sunt: sed quis hanc mutationem
non sentiat? Si uero aliquandiu sibi propter ade-
ptam innocentiam placeant, & mox, ut stupor il-
le fatuus euanuit, ad ueterem uitam, ceu canis ad uo-
mitum redeant: iam constat eos mentis mutationē nōn

sensisse, sed aque horrorem tantū. Baptizantur ergo
 multi, qui dum baptizantur, nihil præter horrorem
 aque sentiunt, non etiam peccatorum remissionem, id
 est mentis liberationē. Quales ferè fuerunt, qui ab Io-
 anne baptizati sunt, & qui post Christi ascensionem,
 Apostolis & discipulis predicantibus, Baptismum ac-
 ceperunt, priusquam salutis per Christum certi essent,
 aut ad plenum eam docti, ut Act. 19. & 10. Cornelius
 enim, & sui, spiritum sanctum acceperant, priusquam
 aqua tingerentur: certi ergo gratiæ dei fuerant ante
 Baptismum. Friget ergo ista opinio secunda, que putat
 Sacramenta, talia esse signa, ut cum exerceantur in ho-
 mine, simul intus fiat, quod Sacramentis significetur:
 nam hac ratione libertas diuini spiritus alligata esset,
 qui diuidit singulis ut uult, id est, quibus, quando, ubi
 uult: nã si tunc cogeret intus operari, quum nos extra
 signis notamus, signis prorsus alligatus esset, cuius tam-
 en contrarium factum esse uidemus, ut supra testimo-
 nijs patuit. Tertio ergo loco prodierunt, qui quum aperte
 uiderent Sacramenta purificare non posse, nec diuini
 spiritus operationem sic esse Sacramentis mancipatam,
 ut cum ista fierent, ille simul cogeret intus ope-
 rari: cõstat enim spiritum sanctum interim ante Bap-
 tismum esse traditum, interim uero post, ut Act. 10. & 19.
 Tradiderunt ergo, sacramenta signa esse, que hominẽ
 certum faciunt rei intus iam peractæ. Vnde, ut exempli
 causa

causa dicamus, Baptismum omnibus negant, qui non prius fidem sic discrete tum docti tum confessi sint, ut ad omnes eius articulos respondere possint. Quorum opinio æque ut proxima à uero declinat. Nam qui sic fidem et docti et confessi sunt, iam dudum certi fuerunt salutis, ut paulo ante in confutatione erroris secundorum patuit: si enim mens iam fudit, ignorare non potest fiduciam suam. Quid ergo Baptismo eget, qui iam dudum per fidem in Deum, certus fuit abolitorum criminum? Sunt ergo Sacramenta signa uel ceremoniæ, pæc tamen omnium dicam, siue neotericorum siue ueterum, quibus se homo Ecclesiæ probat aut candidatum, aut militem esse Christi: redduntq; Ecclesiæ totam potius certiores de tua fide quam te. Si enim fides tua non aliter fuerit absoluta, quam ut signo ceremoniali ad confirmationem egeat, fides non est: fides enim est, qua nitimur misericordiæ Dei inconcussæ, firmiter, et indistincte, ut multis locis Paulus habet. Tantum de nomine.

Sacramenta uero duo omnino reliquit nobis Christus, Baptismum et Cœnam dominicam: quibus sic initiatur, ut altero nomen demus, altero, uictoriæ Christi memores, nos eius Ecclesiæ membra esse probemus. Accipimus in Baptismo solum, quod uitam simus ad regulam Christi formaturi: Cœna dominica damus experimentum, quod morte Christi fidamus, quum gratulantes et leti adsumus in eo cætu, qui domino gratias

agit pro beneficio redemptiōis, quod moriendo pro nobis liberaliter dedit. Reliqua sacramenta ceremoniæ potius sunt, nihil enī inītiant in Ecclesia Dei. Vnde nō in merito loco mouentur: non enī à Deo instituta sunt, ut aliquid eis in Ecclesia inītiemus. Hæc omnia in sequentibus clariora fient.

DE MATRIMONIO.

DE MATRIMONIO hic nihil dicturi sumus, quàm ne cui uideatur eius dignitatem esse leuatā, quum inter Sacramēta nō connumeramus, quum tamē Paulus Sacramentum adpellet Ephes. 5. Hoc ergo dicturi sumus, dupliciter isto loco peccatū esse: primo ab interprete, qui quoties arcanū pro mysterio traducere debuisse, sacramentū transtulit, quum tamen ista uox illi nō respondeat: deinde à nobis, qui sensum huius loci minus diligenter expēdimus, quo Paulus nihil aliud uoluit, quàm cōparatione sponsi Christi, & sponsæ Ecclesiæ: uiri & uxoris ostendere, quod, quēadmodū Christus pro suis mortuis, & ipsorum factus est, sic & Matrimonio cōiuncti, debeat pro sese mutuo oīa ferre ac facere: uir tamē, quādo quidem imago Dei est, cū primis uxorē diligere, tueri, pro ea se expēdere: cōtra, uxor marito, fide, & amore unice hærere. Quibus fiat, ut cōiuges Deo sint quāsimillimi, quum ex aduerso Deus nō dedignetur se & Ecclesiā suam mariti & uxoris nomine adpellari. Sancta ergo

ergo res sit cōnubium, cui se adsimilari nō dedignetur
 neq; Christus, nec eius spōsa Ecclesia, uel quæuis fidelis
 anima. Quod si sacramentū esse contendas Matrimonii
 ea causa, quod Christū & Ecclesiam figuret, nihil mo-
 rabimur. At non est initiatio, sed fœdus, uita, fortuna-
 rumq; oim coniunctio, & cōmunis alea. Cū ergo Chri-
 sti & Ecclesie coniunctio Matrimonij cōparatione di-
 scitur, quid opus est inter Sacramēta numerare? Quid
 si ista uox sacramentum nunquā esset Christianis auri-
 bus audita? an' nō Matromonium erat Matrimonium;
 & Baptismus suo nomine contentus erat; similiter Cæ-
 na dominica? Quamquā ubi receptū est nomen, ipsi ni-
 hil tumultuari uelimus, sed hoc agere, ut intra fines su-
 os sese cōtineat. Matrimonii sanctissima res est, nec sa-
 cramenti nomē clatura sanctior sit aut clarior, sed ob-
 scurior & cōfusior: nemo enī ignorat quid sit cōnubiū,
 sed oēs ferme ignoramus quid sit sacramētum. Sic nemo
 ignorat quid sit Baptismus, sed pauci sciūt quid sacra-
 mētum sit. Matrimonium ergo fœdus sacratissimū esse
 agnoscamus, etiam si inter sacramēta nunquam conu-
 meremus. An' inter Græcos non est cōnubium, Baptis-
 mus, Cena dominica? sed abest ab eis hæc uox sacra-
 mentum: & Germani peregrinæ uoci non habent qd'
 respondeat. Vnde & ignorātes eam receperunt. Sacra-
 menta ergo initiationes quæ sint, & nihil aliud: Matri-
 moniū uero quæ fœdus sit, quod inter duos modo con-
 stat, hæc uoce obscurari non patiamur.

IOANNES, qui Baptizando Baptiste
nomen inuenit, proprijs uerbis adperuit
quid Baptismus sit: Nempe initiatio, quæ
se signabant, qui uitam erant emenda-
turi: loquimur autem nūc de elementali Baptismo, quo
tinguntur, qui uitam nouam ingressuri sunt: nō de Ba-
ptismo, qui totam causam tam prædicationis quàm tin-
ctiōnis complectitur. Quod dum hi, qui tam acriter ho-
die contra infantium Baptismum digladiantur, non ui-
dent, uidelicet Baptismum interim pro tota causa do-
ctrinæ & Sacramenti accipi, interim uero pro Sacra-
mento, id est signo tantum, Andabatarum nonnūquam
more pugnant. Sic ergo Mat. 3. loquitur diuinus Bapti-
sta. Equidem baptizo uos in aqua in pœnitentiā. Quid
porrō hoc aliud est, quàm: Ego tingo uos aqua, ut pœ-
nitentiā pristinæ uitæ agatis, hoc est, ut superioris ui-
tæ uos sic pudeat, ut ea prorsus abiecta, nouam ordina-
mini? Signo isto nihil aliud facio, quàm, ut estis rudes re-
rum cœlestium, quod doceam uos post hac, si modo sal-
ui esse cupitis, aliam omnino uitam induere oportere.
Ut quemadmodum qui abluntur, tanquam noui pro-
deunt: sic uos primum actione uisibili in abstersionem
anteactæ uitæ inducam. Marcus enim .i. capite hunc
eundem ordinem uerborum seruat: Fuit in deserto Io-
annes Baptizans & prædicans Baptismum pœnitenti-
æ in remissionem peccatorum. Non quod sic sentiam,
Ioannem

Ioannem tingere cœpisse antequam docere, sed quod facile tingeret quosq; qui ad se ueniebant: de quibus illi non constaret quam probè recepissent uerbum, neq; id exegisse. Quam enim uidisset multos Phariseorum & Sadduceorum ad Baptismum suum uenisse, & cognouisset per spiritum sanctum, quod cor eorum non esset rectum aut integrum cum domino, acriter eos obiurgauit: Progenies uiperarum. &c. Hoc intendens: Venistis quidem ad Baptismum, non ut uitam sitis pristinam posituri, sed ut hominibus uideamini ex eorum esse numero, qui signo Baptismi, uelut iureiurando, aut arrabone se adstringunt ad uitæ immutationem. Intus autem nihilo meliores estis, nec quicquam de uita pessima mutatis. Sed quandoquidem omnino pœnitentium cœtui connumerari uultis, fructus pœnitentiæ ostendite, facite quod pœnitentes decet. Quibus omnibus patet Baptismum initiale sacramentum esse, quo se signabant, & inter pœnitentes accensebant, qui uitam ac mores erant mutaturi. Atque hæc erat præparatio ad uenturum Christum, quemadmodum Lucas. 5. ex Isaiâ probat. Quam enim quisq; omni uita sua percensa, non modo nihil inueniret quo niti ad salutem posset, sed simul etiam uideret uires deesse, quibus se à priore uita adfereret, & nouam constanter propagaret, opus habebat, qui rebus sic deploratis manum præberet. Hunc ergo simul ostendit diuinus non modo Baptista, sed

etiam Euangelista, id quod summe necessariū fuit, quum enim pœnitentiam sciret desperationem parere, iuxta ostendit eum uenisse, qui spes lapsas rursus erigeret. Sic inquit Io. 1. Ego Baptizo aqua, sed in medio uestrum iam constat, & natus est, imò hic inter uos quoq; adstat, quem tamen uos non nouistis, ipse est qui post me ueniet, qui tamen ante me fuit: cuius ego calciamenti corrigiam soluere non sum dignus. Ille baptizabit uos in spiritu sancto & igni Mat. 3. Act. 1. Simul ergo docuit Ioannes pœnitentiã, & eum, qui peccata deleteret, præssto adesse dixit.

Baptismus Spiritus Sancti. Sed antequam ultra progrediamur dicendum est de Spiritus Sancti Baptismo, de quo quum quidam non recte sunt docti, minus deinde recte de Baptismo differunt. Est ergo & Spiritus Sancti Baptismus duplex. Alter, quo omnes irrigantur interne, qui Christo fidut: ad eum enim nemo uenit, nisi quem pater traxerit. Io. 6. Eruntq; omnes à deo docti. Isa. 54. Alter, Spiritus Sancti Baptismus exterior est, aque atq; baptismus aque. Quo compluti aliquando pij, linguis cœperunt protinus loqui peregrinis. Queres signū fuit alijs potius, quàm ijs, qui loquebantur. Qui enim loquebantur, intra se sentiebant fidem, ac mentis illuminationē, sed alij hoc de eis ignorabant. Flexit ergo ipsorum linguas in peregrinas uoces, quo alij cognoscerent spiritu diuino fieri, quod agebatur. Atq; iste posterior Spiritus Sancti Baptismus non est necessarius

necessarius, sed superior sic est necessarius, ut nisi detur, nemo saluus fiat: nemo enim nisi fide saluus redditur: at fides nõ nascitur, nisi spiritu sancto docete. Vtrũque autẽ Baptismum uenturum esse dixit Ioannes, quum ait: Ille baptizabit uos in spiritu sancto & igni. Nõ sumus autem omnes linguarum signo per fusi, sed omnes qui pij sumus, spiritu sancto illuminante & trahente, fideles facti sumus. Præcessit ergo Baptismus Ioannis utrumq; baptismum spiritus sancti, quantum ad Christum adinet: alioqui enim, neque pœnitentiam incipi citra spiritum sanctum, posse constat. Imò baptismus Ioannis etiam antecessit pœnitentiam, ut iam de Saducæis & Pharisæis patuit, & Luc. 3. Primum sic patet. Nam Ioannes mittebat eos, quos terruisset ad Christum, quem aduc ignorabant: sed fore promittebat, ut in eo salutem inuenirent. Sic enim habetur Io. 1. Hæc in Bethabara facta sunt, ubi Ioãnes baptizabat. Sequenti die uidet Ioannes Iesum ad se uenientem, & dicit: Ecce agnus Dei, qui tollit peccatum mundi. Hic est de quo uobis dicebã. Post me ueniet uir, qui ante me fuit, quia primus meus erat, & ego non sciebam cum: sed ut manifestetur Israël, propterea ueni ego aqua baptizans. Ecce, ut Ioãnes aqua tinxit, quos ad Christum mittit, & ideo tinxit, ut ad Christum mitteret. Secundum autem, nempe, quod Pharisæi quoq; & Saducæi baptizati sint à Ioanne, sic manifestum fit. Luca. 3. sic legitur.

Dicebat ergo ad turbas, quæ exhibant, ut baptizarentur ab eo: Progenies uiperarum, quis ostendit uobis fugere à uentura ira? Quod autem Lucas hic dicit de turbis, quod exirent ut baptizarentur ab Ioanne, hoc idem Matthæus. 3. sic extulit: Tunc exibat ad eum Hierosolyma & omnis Iudæa, & omnis regio circa Iordanem, & baptizabantur ab eo in Iordane. Consequens ergo est, ut & istum sermonem, Videns autem multos Phariseorum & Sadducæorum uenientes ad Baptismum suum, dixit. &c. Sic intelligamus, ut & Pharisei & Sadducei baptizati sint. Sicut enim Lucas perhibet exiuisse, ut baptizarentur, quos aperte Matthæus scribit baptizatos esse, sic & Matthæus dixit, uenisse ad Baptismum, pro baptizatos esse. Quæ quidem sententia manifestior fiet, si quis hoc quod sequitur, Progenies uiperarum, propius expenderit. Quod uero Luca. 7. scriptum est, alia uice factum est, cum; alijs actum ut Mat. 11. dilucide patet.

Idem Ioannis & Christi Baptismus.

Quid uero distent Ioannis Baptismus & Christi, multatum olim tum nunc est questio: sed inutilis plane, nam discrimen omnino nullum est, quod ad causam ac finem attinet: quamuis quod ad usum siue formam adtinet, non nihil discriminis sit, quod tamen discrimen proprie non est: uarie enim eadem re citra fidei iacturam uti possumus. Nihil efficiebat Ioannis tinctio, loquimur autem hic de aquæ Baptismo, non de irrigatione interna

interna, quæ per spiritum sanctum fit: nihil efficit Christi
 tinctio, nam Christus Baptismo Ioannis contentus fuit,
 tam in se quam in discipulis: quod si Baptismus eius quidam
 uberius ac plenius habuisset, secundario nimirum
 tinxisset discipulos, ac se ipsum non iuxta Ioannis ritum
 baptizari passus esset. Quod autem Christus non alio
 Baptismo, quam Ioannis baptizatus sit, quod ad tinctio-
 nem adinet (nam id perpetuo inculcamus) ne sentire ui-
 deamur Christum per spiritum suum nihil amplius im-
 pertitum esse quam Ioanem, facile apud Matth. Mar.
 Lucam patet: ubi uidemus Iesum more reliquorum ad Ba-
 ptismum uenire, tametsi poenitentia non egeret. Vnde
 manifestum fit Ioanem nihil diserte exegisse, ut qui-
 dam contendunt. Sed omnium est clarissimum, quod Io-
 annes. i. cap. scripsit, ubi Baptistam sic loquentem facit:
 Vidi spiritum ueluti columbam descendere de caelo, et
 mansit super eum: atque ego non noueram eum, sed qui me
 miserat aqua baptizare, is mihi dixit: In quem uideas spi-
 ritum descendere et manere super eum, hic est, qui Ba-
 ptizat in spiritu sancto. Et ego uidi ac testimonium per-
 hibui, quod hic est filius Dei. Quum ergo non nouisset
 eum Ioannes, nisi posteaquam uidisset spiritum caelitus
 in eum descendere, haud aliter eum baptizauit, quam
 alios quoscumque. Quamuis obstare uideatur, quod pau-
 lo ante scriptum est, ubi Ioannes Iesum ad se uenientem
 adpellauit agnum, qui mundi peccatum expiet. Sed hic

considerandum est, Euangelistam nō tantum spectare
 ordinem, quantū rei summā. Describit enim quod prio
 re loco factum est, posterius. Cum enī digito monstrasset
 agnum, mundi peccata delentem, ne cui uideretur
 audacius quā uerius esse loquutus, probat quod mūdus
 per ipsum ablui possit, hac potissimum ratione, quod fi
 lius Dei sit: inquit enim, Et ego uidi, et testimoniū perhi
 bui, qd' hic est filius Dei. Porro, quod filius Dei sit, hinc
 probat, quod cœlestis spiritus in eum colūbæ specie de
 scenderit, atq; in eum sederit. Vnde quod prius factum
 erat, posterius recitat Euangelista. Signum enim uisibile
 le Ioanni datum erat, ut eo Christum agnosceret: quem
 ubi agnouit, alijs quoq; Euāgelizat agnum esse, mundi
 peccata delentem. Sequitur enim paulo post, quod eum
 postera die iterum ostendit duobus discipulis suis, qui et
 eo deserto, Iesum secuti sunt. Que omnia manifestum
 faciunt, quod Ioannes in Iesum Christum ducebat, &
 quā primum fieri poterat, ad illum suos remittebat.
 His ad hunc modum se habentibus, occurrit aliud, ui
 delicet, quod Ioannes non baptizauerit ignotū: adper
 te habetur enim Mat. 3. Quod Iesu ad Ioannem, ut bap
 ptizaretur ab eo, ueniente, Ioānes dixit: Ego abs te ba
 ptizari debeo, & tu uenis ad me: qui sermo non potest
 ad ignotum dici uideri. Vnde colligi posse uidetur, cog
 nitum fuisse Ioanni Iesum etiam antequam uidisset spi
 ritum in eum descendere. Hic quoniā longū esset hunc
 nodum

nodum expedire, ad August. librū. 2. de consensu Euan-
 gelistarum, caput aut. 15. remittimus. Nos hoc solū specta-
 mus, ut manifestū reddamus, Vnū omnino esse Baptis-
 mū, siue Ioannis eū adpellemus, siue Christi. Vna fides
 enim & unus Baptismus. Ephe. 4. Quod hinc etiā Mat.
 3. colligi potest. Quod Ioannes causabatur se potius de-
 bere à Christo baptizari, hoc nimirum intendens, Ego
 eos quos initio aqua, ad te mitto, quod ipse quoq; sum
 ad te mittendus, tu uero ad me uenis? Christus ergo no-
 dum eius sic secuit: Mitte ista, nam nos quicquid iustum
 est, hoc est, factum oportet, implebimus. Sicq; baptiza-
 tus est Iesus, non alio modo, quàm ceteri hominum: ni-
 hil enim de immutatione habetur, quæ obnissa non es-
 set, si facta fuisset: neq; enim magnum fuisset Christum
 baptizari, si alio quàm uulgari ritu tinctus esset. Nunc
 autem quum Dei filius ab Ioanne tinctus est, à quo pec-
 catores tangebantur, mirum est immaculatum Dei fili-
 um istud accepisse signum, quod mutandis dabatur,
 quum ipse sit immutabilis Deus. Postremo quod est o-
 mnium ualidissimum, baptizabantur aduc baptismo Io-
 annis, qui iam Christum audierant, & iustificauerant
 Luca septimo. Quod si contendas Bartiōdēvī &
 istic loci clare significare, quod iam olim baptizati
 essent, nihil morabimur: eodem enim modo colligi-
 tur quod uolumus, uidelicet Baptismū Ioannis & Chri-
 sti eandē rem esse: nam nisi unus atq; idem Baptismus

esset, rebaptizasset eos Iesus per suos. Quam ergo etiã hic contentus fuit Ioannis Baptismo, cõstat eundem fuissè se cum Christi Baptismo: quamuis prior sensus magis arrideat, uidelicet quod audito Christo tincti sint, Baptismo Ioannis. Aut quod uero multo propius est, accipitur hoc loco, baptizati pro imbuti: ut sit sensus, quod ij hætenus fuerint ab Ioanne docti, audito uero Christo, de quo multa apud Ioannem auduerant, ipsum iustificauerint, hoc est magnifice, ac tanquam de iusto solemus, de ipso senserint.

Quod autem discipuli Christi Ioannis Baptismo tantum abluti sint, hinc patet. Io. 1. sic habetur, quod duo discipuli Ioannis Bap. audierant hoc præconium, quod præceptor suus de Christo pronuntiabat: Ecce agnus Dei. &c. quorum alter Andreas erat Simonis frater. Qui si discipulus Ioannis fuit, haud dubie Baptizatus fuit: baptizabatur enim ab eo etiam, qui discipuli eius esse nolebant, multo magis qui eum ducem sequebatur. Iterum habetur Io. 3. quod Ioannis discipuli nunciabant ei: Rabi, Is qui tecum erat trans Iordanem, cui tu testimonium perhibuisti, Ecce, inquam, hic baptizat, & omnes ueniunt ad eum. Quibus adparet, Christum per ministros suos nõ alia ratione aut forma baptizauisse, quã qua Ioannes baptizabat: nam si secus baptizauisset, nõ potuissent hoc omitttere Ioannis discipuli. Tercio habetur Ioan. 4. Quanquam Iesus non baptizaret, sed discipuli.

sed discipuli eius. Quoniam ergo nusquam uidere sit discipulos à Christo esse baptizatos (non enim baptizabat) & simul uideamus discipulos eius baptizauisse, uerisimile non est quod alios baptizauerint, & ipsi nunquam baptizati sint. Quoniam ergo baptizati sunt, non alibi baptizati sunt quam in Ioannis Baptismo, nam Christus non baptizabat. Quoniam ergo Christus baptismum Ioannis acceperit, ac nihil tam in sua quam in Apostolorum tinctione mutauerit, constat planè Baptismum sub Ioanne sumpsisse initium, neq; discrimen ullum fuisse inter Ioannis Christiq; Baptismum, quod ad essentiam, effectū, aut finem adinet. Constat enim Christum propter nos esse baptizatum, ut nobis Baptismum commendaret. Quem ergo Baptismum commendare uoluit alium alium quem quam Ioannis? Cur ergo nõ ipse primus illo alio baptizatus est? Quoniam ergo Ioannis Baptismo nobis Baptismum commendare uoluit, nec quicquam de illo immutauit, adparet Ioannis Baptismum & Christi eundem esse Baptismum.

Sed uidentur huic sententiæ resistere, quæ Act. 19. & Matth. 28. scripta sunt. Nam prior locus in Actis adper te contestatur duodecim quosdam in nomine Iesu iterum baptizatos esse, qui tamen prius in Ioannis Baptismo tincti erant. Quod si Ioannis & Christi Baptismus idem sunt, nihil erat opus in Christi Baptismo tincti: Considerandum ergo est utriusq; Baptismi ingenium.

Baptizabat ergo Ioannes ad initiandum poenitentiae, ut dictum est, & salutem adesse promittebat, in eo, qui post se uenturus erat, is enim agnus esset, qui peccatū solus tolleret, quo etiam fidere docebat: in eū enim qui uenturus erat dicebat. Act. 19. hoc est, in Christum. Baptismus igitur Ioannis nouam uitā requirebat, & spem in Christo ostendebat. Atq; is fuit doctrinae Baptismus, nam aqua utrobique fuit eadem. Christi Baptismus nihil aliud exigebat: ipse enim non aliter quā Ioannes predicare incipiebat. Poenitentiam agite Mat. 4. Quod autem Christus ipse spes erat, Ioannes autem nō erat spes, non enim erat ipse lux, Ioan. 1. sed ad Christum mittebat, hoc nullum discrimen in Baptismo generabat: nam uterque tendebat in Christum: hoc est, nouam uitam requirebat, quae ad exēplum Christi formaretur. Quin & hoc nihil arguit differentiae, quod Christi Baptismus autorem salutis iam praesentem haberet, Ioannis autem futurum promitteret: nam eadem sors erat eorum qui in Ioannis & qui in Christi Baptismo essent tincti, si, antequam Christus caelos ascenderet, mortui fuissent. Nemo enim ascendit in caelum, nisi filius hominis: qui est in caelo. Ioan. 3. Quicumque ergo ante Christi in caelum profectioem mortui sunt, caelos non potuerunt penetrare, tamen si uitam commutarent, & spem omnem in Christum tenderent: ipse enim est resurgentium primitiae. Multo minus, quod aqua essent abluti

ablati, efficere potuit, ut cœli patêret. Christū enim pri-
 mas in omnibus habere oportet, Colofs. 1. Cum ergo Io-
 annes uitam doceret esse mutandam ac formandam ad
 exemplū Christi, ad quem mittebat: Christumq; ipsum
 spem nostram esse pronunciarer: Neque Christus ali-
 ter docuerit, Quid enim exigit omnis Christi doctrina
 quàm nouam uitam; quæ secundum Dei uoluntatem for-
 metur, & Christo incōcussæ fidat? Sequitur quod si do-
 ctrinæ Baptismus fuit idem, idem sit et aquæ. Doctrinæ
 ingenium est idem, quid enim interest, quod Ioānes pro-
 tinus adfuturum dixit, & Christus seipsum exhibuit;
 an? non & Ioannes eum ostendit, cum diceret: Ecce a-
 gnus Dei? & cæt. Nec enim Apostoli aliter de Christo
 priore missione dicere potuerunt, quàm Ioannes dice-
 bat: imò in uniuersum nemo potuit Christū exhibere,
 quàm ipse seipsum. Vt ergo Apostoli ad Christum tra-
 hebant, sic & Ioannes. Vnde non immerito ipsum Lucas
 dixit Euangelizare. 3. cap. Multa quidem, inquit, &
 alia exhortans, euangelizabat populo. Quid enī aliud
 docebat Ioannes quàm Apostoli? Adde quod grauisi-
 mus eius sermo, cuius summam Ioannes Euangel. 3. cap.
 cōplexus est, Euangelij rationem adpertissime expri-
 mit, cum sic ait: Pater diligit filium, & omnia dedit in
 manum eius. Qui credit in filium, habet uitam æternā:
 qui uero diffidit filio, non uidebit uitam, sed ira Dei
 manet super eum. Quid hoc, obsecro, aliud est, quàm

Qui crediderit predicato Euangelio saluus erit, qui ue-
 ro nõ crediderit, condemnabitur? Quoniam ergo doctrinæ
 Baptismus omnino idem sit, quæ sit, ut in aquæ tinctione
 discrimen fingamus? quoniam uterque in eum usum ablucrit,
 ut noui homines prodiremus, uitamque iuxta eam doctri-
 nam, quæ uterque prædicabat, formaremus. Redendum
 ergo nunc est ad. 19. caput, Actorum, ubi usum est quidam
 obstare huic sententiæ, quod unus sit Baptismus,
 siue Christi adpelles, siue Ioannis, siue aliorum quoque
 Apostolorum. Quoniam Paulus Ephesum uenisset, ac disci-
 pulos quosdam inuenisset, dixit ad eos: An ne spiritum
 sanctum accepistis, cum crederetis? Quid hic querit
 Paulus? an hoc querit, nõ linguis locuti sint? Et uide-
 tur hoc querere, nam postea manibus impositis, loque-
 bantur linguis. Quæ ergo ista noua percontatio est?
 Num hoc ad fidem requirebatur? Minime, quoniam uide-
 mus linguarum miraculum rarius esse factum. Nõ ergo
 de linguarum dono interrogabat, tametsi hoc postea se-
 queretur, sed de interno fidei robore. Constabat enim
 illi, quod per Apollum essent baptizati, hoc est, docti,
 qui tamẽ primum, ubi Epheso Corinthum uenisset, ab
 Aquila & Priscilla, examussim uiam dei doctus erat.
 Unde quoniam Paulus merito uereretur, ne fors quiddam
 eis deesset, interrogauit an per spiritum sanctum intus
 docti essent, ut saluti per Christum nihil diffideret. Quoniam
 ergo istud non dum adsecuti essent, negant se spiritus
 sancti

sancti mentionem unquam audiuisse. Miratur ad hanc uocē Paulus, rogatq; in quid nam baptizati essent. Respondent in Baptismū Ioannis. Ecce, ut hic Baptismum pro doctrina accipit, quemadmodū & Christus Mat. baptismus quum Iudæos interrogat, Ioannis Baptismus, ex doctrina. 21. quum Iudæos interrogat, Ioannis Baptismus, ex doctrina. minibus erat, an ex Deo. Vbi manifestum est, Christum non de aquae Baptismo loqui, nam is prorsus de terra erat, sed doctrina cœlo descenderat. Et Io. 3. dicunt Ioannis discipuli: Ecce hic baptizat, et omnes ueniunt ad eum. Quum tamē ipse non baptizaret, ut quarto postea capitulo habetur, sed baptizabat Christus doctrina: quum non aliter doceret, quā etiam Ioannes, quod ad argumentum adinet: nam aliās nemo sic docebat tantam potestatem habens. Eodem 3. cap. 10. paulo etiam adductum locum sic ait: Post hæc uenit Iesus & discipuli eius in terram Iudæam, & illuc demorabatur cum eis, & baptizabat. Hic quum doctrinæ mentionē prorsus nullam faciat, fit manifestum, quod baptizare pro docere usurpauerit Euangelista. Hic moneo, ut diligenter attendant, qui hunc locū minus germane intelligunt. Quod nunc sequitur, nō dixit Paulus in eum usum, ut Ioannis Baptismi existimationem leuet aut dignitatem, quemadmodū uulgo credidimus, sed ut ingenium eius clare explicet: quo exposito, isti cognoscere possent, an sic in pœnitentiam & Christum concessissent, quemadmodū Ioānes prædicauerat. Sic ergo ait:

Ioānes quidem baptizauit Baptismū poenitentiae. Quid
 hoc aliud est, quam, predicauit poenitentiam? Populo
 dicens, ut in eum crederet, qui ueniebat, hoc est, in Chri-
 stum Iesum. His auditis baptizati sunt in nomen domi-
 ni Iesu. Si ergo isti hanc Baptismi formā tenebāt, quam
 hic Paulus recitat, quid queso eis de erat? Si enim poe-
 nitebat eos uitae prioris, & spem omnem in Christum
 habebāt, iam renati erant. Fit igitur manifestum, quod
 in Ioannis doctrina nō sufficienter instituti erāt, quan-
 tumcūq; putarēt se in ea promouisse. Quis enim Apo-
 stolorum clarius Euangelium Christi predicauit, quam
 Ioannes, ut paulo ante uisum est? Desuerat autē & ipsi
 Apollo non nihil, ut Act. 18. habetur, unde ne uerisimī-
 le quidē est, ut teneri aduc discipuli expeditiores essent,
 quam magister, tam cātatus in legis, prophetarūq; eru-
 ditione. Quoniam ergo haecenus credidissent se Ioannis do-
 ctrinam recte tenēre, Paulo summam recitante, inuene-
 runt se aduc longe abesse ab absoluta doctrina. Bap-
 tizantur ergo, id est, ducūtur per Paulum in Christum.
 Nam neq; hoc tacendum est, utcūq; Latini interpre-
 tes uerterint, Graeci tanen isthic loci constanter habēt:
 In quid Baptizati estis, non in quo: & iterum, in Ioan-
 nis Baptismum, non Baptismo. & Paulo post bap-
 tizauit Baptismum poenitentiae, non Baptismo. & pos-
 tremo baptizati sunt in nomen Domini Iesu, non in
 nomine. Tametsi non ignorem eiusmodi schematis-
 mos

mos nonnunquam ad hunc modum uerti, sed hoc loco monet sermonis constantia, ne temere dictum putemus. Quin, ut criticos istos nihil moremur, multò uidius est, quod Græci Mat. 28. habent: Baptizantes eos in nomen Patris & Filij & Spiritus sancti, quàm in nomine, quemadmodum Latini habent. Nam in nomine Baptizari, est in fidem in deũ inseri: nomẽ autẽ potentia, maiestãtẽ, gratiã hoc loco significare nõ est nouum, ipse Christus enim dicit Matth. 16. In nomine meo demonia eijcient, id est in mea uirtute: nihil enim habent Apostoli siue dictorũ, siue factorũ, quod merito sibi tribuere possent, ut inquit Paulus Ro. 15. & Actorum quarto negat Petrus ullũ esse nomẽ sub sole, quàm Christi, in quo salui possumus fieri, hoc est per solam Christi gratiã. Quamuis interim, quod ad exteriorẽ aquæ Baptismũ adtinet, non uetem, dum tingimus aut iniciamus Baptismo, sacris his uerbis uti: tametsi baptizare in nomẽ Patris & Filij. &c. re uera nihil aliud sit, quàm eos qui prius carnis erant & mudi, iam Patri Filio Spirituiq; sancto initiare dedere cõsecrare. Ex his secundæ quoq; obiectioni facile respoñdetur, ubi dicebatur Christi Baptismi aliam esse formam, quàm Ioannis, nam ea uerba, quæ Mat. 28. scripta sunt: Baptizantes eos in nomen. &c. non ad hunc usum solum modo dicta sunt, quo Theologi alligauerunt. Germanus enim horum uerborum sensus est, ut qui Christum sint induituri, Patri Filio Spirituiq; sancto initientur, hoc est iungantur, ad-

stringantur. Externa uero res est, quæ tinguntur con-
currentibus sacris uerbis, In nomine patris, & filij, &
spiritus sancti, ac ueræ rei signum, & cerimonia. Ut cū
aliquid per manus traditur, ipsa manuum copulatio nō
est rei traditio, sed uisibile signum, quo testamur con-
tractum esse ex utrāq; parte perfectū. Sic sunt cerimo-
niæ exteriora signa, quæ accipiētem alijs probant cum
se ad nouam uitam obligauisse, aut Christum confessu-
rum esse usq; ad mortem. Hactenus de Baptismo.

Quod autē ad infantium Baptismum adtinet, quem
quidam eis hodie sic negant, ut si tam constanter abhor-
rerent à contentione, factionibus, rixis, maledicentijs,
elatione animi, & impatientia, satis laudare nemo pos-
set. Nunc quæ rogas an infantes tincti Baptismo dānen-
tur nec ne, ipsiq; respōdeant non dānari: & cōtra si ro-
ges an dānentur si non tingātur, respondeant nō dāna-
ri: tuq; inferas, nō ergo cōtineri infantes hac lege, Qui
crediderit (prædicato scilicet, auditoq; Euangelio) &
Baptizatus fuerit, saluus erit: qui uero non crediderit,
dānabitur: nam hoc adultis dici, non eis qui audire ne-
queunt, non ergo posse infantes à communi salute re-
ijci, eos præsertim qui à fidelibus prognati sunt: nam
aliqui conditionem eorum deteriore futuram, quàm
carnalis Israëlis. Si ergo Christianorum liberi haud mi-
nus Dei sint quàm Israëlitarū, quis eos uctet baptizari
iuxta Petri uerbum? Act. 10. nihil de pertinacia mutāt.
Peculiari

Peculiari igitur libro, absolutis his Cōmentarijs, in san-
ctum Baptismum Deo uolente tractabimus.

DE EUCHARISTIA.

SCRIPSIMVS ante annos duos inter
articulos sexaginta septem, decimo octa-
uo de Eucharistia, ubi tempori multa po-
tius scripsimus quàm rei. Nequit enim &
Christus satis laudare fidelem uerbi sui dispēsatorem,
qui tempestiue cibum adponat famulicio domini, sic
per admirationem inquit Matt. 24. Quis, id est quantus
est iste fidelis dispensator, & prudens, cui dominus fa-
miliam suam credidit, quo cibum ei tēpestiue præbeat?
Statuimus ergo perpetuo tenore sic dispēsare uerbum,
ut fructum plurimum domino nostro reportemus. Quis
enī non abiciat seruum, qui se uiente bruma, tellurem
aratro proscindere; eiq; semina credere pergat? Vere
ista sunt agenda. Sic nos multa dedimus ea tempestate
horum teneritudini, quibus scripsimus, sed omnia ut adi-
ficaremus: Christi exemplo uel deprompsimus, uel re-
condimus. Qui postea quam Eucharistiam instituisset, di-
xit se aduc multa habere, quæ discipulis dicta oportet
at, sed tum eos ipsa capere non posse: reseruanda ergo
censet usq; ad Spiritus .S. aduentum. Quam ergo hic bo-
ne lector, quædā offendas, quæ in superioribus scriptis
nostris nō uidisti, aut quædā clarius hic dici quàm alibi:

quedam uero aliter, noli admiratione capi, nolimus ci-
 bũ dare, quum intempestiuũ esset, neq; margaritas por-
 cis proponere: sed neq; si citra omne periculũ etiã pos-
 tuissemus, tunc proponere uoluimus, quum nemo cape-
 ret. Retractamus igitur hic, quæ illic diximus tali lege,
 ut quæ hic damus, anno ætatis nostræ quadragesimo se-
 cundo, propẽdeant eis, quæ quadragesimo dederamus:
 quando, ut diximus tẽpori potius scripsimus, quàm rei,
 sic iubente domino, ut tali ratione ædificemus, ne inter-
 initia canes & porci nos rũpant. Veremur enim, quod
 si uspiã perniciosè erretur, in ueri uniusq; dei tum ado-
 ratioẽ tũ cultu, hic fiat in Eucharistiæ abusu: quæ si ger-
 manũ, iuxta institutionẽ Christi, usum seruauisset, nõ ir-
 repssissent tam atrocia scclera in populum Dei, Eccle-
 siam. Nunc, quum omnes ad hoc intenti fuimus, ut san-
 cta potius atrectaremus, aut circum nos haberemus:
 Falsa reli-
 quiarum
 religio,
 quin palàm dicam, sancta faceremus, nostra uirtute scilicet,
 quæ fortasse sancta nõ erant (nemo enim ignorat
 quantũ sit in ossa piorũ, ut adorarẽtur etiã, insumptũ) q̃
 ut ipsi sancti fieremus: factũ est, ut lignũ, lapides, terrã,
 puluerem, soleas, uestes, annulos, galeas, gladios, cin-
 gula, ossa, dentes, pilos, lac, panem, quadras, tabulas, uia-
 num, cultros, amphoras, & quicquid unquam atrecta-
 runt pij homines adorauerimus amplectendo, osculan-
 do: & quod stultissimum erat, nos planè beatos existi-
 mabamus, si quid talũ solummodo aspexissemus: pro-
 mittebamus

mittebamus nobis ipsis abolita esse peccata, propiciã fortunam ac mundũ totum. Veram autem pietatẽ, quẽ nihil aliud est, quã ex amore timorẽq; dei seruata innocentia, sic deseruimus, ut cõmunẽ iusticiã, hoc est humanã, ne apud infideles quidẽ sic frigẽre uideamus, ut apud Christianos. Putauimus nos opere præciũ facere, si de sanctissimis rebus sublimiter sentiremus, quibustamen sanctitas à nobis tributa erat: si quã civilissime de eis differeremus, et nos iterea omni spurcicia nõ aliter scateremus, quã sepulcra dealbata. Deo fidentẽ esse, ac sanctũ, hoc erat Christianũ esse. Nemo ergo, quum de Eucharistia nos audit differe, sic de nobis iudicet, ut quando quidẽ Zuinglius dixerit, putet sequendũ esse: si qui forte tã sunt in hominis uerba iurati, quamuis paucos, aut nullos esse putem. Cõtra uero nec abijciat, quẽ ex fontibus arcanorũ dei prolata uidet, ppter ea, quod qui protulit, humilis autor est, nã in utrãq; partẽ peccari uideo. Suspendendũ ergo erit omne iudicium, donec perorata causa liquido uideamus, quid pñuciandũ sit.

Εὐχαριστίας nomen dederunt Græci cœnæ Dominiçæ, pietiores sèper ac doctiores, uerbo absit inuidia, Latinis homines, ut ipsorũ mōimẽta sole clarius testãtur. Dederũt autẽ indubie hac causa id nominis, quod tã ex fide q̃ uerborũ Christi apostoliq; ui intelligerẽt, Christũ hac cœna uoluisse iucũdã sui cõmemorationẽ fieri, gratiasq; publice haberi p beneficio, qd̃ in nos libera

liter expendit: est enim Eucharistia gratiarum actio. Qui ergo in hac publica gratiarum actione interesset, toti se Ecclesie probaret ex eorum esse numero, qui Christo pro nobis exposito fiderent: è quo se numero eximere, subducere, aut alienare, siue desertione, siue impuritate uitæ, summa esset perfidia. Vnde & cõmuniõ uel communicatio apud Paulum. 1. Corin. 10. uocatur. Hinc etiam excõmunicatio, quæ scilicet, alicui negabatur ad hæc fidelium cõmunicationem accessus, propter uitæ spurciciam. Tenemus ergo nunc ipso nomine, quid Eucharistia, id est, cæna dominica sit, nempe gratiarum actio: & cõmunis gratulatio eorum, qui mortem Christi annũciant, hoc est ebuccinant, laudant, cõfiteantur, ac unice exaltant. Quæ autem grauissimus Christi sermo, quem Ioannes. 6. capite complexus est, à multo plurimis germare non intellegatur, licet ab eisdem aliõ audacter distrahatur, statuimus ante omnia natiuitiuum eius loci sensum adserere, ne hinc possint ad tuendum errorem suum arma petere: qui omnẽ scripturam cogunt, uelit nolit, suæ opinioni seruire.

Christus, cum uideret eos, qui ad se uentitabant, uentri deditos esse, & eius causa ad se uenire, pro suo more accepit occasionem docendi à re nata. Paulo igitur ante saturatos sic adoritur: Vos hac causa uenitis ad me, ut saturemini cibo. Ego uero non ueni in hunc mundum, ut corporalis cibi promũ geram, sed ut mentem

tem pascam. Vos operamini, & sudatis sequendo propter uentris cibum. Ignavi, operamini cibum qui minime periturus est: is enim quem hactenus queritis, cum uentre perit: ille autem cibus, quem ego daturus sum uobis, spiritalis est, unde & perire nequit, sed manet in aeternum. Me enim pater meus Deus signauit, hoc est firmavit, ut indubitata salus sim, & pignus uitae. Quum ergo Iudaei non intelligerent quid Christus uoluisset, quum iuberet cibum operari, hoc est querere, qui perire nesciret, dicunt: Quid faciemus ut operemur opera Dei? Putantes eum de opere aliquo externo loqui, quod ab eis exigeret. Respondit ergo Iesus, & dixit eis: Hoc est opus Dei, ut fidatis eo, quem ille misit. Ecce quod nam sit opus quod deus a nobis requirit: nullum prorsus hic Christus adfert, quam fidere filio Dei, se scilicet. Ecce autem iterum quis sit cibus quem parare paulo ante iusserat, cum diceret: Operamini cibum qui non perit, & alium non inuenimus esse quam ut Christo fidamus. Cibus ergo iste, de quo Christus hic loquitur, fides est. Ponitur ergo hic prima nota, qua deprehendimus eos paruitus errare, qui Christum toto isto capite putant quicquam de sacramentali cibo loqui. Querere enim iubet cibum qui non pereat: et hoc nihil aliud est quam operari opus Dei. Porro opus Dei hoc est, quo fiditur filio, quem pater misit. Est ergo cibus quem querere iubet, fidere filio. Fides igitur cibus est, de quo tam grauitur per totum hoc caput disserit. Dicunt

Opus & cibus eadē res.

ergo Iudæi: Quid signi facis, quo sciamus, uidelicet tibi
 fidendum esse, & credamus? Quid operaris; quo te
 Deum esse agnoscamus, cui uni herere Lex præcipit?
 Non enim te latet, ut patres nostri cœlitus de plutum pa-
 nem in Eremito ederint, nam in Psalmis ea res cātata est.
 Panem de cœlo dedit eis. Respondit Iesus: Vere uere di-
 co uobis, Moyses non dedit uobis panem de cœlo: nam
 & si superne decideret, non tamen cœlestis erat, sed pa-
 ter meus dat uobis panem de cœlo uerum: panis enim
 Dei est qui de cœlo descendit, & dat uitam mundo. Pa-
 nis Moyses uitam sustinebat corporalem, sed panis quē
 pater dat, animum reficit: tamq̄; abundans & efficax
 est, ut mundo uniuerso uitam det. Quam ergo Iudæi nō
 caperent Christi sermonem, qui nihil aliud erat quam

Edere pro
 credere
 Euange-
 lio.

Euangelij explicatio: per panem enī edere, uerbo Euang-
 gelij credere intelligit. Dicunt ad eum: Domine, semper
 per da nobis panem hunc. Dixit ergo eis Iesus: Ego sum
 panis uitæ, qui ad me uenit, nullatenus esuriet: & qui
 me fedit, non sitiet unquam. Cum audissent ergo Iudæi
 Christum dicere quod panis, qui de cœlo descenderet,
 uitam daret mundo, optabāt sibi semper hunc panem
 dari. Iesus autem intellegens quod sensum Euangelij nō
 caperent, exponit quis nam sit iste panis tam uiuificus,
 ut mundū totū possit uitale facere, & dicit: Ego sum pa-
 nis uitæ, qui ergo ad me uenit, hoc est qui mihi inseritur,
 qui me recipit, nullatenus esuriet. Qd' aut' hic uenit pro
 recipit

recipit accipiatur, sequētia uerba indicāt. Qui me fidi-
 nō siet. Fides ergo est, quæ famem ac sitim omnē sedat:
 sed quam famē, aut quā sitim? animæ nimirū. Fides ergo
 in Christum sola est quæ mentē satiāt ac potat, ut nihil
 amplius desit. Prosequitur Christus: Sed dixi uobis, qd'
 me uidistis, & nō fidistis. Quid hoc porrò aliud est, q̄
 Vos miramini quidē, qd' dixi eū qui ad me ueniat, neq;
 esuriturū neq; sititurū, cū tamē uos iā nunc præsto apud
 me adsitis fami ac siti obnoxij. Hoc inde prouenit, qd'
 me quidē carnis oculis uidistis, dudū et etiannū uidetis:
 sed ego de hoc uisu uel accessu nō loquor, sed de fidei lu-
 ce: eam si quis habeat, nihil desiderabit: nō quæret per
 noctē quē diligat, cui ætus suos queratur: nō uagus oīa
 pererrabit: certus est enī eum quem tenet, uerū animæ
 sp̄sum esse, unicūq; thesaurū, nec alium siet. Hæc uos
 fidei lucē nō habetis, nō. n. fidistis me: hinc nō intelligitis
 quo pacto ego sim anīæ cibus, hoc est spes. Causa uero
 huius uestræ cæcitatē est, ut nihil durius dicā, qd' pater
 nō traxit uos in mei cognitionē, aliōqui reciperetis me. Cibus autē
 spes certa
 & ista fi-
 des est.
 Nam omne qd' mihi pater dat, ad me ueniet. Quod uero
 ad me adinet, Ego nullum qui ad me uenit, foras eicio.
 Nō enī descēdi de cælo, ut meā uoluntatē, quā uos mihi
 haud aliter tribuitis quā alijs hominibus: sūm equidē
 uerus homo, atq; secundum eam naturam peculiarem
 etiam uoluntatē habeo, sed longe obtēperantiore q̄ uos
 habeatis: uestra enim uoluntas Dei uoluntati frequēter

Tā latinis
quā gre
cis uidere
pro intelli
gere acci
pitur.

obluſtatur, me a nunquā nō obtemperat: deſcendi ergo ipſe de cœlo, ut uoluntatem faciam eius, qui me miſit. Ut autē ſciatis, quid nam uelit is, qui me miſit: Eſt hæc uoluntas patris mei, qui me miſit, ut omne quod mihi dedit, ne perdam ex eo, ſed ipſum reſuſcitē ultimo die. Sed ne hoc etiam ignoretis, quid per hoc uerbi, Dat mihi pater, & dedit mihi pater intelligere debeatis, ꝑper tius loquar. Hæc eſt uoluntas eius, qui me miſit, ut omnis qui uidet, id eſt cognoscit filium, & fidem in eum habuerit, uitam habeat æternam. Et ego reſuſcitabo eum ultimo die. En cibum de quo loquitur. Miſit Deus filium ſuum in hunc mundum, ut uiuamus per eum. Qui ergo uitam ſunt per eum habituri? qui eius gratia nitantur: at quomodo nitentur, niſi agnoſcant; dixit igitur: Omnis qui uidet filium, hoc eſt, qui intelligit quid in mundum ſit miſſus filius, & eo fidit, habebit uitam æternam. Hic uidebatur carni, quod Chriſtus ſibi nimium ſumeret, quum dicebat: Ego ſum panis uitæ. nam paulo ante dixerat: Panis enim Dei eſt, qui de cœlo deſcendit, & dat uitam mundo: ex quibus ſequebatur, quod ipſe eſſet is panis, qui de cœlo deſcendiſſet. Remurmurat ergo cæro, hoc eſt Iudæi, & dicit: Nōne hic eſt Ieſus filius Joſeph, cuius nos patrem nouimus & matrem? Quomodo ergo dicit iſte: De cœlo deſcendi? Reſpōdit ergo eis Ieſus & dicit: Ne murmuretis inter uos mutuo. Non audiftis, quod iā iā dixi; Omne quod mihi pater dat ad me

me ueniet? Cogit me uestra incredulitas, ex qua sequitur intellegendi tarditas, eandem rem iterum atq; iterum dicere. Sic habet res: Nemo potest ad me uenire, hoc est, nemo accedit mihi tanquam unico salutis pignori, nisi pater qui me misit, ipsum trahat: quem autē is ad me traxerit, hoc est mihi per fiduciam iunxerit, hunc ego resuscitabo ultimo die. Mirum est, quod uerba mea per petuò putatis esse paradoxa quaedam, quum tamē nihil, aut parum dicam, quod non in uestris ipsorum uel prophetis, uel lege scriptum sit. Est autem & hoc in prophetis scriptum Isa. 54. & Hieremie. 31. Et erunt omnes docti à domino. Quis igitur miramini, quod uobis propter incredulitatem, mei cognitionem à patre negari perhibeo; quum etiam propheta uestri tradant hanc rem à patre doceri oportere? Quid autem nudius aut apertius dici potest, quàm quod nunc dicam? dicam tamē ne quid iuste querimonie possit uobis esse reliquum. Quod prius his uerbis extuli. Quod dat mihi pater ad me uenit: aut istis: Nemo potest uenire ad me, nisi pater meus traxerit illum nunc alijs sed liquidioribus: Sic accipite: Quicūq; audiuit à patre, ac ab eo didicit, is uenit ad me tanquam ad unicam salutis ancorā. Nō quod patrem quisquam uiderit, ne forte & has uoces, audire & discere, ad sensus potius quàm ad mentem, hoc est, internam illustrationem referatis. Nemo unquam uidit patrē, quoniamuis ille intus operetur, ut quæ ille uult au-

diamus & discamus, nisi is, qui est à Deo, hic uidit patrem. Dico ergo uobis, tã uere uere, quã plane plane, qd': Qui fidit me, habet uitã eternã. Nũc habetis summam huius meæ doctrinæ, imò summam totius mihi de mādātē legationis, uidelicet quod, Qui fidit me, habet uitã eternã. Ego sum ille panis uitæ, cuius naturã ab initio huius sermonis exposui. Nemo negat maiores nostros in Eremito Māna edisse, at illi mortui sunt. Qui uero hũc panem manducat, me scilicet, hoc est, qui me fidit, habet uitã eternã. Panis iste est, qui de cœlo descendit, ut qui ex eo edat, nō moriatur. Videndũ est hic obiter, qd' Christus nobis ea parte salutaris est, qua de cœlo descendit, nō qua ex illibatissima quidem uirgine natus est, tametsi secundum eam pati ac mori oportuerit: sed nisi deus simul fuisset, qui moriebatur, non potuisset toti mũdo salutaris esse. Est ergo hæc secunda nota, qd' Christus hoc capite per panem & edere, nihil aliud, quã Euãgeliũ & credere intelligit: quod qui credit eũ pro nobis immolatũ, eoq; nititur, uitã habeat eternam: & quod prorsus nō loquitur de Sacramētali esu. Nam ut hanc sententiã magis ac magis declaret, iterum ait: Ego sum panis uiuus, qui de cœlo descendi, si quis edat ex isto pane, uiuet in eternũ. Sed ne diutius uos suspendã, breuibus exponã, quid cause faciat, qd' ego toti mũdo sum salutaris, aut qua uia hoc fiat, audite: Panis, de quo multa loquor, quem et uobis daturus sum, Caro mea est, quã ego pro mundi uita expendam. Est ergo

hec tertia indubitata nota, quod Christus hic non loquitur de sacramentali esu, nā hactenus tantū est nobis salutaris, quatenus pro nobis mactatus est: at secundū carnem mactari tantū potuit, & secundum diuinitatem tantum salutaris esse. Sic ergo Christus est animæ cibus, quod eadem uidet deū filio suo unigenito nō pepercisse, sed in cōtumeliosam mortē tradidisse, ut nos uitæ resitueret, certa fit gratiæ Dei salutisq;. Neq; hic quisquā uelut argutus esse, quod carnē suam dixit pro mūdi uitā expendi, ut hinc colligere audeat Christū secundū humanā naturā tantū esse omnibus salutarē: dicat enim ipse carnem suā impēdi pro mūdi uitā, Caro ergo uiuificet. Nā ut Deus & homo unus est Christus, ita fit, ut cū iuxta carnē cæsus sit, quis enim deū posset occidere; ac mors eius nobis uitā facta sit, ut ppter naturarū unitionē et cōmunicatiōē alteri nōnūq; tribuatur natura, qd' totius Christi est. Post istū ergo sermonē, Panis quem ego dabo, est Caro mea, quā pro uitā mūdi expendā, nihilo facti sunt Iudæi doctiores propter incredulitatē & cōtumax odiū: nō enī capiebāt mētē uerborū Christi, qd' nō esus, sed cæsus nobis esset salutaris: sic enim mentē humanā reddi certam misericordiæ dei, quum uidet eum filio suo nō pepercisse. & c. Murmurant ergo, quanto erant imperitiores, tanto audacius & impotentius, per indignationē dicētes: Quomodo potest iste nobis dare carnem suam ad edendum? hærebant enim aducin carne, quæ ante oculos adstabat.

Vnde non immerito horrebant, quamuis Theologi nostri nihil horreant. Christus ergo, cū uideret se nequicquam omnia tentare, ut in cognitionem sui traheret, sic cum eis egit, quomodo Isaias aliquando. 6. cap. iussus est agere. Vbi sic loquitur dominus: Vade & dices populo huic: Audite audiētes, & nolite intelligere: & uide-
 dete uisionem, & nolite cognoscere. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claudet: ne forte uideat oculis suis, et auribus suis audiat, et corde suo intelligat, & conuertatur, & sanem eum. Cum inquam uideret Christus se nihil proficere, ignorationem eorum amplius degrauat. quemadmodum Mat. 13. suis etiam uerbis docet. Inquit ergo, quoniam tam odiose de se loquerentur: Amen Amen dico uobis, quod nisi edatis carnem filij hominis, & bibatis eius sanguinem, non habebitis uitam in uobis ipsis. Qui edit meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet uitam æternam, & ego resuscitabo eum in ultimo die. Nam caro mea uere est cibus, & sanguis meus uere est potus. Caro inquam Christi, quatenus in mortem tradita est, pro liberatione nostra: & sanguis, eo quod fusus est, pro ablutione nostra: ut in superioribus manifeste liquet. Cum enim nollent mysticum sermonem capere, quem tamen sic expediuerat, ut nihil desiderare debuissent, potentius eos ferit, ac cæciores facit: sic enim isti merebantur, & sunt hæc iudicia Dei. Vnde & supra hæc omnia addit:
 Qui

Qui edit carnem meam, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. Hæc incredulis ad obstinationem dicuntur, pijs autem ad informationem. Et est quarta nota, qua perspicitur Christum hic de sacramentali esu non loqui (Sunt enim proh dolor, innumeri, qui sacramentaliter edunt & bibunt corpus & sanguinem Christi, neq; tamen in Deo sunt, neq; Deus in ipsis, nisi qua ratione in Elephanto est, & pulice.) sed de esu fidei: qui enim credit se traditione Christi liberatum, & sanguinis eius effusione ablutum, is haud dubie in Deo manet: nam omnem fiduciam tutò in filium Dei iactat, nec aliò spes suas dirigit: nò enim aliud bonum sitire potest, qui summo iam fruitur (dico autem quatenus uiatoribus frui cõgruit, nò quatenus de usu & fructu Theologi loquuntur: fruuntur enim pij Deo, dum hic sunt: quamuis istud sit omnibus ignotum, quorum mentes amore Dei non flagrant) Et contra Deus in eo manet: non enim (ut ipsis Christi uerbis patuit) quisquam Christo accedit, nisi quem pater trahit: qui ergo à patre intus docente, discit, in eo nimirum Deus est: ac simul, qui in Christo manet, in eo manet & Christus: nam in Christo manere, est per amorem, quod se pro nobis exposuit, Deo firmiter adherere, sed amor Deus ipse est. 1. Io. 4. Qui ergo in amore Dei manet, Deus in eo est, & ipse in Deo. Sed amor fidem sequitur intellectus ordine. Fides ergo, qua Christi gratia nitimur, est, per quam in

Deo manemus, & ipse in nobis. Hunc esse sensum probant Christi uerba quæ sequuntur. Quemadmodum misit me uiuens pater, & ego propter patrem uiuo: sic & is qui edit me, uiuet propter me. Misit me pater, inquit, unde & eius uoluntati in omnibus pareo: sum enim patris filius. Sic nimirum & hi qui me edunt, hoc est qui me fidunt, se ad exemplum meum formabunt. Frustra edetis, hoc est frustra uos credere simulabitis, nisi & *Christia =* uitam immutetis. Mundum ueni non modo redimere, *nifinus est* sed etiam mutare: qui ergo me fidunt, ad meum exemplum se transformabunt. Hic est panis qui de caelo descendit, quod ipso effectu declaratur: qui enim hunc panem manducat, uiuet in aeternum: qui corporeum edit, non itidem. Quod hinc uobis liquet, quod Patres uestri manna de super ueniens, ederunt, sed mortui sunt: non potest ergo ullus corporeus eibus efficere, ut quis in aeternum duret. Offendit hic sermo non eos modo qui Christum odio habebant, sed suorum etiam quosdam discipulorum: qui, ut nihil inuicilius committerent, dicebant: Durus est hic sermo, quis potest eum au. lire? in carne uisibili non minus aduc. haerentes quam aduersarij eius. Iesus ergo, cognito quod de hoc murmurarent etiam discipuli quidam, dixit eis: An ne hoc uos scandalizat; Quid ergo (intellige dicetis uel sentietis, aut ali quid simile) si uideatis filium hominis ascendere eò ubi prius erat? Non capitis meum sermonem, quia non credidistis

diditis filium Dei esse: quid autem dicetis; quum me ui-
 debitis meis ipsius uiribus in coelum ascendere; nonne
 tunc filium Dei esse confiteri coget res ipsa? Propte-
 rea non fiditis me, quia non creditis me filium Dei esse.
 Quod autem non creditis, in causa est, ut quicquid
 dicam, non intelligatis. Ego uos ad superna per simi-
 litudines & lepidas Allegorias alleuo, uos autem in-
 credulitatis pondere ad ima semper subsiditis. Spiri-
 talis res est de qua loquor, non geritur rebus corpo-
 reis, sed spiritus spiritum docet: spiritus inquam Dei
 miserum hominis spiritum dignatur ad se trahere, sibi
 iungere, alligare, ac prorsus in se transformare. Ea res
 mentem pascit, letificat, certamq; salutis reddit: quod
 quid aliud est quam animæ cibus; aut qua similitudine
 commodius exprimi potest quam cibi? Ut enim ieiunus
 stomachus defluente cibo gestit, quo deinde absumpti
 spiritus, absumpti calores, & uires instaurantur: sic iei-
 unans mens, cum se Deus ei adperit, præ gaudio gestit,
 & in diem magis ac magis augetur, roboratur, inq; for-
 mam Dei transformatur, donec in uirum perfectum adole-
 scat. Spiritualis ergo cibus est, de quo loquor: solus enim
 spiritus eum dat, quum solus mentem ad se trahat et reficiat.
 Imprudenter nimis cogitatis, quum putatis me de ista car-
 ne loqui, quæ uenis et neruis alitur et constat. Ea non predest
 quicquam: quam diu sine intellectu estis? clare dico uobis,

quod tã abest, ut de corpore a carne aut essentiali corpore loquar, ut palàm tester meam carnem nihil pœnitus prodesse. Atq; hæc est quinta & disertissima nota qua deprehendimus Christum hic nullo pacto de Eu-
 charistia Sacramento loqui: neq; hoc solum, sed his uerbis tanquam lege caueri, ne unquam de corpore a carne quicquã somniemus. Quin enim Christus dicat, Non quicquam prodesse, nõ dehet humana temeritas unquam de ea edenda disputare. Quod si occurras, alium aliquem sensum esse oportere, nam caro Christi non nihil proficit, cum ea simus à morte redempti. Responde-
 mus: Caro Christi omnimodo plurimũ, imò immensum prodest, sed, ut diximus cæsa, nõ ambesa. Cæsa nos ser-
 uauit à cæde, sed comesa pœnitus nihil prodest. Veritas dixit, aliter se habere nequit res. Nam Iudæi de edenda non immolanda carne disputabant, quò & Christi ser-
 monem tendere necesse est. Quantumcunq; ergo Theologi de essentiali Christi corpore, aut corpore a carne disputent nihil unquam obtinebũt, quàm quod se ipsos produnt stupidiores, sed audaciores esse Iudæis, contra omnem diligentiam, ac benignitatem saluatoris. Iudæi enim cum semper hærent ad uisibilem carnem, Christum potius deserebant, quàm benigne docentem uel-
 lent intelligere: quamuis ipse, quod amantem magistrũ decet, errorem aperte ostendit, ne in eo pereant: dicitq; carnem, quam ipsi spectabant, prorsus nihil prodesse.

Theologi

Theologi autem nostri perinde faciunt, ac si dicerent
 ô Iesu, nō est opus hac declaratione, nos recte capimus
 sententiā: intelligimus enim, quod de carne uisibili ma=
 nibusq; tractabili loqueris, eā nos oportet edere, si ma=
 do salui esse cupimus. Tu, qui corda et cogitationes ho=
 minum nosti, frustra fuisti prudens, quum dixisti carnem
 nihil prorsus esse utilem: nam nos, qui sumus in nostro
 regno potentiores quā tu, facile uincemus, ut omnes
 cogantur deseris etiam uerbis confiteri, se carnem tuā
 edere: ac simul quum edunt, etiā sensu percipere se car=
 nem edere, & sanguinem bibere. Vnde istuc uerbi Ca=
 ro non prodest quicquam, tantisper preme, donec ui=
 deas nos obtinuisse supra Iudæorum stuporem (qui ab
 eo qui corda omnium nouit, abibant potius, quā adu=
 lando simularēt se intelligere quod ignorabant) ut uul=
 go cōfiteantur se intelligere, credere, aut sentire, quod
 nunquam intellexerunt, crediderunt, aut senserunt. Et
 ecce tibi hunc Berengarium, quem coëgimus, ut de Cō=
 sacra. dist. 2. ca. Ego Berengarius, habetur, confiteri, cor=
 pus & sanguinem Christi, post consecrationem, uerū
 hoc est corporeū & essentiale adesse: & SENS VA=
 LITER non solum Sacramentum, sed in ueritate ma=
 nibus sacerdotū tractari, frangi, & fidelium dentibus
 atteri. & c. sic & omnes qui mutire contra audebunt,
 hūc adigemus. Qd̄ si tu omnino dictum uelis, Caro nō
 prodest quicquam, à te auertemur: præstat enim, ut à
 te recedamus, quā ut compendio questuiq; nostro de

Ironia.

Verbū da
bat
λόγος

cedat. Noli offendi bone lector falsa ista Ironia nostra, uidebis paulo post, cur sic sit quum tam stupido hominū genere agendum, qui etiam sensus coegerunt aliud fateri quā experirentur. Cum ergo Christus adperte docuisset spiritus esse comestione non oris, de qua loquebatur, carnem enim pœnitus nihil prodesse, addit: Verba quæ ego loquor uobis, spiritus sunt et uita sunt. Verbum pro toto negotio totaq; historia, & causa hebræis accipi ubiq; patet in sacris literis. Luc. 1. Per omnia montana iudææ uulgabantur omnia uerba hæc. Vnde & Christus hoc loci sic intellegendus est dixisse: Hæc causa, quā uobis exposui, cœlestis spiritus est: ac uitam parit eis, qui se ei credunt. Quod autem pauci ex uobis eam uel intelligunt uel accipiunt, hinc est, quod magna pars non credunt. Hic est ueluti colophon totius sermonis. Ego Euangelium uobis annuncio, sed uos ei non crediditis. Est autē Euangelion nihil aliud, quā ego ipse, quamuis me ab initio uerecunde & obscure exposuerim, ne arrogantiæ exemplum ullum, aut temeritatis præberē, sed dicta oportet quæ pater uult. Dixi ergo me esse quem patribus pater pollicitus est, uerum anime cibum, salutem certam, & infallibile spei pignus. Qui ergo me fudit iam saluus est: nam intra se sensit, quā primum fiduciam omnem iaceret in me, ut leta redderetur conscientia, ut animus à desperatione erigeretur in certam salutis possessionem.

Extendimus

Extendimus paulo fusius, quàm supra huius .6. ca-
pitis, quantum ad Eucharistiam adinet argumentum:
Sed ut speramus nõ infructuose. Liqueere enim hinc pos-
se arbitramur, quod quæcunq; hætenus Theologi &
iuris Pontificij periti, ex hoc loco ad Eucharistiæ abu-
sum detorserunt, uel audacter uel ignoranter fecisse,
unde & illorum autoritas parum debet ualere, ubi ue-
ritate nixa non est. Quod si omnino eam perpetuo
tanquam inuiolabile scutum obijcias, aliud non dicam,
quàm, fidem ipsam hunc huius loci sensum dictare: nisi
ego in fide maxime aberrem, dum inconcusse credo
unam ac solam esse in cælũ uiam, quæ Dei filium fir-
miter credo salutis nostræ infallibile pignus esse, eoq;
sic fido, ut nullis huius mundi elementis, hoc est rebus
sensibilibus, quicquam ad salutem indispiscendam tri-
buam. Si uero quis me nunc procacius roget: In quem
usum tam anxie hanc Ioãnis pericopam exposuerim;
Respondeo, ut ueritas in lucem prodiret. Cui si aliqua
parte pepercimus, testibus scripturis hoc manifestum
fieri oportet, non cuiusuis adcusatione. In promptu
erat Christum falsis confictisq; calumnijs apud iudi-
cem adcusare. At cum iste interrogaret, quid nam ma-
liscit; nulli producuntur testes, sed minis & clamori-
bus res agitur. Nisi ergo impijs Christi hostibus similes
fieri uolumus, nõ debemus propter Pontificũ autorita-
tem in innoxia ueritatẽ, quæ Christus ipse est, deseuire.

Si ergo hic germanus est huius loci sensus, non debet ul-
 lius autoritas propendere, non debet omnis caro com-
 mittere, ut cuiusquam autoritatem ueritati anteponat:
 non debet humana sapientia plus ualere, quam diuina
 ueritas. Quicquid ergo ex isto capite decerptum, siue
 in legibus Pontificijs: siue apud Theologos legitur: siue
 in templis aut compitiis canitur, alio quam hoc nati-
 uo sensu, quem dominus per nos explicuit, alio detortū
 est: sic nihil polleat, ut sanctius omnes futurū fuisse ad-
 seramus, si hi qui hoc admiserunt, nunquam ad recta-
 uissent puram ueritatē, quā quod audacia sua sic con-
 taminarunt. Quid ergo eorum ualebit autoritas, quan-
 tumuis magni & excellentes sint? nam excellentior est
 ueritas. Alijs autem, qui sic prorumpunt, Videris mihi
 sentire, quod corporalis caro Christi & sanguis quo-
 que non sint ibi in Eucharistia, sic respōdemus: An hoc
 de te ipso dicis, an alij tibi dixerunt? Si fidelis es, non
 ignoras qua ratione salus constet: ac deinde tantum po-
 test apud te Dei uerbū, ut de corporea carne nihil per-
 conteris. Si uero alij tibi dixerunt nos hoc sentire, dico
 eis me in hac re sentire, quod sentit Ecclesia Christi.
 Illa ne admittet quidem hanc questionem: An corpus
 Christi realiter, corporaliter, aut essentialiter sit in Sa-
 cramento Eucharistiæ: quum enim tu hæc Elementa mū-
 di adferes, obijciet hunc umbonem: Caro non prodest
 quicquam: Quid ergo de carne disputas? Et si nunc o
 cœlum

cœlum ô terra clames, quin etiam stellas & maria, ali-
 ud non dicam, nisi, Caro non prodest quicquam: quæ er-
 go de ipsa curiosus rectius quàm sollicitus es? Hic ergo
 murus ab æneus esto: Caro non prodest quicquam. I nūc
 & machinas omnes admoue, Katapultas, arietes, uine-
 as, & omne telorum genus, tam aberit ut conuellas, ut
 ne concutere quidem possis. Aliter ergo de carne &
 sanguine huius Sacramenti sentiendum est, quàm Theo-
 logi hactenus statuerint. Quorum opinioni omnis sen-
 sus, ratio, intellectus, & fides ipsa reclamationarunt. Non
 enim eos audientes esse arbitror, qui dicere audent: Ego
 semper firmiter credidi me essentielle corpus, aut cor-
 poream ac sensibilem carnem Christi in hoc Sacramen-
 to edere: quasi uero, dum sic dicunt, persuadere possint
 ut quisquam credat se sentire quod non sensit. Cum er-
 go dicunt, fide constare omnia, ideo negari non posse:
 nam firmiter credendum sit, quod sensibilibus percipia-
 mus corpoream carnem, Respondemus: Scimus quid sit
 fides, scimus etiã quid sit sensus. Tu uero quum hoc igno-
 res, aut nos ignorare putes, claritati nostræ tenebras
 inferre niteris. Fides constat per spiritum Dei in cordi-
 bus, quam sentimus: nō enim obscura res est, mentis esse
 immutationem, sed sensibus non percipimus. Iam uero quid Theo-
 logi Fi-
 dem esse
 ueniunt isti, & quandoquidem fidem putant uolentā con-
 dem esse
 animi nostri ad quamuis rem etiam disparatissimā con-
 uersionem liberam, ideo fide inconcussa hic credi cor-
 putent.

poream sensibilemque; carnem adesse perhibent. Vbi tamē
 bis falluntur: Primo, quod fidem putant ab hominis iu-
 dicio et electione proficisci. Fallitur ergo hic: nā tamē
 et si fides sit spes et fiducia in res quasdam, à sensure
 remotissimas, nō tamen cōstat nostro iudicio aut electione:
 sed hæ res, quibus adferimus spes nostras, ipsæ faciunt
 ut in se spes omnes referamus: nam si nostra electione
 aut cōsilio fideles redderemur, possent omnes homines
 proprijs uiribus fideles fieri, etiā impij. Cum ergo fides
 nec à sensu aut ratiōe proficiscatur, nec in res sensibiles
 tendat, facile deprehenditur quomodo secundo loco er-
 rent. Secūdo ergo sic errāt, quod fidem ad res sensibiles
 trahunt, et per istas certitudinē adferre perhibent, cū
 nihil sit opus: quæ enī sensu percipiuntur, iam fidei nihil
 debent: quod enim uidet quis, quid sperat? Sensibilia enī
 sunt quæ sensibus adposita sentiuntur. Videamus nunc
 quàm probe ista sibi mutuò cōueniant: Fide credimus
 corpoream sensibilemque; carnem Christi hic adesse: Fide
 de creduntur res à sensu remotissimæ. Corporea uero
 omnia sic sunt sensibilia, ut nisi sentiantur, corporea nō
 sint. Disparata igitur sunt, credere et sentire. Attende
 igitur quale monstrum orationis hoc sit: Ego credo me
 sensibilem et corpoream carnem edere: nam si corpo-
 rea est, fide opus nō habet, sentitur enī: quæ autē sen-
 tiuntur, fide non egent, sensu enim certissima esse sen-
 tiuntur. Cōtra uero, si credis te edere, iam non potest
 esse

esse sensibile aut corporale quod credis. Nihil ergo aliud quam portentum dicis. Adde quod hoc loci perhibebant Theologi, quod sensus etiam ignorabant, puta, patrem carnem esse: nam hoc si fuisset, sensu iudice constitisset, non fide: fides enim non est de rebus, neque in res sensui expositas. Nec eos audiendos esse putamus, qui dum dictam opinionem non solum rusticam, sed etiam impiam & friuolam esse uident, sic decernunt: Edimus quidem ueram corporeamque Christi carnem, sed spiritus esse, & spiritualiter edi: sic enim diuersa sunt Corpus & Spiritus, ut utrumcunque accipias, non possit alteri esse. Si spiritus est, quod in questionem uenit, iam certa relatione contrariorum sequitur, corpus non esse: si corpus, iam certus est qui audit, spiritum non esse. Unde corpoream carnem spiritualiter edere, nihil est aliud, quam quod corpus sit, spiritum esse adserere. Hec ex Philosophorum fontibus contra istos adduximus, qui Philosophiam, quam tamen Paulus cauendam esse monet. Coloss. 2. uerbi Dei magistram ac praeceptorem fecerunt, ut liquido uideant quam probe nonnunquam placita decretaque sua expendant. Breuiter: Fides non cogit sensum sentire fateri quod non sentit, sed trahit ad inuisibilia, & spes omnes in ista consistit. Non enim uersatur inter sensibilia & corporea, neque aliquid cum his commune habet.

Age nunc, quid fœlicitatis hinc nascatur intellige, si credas te corpoream sensibilemque; Christi carnem edere, aut, ut alij dicunt corpoream carnem spiritualiter edere, fateberis indubie nihil aliud, quàm perplexitatem, stuporem, & ut libere dicam, suspicionem de alijs quoque certissimis sanctissimisque fidei rebus hinc provenire. Cum tamen bellissimi homines interim dicerent hanc portentosam sensibilis corporeaque; carnis comestionem fulcimentum esse fidei, & nonnunquam pro miraculo adferebant, quod tamen nemo sentiebat. Quis queso similia ludibria unquam cõmentus est; Atque hoc in oculis eorum qui mente, summo ac uero deo adhererebant? qui, quàm primum fidem suam relegebant, uidebant huiusmodi paradoxis nihil opus esse: nam quid promisit unquam deus ijs, qui crederent corpoream carnem hic edi? An non qui uere fideles erant, salutem hic sitam certo sciebant; Si misericordia Dei niteretur, cuius indubitatum uel signum uel pignus habemus Iesum Christum unigenitum filium Dei? Quid ergo putas hoc commentum argutum scilicet, quod solis ueritate constat (nam nulla mens capere potest, sed neque fides ipsum docet, ut uisum est) apud pios ualuisse? Nihil hercle. Vnde & indubie factum est, ut qui uere pij essent, aut hic nihil tale crederent: aut quum ad credendum uergerentur, mente fugam capesserent, etiamsi ore cõfiterentur, sic habere se credere, ut impij adferebant. Quis enim

enim cū ad sic portentosa induceretur, nō sic fugam dedit? Tu rem istam nō expendas, credas patribus. Et quoties ueritatis stimuli dicerent, mira res est: quomodo fieri potest, ut hoc credere cogaris, quod sic habere posse non uides: quodq; Iudæi cum nō caperent, Christus spiritaliter docuit intelligi debere: nunc uero isti corporaliter & sensibiliter fieri perhibent, quod tu tamen nec sentis, nec experiris: nonne quisq; dicebat ad semetipsum: Tibi non licet de his rebus anxie cogitare? Veruntamen isti sic docuerant fugien. dū esse, quo minus ueritas illucesceret ac intelligeretur. Qui autem impij fuerunt, ne Christo quidem fisi sunt, tam abest, ut illi gratias agerent pro redemptione nobis impensa. Quid ergo aliud, quā tyrannide sua nobis obtruserunt, quod etiam impossibile est eos credidisse? etiam si sexcenties dicerent. Fides enim donum dei est: quum ergo deus hoc nunquam tradiderit, nimirum ad credendum non traxit. Quod autem non tradiderit, manifestū est, quia Caro pœnitus nihil prodest. Adde, quod est multo tum firmissimum tum clarissimum, quod omnes ut dictum est, in consideratione huius spiritalis, corporalis (sic enim inuiti loqui cogimur) manducationis mentem auocauimus, ista maxime causa, quod semper ueritas uinceret: attamen frigida, siue meticulosa mens nollet obniti, quod à Papa uideret diuersum præcipi. Quia hoc ergo causa factum est, cum animum nihil sic

oblectet, atq; uerbi Dei commanducatio? quemadmodum Dauid Psalm. us. testatur. *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua? super mel sunt ori meo.* Et iterum: *Præceptum domini lucidum illuminans oculos.* Et lucerna pedibus meis uerbum tuum, & lumen semitis meis. *Quin inquam uelamen, quod iubar Mosaicæ faciei temperabat, ademptum sit, quid cause fuit, quæ omnes in cōsideratione huius manducationis fugimus? Si enim uerbi Dei autoritate nixa erat, habebat hanc nimirum cum reliquis dei uerbis cōmunem naturam, ut quanto magis tractaretur, tanto clarior ac gratior fieret.* Deprehenditur ergo quandoquidem, fides dulcissima iucundissimaq; res est anime, & hæc tamen corporalis sensibilisq; manducatio, mentem aut grauabat, aut cōtristabat: quod ex audacium hominum opinione citius profecta est, quàm ex Dei uerbo. Quamuis, ut in neminem sumus iniquiores, possint quidã ignorantem culpæ suæ prætexere, propter Christi uerba quæ consecrationis dicimus: ea enim palàm dicunt panem demonstrantes, *Hoc est corpus meum.* de quibus nunc dicturi sumus.

Consutauimus iam, ut speramus insulsam istam de corporali carne opinionem, ubi tamen hoc solum obtinere uolumus, quod corporalem, ac sensibilem Christi carnem edi, dum gratias Deo agimus, tradere, nō modo impium sit, sed etiam stultū & immane, nisi apud

καὶ ἄλλοις ὡς ἴσθης fortasse degas. Liberū interim cuiq; relinquentes, de spiritali manducatione utcumq; uelit sentire, modo Christi, non suis nitatur placitis, donec ea que nos allaturi sumus de uerbis Christi, expenderit: tum per nos licebit eligere, quod dominus dabit, nulli enim legem præscribimus.

Testor ergo per Deum unum solum omnipotentem, patrem filium & spiritum sanctum, qui omniū corda nouit, quod que mox prolaturi sumus, non alia causa, quàm indagandæ ueritatis, proferemus: scimus ueteris Adami inexplebilem gloriæ situm, qua si unquam immodice laborauissemus, fuisset exaturandi occasio à maximis Christiani orbis principibus iā olim oblata, quam tamen sic pertinaciter reticebimus, ne ut quidam solent deprecando narremus. Scimus iuxta hoc, quàm difficile sit contra omnibus inolitam opinionem prodire, sic enim serè Christi cultores sumus, ut nos operæ precium fecisse uideri uelimus, si acriter externa ista signa defenderimus, que sacramenta uocauimus, etiā si nunquam aut perraro uitam relegamus: & quod ruinosum est, fulciamus: quamuis ista cum primis erat habenda cura, ut quàm proxime accederemus ad archetypum, cuius nomen habemus, Christi. Periculosa ergo res est in tale discrimen te committere, ubi tot sis hostes, atque eos atrocissimos habiturus,

hic enim quisq; maxime seuiendo, uideri uult maxime pius esse. Quid ergo facias? Tubet lex ut inimici etiã bo uem errantem domino suo remittas. Et mundum totum si uideas errare, non admonebis; præsertim quum hac no stra tempestate, uideas tot Hercules incũctanter proz dire, & quicquid perniciose doctum est, proderet? Credi dit cœlestis rex multis multa talenta, e quibus quidam diligenter negociantur, quidam uero desident. Tradidit & nobis assem, cuius cura nunquam non urit, cona tinue monens, ne rubigine absumi patiamur. Vnde cum alij per immensum scripturarum pelagus intrepide nauigent, quod omnia sint illis firma, malus, arte mon, rudentes, conti, remi, prora, latera, pupis, adserunt immẽsas merces undiq; pctitas. Nostra uero cymba, cum sit male facta, littus caute legere cogit, ac mercem tenuem cautius uehere. Dabimus ergo operam, ut quicquid in hac re protulerimus, sic firmum sit ac solidum, ne facile queat conuelli. Oramus autem simul omnes, qui Christo nomen dederunt, ut ne iudicent, donec causam totam audiuerint: iam æquanimiter feremus, quemcũq; calculũ tulerint. Nam si nobiscum sentient, haud dubium est, gratos nos futuros esse: si contra, explodent, damnabunt, deuouebunt, hoc facient, si modo sapiant scripturarum ui. Vnde gratiam illis non paruam debebimus, nam nos ab errore in uiam reducent. Sic enim profusus animati sumus, ut recte monenti, sed cœlesti doctrina, libensissime

libentissime uelimus parere. Quod si qui clamoribus
 rem gerent, tam frustra uociferabunt, quam Hercules
 Hylam: obsurduimus ad has uoces, hereticum est, erro-
 meum, piarum aurium offensiuum: toties enim hæ uo-
 ces percelluerunt has aures, ut callum fecerint. Nemo
 ergo sic dicat: Quis feret hæc? Totus orbis aliter sentit:
 sed sic potius secum reputet, sæpenumero factum ut uni-
 uersa aliqua gens erraret præter paucos, quemadmo-
 dum Noë tempestate factum est. Et Helias se etiam so-
 lum putabat. Micheas uero contra uniuersam audaci-
 um prophetarum turmam uerus Propheta stabat. Ver-
 rissima quæq; semper fuerunt paucissimis cognita, sic
 fortasse ij, qui de Eucharistiæ pane aliter quam uulgo
 fit, sentiunt, non temere hoc faciunt. Videbo iuxta Mo-
 seos consilium quid sibi hic ignis uelit. Confiteor au-
 tem ingenue coram Deo meo, & domino Iesu Christo,
 & omni creatura, quod ad hunc sensum uerborum
 Christi, quem proferemus, propensior sum, quam ad ali-
 um istum quem hactenus tenuimus, quamuis nihil teme-
 re adseram: sed si quis clariora ac fidci conformiora
 protulerit, cum multa gratiarum actione amplexurum
 polliceor.

Diximus ergo tam duræ sententiæ de corporali sen-
 sibiliq; Christi carne occasionem dedisse ignorantem
 uerborum Christi, Hoc est corpus meum &c. quorum
 si sensum ex sacris literis expendissemus, potius quam

ex auarissimorum hominū decretis nunquam tam im-
 prudenter in multas absurdas quæstiones incidissemus.
 Debebant autem ista uerba: Hoc est Corpus meum, nō
 sic illotis manibus tractari, ut nō prius omnibus scriptu-
 re angulis perspectis, uideremus quē sensum ferre pos-
 sent, quē recusarent. Vt exēpli causa in alijs quoq; sic
 ri uidemus. Dum quidā hodie tribuunt operibus, quod
 solius gratiæ dei est, non faciunt hoc citra scripturæ
 autoritatem: inueniuntur enim haud pauciora scriptu-
 ræ Testimonia, quæ operibus tribuunt, quod dei gratiæ
 est, quā que soli dei gratiæ. Quæ ergo sententiā nunc
 meritō uincere debet; ea quam fides dicit. Ista uero sic
 dicitur, Dei opus sumus, ex ipso spiramus, in ipso moue-
 mur & sumus, in ipsum tēdimus: omnia ergo eius sunt,
 nos serui inutiles sumus, qui nō sufficimus ad quicquā,
 sed omnis nostra sufficientia ex Deo est. Qui hanc sen-
 tentiā tenent, iā facile, quum in operū mētionē apud scri-
 pturas incidunt, se expediūt. Vidēt enim Dei gratiæ &
 amicitia esse, ut nostris opibus adscribat, qđ ipse tamē
 operatur, imō ipsum opus, eius, nō nostrū esse, ac iā per
 omnē scripturā tutō nauigant, sic & hic loci faciēdum
 fuit. Posteaquā Christus dixerat Iudæis, Caro nihil poeni-
 tus prodest, tantū enim pollet Græcus sermo οὐκ οφεί-
 λει οὐδέτις, nō debuit os ullū de corporea carne ultra
 loqui audere. Præsertim cū dilucide uideatur Iudæos ad
 eandē corporeā carnē offendisse, & Christū his uerbis
 eorum

eorū offensionī occurriſſe, ut nemo quicquid diuerſitatis in
 hac quæſtione eſſe, ne ſomniare quidem iuſte poſſit. Ni-
 hil enim aliud Iudæos offendebat, quàm quod corporeã
 uiſibilemq; carnẽ edi oportere arbitrarentur: at erro-
 ri eorū occurrit Chriſtus, & dicit carnẽ pœnitus nihil
 prodeſſe, ſpiritũ eſſe qui mentẽ uiuificet: uerba ſe ſalu-
 taria dixiſſe, nempe, quod qui ipſo fidat, qui corpus ſu-
 um & ſanguinem ſit pro nobis depenſurus, is habitu-
 rus ſit uitam æternam. Hæc uerba eſſe breuia, ſed uitã
 ex ipſis & ſpiritum cœleſtem reſpirare. Qur ergo tam
 incauti in tam duram ſententiam incidimus? qum tam
 efficax amuletum haberemus, quod omnia præſtigia hu-
 mani ueneficij tam facile potuit prodere? An hoc uer-
 bum Chriſti non repagulũ eſt, quod tranſilire nec uult, gioſæ que
 nec poteſt pia mens? An non eſt regula ad quam om-
 nia aliõ qui aſpera & dura complanat, qui integra in
 deum fide eſt? Quis enim qui rei caput teneat, nempe, tabantur
 quod qui Chriſto fidunt, illis iam poteſtas facta ſit filios habere
 Dei fieri, imò agnoſcant ſe iam per unum eundemq; ab amoliẽ
 ſpiritum & filios eſſe & hæredes Dei; quis horũ, in-
 quam, ad hæc uerba: Hoc eſt Corpus meum, ſtupe-
 bit Iudæorum inſtar; qum tam adperte Chriſtum audi-
 at dicere: Caro non prodeſt quicquã? Sic ò clemẽtiſſime
 ac iuſtiſſime Deus, ubi tibi fidere ceſſamus, in tenebras
 incidere pmittis, ut etiã in medio ſole cæcutiamus et pal-
 pitemus, haud aliter q̄ ſolẽt, qui oculis capti ſunt. Nã ſi

fides integra fuisset, has tenebras haud secus propulisset, atq; sol iste uisibilis noctem dissipat. ô imperuestigabilia iudicia tua, ut enim decuit iusticiam tuam perfidos nos hac cecitate percutere, ita & clemētiam decuit oculos nostros rursum adperire & ad clarā lucem, ut Aquilas pullis suis facere perhibent, surrigere. Ut quum lucem nos ferre posse experti simus, iam et hoc beneficium agnoscamus, quod ad lucem nostris uiribus nunquam adperire oculos potuissemus, nisi tu, qui uocas etiam ista, quæ non dum sunt, nos in admirabile lumen tuum adduxisses.

Cogunt ergo dicta Christi uerba, Caro non prodest quicquam, omnem intellectum in obsequium Dei, ut iā ista: Hoc est corpus meum, nulla ratione uel possis uel debeat de corpore a carne, aut sensibili corpore intelligere, ut patuit. Vidēdum ergo iam erit, quem nam sensum habere oporteat, nam, ne hoc pretereamus, nihil potest inepta ista obiectio. Quæ non potius ista uerba, Caro non prodest quicquam, cogimus ad præscriptū horum: Hoc est corpus meum, ut illa potius dicamus ad horum normam esse æquanda, quàm hæc ad illorū uim adaptemus? Primū enim clarissima sunt, quæ Christus illic agit, ut allegoricum sensum tam ex antecedentibus quàm sequētib; aut symbolicum poenitus nullum adserere quisquam possit. Deinde quod fides eum sensum germanū esse uidet, quem uerba præ se ferunt: quis enim credet

credet Christū suos in istas tenebras detrusisse, in quibus Iudæos nō est passus permanere? Lux est Christus, Lux est Euangelium: quis nunc credat, nos ad ista cogi, à quibus Iudæi ne abhorrerēt, abducti sunt? Postremo, quod sensus hic non sic obstrepunt & tumultuantur: atq; dum fides audet se dicere credere, quod corpore a Caro edatur, persuaderi enim nequeūt sensus, ut sentire dicant, quod nullo pacto sentiunt: nam aliōquā egre permittunt fidei ista credere, quæ ipsi non experiuntur, etiā si eis nihil imponatur supra leges suas & naturam. Nūc autē quæ hæc ficta fides, quæ sic de sensibili carne statuit, sensibus etiā inuitis obrudat, ut præter omnem ipsorū legem cogātur confiteri, sentire quod non sentiūt, perpetuò nō obtemperant: & si tyrannide premas ac ui, ut inuiti cogātur cōfiteri, quod non sentiūt, perpetuò tamē reclamant. Sed nūc redimus. Videndum inquā, quis sit natiuus horū Christi uerborū sensus, nā corporeū istū, ac grossum habere nequeunt. Prodierūt hac nostra tempestate, qui dicerent symbolicū sensum in ista uoce (Hoc) deprehēdi oportere: quorū ego fidem cōmendo, si modo ficta nō est. Deus enim intuetur Cor, nos ex facie iudicamus miseri. Cōmendo ergo magno pere illorum fidem, non qua nimis imprudenter hæc uerba tractare audent, sed qua uiderunt consistere nequire, ut hic corpoream carnem intellegamus. Verūtamen cuius Carybdis metus eos ad hæc Scyllā offendere

coegerit, nunc nō dicam: nihil enim ad hanc rem. Cum ergo sic legunt cum apud Euangelistas tres, tum apud Apostolum Paulum: Accepit Iesus panem, & cum egisset gratias, fregit & dixit: Accipite, edite, hoc EST Corpus meum: cōtendunt hic demonstrationē uariari, sic ut istud Pronomen, Hoc, nō demonstrat panem quem acceperat, fregerat, & porrexerat, sed ipsum sensibile Christi Corpus. Estq; eorum haud dubie sententia: nam nos praeter unum libellum, atq; eum tenuem, nihil eorū legimus: quod Christus uoluerit discipulis ostēdere hoc suum corpus istud esse, de quo propheta multa praedixerunt, quibus uidelicet modis tractandum esset. Quorum sententiam uel maxime iuuaret, quod Ioan. 6. sic praedixerat Christus: Panis quem ego dabo, Caro mea est, quae pro mundi uita expendetur. Possent enim hic dici: Ecce hoc ipsum corpus, quod admodum nuper praedixi pro uita mundi mactari oportere, iam iam rapitur ad aram: sed absit metus & cunctatio, adsum, me ipsum exhibeo. Ac ne in errorem ullum possitis incidere, puta quod Dei filius sim, credere me non istud Corpus mactationi impensurum esse, sed aliud quoddam sitibitō conflatum, quod angelos fecisse saepenumero uisum est: ne inquam, ut est humanae inuentionis audacia, putetis me aliud pro isto corpore daturum, adperitē ac dilucidē uobis dico, me hoc, quod coram uideris, corpus esse traditurum pro mundi redemptione.

Bona ergo istorum uenia dicam quod sentio, quodq; rem ipsam esse clarissime uidebimus. Si ad hunc modum uocem istam, Hoc, in Christum retorquebimus, fregit omnis actio: quæ tamen usque adeò anxie ab omnibus perscripta est, ut impiū sit eam frustra putare tam diligenter expressam esse. Accepit Iesus panem, benedixit, gratias egit, fregit, deditq; discipulis, dicens: Accipite, & comedite, Hoc meum corpus tradetur pro uobis. Quid enim opus fuit tanto adparatu; quem Euangelista sic prosequi sunt, ut usque in hodiernum diem quoties hæc uerba audimus, iam Christum ipsum uideri putemus, agere, ac loqui omnia? Quid inquam Christus tanto adparatu opus habuit, si nihil aliud uolebat dicere, quàm Corpus hoc suum iam inter, ut dicitur, saxum ac saxum stare? An' iubet, ut edant more hospitalem hominum; cum iam cænati essent, ut sit sensus: Este bono animo, ac læti edite? Quorsum ergo adtinet: Benedixit, gratias egit, fregit, dedit? An' non edebant, nisi ipsis Christus diuisisset; dedisset? Cogimur ergo hic omnem & actionem & sermonem amittere, quod impiissimum est, aut planè confiteri quod hoc ipsum quod Christus tanta diligentia maiestateq; dabat, corpus suum Symbolicum esse. Nec obstat quod panis tam Græcis quàm Latinis masculini generis est, Corpus autem neutrius. Nam huiusmodi locutiones innumeratas audies in omni serè lingua, quibus

ab artificio ad materiam trāsitur: Vt: Accipe hunc craterem, hoc enim purissimum aurum est inter omnia regia uasa. Ecce, ut hic crater masculinum, artificium significat, aurum uero materiam: arte enim confit crater aurum materia est ex qua fit. Reditur ergo ab artificio ad materiam, ut utriusque rei precium cognoscatur. Vnde isto argumento ueteri opinioni potius arma præberentur, quàm extorquerentur, si in hanc egritudinem uerborum pugne inciderimus. Dicent enim isti Carniuori: Ecce hic transitur ab artificio pane uidelicet, ad materiam nempe corpus: ut sit sensus, iste panis quod ad materiam adinet, est ipsum corpus Christi. Quamuis hic impostura fieret, quod ideo dicimus, ne quis fortasse rem ad eum quem diximus modum tentet. Nam in communibus locutionibus ab artificio reditur ad materiam, quam artificum manus adprehendat, ut in ea operaretur. Vnde hic à pane redire oporteret ad farinam, ac dicere: Hic panis farina est. Quæ tamen ut sunt argutula, & perinde minime solida, nõ in eum usum diximus, ut quicquam roboris in eis locemus, sed solummodo ut ostendamus huiusmodi locutiones in omni planè lingua inueniri. Quo deinde adparet infirmum esse argumentum, quod à mutatione generis captum fuit. Tercio loco, cum subdit Christus: Hoc facite in meam commemorationem, quid hic quæso in eius commemorationem facere iubetur? Si dicas: edere, Obijciemus nos

nos: quorsum ergo abijciemus ista uerba: Hoc est cor-
 pus meū, quæ interposita sunt? An nō uidetur uehemē-
 ter esse uiolētum, quum omnis tum actio tum sermo, qui
 hæc uerba antecēdūt: similiter qui mox sequuntur, hoc
 clare agūt, ut quod præbeatur ad edendū, corpus Chri-
 sti sit; quamuis symbolicum: & quod fieri iubetur in cō-
 memoratōnem, causam omnem cōmestionis exprimat.
 Nōne, inquā, uiolētū esse uidetur hæc uerba, quæ in
 medio sita sunt, aliō torqueri? Videtur omnino: non e-
 nim sic uis est faciēda uerbis, etiam ubi fides alium
 esse sensum non ambigit.

Difficultas ergo uniuersa nō in isto pronomiē, Hoc,
 sita est, sed in uoce nihilo, quod ad elementorum nu-
 merum adinet, maiore, puta in uerbo, Est. Nam ea in sa-
 cris literis non uno loco pro significat ponitur. Au-
 dio, ut hoc primo loco dicam, Vicleuum olim & Val-
 denses etiam hodie in hac esse sentētia, ut, Est, hic sit po-
 situm pro significat, quorū tamen ipse fundamēta scri-
 pturæ non uidi: fieri enim potest, ut recte quidem sen-
 tiant, sed quod recte sentiunt, non recte inuuant. Quæ
 fortasse causa fecit, ut eorū sententia pro impia sit dā-
 mata. Nos enim, ut per gratiam dei multis pugnis, cum
 multis de scripturarum sensu manus conseruimus, ex-
 perti sepe sumus quosdam, etiam dum recte quidē sen-
 tirent, causam tamen deserere, ac alijs tradere coactos
 esse: quod quæ recte sentirent, non probe firmarent.

Vnde has uoces nihil ueriti, Vicleuianus est, Valdensis est, Hereticus est, eos scripturæ locos adducemus, in quibus negari nõ potest hanc uocem, EST, omnino pro significat esse positam. Post euidenter probabimus etiam hoc loco, EST, pro significat oportere accipi. Illud his testimonijs patebit. Gen. 41. dicit Ioseph somnij Pharaonis interpres: Septem boues pulchræ, & septem spicæ plene, septem ubertatis anni sunt, eãdemq; uim somnij comprehendunt. Quid quæso? an ne septem crassæ boues septem anni sunt? minime, sed quas ille uiderat, septem annos fertiles portẽ debãt: quæ uerborũ uis negari à nemine nisi stupido potest. Sunt ergo, hic citra cõtrouersiã pro significant positũ est. Paulo post sic sequitur: Septẽ quoq; boues tenues atq; macilẽtæ, quæ ascẽderũt post eas: & septẽ spicæ tenues, & uento urente percussæ, septẽ anni uẽturæ sunt famis, & cæ. Ecce iterũ sunt pro significant esse positũ. Iam ad nouum instrumentũ uenimus. Lucae .13. quum Christus per parabolã seminis in terram cadẽtis, uarietatẽ uerbũ Dei recipientiũ significasset, ac discipuli hoc minus intelligerent, percõtarenturq; quidnam hac parabola uellet, sic tandẽ differuit: Semen, de quo uidelicet iam multa audierant, semẽ, inquit, est uerbũ Dei. At nullum semen est uerbum Dei, sed hac uoce significabat uerbũ Dei. Hic ergo iterũ, EST, ponitur pro significat. Paulo post: Qd' aut in spinas cadere, hi sunt. & c. id est quod aut dixi in spinas cadere, hos

hos significat. & c. Et Paulo post: Quod aut in terram bonā, hi sunt. & c. id est, hoc aut semē qd' in terrā bonā cadere dixi, hos significat. Sic. Mat. 13. in eādē parabola, EST, pro significat ponitur, quamuis sermo sit paulo alienior. Eodem loco, qum parabolam superseminati lo liij explicat, sic ait: Ager est mundus. Porro ager non est mūdus, sed mundum in hac parabola significabat. Ibidē: Bonum uero semen, sunt filij regni: hoc est bonū semen significat portenditq; filios regni. Ibidem: Zizania uero sunt filij mali, hoc est, symbolum sunt impiorum aut malorum. Ibidem: inimicus autem qui seminauit ea, est diabolus, hoc est, significat cacodæmona. Ibidem: Messis uero, cū summatio sæculi est: Messores autē angeli sunt. ubi utrobique tam est quā sunt, pro significat et significat sunt posita. Satis testimoniorū productū esse arbitror, quibus pbemus, EST, & affinia eius pro significat esse posita. Sed quoniā audimus quosdā indignius prūpere: Si sic uerbū qd' libet cogemus quælibet significare, nihil erit integrū in sacris literis: dabitur. n. licētia ipsijs quæq; in quæuis detorqueđi. Opera preciiū est, ut illis paulo suauius respōdeamus, q̄ ipsi obijciunt. Quis ergo ignorat nullā pœnitentia esse uocem, quæ natiuo solo nō aliquādo eximatur & peregrino inferatur, μεταφορα, hoc est in proprio usu permiseris? Qui mos Hebræis τὰ λυγρὰ πρὸς τὰς ἑσθλὰς, hoc est in proprio usu permiseris? Qui mos Hebræis τὰ λυγρὰ πρὸς τὰς ἑσθλὰς præ cæteris peculiaris est, ut per omē Christi sermonē

Obiectio.

etiam in peregrina lingua descriptum, apertissime patet. Accipe quamlibet cōtemptum uocabulum, Stercus. Quam nunc Christus, Luca. 13. colonū pro deside arborē intercedentem facit, qui se stercola circumpositurum recipit, quomodo lepidius potuit clementem uerbi ministrum significare? cuius indubie est languidos quosdam omni arte fouere, dominoq; adsiduis precibus commendare, ne pro eorum meritis iudicet. Aliam accipet Lapis. An' nō honoratiore loco stat hæc uox, quam Christum lapidem significat, quam quam saxum iners in agro surgens, aut etiam in ædificio constitutum? Sic & uerba. An nō Paulus hoc uerbo currere magnifice est usus, cum Galatis dicit: Currebatis bene, pro recte incedebatis, ac sedulo? Saluator uero noster, qui dicit: Ego sum ostium, num ostium erat? sed iuxta horum impatientiam, qui uerborum uocumq; tractum nolunt admittere, ostium esse oportet. Num ergo ligneum, saxeum, eburneum, aut corneum, ut est apud Plinium & Homerum? Ego sum uia, Ego sum uitis, Ego sum lux & cæt. nobis inuigamur. Num enim uitis est? sed in morem se uitis habet. Nō igitur tam inepte quirandum est: Prospicite ciues, uestra res agitur, amittetis uestrum sermonem, quam ne quotidiano quidem sermone citra metaphoras & metalepses uti commode possimus. Fide igitur magistra, uidebimus in qua quæq; significatione debeamus accipere: nam

re: nam alió qui indignã rem prorsus tum Christo tum nobis faceremus, quum eum apud Ioannem agnum aut arietem, apud Lucam uero saginatum uitulum intelligeremus. Quum ergo dicit, Ego sum uitis, nihil aliud dicit, quã ego me erga meos uitis in morẽ habeo. Quis uero hic tumultuabitur? quis indignam rem fieri queretur? Sic & hoc loco Fides consulenda est, quæ si dicitur in isto sermone, Hoc EST corpus meum, hoc uerbum, EST, in natius significatione mittendum esse, omnino fidei parendum est, ac nihil pœnitus ab his metuendum, quos uidemus per impietatem audere omnia: pijs enim, utcumq; seuiant, è manibus ueritatem extorquere nequeunt. Sin autem fides hunc sensum tolerare nequit, quemadmodum superius rationibus etiam multis patuit, & hoc uerbo: Caro non prodest quicquam, unice ac firmiter patet, erit omnino huius uerbi hoc loci alia significatio, quicquid tãdem aut indocti aut impij clament. Ponitur ergo nostro iudicio hoc uerbum, EST, hic pro significat: quamuis hoc iudicium non nostrum, sed æterni Dei sit: de nulla enim re gloriari possumus, quam non fecerit in nobis Christus, Ro. 15. Superiusq; satis sit probatũ, quod quandoquidẽ fides ab inuisibili Deo sit, & ad inuisibile Deum tẽdat, ac prorsus res sit ab omni sensu alienissima. Et quod quicquid corpus est, quicquid sensibile, fidei obiectum esse nulla uia potest. Vnde quum dicimus, Nostro iudicio sic capi hoc

uerbum isto loco, propter infirmos quosdam sic loquimur, nō quod hæc sententia possit ullis scripturæ locis ueraciter conuelli. Aut enim reijci oportet, Caro non prodest quicquam, quod tamē impiū esset dicere: facilius est enī cælū & terram transire, quā de uerbo dei unū apicē, aut hūc unū solum, ac simplicē sensum esse.

Videndū ergo nunc est ante omnia, ut omnia quadrent, si ad hunc modū, Est, pro significat ponamus. Et quum probe quadrabunt simul probatum erit, quod etiā hoc loco, Est, pro significat accipi oporteat, quod secūdo nos p̄baturus receperamus. Sic ergo habet Lucas, quo ex Euangelistis contenti erimus. Et accepto pane, gratias egit, fregit & dedit eis, dicens: Hoc significat corpus meum, quod pro uobis datur: Hoc facite in meā cōmemorationem. Vide, ō fidelis, sed absurdīs uincta opinionibus anima, ut hic omnia quadrent, ut nihil aut uiolenter auferatur, nihil addatur: sed omnia sic quadrent, ut mireris te non semper hanc uidisse sententiā: ac multō magis mireris, hoc belle concinatū huius sermonis corpus, tam audacter à quibusdam discerptū esse: Accepit panem gratias egit, fregit & dedit eis, dicens. Ecce ut hic iam nihil hiat. Hoc quod scilicet ad edendum præbeo, Symbolum est corporis mei pro uobis traditi: atq; hoc, quod nunc facio, in meam cōmemorationem posthac facietis. An nō iste sermo, Facite hoc in meam cōmemorationem palām indicat hunc panem edī

edi debere in eius cōmemorationem? Cēna igitur do-
 minica, ut eam Paulus adpellat, mortis Christi cōmemo-
 ratio est, non peccatorum remissio: nam ea solius mor-
 tis Christi est. ait enim: Hoc quod nunc edere ac bibere
 iubeo, Symbolū uobis erit, quo omnes utemini simul
 manducādo, & bibendo, tunc, quā mei cōmemoratio-
 nem faciētis. Quā cōmemorationem Paulus. 1. Cor. 11.
 ne quid ad germanum sensum deesset, Cum utrobique tā
 ad panem, quā ad potum dixisset, hoc facite in meam
 cōmemorationem, sic expressit: Quotiescūq; enim
 ederitis panem hunc, Symbolicum scilicet (nam carnē
 nemo adpellat omnium) & hoc poculum biberitis, mor-
 tem domini annunciate, donec ueniat. Annunciā
 annunciare mortem domini? Prædicare nimirum, gra-
 re mortē
 tulari, laudare, quemadmodum & Petrus dixit. 1. ca. 2. domini.
 Ut uirtutes annuncietis eius, qui uos è tenebris uocauit
 in admirabile lumen suum. Monet ergo Paulus hanc cō-
 memorationem mortis Christi, usq; ad finem mundi,
 quando Christus rediturus est, & iudicio decreturus
 cum humano genere, sic fieri debere, ut mortem domi-
 ni annunciemus, hoc est prædicemus, laudemus, ac gra-
 tias agamus: hinc enim Græci Eucharistiam adpella-
 runt.

Nūc ad poculi uerba ueniamus, quibus hæc sentētia
 clarius deprehenditur. Sed prius hoc admonebimus po-
 culum pro potu accipi: continens pro eo, qd' cōtinetur.

Sic ergo habet: Hoc poculum, illud nouum testamentum in meo sanguine, qui pro uobis funditur. &c. Hic explorabimus singula. Poculum, dictum est. illud nouum Testamentum. Scimus articulum, ^h, hoc loci tantum ualere, quantum, Est: quemadmodum & Hebraeis his & huiusmodi & Paulus. i. Cor. ii. tam articulum posuit, quam ipsum uerbum, EST, ^h καὶ τὸ δ' ἰσχυρὸν ἐστὶν, illud nouum Testamentum est, ne quicquam scilicet nobis deesset, aduc tamen maluimus dicere, illud, ne usquam pateret calumnie, quod dicimus. Quid ergo? an? poculum hoc nouum Testamentum est? Certe est. Veritas sic habet, at Testamentum hoc nouum, uim alibi non habet, quam in morte & sanguine Christi, imò mors & sanguis Testamentum ipsum sunt: quod si poculum Testamentum est, colligitur quod poculum hoc, sit uerus ac sensibilis sanguis Christi: nam is pro nobis fusus, Testamentum sanctificauit, firmum ac ratum reddidit. Dissentiamus & hic à magnis uiris, quamuis non ipsi dissentiamus, sed res ipsa: quanti enim referret, si ipsi quam longissime dissentiremus, cum tamē res aliter haberet?

Testamen- Accipitur ergo hic Testamētum abusive pro signo, aut
tum pro Symbolo Testamenti, quemadmodum instrumenta di-
instrumē- cuntur testimonia, quum tamen nec spirent, nec loquan-
to testamē- tur: sed signa sunt dictorum & factorum eorum, qui
ti. aliquando spirabant. Aliud exemplum & clarius. Acci-
cipiuntur non nunquam instrumenta pro testamentis,
ut apud

ut apud Ciceronem sæpenumero, apertum est testamen-
 tum lectum. & cæter. at literæ non erant testamentum, sed
 bona legata. Quid enim profuisset literas legatas esse?
 sed in literis continebatur quid cuiq; legatum distribui
 oporteret. Sic & hoc loci Testamentum est mors & san-
 guis Christi. Instrumentum autem, quo continetur ordo
 & summa Testamenti, est hoc Sacramentum: in eo enī
 commemoramus Christi mortem, ac sanguinis effusio-
 nem, quid nam boni nobis attulerint: quinq; eis bonis
 fruimur, gratias domino Deo habemus pro Testamen-
 to, quod nobis gratuito impendit. Aperitur ergo Testa-
 mentum & legitur, cum mors Christi annunciat: dis-
 trahitur Testamentum, cum quisq; morte Christi fidei,
 tunc enim hereditate fruitur. Quod autem hoc poculū
 sic pro Symbolo ueri Testamenti accipiatur, ipsa uer-
 ba indicāt, quæ ait: Hoc poculum, nouum Testamentū,
 id est Testamenti signum ac instrumentum est in meo
 sanguine: non dicit, Hoc poculum, quod nouum Testa-
 mentum est, est sanguis meus: sed, Hoc poculum nouum
 Testamentum est in meo sanguine. Ea autem, quorum
 unum in altero est, inter se distinguuntur, ut res &
 res, quod isti dicunt realiter. Porro, quæ realiter dis-
 tinguntur, nulla ratione sic conuenire possunt, ut eadē
 dem res sint. Quod enim in alio est, non est hoc ipsum
 in quo est. Quid ergo causæ fuit, ut cum alij Euangeli-
 stæ Matthæus & Marcus dixissent: Hoc est sanguis me-

us, ille noui testamenti, Lucas & Paulus dicant: Hoc poculum nouum testamentum est in meo sanguine? Videtur hic mira esse diuersitas. Illi enim adpellant sanguinem testamenti: Ipsi uero Testamentum sanguinis, hoc est instrumentum, ac signum testamenti, quod uim habeat in sanguine Christi. Studio omnia facta sunt. Lucas enim & Paulus, qui post illos scriberent, nonnihil claritatis indiderunt uerbis suis. Cum enim uiderent hæc uerba: Hoc poculum est sanguis meus, sicca nimis pro quorundam captu, quamquam (ut apud Tertullianum uidere est, de quo postea) priscis istis satis clara essent: futurum autem arbitrarentur, ut non quilibet hanc orationem sic intelligerent: Hoc poculum est Symbolum sanguinis mei, qui est noui Testamenti sanguis: tantum enim uellet articulus τὸ, ipsi orationem aliter formauerunt: Hoc poculum nouum testamentum est, Id est, Hoc est noui testamenti poculum, quod nouum testamentum uim habet in meo sanguine. nam & Matth. & Marcus patrio casu dixerunt noui testamenti, quod Lucas & Paulus in recto dixerunt, nouum Testamentum. Vnde & abusiue dixerunt nouum testamentum, pro Symbolum est noui testamenti. Sicut testamentum dicimus instrumentum, in quo res legate continentur: & Casarem adpellamus imaginem Caesaris. Symbolum ergo est noui testamenti. Reddetur hæc sententia dilucidior, si apud omnes

omnes quatuor articulos probè expenderimus. Hi enim, puta, μ , & $\tau\omicron$, ut minime ratiui sunt, distinctum quid ac solidum demonstrant. Cum ergo poculi uerba sic habent: Hoc poculum nouum testamentum est in meo sanguine: ubi in meo sanguine aliū sensum habere nequit, quā, quod testamentum uim habet in meo sanguine: fit manifestum, quod panis uerba consimilem ad modum sic accipiēda sunt: Hoc, quod scilicet edere iubeo, Symbolum est, aut significat corpus meum, quod pro uobis traditur. Volumus autem, quod in his anxijis uerborum excussionibus, nemo se offendi patiatur: non enim eis nitimur, sed hoc uno uerbo, Caro non prodest quicquam: quod uerbum firmum satis est ad cōpellendum, quod, Est, hoc loco pro significat, uel Symbolum est, ponitur, etiam si sermo ipse pœnitus nihil haberet, quo sensus hic deprehendi posset.

Consulendus est & alio loco Paulus, quo clarius uideamus quo pacto usi sint Apostolorum tempestate hoc sacramento Christi discipuli. 1. Cor. 10. sic habet: Poculum benedictionis, hoc est liberalitatis ac munificentiae Dei, quod benedicimus, id est, quo gratias agimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? Hoc est, quum simul bibimus de poculo isto, quod nobis Christus in liberalitatis suae Symbolum dedit, nonne soli isti bibimus, qui communem habemus Testamenti sanguinem? Qui ergo hic bibit sese prodit fratribus

omnibus, quod sit ex eorum numero, qui Christi sanguine fidunt. Nam hanc solam & natiuam esse sententiam horum uerborum, clare probant certæ notæ, quæ mox sequuntur. Panis quem frangimus, inter nos scilicet, nonne participatio corporis Christi est? Id est, quum panem frangimus inter nos, nonne omnes, quotquot sumus Christi corpus, nobis mutuò adperimus & prodimus, quod ex eorum numero sumus qui Christo fidunt?

Iam sequitur nota, qua & hic esse sensus, & corpus Corpus ali hic aliter sumi, quam pro Symbolo corporis: nempe ter atq; ali pro Ecclesia deprehenditur. Ait enim: Quia unus pater accipimus, unum corpus multitudo sumus. Nos enim omnes tur.

ex uno pane participamus. Videmus hic, & .ii. capit. clarissime, quod huius Sacramenti usus Pauli tempestate sic habuit. Conuenerunt discipuli Christi, ac simul ederunt totam ab initio cenam, ubi quidam fastuosius ac splendidius inferri faciebant. Vnde pudor & contemptus non habentibus, nascebatur. Maturabant alij, alij autem cessabant: sicq; fiebat, ut pars iam saturi expectarent symbolicum panem: pars autem, cum circumferri panis ac poculum cœpisset, incœnati aduc essent. Hic monet Paulus ut domi edant, ac Ecclesiam, hoc est cœtum Dei non contemnant. Domi autem iubet edere, non symbolicum panem & sanguinem, sed cenam quotidianam. Quum ergo sic congregati essent ad gratulandum & laudandum dominum, monebatur ne citra iudicium

iudicium ederent. unde & ait: Probet autem se ipsum
 homo. & c. Qui enim de hoc simbolo ederit, sese pro=
 bat membrum Ecclesie Christi esse. Quocirca ei post=
 modum non licere ex idolothytis edere, nec illic accu=
 bare, qui in Symbolico Christi conuiuio accubisset (nā
 hūc tendit hoc loco Paulus) Qui enim hic edant & bi=
 bant, unū corpus & unum panem fieri: hoc est, qui=
 cunq; ad eum usum hic conuenerint, ut mortem Domi=
 ni annuncient, & Symbolicum panem edant, nimirum
 se probent corpus Christi esse, hoc est membra eius Ec=
 clesie: quae ut unam fidem habet, & eundem Symboli=
 cum panem edit, sic est unū corpus & unus panis. Vt
 sic liqueat Christum pane & uino nos uoluisse cibare
 & potare, quod quemadmodum ista ambo ex innume=
 ris, cum granis aut farinae atomis, tum uuae acinis in
 unum corpus sociantur: sic nos quoque in unam fi=
 dem, ac unum corpus coeamus. Vnde et graeci alio no=
 mine $\sigma\ \omega\alpha\ \xi\ \rho$ adpellarunt, quod hoc Symbolo, ut om=
 nes conuenerint, sic in unum corpus cogentur. Loci
 uero in actis, qui de fractione panis sonant, maxime ad
 hanc opinionem faciunt, si, ut quidam putant, de com=
 municatione Symbolici panis intelligendi sunt. Et pla=
 nē negari non potest. Actorum. 2. priorem mentionem
 fractionis panis de hoc Symbolico pane intelligi oportere,
 quum sic habeatur: Et erant omnes firmiter adhae=
 rentes doctrinae Apostolorum, & communicationi, & .

Circūcisio
baptismus
Pascha Eu
charisti.

fractioni panis, & orationibus. Nam paulo post loquitur de pane, hoc est cibo corporeo, quo pacto ipso per singulas domos uteretur. Adparet ergo manifeste, Apostolis panem hunc sic fuisse in usu, quemadmodum iam diximus, ut facile potes ex his quæ antecedunt & quæ sequuntur, colligere. Vnde & Sole clarius adparet, quæ Circūcisio & pascha, quæ citra sanguinem fieri non poterāt, per Christum, qui omnem sanguinem suo sanguine sistit, in hæc amica homini elementa commutata sint: quo legis atrocitatem uideamus in gratiæ beneficium transiisse Legi, quæ beluino sanguine consecrata erat, initiabatur Circūcisionis sanguine. Christo, qui proprio sanguine æternum testamentum consecrauit, initiatur aque perfusione, quo uideamus hostiarum incendia Christi sanguine extincta esse. Pascha cōmemoratio & celebris festiuitas erat, quæ ex Aegyptiaca seruitute se liberatos esse domino gratulabatur. At ne ullū uestigium cruentæ legis remaneret, suam festiuitatem aut commemorationem amicissimarum homini rerum, panis uidelicet ac uini symbolo celebrari uoluit. Estque ad hunc modum Baptismus nostra Circūcisio: Eucharistia nostrū pascha, hoc est redemptionis cōmemoratio, festiuitas aut celebritas.

Falsa Religio.

Falsa ergo religio est, quæ docuit huius symbolici panis usum peccata delere: nam Christus solus delet peccata, quum moritur: mortuus est autem semel tantum, ut tota

ut tota epistola ad Hebræos & Rom. 6. habetur. Semel ergo mortuus, perpetuò ualet ad omnia omnium ex-haurienda peccata. Falsa est religio, quæ docuit hunc panem opus aut oblationem esse, quæ quotidie oblata peccata nostra expiet: quemadmodum aliàs multis probauimus. Omnium tamen breuissime aduersus Hieronymum Emserum Ilicem, ubi rem totam in Syllogismos duos admodum breues coëgimus, quos & hûc non pigebit adponere. Præmittendum tamen prius est, quod & illic præmisimus.

Ex Antibolo aduersus Emserum. & cæ.

Novum Testamentum æternum est. Vt. Isa. 9. & Hie remi. 2. patet. Igitur & sanguinem quo nouum Testamentum nitur & respergitur, æternum esse oportet. Est enim sanguis æterni filij Dei. 1. Petri. 1. Hebræo. 9.

Sanguis Christi solus tollit peccata nostra: ipse enim I solus est qui tollit peccata mundi: & qui per sanguinẽ suum oia recõciliauit. Col. 1. nã si alia ratione peccata expiari potuissent, Christus frustra mortuus esset: & qui eũ ederent, aduc esurirẽt: & qui biberent, nihilominus sitirẽt. Quod longissime absit à mentibus fidelium. Ipse enim exaltatus à terra, omnia traxit ad seipsum. Sed & peccatum non aufertur sine sanguine. Hebræo. 9.

At sanguis Christi semel tantum oblatus est: æternus II enim æterni filij Dei sanguis est. Hebræo. 9. Per primum sanguinem introiuit semel in Sancta.

- III Ergo sanguis Christi semel oblatus, in æternum durat, ad exhauriendum omnia omnium peccata.

SECUNDO SIC ACCIPE.

- I Christus illic tantum offertur, ubi patitur, sanguine fundit, moritur: hæc enim æquipollent. Probat. Nam Paulus Hebr. 9. sic inquit: Neq; ut sepe offerat semetipsum. &c. alioquin oportebat eum frequenter pati ob origine mundi. Ergo offerre Christum, est pati Christum: nam Paulus Christi oblationem hinc probat unicam esse oportere, quod semel tantum sit mactatus. Ergo illic solum offertur, ubi moritur: nam oblatio mortem sequitur. Tunc enim perficitur oblatio, quoniam id quod offertur occisum est.
- II Christus non potest ultra mori, pati, sanguine fundere. Ro. 6. Christus, qui resurrexit à mortuis, ultra non moritur, mors illi ultra non dominatur: nam quod mortuus est, peccato mortuus est, & hoc semel: quod autem uiuit, uiuit Deo.
- III Ergo Christus ultra offerri non potest, mori enim non potest.

His manifeste patet, quam audacter imposuerint Christianorū simplicitati Pontifex Ro. & omnes ipsius aseele. Quid enim missando non pepererunt? solida regna ipsis data sunt, ut dominicam cenam ederēt pro nobis: quam tamen nullo pacto edebant, sed se Christū offerre

offerre pro nostris delictis obtendebant. Qui nos, si ab Apostolis, aut à primarijs istis Christi fratribus dimanasset, potuerat nonnullam speciem præbere. Nunc uero, quum iste missandi ritus nec ex institutione Christi neq; Apostolorum, fundamentum pœnitus ullum habeat: cur tam impudentē negociationem in templo, hoc est in Ecclesia Dei ferimus; quæ ad Christi ignomiã tam aperte erumpit? Cur nõ omnes missatores desistere iubemus à tam atroci Christi cõtumelia? Si enim Christum quotidie offerri necessarium est, hinc fieri oportet, quod in cruce semel oblatus, nõ imperpetuum sufficiat: quæ contumelia, quæ maior dici poterit? Omittendæ sunt confestim omnes missæ, ac Cœna dominica ad institutũ Christi utendum. Nec tamen iniuria ulla irrogãda est ijs missatoribus, qui ad hoc munus delecti sunt, sed cum pace alendi, donec uita defungantur: post uero nulli in demortuorum locum subrogãdi sunt, & illorum bona in usum pauperum redigenda. Quæ autem hic obijciuntur ex patribus, ut aiunt, concilijs, Pontificijsq; legibus tam friuola sunt, ut nihil referat confutare. Vt enim antequam Christus nasceretur, nemo facere potuit, ut nos ulla oblatio saluos redderet, sic neq; posteaquam nos semel in cruce mortem perpeffus, Deo reconciliauit, nulla congregatio, nullum concilium, nulli patres efficere possunt, ut deuo offeratur. Vt enim omnium à cõdito mundo peccata expiauit, sic & usque ad finem mundi

omnibus ipso fidentibus, est salutaris: æternus enim Deus est: per ipsum & cõditi sumus et redẽpti. Si ergo quidam in contrarium ex sacris literis detorqueatur, nihil mouetur, sed ad eum locũ unde deluxatũ est, propera, & cõfestim deprehẽdes furtum aut uolentiã. Exempli causa dico: Multi multa disseruerũt de sacerdotio Christi, sed ut se eius sacerdotium facerent, & ad huius erroris robur adduxerũt, quod Hebr. 5. scriptum est: Omnis Pontifex ex hominibus sumptus, pro hominibus constituitur. & alios multos ex eadem epistola. Veruntamen cum causam propius perspexeris, uidebis nõ aliam esse clauã, qua ista oĩa argumenta cõminuere possis, quã hanc epistolã, quam & diligenter uersari suadeo. Cum ergo ad dictũ Hebr. 5. locũ ueneris, palãm inuenies, Paulum per similitudinem ueteris summi sacerdotis, Christi sacerdotium explicare: quod nõ est sacrificulorũ per uices ordinatio, aut mortuorũ succenturiatio: quomodo enim Christus esset sacerdos in æternum, secundũ Prophete oraculũ, si quis in eius locum succederet? Num. 11. mortuus est, aut officio priuatus, ut ei suffici quemquã oporteat? In æternum autẽ quum sede at, ad dexteram patris, & peccata nostra una oblatione in cruce facta, in sempiternum delet, nõ eget ut quisquam eius uices gerat. Nemo enim uices eius potest gerere, quã qui iustus pro iniustis moritur. Id autem nec esse nec facere quum præter filium Dei quisquam possit, impium est de offe
rente

rente sacerdotio quicquid loqui. Nō .n. loquimur de uerbi
 Ecclesiæq; ministris. Hi .n. dispensatores sunt mysterio=
 rū, hoc est arcanorū Dei, & nō sunt Christi sacerdotiū:
 hoc .n. aliud esse nō potest præter ipsum Christū in per=
 petuum pro nobis apud patrē satisfaciētē. Iam precio=
 sus est. Quod si quis etiā istud obijciat, quod in nouo noui
 testamenti translatione Acto. 13. habetur. Cum autem il
 li sacrificarent domino, sciat Græcis esse λειτουργίας
 τῶν, que uox non minus significat ministrantibus, q̄
 sacrificantibus: neq; per omne nouū testamētū Græ=
 cis uspiā, quum de cæna dominica agitur, adducitur. Vn
 de sit manifestū, qd' hoc loci sacrificare non pro offerre
 aut uictimā cadere ponitur, sed pro uerbū administrā
 re: nam frequēs est per Pauli epistolā λειτουργίας pro
 ministris accipi, ut Heb. 1. et λειτουργίας pro uerbi mi
 nisterio, ut Philip. 2. clarissime tamen explicat Ro. 15. qd'
 per translationem uerbi ministros, ueluti sacrificantes
 λειτουργίας aut' λειτουργίας adpellet. Vt enim ueteres
 mystæ pecudes cædebāt in suauem odorem domino, sic
 uerbi ministri beluinos homines in ueras hostias Dei
 conuertant. Sic enim ait: Audacius autem scripsi uo=
 bis, ex parte, fratres, tanquam is qui uos admonet, per
 gratiam, que data est mihi à Deo, ut sim λειτουργός,
 id est minister Iesu Christi in Gentes, administrans
 τὸ εὐαγγέλιον Euangelium Dei, ut fiat oblatio Gentium
 accepta & sanctificata spiritu sancto. His Pauli uer=

bis abunde patet, quid per liturgiam etiam Act. 13. intelligere debeamus. Verbum enim administrabant anxie, qui illic numerantur uiri, cum multa sobrietate: nam alió qui ministerij uerbi istic nulla mentio fieret, quod alienum est ab Apostolorum usu, qui uerbū unice prædicabant.

Est ergo siue Eucharistia, siue Synaxis, siue cena dominica, nihil aliud, quam commemoratio, qua ij qui se Christi morte & sanguine firmiter credunt, patri reconciliatos esse, hanc uitalem mortem annunciant, hoc est, laudant, gratulantur, & prædicant. Iam ergo sequitur, quod qui ad hunc usum, aut festiuitatem conueniunt, mortem domini commemoraturi, hoc est, annunciaturi, sese unius corporis esse membra, sese unū panem esse, ipso factó testentur: omnes enim qui Christo fidunt, unum corpus sunt, ut non uno loco Paulus testatur, præsertim tamen suprascripto. 1. Cor. 10. capite. Qui ergo cum Christianis cõmeat, quum mortem domini annunciant, qui simul Symbolicum panem, aut carnem edit, is nimisrum postea secundum Christi præscriptum uiuere debet: nam experimentum dedit alijs, quod Christo fidat: qui ergo eo fidunt, debent ambulare, sicut & ipse ambulauit. 1. Ioan. 2. Hinc factum est, ut qui in isto pane cõmunicarent, sese mutuò ex cõmunicatione ista expellerent, si quis impudentius aut scortaretur, aut biberet, foeneraret, aut idola coleret, maledicus esset, aut r. u. e. pax.

pax. Qui usus si nunquam ex Ecclesia Christi excessif-
 set, nō possent Christianorum tum uita tum conuersatio
 non esse optima. Vide o pia mens, ut euanidi reddamur
 dum sequimur adinventiones nostras. Missis uoluimus
 omnes salutem consequi, quum tamen cæna dominica,
 etiam iuxta ritum Christi peracta, cōmissa non expia-
 ret, nam hoc solius Christi est: sed erat sacramentum,
 quod nos Christo addictos esse apud Ecclesiam testaba-
 tur: quod quidem testimonium, si non fideliter serua-
 mus ē fratrum consortio deturbaremur, quo Christia-
 na innocentia cōmodius seruari posset. Quid ergo fa-
 ctum est postea quā hanc uitæ regulā, Christianorūq;
 morum disciplinam in alium usum conuertimus? Hoc,
 quod omnes his oculis uidimus, quod etiam Turcis et Iu-
 daeis, qd' ad uitam adinet, impudentiores facti sumus:
 nō enim apud eos tā crebra sunt adulteria, nō tot scæne
 rādi uicæ et licētiae, nō tā canna crapula, nō tā audax ra-
 pina, taceo fastū tā principū q̄ uulgi, bella ppetua, blas-
 phemias impuras, uerba obscœna, mendacia, fraudes,
 circumscriptiones. Hanc uniuersam malorum lernam,
 an' non omnes missas audiendo, locando, aut legendo
 exhaurire satēgimus? Hoc credo, nemo negabit, quod
 ad missam omnes cofugimus tanquam ad sacram anco-
 ram. Imō ad eam usq; insaniā deuenimus, ut panem ui-
 disse, salutare putaremus esse: neq; hoc cōtenti fuimus,
 quod uidimus etiam adorauimus, obliti nostrorū ipso-

Germa-
 nus Euch-
 ristiae usus
 Ecclesiae
 necessari-
 us

Falsa reli-
gio.

rum articulorum, ut uocant, quibus inter omnes tã neõ-
 tericos quã ueteres qui de hac re scripserunt, consen-
 sum est, quod ne pura Christi quidem humanitas adoe-
 randa sit. Solus Deus adorandus est. Et deum nemo ui-
 dit unquam: quid ergo adoramus quod uidemus; quom-
 o solus Deus adorandus sit, & eum nunquam uiderimus;
 quò se hic uertent, qui Eucharistiam, ut uocant, adora-
 dam esse docent? Quis unquam gratiarum actionem
 adorauit? quid enim gratiarum actio est, aut ubi est,
 aut quomodo est? nõne tum solum est, cum aguntur
 gratiæ? Sic, quid synaxis est? Nihil hercle, quã congre-
 gatio, coagmentatio, aut celebritas. Quis uero hanc
 unquam adorare poterit? actio est & usus, qui tum est
 quum fit. Non secus sentiendum est de cœna dominicæ:
 tunc est cœna & gratiarũ actio, quum editur cum an-
 nunciatione mortis Christi. An? etiam quisquam Apo-
 stolorum legitur cœnam adorauisse, cum Christus hanc
 sui cõmemorationem institueret? Proh dolor animabus
 nostris, quæ sic sunt errori addictæ, ut uerear, quum etiã
 ueritatem ipsam ante oculos uideamus esse expositã,
 non tamen recipiamus. Quò igitur tenet fides nostrã
 aut quibus in rebus sita est? Nõne in deum tendit? quid
 ergo aduc cunctamur à ceremonijs mentes auellere?
 quæ spes in eas res ponimus, quò dominus non iussit?
 Nõne in hoc sita est salus nostra, qui saluator est oïum
 gentium?

gentium? quare igitur in pane cōmemoriali ipsam que-
 rimus? quamuis porrò in hac sententia sim, ut hunc cō-
 memorationis panem & calicem, non arbitrer citra Panis do-
 omnem uerecundiam esse in Ecclesia tractandū, in quo minicæ cæ-
 omnia cum decōro & honeste fieri debent. 1. Cor. 14. ne honeste
 Sed in peroratione plura. Nunc eos ueterum produ- tractan-
 cemus, qui, ut ex uerbis ipsorum clare uidebimus, non dus.
 Corpoream carnem, imò nullam (quid enim refert spi-
 ritualem carnem uocare, quod haud aliud esset, quàm si
 aqueum ignem, aut ligneum ferrū diceret?) in isto siue
 sacramento, siue pane Symbolico esse intellexerunt.
 Post autem eos, qui sic de carne tacent, ut manifeste pa-
 teat eos in eādē esse sententia, in qua nos sumus, sed
 hoc, ad quod hæc cœna instituta est, minime tacent. Vn-
 de apud istos longe alium usum Eucharistiæ fuisse con-
 stabit, quàm nobis Romani pontifices tradiderunt. Ter-
 tullianus aduersus Marcionē libro primo sic habet: Ille,
 deus scilicet, nec panem reprobauit, quo ipsum corpus
 suum representat. Vide quàm adperte dicat, pane cor-
 pus Christi representari, nō quod aspectu panis cui us-
 libet Christi corpus representetur, sed pane Symboli-
 co, quo in annunciatione mortis dominicæ utebantur.
 Vnde & nos Symbolicum adpellauimus, quod simul et
 significat, & consignat. Augustinus, tametsi alibi aliter

de hoc loquatur, locis tamen duobus clare uidetur exprimere quid per corpus intellegat. Prior ad hanc Tertulliani sententiam facit. Is est in præfatione Psalmi tercij, ubi de Christo & Iuda sic loquitur. Et in hystoria noui Testamenti ipsius domini nostri tanta & tam miranda patiētia, quod cum, Iudam uidelicet, tã diu pertrulit, tanquam bonum, cum eius cogitationes non ignoreret. Cum adhibuit ad conuiuium, in quo corporis & sanguinis sui figuram discipulis commendauit, & tradidit. Quam dilucidum est hoc, quod Augustinus hic loquitur; Figurã corporis & sanguinis sui tradidisse discipulis perhibet: at quomodo figuram? Vsum nimirum huius symbolici panis, quo representabatur & figurabatur in cõmemoratione, sensibili signo & celebritate mors domini. Vel quemadmodum Manna in ueteri Testamento, futurum animæ panem Christum portendebat & figurabat: sic iste panis in memoriam reuocet, corpus Christi pro nobis cæsum, & sanguinem effusum. Idem in Ioānem tractatu. 27. manifeste carnem corpoream reijcit. Primũ sic: Exposuit autẽ modũ attributionis & doni sui, quomodo daret carnem suam manducare, dicens: Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in illo. Signũ, quia mãducavit & bibit, aliquis scilicet, hoc est, si manet & manetur: si habitat & inhabitatur: si hæret, & nõ deseratur. Hoc ergo nos docuit & admonuit mysticis uerbis,

bis, ut simus in eius corpore sub ipso capite in membris
 eius, edentes carnem eius, non relinquentes unitatem
 eius. Sed qui aderant, plures non intelligendo, scandaliza-
 ti sunt: non enim cogitabant hæc audiendo, nisi car-
 nem quod ipsi erant. Apostolus autem dicit, & uerum
 dicit: Sapere secundum carnem mors est. Carnem dat
 nobis suam dominus manducare, & sapere secundum
 carnem, mors est. Cum de carne sua dicat, quia ibi est
 uita aeterna. Ergo nec carnem debemus sapere secun-
 dum carnem. Sicut in his uerbis. Multi itaque audien-
 tes, non ex inimicis, sed ex discipulis suis dixerunt: Du-
 rum est hic sermo, & quis potest eum audire? Si disci-
 puli durum habuerunt istum sermonem, quid inimicis
 Et tamen sic oportebat, ut diceretur quod non ab omni-
 bus intelligeretur. Secretum Dei intentos debebat face-
 re, non aduersos. &c. His Augustini uerbis manifeste ui-
 demus eum in hac sententia fuisse, ut Caro Christi ne
 spectanda quidem sit. Ut in eodem tractatu paulo post
 adpertius declarat, sic inquiens: Si per carnem nobis mul-
 tum profuit Christus, quomodo caro non prodest quic-
 quam? sed per carnem, spiritus aliquid pro salute nostra
 egit. Caro uas fuit quod habebat attende, non quod erat.
 Ecce iterum dicit non attendendum esse ad carnem quid
 nam esset: quare igitur nos solam hic carnem, quae nihil
 prodest, spectamus?

Nunc ad eos accedemus, qui usum huius cibi sic expli-

Arguant
 Augustinum
 hæreseos
 Theologi.

cuerunt, ut planè uideamus non modo quod ad rem ada-
 tinct, sed quod ad usum, omnino aliud fuisse hoc sacra-
 mentum ueteribus. Vnde facile adducimur Augustinū
 præ alijs acuto perspicaciq; ingenio uirum, sua tempe-
 state non fuisse ausum diserte ueritatem proloqui, que
 iam casum magna parte dederat. Vidit omnino pius ho-
 mo, quid hoc sacramentum esset, & in quem usum es-
 set institutum, uerum inualuerat opinio de corporea
 carne. Primum igitur Originem adducimus duobus lo-
 cis ad hunc usum, quod is etiam tam in re quàm in usu
 uidetur nobiscum sentire. Prior est. Homelia in Matt. 25.
 Super his uerbis, Vos decimā datis de menta, aneto, &
 cymino. &c. sic ergo inquit: Si autem oportet in eius-
 modi Euangelij uerbis, etiam moralem adsumere intel-
 lectum, sciendum est. quoniā sicut menta & Anetum,
 & Cuminum ciborum sunt conditura, non ipsi prin-
 cipales cibi: sic in conuersationibus nostris, quedam
 quidem sunt principalia & necessaria ad iustifica-
 tionem animarum, qualia sunt hæc grauias legis: iudici-
 um, misericordia & fides. Alia autem, quasi condi-
 entia actus nostros, & commendantia eos, & suauio-
 res eos facientia, ut puta, abstinentia, risus, ieiunium,
 flexio genuum, permansio in collectis, assiduitas cō-
 municationis & alia his similia, que non ipsæ iusticie
 sunt, sed conditura iusticiarum habentur. Ecce ut cō-
 municationem, que apud ueteres crebrius fiebat, quæ
 nostræ

nostra tempestate, inter leuia & ceremonialia reijcit,
 nunquam profecto sic factururus, si de corporea, quemad-
 modum nos, carne tum sensisset tum gloriatus esset. Po-
 sterior autem. In eundem Enangelistam Homelia. 35. su-
 per his uerbis: Hoc est corpus meum. & c. ubi confestim
 sic subdit: Panis iste, quem deus uerbum, corpus suum
 fatetur esse, uerbum est nutritorium animarum. Ver-
 bum, de Deo uerbo procedens: & panis, de pane coe-
 lesti, qui positus est super mensam, de qua scriptum est.
 Preparasti in conspectu meo mensam aduersus eos, qui
 tribulant me. Et potus iste quem deus uerbum sangui-
 nem suum fatetur, uerbum est potans & inebrians
 praeclare corda bibentium, qui est in poculo, de quo
 scriptum est: Et poculum tuum inebrians, quam prae-
 clarum est. Et est potus iste, generatio uitis uerae, quae di-
 cit: Ego sum uitis uera. Et est sanguis uuae illius, quae
 missa in torcular passionis protulit potum hunc. Sic et
 panis est uerbum Christi factum de tritico illo, quod
 cadens in terram bonam multum reddidit fructum. Cuius
 autem non dixit: Hic est panis noui testamenti, sicut di-
 xit: Hic est sanguis noui testamenti? quoniam panis est panis est
 uerbum iusticiae, qua manducantes animae nutriuntur. uerbum in-
 Potus autem est uerbum agnitionis Christi, secundum my- sticiae, qua
 sterium eius natiuitatis & passionis. Quonia ergo testa- māduca-
 mentum dei in sanguine passionis Christi positum est ad nos, tes animae
 ut credentes filium dei natum, et passum secundum carnem salui nutriuntur.

efficiamur: non in iusticia, in qua sola sine fide passionis Christi salus esse non poterat, ideo tantum de calice dictum est: Hic est calyx testamenti. & c. longum esset omnia huc describere. Videmus in his Origenis uerbis eum in hac fuisse sententia, quod res huius sacramentis sit fides, qua Christum credimus pro nobis perlitauisse: nam is sit anime cibus. Vsum uero post, eodem loco explicat, sic dicens: Et semper Iesus his, qui secum pariter agunt festiuitatem, accipiens panem à patre, gratias agit, & frangit, & dat discipulis secundum, quod unus quisque eorum capit accipere, & Dat, dicens: Accipite & manducate. Ecce, ut Festiuitatem adpelleret: hoc est celebrem ecclesie concursum, aut conuentionem. Deinde, quod Christum dicit, dare pro cuiuslibet captu, quod de corpore a carne nulla uia potest intelligi, hæc enim eadem est secundum istos, apud omnes quibus datur: sed fidem & gratiarum actionem, cum non eadem mensura det omnibus, de ijs loqui adparet. Videbuntur quæ hic apud Origenem sequuntur, tenero eius lectori, prima facie non nihil speciei habere, quasi de corporea carne loquatur, quum tamen nihil sit minus, ut propius intuenti facile sit obuium, sed & quæ postremo loco addit, manifestissime declarant, quæ illi sit Eucharistia, & quis eius usus, cum sic inquit: Deinde docebat discipulos, qui festiuitatem celebrauerant cum magistro (Ecce festiuitatem) & acceperant benedictionis panem, & manducauerant

Euchari-
stia festiui-
tatis.

Pascha in
Euchari-
stiam.

& manducauerant corpus uerbi (uide, an sensibile
 corpus hic esse putauerit) & biberant calycem gra-
 tiarum actionis. &c. Ecce Eucharistiam, cōmemoratio-
 nem, celebritatem, aut annunciationem mortis domini.
 Hilarius Canone. s. ubi de ieiunio discipulorum Ioānis
 et Christi agit, sic loquitur: Quod uero præsente spōso
 et ieiunandi necessitatem discipulis non esse respondit,
 præsentiæ suæ gaudiū, & sacramentū sancti cibi edo-
 cet, quonemo se præsente, id est, in conspectu mentis
 Christum continens indigebit: ablato autem se, ieiuna-
 tuos esse dicit, quia omnes non credentes resurrexisse
 Christum, habituri nō essent cibum uitæ: in fide enim re-
 surrectionis sacramentum panis cœlestis accipitur: &
 quisquis sine Christo est, in uitæ cibi ieiunio relinque-
 tur. Intelligit hic Hilarius Christi mysterium esse animæ
 cibū, qui dum adsit, cuiq; ieiuniū abesse. uerūtāme qum
 ablatu sit, ieiunos futuros esse. Quibus ergo Christus
 resurrexerit, hoc est, qui Christo tribuunt, qd' ex mor-
 tuis resurrexerit, hi soli recte sacramentalē panem, qui
 huius cœlestis Symbolū sit, edant. Qui uero cōtra sine
 Christo sint, in uitæ cibi ieiunio relinquātur. Putat ergo
 Symbolū esse canā dominicā eorū, qui Christo fidāt,
 in quorū cordibus resurrexerit, hoc est, qui firmiter re-
 surrexisse credunt: nam qui resurrexisse credunt, Deū
 uerū credant oportet: qui uerū deū esse credunt, iā fie-
 ri nō potest, qui ipso fidāt. Dicit ergo uir grauissimū

In fide resurrectionis sacramentum panis coelestis accipitur. Canone uero tricesimo de Iuda sic dicit: Neque sane bibere cum Deo poterat, qui non erat bibiturus in regno. & cetera. Qui sermo etiam nonnihil uidetur habere quo discatur Hilariū non intellexisse in pane dominico Christi corpus edi, quod in cruce pependit, aut in praesepe uagiuit, ut isti inquirunt: dicit enim cum Deo bibere, & non sanguinem bibere. Auget hanc de Hilario opinionem, quod praeterea nihil de cena dominica loquitur, quam ferè ista paucula. Hieronymum in Sophoniam cap. 3. et causa adduco, non quod multū ad hanc rem faciat, sed quod longe aliter de Eucharistia sentiat, quam Papa. Dicit ergo. Sacerdotes quoque, qui Eucharistiae seruiūt, & sanguinem domini populis eius diuidunt, impie agunt in Legem Christi: putantes ενχαριστιαν imprecantis facere uerba, non uitam: & necessariam esse tantum solemnem orationem, & non sacerdotum merita. & cetera. Dicit primum, & sanguinem domini populis eius diuidunt, quibus haud obscurum fit, quod aduc Hieronymi tempestate sacerdotes non soli ederent, sed concioni toti administrarent: nec pane tantum, sed & calice uterentur. Deinde dicit: Putantes ενχαριστιαν imprecantis facere uerba, non uitam. His uerbis manifeste nititur contra Pontificum doctrinam, qui pessimis quibusque non denegant, quin Eucharistiam possint conficere. Contra tamen Hieronymus sentit, quamuis neque Hieronymus, ut

pace

pace omnium dicam qui iurati sunt ei, neq; Papa recte lo-
 quantur de cōfectione Eucharistiæ. Postremo si per me-
 rita sacerdotum intelligit Legis opera, simul errat etiam
 cum Pontifice: quavis Pontifex meritis sacerdotum nihil
 tribuat, sed solenni precationi. Si uero per merita intel-
 ligit uitam Christianam ad fidem formatam, quod illa faciant Eua-
 charistiam, recte sentit: nam Eucharistia est, cum noui per
 fidem et uitam in Christo homines simul cōgregati, aui-
 tori suo gratias agunt. Augustinus in Ioannem Tracta. 84.
 super his uerbis, Maiorem hac dilectionem nemo habet,
 quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Sic paulo
 post loquitur: Nimirum hoc est quod legitur in Prouerbijs
 Solo. Pro. 23. Si sederis cenare ad mensam potentis, con-
 siderans intellige, quæ adponuntur tibi, et sic mitte ma-
 num tuam sciens, quia talia te oportet præparare. Nam
 quæ mensa est potentis, nisi unde sumitur corpus et san-
 guis eius, qui animam suam posuit pro nobis? Et quid est
 ad eam sedere, nisi humiliter accedere? Et quid est con-
 siderare et intelligere quæ adponuntur tibi? nisi digne
 tantam gratiam cogitare? Et quid est sic mittere manum,
 ut scias quia talia te oportet præparare, nisi quod iam
 dixi: quia sicut pro nobis Christus animam suam posuit,
 sic et nos debemus animas pro fratribus ponere? Sic
 enim ait etiam apostolus Petrus: Christus pro nobis pas-
 sus est, relinquens nobis exemplum, ut sequamur uestigia
 eius. etc. Ecce in quem usum dicat Augustinus nos corpus

& sanguinem Christi edere, in eum uidelicet, ut nos
 animam pro fratribus haud secus effundamus, quam
 Christus pro nobis fecit. Ne autem quisquam putet Au-
 gustinum per corpus & sanguinem corporeas istas res
 intelligere, adducemus & hoc quod superius Tractat-
 tu. 26. dixerat, ad hunc modum: Deniq; iam exponit quo-
 modo id fiat quod loquitur, & quid sit manducare cor-
 pus eius, & sanguinem eius bibere. Qui manducat car-
 nem meam, & bibit meum sanguinem, in me manet, &
 ego in illo. Hoc est ergo manducare illam escam, & il-
 lum bibere potum, in Christo manere, & illum manentem
 in se habere. Ac per hoc qui non manet in Christo, &
 in quo non manet Christus, proculdubio nec manducat
 spiritualiter carnem eius, nec bibit eius sanguinem: li-
 cet carnaliter & uisibiliter premat dentibus sacramen-
 tum corporis & sanguinis Christi: sed magis tantæ rei
 sacramentum ad iudicium sibi manducat & bibit. &c.
 Quid quaeso his uerbis potest dici clarius, aut adpertis-
 us? quid simul dici potest cautius? Nam cum dixisset, li-
 cet carnaliter & uisibiliter premat dentibus, mox ne pu-
 tes hoc debere intelligi de carne Christi corporeâ, sub-
 iungit: Sacramentum corporis & sanguinis Christi. Hoc
 carnaliter esse edere intendens, quoniam sacramentaliter
 editur: sacramentaliter uero edere, esse aliud non po-
 test quam signum aut symbolum edere. Rursus, ne quis
 putet leue esse quod dixit sacramentaliter edere, quasi
 hec

hæc mäducatio eleuet Pauli uerba. 1. Cor. 11. Qui man-
 ducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bi-
 bit. &c. Dicere enim quis posset, si solum sacramenta-
 liter edo, quomodo ergo possum reus fieri corporis &
 sanguinis domini? hanc ergo temere nascentem obie-
 ctionem retundit Augustinus, quum dicit: Sed magis tan-
 tæ rei sacramentum ad iudicium sibi manducat & bi-
 bit. Ecce primum, ut non dicat tantam rem, sed tantæ
 rei sacramētum. At cuius rei? huius, quod per fidem in
 Christo sumus, ac ipse in nobis. Sibi ergo, ut postea cau-
 te loquendo prosequitur, perhibet iudicium manduca-
 re & bibere, quicumq; sacramentum fidei in Christum
 solimodo edant: sacramentū hoc porro intendēs à nul-
 lo edi debere, quàm qui Christo fidat. Idem libro. 3. de
 consensu Euangelistarum. cap. 1. causam reddens, cur Io-
 annes de corpore & sanguine tacuerit, cum cænam ac
 pedum ablutionē describeret, sic inquit: Ioannes autē
 de corpore & sanguine domini hoc loco nihil dixit,
 sed planè alibi multò uberius hinc dominum locutū es-
 se testatur. Comestionē ergo Augustinus, quod ad rem
 ipsam adinet, eandem hic putat necessariam esse, quæ
 Ioannis sexto capite tractatur: Ea uero est Euāgelij uer-
 bo fidem habere. Aliter ergo, iuxta eius sententiam, nõ
 edimus Christū, quàm per fidem, cum illo fidimus tan-
 quam indubitato salutis pignore.

Hæc ex grauisimis patrum attulimus, non quo rem

per se manifestā & uerbo dei firmā, humana uelimus
 autoritate fulcire, sed quod imbecillioribus manifestū
 fiat nos non primos esse, qui hunc sensum proferamus,
 nec fortasse infirmisimum, deum enim testor, quod ad
 eius solius gloriam iam annis aliquot rem hanc cum
 multis doctis clam contuli, ad hunc usum quod nollem
 imprudēter quicquam ac temere in uulgum dissipare,
 quod turbā aliquam immanē dare posset: quanto uero
 cum pluribus contuli, tanto plures inueni, qui in hanc
 sententiam concederent. Viam igitur dominus ut ostē-
 deret, creberrime orauī, qua res simplicū iudicio mul-
 to maxima posset in cognitionem omnium uenire, quam
 non sit tam ardua atq; putauimus omnes: ac rursus, quā
 ad usum adtinet, nihil in Ecclesia sit cōmodius aut utili-
 us futurum. Quid enim flagitijs omnibus se ne stram la-
 tius adperuit, quam quod impudenter delinquentes cō-
 municatione ista uon abstinuimus? aut quid magis po-
 tuisset ad mutuum amorem, ac gratiam inuitare, quam
 crebro inculcatus auribus et animis Christus, pro mise-
 ris & hostibus suis spē mortuus? Aut quomodo potuis-
 set quēquā pudoris periculū magis ab adulterio, sceno-
 re, uanitate, elatione, fastu, auaricia, reliquisq; uitijs ar-
 cere, quam iterum atq; iterū illuc ad cubuisse, unde mul-
 ti fuissent eiectione multa cum ignominia: ubi quotidianas
 fiebant exempla? Natiuum ergo huius sacramēti usum
 tantopere profuturū prospiciens, anxie, ut dixi, dominū
 orauī

orauit, ut uiam ostēderet, qua rem tam periculosam cō=
 sulte adgrederemur: adfuit anxie petenti. Sic ergo tan=
 dem deliberauimus usui esse futurum, si missa euerse=
 tur: qua euersa, sperauimus etiam Eucharistiam sibi re=
 stitui posse. Hic iā nō uidebā, quod uehementius pugna=
 ret, quā Ioannis sextū caput. Vbi infractus ille Ada=
 mas, Caro nō prodest quicq̄, Sic in suos colores ac me=
 talla insertus est, ut quicquid infligas, in fragilis stet: frā=
 ganturq; citius omnia, quā uel plagulā ei indant. Se=
 cundū hūc locū, opportunissimus uisus est: Deum nemo
 uidit unquā, Io. 1. Hic uetebat quicquam adorari, quod
 uideretur, aut sentiretur. Postremo, opus erat natiuum
 eius: Eucharistiae dico: usum exponi, qui ubi iam intel=
 lectus erat, efficiebat ut sua sponte uane spes et portē=
 tose sententiae collaberentur. Consilium hoc cum multis
 communicauit: sed antequam uogocium in herbam ue=
 nisset, prodeunt libelli quidam nescio quid minax spi=
 rantes: deinde nō satis uirium aut lucis habentes, rem
 non ea parte adoriuntur ubi uictoria potuisset obtine=
 ri: sic ludit in humanis diuina potentia rebus. Quibus
 inuiti coacti sumus sententiam hanc nostram prode=
 re, multis undiq; fratribus ad iniusticiam usq; exi=
 gentibus. Dedimusq; Epistolam ad Euangelistan Rūt=
 lingensem hominem nobis de facie ignotum, quam
 sic adiuratione ardua sepsimus, ne quisquā excuderet,
 ut dei dono haud dum uiderim excusam, quāuis multi

Sinceri in domino fratres uiderint. Hos autē Cōmētarios
 quum postea orsi simus, quid aliud, quàm idem sentien-
 dum erat, quod in dicta Epistola sensissem? nam Cōmē-
 tarios omnino pręstare opus erat: promiseramus enim
 optimis doctissimisq; Galliarum uiris nō paucis. Ora-
 mus igitur dominum, ante quem stamus hodie, ac mū-
 das ab omni siue tumultuandi siue glorię studio manus
 eleuamus, ut si hęc sit mens institutionis sue, quam ex-
 posuimus, ut nobis etiamnum ambiguitas poenitus nulla
 est, per eam gratiam, qua omne genus humanum est mi-
 sertus: ut omnium oculos adperiat, quo abominatio-
 nem (abominationem enim maximā esse oportet, quum
 quod creatura est, dei loco habetur) quę se in locū dei
 statuit, uniuersi cognoscant, ac adorare desinant. Cum
 enim solus deus adorandus sit, & creatura prorsus nul-
 la, ita ut etiam Theologiste negent puram humanita-
 tem Christi citra idololatrię discrimen adorari posse:
 quomodo non est summa impietas panem adorauisse?
 Quid uero est, quod dicūt se panē nō adorare, sed cor-
 pus Christi? an? iam nō creaturā adorāt? ubi ergo sunt
 illorum decreta, quibus, ut diximus, humanitatē uetant
 adorari? Sed iterum dicūt, Nos adoramus, atq; etiā edi-
 mus spirituale corpus Christi. Quid per deum optimū
 maximū est spirituale corpus Christi? an? uspiam in scri-
 pturis repertū est aliud spirituale Christi corpus, quàm
 aut Ecclesia; quęadmodū Ephes. 4. & Colos. 1. habetur,
 aut

aut fides nostra, quæ & credit eū in cruce pœnas pro nobis dependisse, & per eū salutis certa est? Quæ quæso eiusmodi uocibus, quas nullus capit intellectus, piæ mentes oneramus? spirituale corpus sic ab homine capitur, ut si dicas corporea mēs, aut carnea ratio. An nō spiritualiter edimus Christi corpus, cum ipsum credimus pro nobis cæsum, eoq; fidimus; an non spiritus & uita iam in nobis sunt? quid aduc uoces inconciliabiles copulamus, solum, ut longum istum contentionis funem nectamus? Planè loquamur, spiritaliter edimus, quæ per dei gratiam ad Christum uenimus. Spiritaliter ergo Christi corpus edere, quid porrò aliud esse potest, quàm Christo fidere? quid noua cōmenta excogitamus, quæ ratione nulla constare possunt? Ego sum lux mūdi, inquit Christus. Cum ergo lux sit, quis credet eum nos in huiusmodi tenebras detrusisse; quibus fides infirmatur citius, quàm roberetur? Vera dicimus & comperta. Cum enim humana mens iam fide in deum per Christum tuta est, an non colophonem salutis obtinet? obtinet nimirū. Quid ergo putes in ea nasci, quæ ad tantam disparatam, & ab omni intellectu abhorrentiam cōpellitur? nihil hercle, quàm nutationē. Dices, Fides omnia potest, atq; eam nisi habeas, saluari nequis. Respondemus: Hoc modo impositum esse omnibus; qui enim durā hanc sententiam tenent, hoc loci fidem tantopere exigūt, cui tamen aliàs haud multū tribuunt. Sic serè faciunt, qui

ex sensu carnis, ut Ephes. 4. & Colofs. 2. loquitur Paulus, quicquid libet, adseruit: quum ita urges, ut aut se dederere aut precipitare cogantur, ad fidem cōfugiunt: qui tamen si fidem haberent, nihil tale unquam potuissent adserere. Qui enim fidunt Christo, non esuriunt aut sitiunt quicquam aliud: iam enim eum cibū habent, quo animæ refocillantur. Fidei ergo tribuunt, quod illa nec agnoscit, nec sibi acceptum ferri patitur: ut supra satis probatum est. Vnde ei haud mediocrem faciunt iniuriam, quum ei tribuunt, ipsa constare hanc corpoream Christi carnem. Atq; hoc duplici nomine: primum, quod hanc corpoream carnem fide nostra dicunt constare, nam fides reclamatione: necessariumq; erit rem tantam, ut isti faciunt, seipsa consistere quàm fide nostra. Nam fides in eas res tendit, quæ sunt priusquam illis fidas. Carnem ergo istā fides nostra nō potest facere: quod equidem nō dixissem, nisi quidā essent, qui tam frigida fidei suffugia quærerēt, ut dicere audeāt, Fide consistere hanc carnem. Quo quid ineptius dici potest? num enim fides nostra hoc efficere potest, ut panis sit caro? Verbo Dei solide hoc erat probandum, quo fides locum haberet, non fidei imponendum per uim. Secundo, sic fidei faciunt iniuriam, quod eam dicunt nos saluos facere: quod seipso quidem uerum est, sed hoc loci tam abest à uero quàm à luce tenebræ. Prætentunt enim, quasi hæc fides saluum faciat, quæ in hoc pane, aut hunc ipsum panem corpoream

corporeā carnem esse credat. Hoc autē citra uerbi autoritatem dicitur, nusquam enim habetur: Amen Amen dico uobis, qd' qui credit se in isto pane meam corpoream carnem edere, is beatus erit. Quin & alius error maximus sequeretur, uidelicet quod duæ essent fides ad salutem proficue: una, qua fidimus Christo: altera, qua crederemus panem istum esse carnē. Sic enī aiunt: Nisi credas sic rem habere, saluus fieri nō potes. Ecce quomodo in media luce, uolēs ac sciens humana ratio tenebras inuenit, in quibus palparet, ac palpādo & inquirēdo acuminis gloriā apud simplices inueniret. Quid enim Scotti ac Thomæ in peruestiganda cōmutatione panis & uini in corpus & sanguinē tam acris diligētia est, quā acuminis ostētatio? Medicos imitati sunt artis parū gnaros, qui, ut eruditi uideātur, pharmacis efficiūt, ut ad prædictum ab ipsis momentū nouam accessionem alicuius ægritudinule experiaris, quam deinde amolendo prodij habeātur. An nō hoc, de quo nos agimus, huic simile esse uidemus? Tradiderunt isti primū, corporeā carnē Christi, ut in præsepi uagiuit, & ut cruēta in cruce pēdit, dicerēt saltē, quemadmodū post resurrectionē inuis clausis ad discipulos penetrauit, hic edi. Ac ne mali magistri uiderentur, mirabiles anfractus excogitarūt, quibus rem sic habere demonstrarent, ac stolidis mentes, quæ uere nunquam crediderunt, aut saltē quod uerum esset, perspicere detrectauerunt, quasi in Laby-

rintho circūduxerunt alias subinde figuras ostendens
 do, donec exitus curam omnem tollerent, qua magna
 parte sublata, tyrānidem in eos, qui paulo attentius in-
 trospicere uolebant, exercuerunt. Hereticos uocant,
 qui quod uerum esset tradere perrexerunt. Quid mul-
 ta? posteaquam hunc cōmunicationis panem, ceu mer-
 cem aliquā uendituri erant, opus habebant ut eum ali-
 quid facerent, quod omnes maxime admirarentur, quo
 precium augerent: cœperunt ergo panem carnem fa-
 cere, neglecto isto uerbo: Caro non prodest quicquam.
 Omnes ergo qui ista nostra legunt, per eam fidem, qua
 omnes salui reddimur, obsecro, ut non subito damnent
 uel abijciant quod audiunt, etiamsi ipsis absurdissimū
 uideatur, sed dominum orent ut sibi ueram intelligen-
 di lucem donet: qua quod uerum, rectum, sanctum est,
 intueri possint. Lata est ueri facies, ac minime superci-
 liosa, sed inadubilabilis simul est. Quo fit, ut qui sibi
 sunt male conscij, constanter ac intrepide in illam non
 audeant intendere primo adspectu: quum uero iterum
 atq; iterum aspiciendi ueluti gustum fecerint, iam inci-
 pient non offendere. Det Deus Opt. Max. ut omnes di-
 scanus hanc tandem ueram esse religionem, qua men-
 tes ipsi uni ac soli adherent: solum imitantur: soli pla-
 cere cupiunt: à solius nutu pendent. Contra uero det,
 ut uideamus quod hæc elementa mūdi nihilo meliores
 nos reddant: sed si nimium illis tribuas, à uero Dei cul-
 tu potius

tu potius abstrahant. Fit hoc modo, ut quæ hæcenus in cultum Dei Maozim, quem in loco sancto iuxta Danelis uerbum. ii. uenerati sumus, quamuis ipsum ignorarem: auro, argento, lapidibus, reliquisq; rebus preciosis expendimus, in usum pauperum, quo uere Christum colimus, conuertamus: Et mentes nostræ, quæ falsis spebus hæc illæ sunt hæcenus iactatæ, uni Deo per pignus æternum, filium scilicet eius adfigantur. Amen.

DE CONFessione.

LITERAE ueræ sacræ Confessionē aliā ignorant, quàm qua se homo cognouit, & ad misericordiam Dei abiicit. iuxta istud uerbum Prophetæ Psal. 31. Dixi confitebor aduersum me iniusticiam meam domino, & tu remisisti impietatem peccati mei. Ut ergo Deus solus est qui peccata remittit, & mentem quietam facit, ita soli debemus uulnerum nostrorum sanitatem acceptā ferre, soli ad sanandū exponere. Quis enī uulnus unquam apud alium, quàm apud medicum, uel apud eum quem consilium profuturum dare posse sperabat, retexit? Sic omnino habet confessio. Deus solus est qui mentibus nostris medetur: ei igitur soli uulnus adperiendū est. Quod si medicum aduc non planè agnoscas, aut ubi habitat ignores, iam nemo uetat uulnus apud prudentē consultorem religes, oresq; ut consilium det. Is autem, si

nemesis id
est accu=
satio, ac
metus ul=
tionis di=
uine.

Confessio
Euāgelij si
tis est.

uir prudens ac fidelis est, indubie ad eum medicum re-
mittet, qui artis tam peritus est, ut cōsuere uulnus pos-
sit. Edissero nūc parabolam. Is, cui medicus ignotus est,
homo est qui gratiā per Christum recte non dū agno-
uit, qui tamen, ut est cōscientiæ nemesis, molem qua de-
primitur ponere querit. Gnarus ac fidelis consultor,
uerbi Dei minister est, qui Samaritæ in morem, uulnea-
ribus uinum infundit & oleum. Vinū, pœnitentiæ acri-
moniam significat, ad quam mauiducit, quæ hominem
sibi ante oculos exponit, quo sese agnoscere discat, ac
nonnunquam renitentem etiam in hypocrisios cogni-
tionem trahit: amara & acris res est te esse intus & in-
cute pessimum: amarior autem, quod maliciam inficta-
ri nequis: amarissima, cum te mortuum esse agnoscis, &
spes tue destituta sunt. Hic iam effruescere uulnus in-
cipit. Mox ergo debet uerbi minister oleum infundere,
hoc est Christum, qui oleo leticiæ præ omnibus est un-
ctus, id est, ostendere quantum gratiæ Deus nobis per
ipsum impertiuerit: quam ubi didicerit, teneri amplius
nequit quo minus ad ipsum properet. Confessio igitur
auricularis ista, nihil aliud est, quàm consultatio, qua
consilium accipimus ab eo, quem ad hunc usum Deus
posuit, ut legem ex ore ipsius queramus, quo nam præ-
cepto possimus menti requiem parere. Ecce ergo Clau-
ues, ecce Euangelium, de quibus satis dictum est. Euā-
gelizat ergo te uerbi minister, tu uero quæ Euāgeliz-
atus

zatus es, hoc est cū Christū recepisti, iam absolutus, ac li-
 beratus es ab onere peccatorū: quam tu alleviationē in-
 mente sentis, etiam si nullus pontifex concepta uerba
 super te imprecetur. Fabula sunt igitur, & nugæ meræ
 quæ Pontificij de clauibus polliciti sunt: his iunge au-
 daciū quorundā dogmata, qui perhibuerunt clauibus
 hominē certū fieri, qui nisi per fidem intus certus est,
 frustra dices liber es: non enim tuo uerbo ipsum potes
 magis certum reddere, quā muscam elephantū facere
 cū dixeris: Elephas es. Docere & exponere potes Euā-
 gelij rationem, sed frustra, nisi dominus intus docuerit:
 quot enim sunt, qui audiunt et nō recipiūt; quæ causa
 est, quod nō recipiunt? quod deus nō traxit: quā pri-
 mum traxerit, ad eum transilient citra tuā operā. Hanc
 fidei certitudinē, nisi quisq; habeat, frustra senxcenties
 à sacerdote absoluetur, nunq̄ enim non desperatus &
 diffusus ab eo abibit. Quæ uero de confessione cōmenta
 sunt tradita, oceanus sunt, & cimmeriæ tenebræ. Vn-
 de nihil est opere præcium ea confutare. Si enim quæ iā
 subiūgimus paucula, recte perspexeris, tui o per omnē
 scripturam nauigabis, quod ad confessionē adinet, sic
 ut facile uideas auricularis istius, qua hactenus usi su-
 mus, mentionem pœnitentiam nullam in ea fieri. Consi- Confiteri.
 teri primum est laudare, gratiasq; agere domino: ut Cō-
 fitemini domino quoniā bonus. &c. quæ admodū cecine-
 rūt filij Israël Pharaone merso. Deinde cōfiteri est dñs

fidere, eum confiteri petram & refugium nostrum esse,
 ut Psal. 104. & 1. Ioan. 4. Quisquis confessus fuerit, quia
 Iesus est filius Dei, & cetera. Post: Confiteri est agnosce-
 re quod tibi obijcitur, aut cuius adcuraris: sic qui pre-
 dicatione Ioannis compungebantur, agnoscebant sic
 habere quemadmodum ille docebat. Sic hodie confiten-
 tur peccata sua, qui dum uerbum Dei audiunt, compun-
 guntur ut sese agnoscant, ac protinus se ad medicum re-
 cipiunt. Postremo loco, confitemur peccata nostra, quam
 proximum aut doctum Scribam certiolem facimus oca-
 culti sceleris: quo aut simul nobiscum ueniam apud coe-
 lestem patrem deprecetur, aut consilium, quemadmodum
 est dictum, inueniat, quo posthac possimus malo resiste-
 re. De qua Confessione Iacobus. 5. loquutus est: Confite-
 ni alterutrum peccata uestra, & orate pro uobis mu-
 tuo, ut saluemini: plurimum enim potest obsecratio insti-
 asidua. Quo loco nixi, hactenus auriculariam confessionem
 adferuerunt Pontificij: quam tamen Diuus Iacobus
 non de ista loquatur, sed de ea, quam quisque proximo fa-
 cit, quam internum aliquod, & hactenus absconditum
 uulnus ei adperit. Vnde ex isto loco nihil amplius ex-
 primi potest, quam ut quisque proximum conueniat, ut pro
 suis secum delictis orare uelit: ac ut hoc intentius faciat,
 exponit uulneris putorem. Breuiter satis conficitur
 qui Deo fidit, quemadmodum secundo loco dictum est:
 qui eum laudat, & gratias agit pro impensis beneficijs,
 quemadmodum

quemadmodū primo: qui peccata sua agnoscit, ac corā
domino deplorat, ut tercio: qui assidue ueniā socijs fra-
tribus orat, ut postremo dictum est: satis, inquam, confi-
tetur, qui sic dispositus est, nec ullo sacerdote habet o-
pus. Qui uero ad hunc modū non est doctus, profectō
sacerdote maxime opus habet: sed quo? Non eo qui ci-
ste adulterinis clauibus insidiatur, sed qui uerbo Dei
tam miseriam quā gratiam agnoscere docet. Consulta-
tio ergo est clancularis Confessio, clauēs Euangelij ex-
positio: reliqua uenti sunt quæ Papistæ ganniunt. Sed
sunt qui dicāt, multos multa designaturos esse flagitia,
quum ad confessionem nō compellantur. His sic responde-
mus: Inexpertis estis, aut hypocritæ. Inexpertis, quod pro-
pter confessionem non didicistis, neminem ulli unquam
pepercisse flagitio: sed contra potius, si pudor erat con-
fiteri, pepercisse multos scimus, ut non confiterentur quod
perpetrauerant. Hypocritæ, quod nemo est qui ignorare
possit, quā audacter multa dissimulauerit, imō etiā
iusticiam simulauerit illi, ubi uideri uolebat se ex ani-
mo omnia prodidisse ac doluisse. Aduc tamen audemus
defendere, quod nihil quā bonorum omnium circū-
scriptio fuit: nisi enim Dominus Sabaoth semen nobis
reliquisset, hoc est Euangelij lucem postliminio redu-
xisset, actum fuisset de omnium bonis, laboribus, ac pos-
sionibus. An nō Pontifex Ro. iam omnia regna sua
esse dicebat? Ipsi uidimus Ro. Pontificis legatū Tiguri

adferentem, ædes quasdam Præposituræ, ut uocant, suas esse. Crebro ergo cõfiteamur domio, crebro nouã uitã ordiamur: ac si minus quid constet, crebro prudentem scribã adæamus, qui loculos nõ spectet sed conscientiã.

De reliquis Sacramentis.

Confirmatio tunc sumpsit exordiũ, quum uulgo cõceptum est infantes tingi, quum apud præscos ij modo tingeretur, qui in uitæ dimicatione cõstituti essent: quare quam quid hoc erat; num mortis discrimine doctiores rerum Christianarum faciebat? sed imbibitus erat error, qui baptismum existimabat post fidẽ peccata ablucere: qui de inde, ut adsolet atrocius grassatus, ausus fuit infantibus etiam salutem negare, quasi uero crudelior sit Christus quam Moses: sub quo inter filios Israël cõsecrabantur, qui circũcisi essent, aut oblationibus initiati: etiã si Abrahã fide nondum imitarentur, nec enim poterãt.

Extrema unctio, sic enĩ uocant, humanum ac ciuile officiũ est. Ungebãt apostoli nõnunq̃ ægrotos, & bene cõperunt habere, qui sinistrius paulo ante ualebant. Marc. 10. Hoc perpetuò seruandũ esse monet iacobus. Inuisere uidelicet ægrotos, ubi si usus postulet, aut agritudo ferat, qui prouectiore iam sunt etate, malum debeant atrectare, ungerere, ac Deum ut liberet, orare.

Ordo sacer, quem perhibent anime characterem quendã, uelut ungue, infligere, humanũ figmentum est. Quod

Quod autē de impositione manuum ex Actis, & i. Timotheo. 4. adducunt, friuolum est. Exterior hæc consignatio fuit, qua eos notabāt, in quos linguarū donum erat uenturū, aut quos ad uerbi ministeriū erāt emissuri. Quid hoc ad characteris signum facit? functio est, nō dignitas: episcopatus, hoc est uerbi ministeriū. Qui ergo administrat uerbū, episcopus est: qui minus, tā nō est episcopus, quā nō est Cōsul uel magistratus qui nō fungitur.

Matrimonium.

Ad Matrimonium redire cogimur, quod superius, id quod in primis tractare debueramus, exciderat. Honorificares est connubium, ut inquit Apostolus Heb. 13. Qur igitur rem Dei etiam testimonio sanctam, piam, ac bonam quibusdam intercidimus? puta Sacerdotibus, Monachis, & Monachais, Episcopis, hoc est uerbi ministris: nam alij, quos ab equorum ornatu cogere Episcopos fateri, ut diximus, Episcopi non sunt, sed potius Aposcopi. Verbi ergo ministris, qui ab uxoribus interdiciunt, hoc agunt, ut quod uerbis edificent, factis conuellant. Non est enim opus, ut hic de carnis concupiscentia quicquā dicamus: omnes enim experimur quā casti simus ac mundi: Qur igitur uolūtarie scandalum accersimus in Ecclesiā Dei? quum ab uxoribus nusquā sit dei præcepto interdictum? Scimus omnes Matrimonium honestā rem esse, ut dicimus, Qur igitur nolumus

ipsum uerbi ministro permittere? sed cū uideamus ita
 firmum esse, malumus cum totius Ecclesie offensione,
 et ignominia scortatorem ferre, quàm legitimum ma-
 ritum. Et dicunt se quidam horrere omne ministerium
 eius sacerdotis, qui uxorem habeat: non enim se posse
 uidere in templo missantem, aut docentem sacerdotē,
 et uxorem simul auscultantem et orantem: cum interea
 rim scortum impudentissimum, nonnunquam etiam in
 primis subsellijs sedens, citra omnem offensionem se-
 rant. Importunari hoc loco liceret, non in stultos, sed
 malignos homines: non est enim stulticia, sed iniusticie
 uox ista. Missa sic nihil est, ut etiam abominatio sit, atq;
 ipse nescio, an missarum quæstus et negociatio istud cō-
 meruerit, ut tam turpes maculas (sic enim Petrus hoc
 hominum Gemis uocat) in Ecclesia sua deus tam diu tus-
 lerit. Qur ergo missantem non uult uidere sacerdotē?
 quia sic nobis, quod abominabile est, placet, ut nihil re-
 etum uel possit uel debeat placere. Missas exigimus,
 missent ergo scortatores, qui ad hanc abominationem
 sunt accōmodatiores, quàm honesti mariti. Sed uerbum
 administret in Ecclesia Dei maritus unius uxoris, ne
 quum docet fratrem in negocio matrimonij non licere
 circumuenire, ipse multas adesse uideat, quas adulterio
 constuprauerit: conscientiaq; percussus, nec de suo, nec
 de aliorū uicijs constanter loqui ac increpare audeat.
 Verū amen de cōubio paulopost plura, cum ad uota
 mentum

uentum erit. Hic interim hoc monēbimus: Videri scilicet nobis hanc unam ac solam causam esse, cur connubium Episcopis nostris negemus, quum tamē ante omnia coniugatum quærat Paulus in delectu suo. 1. Timoth. 3. Tit. 1. Quod ad eō immūera sacerdotum ocio deditorū turba, minari quiddam uidetur, si connubia ipsis iungere liceat. Futurus est monachus aliquis cū fratre hæres: repetet monacha hæreditatem aliō deuolutam: legetur hic sacerdos in scenatorum ordinem, aut fortasse in magistratū subrogabitur: hæc est reuera nostro iudicio malignitas ista, quæ sibi tamē aliud quàm quod res est, prætextit. Quis sit autem, ut malis istis nō occurratur? an? Lege cauēri non potest, Sacerdos in scenatum ne legitor? quæ ubi lata erit, quid periculi ultra imminet? Sic alijs periculis quoq; posset commode occurrī, ut hæc impudens spurcicia ē fidelīū oculis ac medio tolleretur. Quæ autem ad immodicum numerum adtinet, quæ non finimus in pace defungi, et sacerdotijs neminem ultra imponimus, sed ea bona cōuertimus in pauperum usum? præsertim quum hi satis diu esurierint, illis interea satius atq; ructantibus. Quæ quæso aliquandiu turba in orbibus Christiani orbis regnis uspiam est orta, quam nō uel ipse Ro. Pontifex excitauerit; aut eius discipuli nutriti isti, & galeriti Cardinales & Episcopi? an non regum omnia cōsilia, fortunas, iudiciaq; moderātur? Vnde uero tanta potestas? ex diuitijs. Vnde autem illis diuitiæ?

Extot sacerdotijs, cęsibus, decimis, alijsq; degrauiatio-
 nibus, quas citius desperes enumeraturũ, quã stellas.
 In angustum ergo artandę sunt illorum copia, sed ne
 quis queri possit cupiditate potius rem geri, quã rerũ
 diuinarũ studio, ferendi sunt donec in pace defungantur,
 ut diximus: si uero quidam, ut est pertinacia, pacatũ
 Reipub. aut regni statũ potestate sua turbare per-
 gunt, adimẽdę sunt illis plumę, donec in altum euola-
 re amplius nequeant. Verũ heus tu: Quid audes? En ut
 Magistra tus ne sint promptus es ad turbandũ & rapiendũ. Eos modo pre-
 propensi mes, qui turbāt: qui nõ turbant, liberos relinques, ne ma-
 ad rapien iorem turbã des: seruãda est illis fides, dũmodo ipsi ser-
 dum. uant, ne consuetudine frangendi fidem ex hominibus in
 beluas degeneremus. Heus et tu. Redi atq; rem ad finem
 Priuati ne exaudi: Nemo priuatus hoc faciãt, sic enim paulatim sic
 temere ra ret, ut quisq; quemlibet adoriretur, causam quãuis sic
 piant. tilem cõminiscens. Regi aut magistratui ista relinque di-
 sponenda. Atq; Heus uos ipsi quoq; reges & magistra-
 Reges tus. Quid in uestrũ arariũ ista refertis; nisi ultima tu-
 quoque à endi populi necessitas cogeret? sic legem capite. Defici-
 rapina tẽ etorũ sacerdotia, monasteria, census, redditus; in aratũ
 perent. rium pauperũ, non uestrũ redigite: quę uero isti hacten-
 nus impie extorserunt, remittite: aliõ qui potestas ue-
 stra, & res magis quã unquam crescerent, quibus hu-
 milior aut benignior nemo redditur: fieretq; tandẽ ut
 imperij grauitate uos ipsos exosiores faceretis, quũ
 unquam fuissetis, si tanta rerum non esset accessio scã

sta. Est fortunæ comes inuidia, et quanto illa crescit tã= to ista simul gliscit. Hæc de abolēdo mutili sacerdotio, deq; eius bonis in pauperum usum conuertendis bre= uiter. Nullū enim Christiani habere debent sacerdotiū, quān Christi: is autem æternus sacerdos est, unde nemi= nem eius loco subrogatum oportet esse. Verbi uero mi= nistri, Episcopi, hoc est uigiles, qui in grege domini ui= gilant, iuxta Pauli præscriptum debito honore dignan= di sunt. Hos ergo solos in Ecclesia dei aliquando habe= bimus, ubi intra años ad summū quadraginta, quotquot 40. anno= nunc nobis nauseam pariunt & impatientiā, aliò mi= rum curri grauerunt. Tanto tempore profecti sunt Israēlitæ ex culo absi= Aegypto in terram Chananeorū. Ferēdo igitur, & pa= tiendo non crimus eis, ut spero inferiores. sacerdo= tium.

DE VOTIS.

VNT quedam uotorum genera tã im= pia, tamq; stolidi, ut si quis sese regi reci Falsissima= piat mille hostium capita, saluum adpor religio. taturū. Inuenti sunt, qui demandatū nu= merū, aut operā præstiterint, Dauid & Hercules: at ne= mo tã arrogans unq; fuit, ut se saluū cum tot capitibus re= daturū polliceretur. Quæ ergo castitatē, paupertatē, et obedientiā pmittūt quidā, uide q; nō ex sciētia quicq; fa= ciāt. Et zelus ipse, aut stolidus sit, aut simulatus. Ac pri= mo de castitate. Hæc negat Christus oibus, Mat. 19. nisi q; Castitatis= bus data sit supne: qbus ergo data sit, ealice at uti. Impiū uotum.

nis uiri foemineq; subtractione) nisi forte ex consensu ad tempus, ut uacetis orationi. Post iterum conuenite in unum, ne tentet uos Satan propter incontinentiam uestram: constat, quod ad euitandam Satanae tentationem, hoc est scortationis & adulterij contaminatione, nubere liceat, similiter dum impediuntur orationes nostrae: quantum autem quisq; impediatur, nemo melius nouit, quam qui sentit. Si ergo sentias, ut diximus, mentem ad Veneris mentione uacillare, ut iam dicas: Si licet, libet: propendit nimirum Caro, nec unquam quiescet, donec, quod libet perpetraverit. Ne ergo perpetuo ardeas, nube: melius est enim nubere, quam uri. Qui uberius hanc rem nosse cupiat, diligenter dictum caput excutiat. Videmus igitur omnibus ex aequo dictum esse. Si non te contines, nube: & Virgo si nubit, non peccat. Ex aequo igitur omnibus licet connubia iungere. Nam quod de uoto obijcitur, sic nullam uim habet infirmandi legem Dei, ut etiam summa sit impietas ipsam prodere propter traditiones nostras: ut Christus Iudaeorum peritis & sanctulis oprobrauit. Mat. 15. Quare uos, inquit, transgredimini mandatum dei propter traditionem uestram? Taceo nunc, quam stultum sit istuc promittere, quod tuarum uirium non est. Impia ergo sunt omnia Castitatis uota. Quod de Nazareis quidam obijciunt. Num. 6. iam dudum exoletum est: multa enim praecipit dominus filiis Israel, quibus ipse nec egebat nec delectabatur: sed fieri

De Nazareis.

Vota aut
presumptuosa
aut inutilia.

sibi iubebat, ne demonijs fierent. ut fuerunt uarij oblationum ritus. sic & de Nazareis sentiendum est. Periculum erat, ne Iudæi filios suos more cæterarum Gentium cuperent in aliquo peculiari uitæ instituto uiuere, subindeq; deuouerēt. Tradidit ergo ipse institutum, quo contenti ad idololatrias non deflecterent. Quod autē alij obijciunt: Redde altissimo uota tua, & : Vouete & redadite. Psal. 75. produit inscitiam suam, uidelicet quod nõdum didicerint uota pro muneribus ablationibusque spontaneis in literis sacris accipi, non pro iureiurando aut dedicatione mentis: hanc enim requirebat lex: Diliges Dominum Deum tuum. & cæter. Sicut ergo abolitæ sunt oblationes, sic & uota: nam Næder Hebræis spontaneam oblationem significat, rei cuiuspiam ad offerendum sacerdotibus usitate. In uniuersum uidetur uota omnia in hæc duo posse redigi. Vouemus aut ista quæ dominus iubet, aut supra ista quæ dominus iubet, quædam uoluntarie. Qui ergo uouent quæ dominus præcipit, arroganter faciunt: sic enim præcedunt se impensius facturos quod dominus iubet, si uotum suum aut iusurandum addant, quàm si solum domini præceptum audiant: quod quid aliud est, quàm extrema stulticia, & fidei infirmitas? Fidelem hominem oportet uoluntatis Dei studiosum esse, ideo quod Deus suus sic aut sic præcepit, non quod ipse sic aut sic facturum recepit: qui enim hac causa his præceptis Dei student,

dent, quæ ipsi uouerunt, se ipsos maioris faciunt quàm
 Deum. Inobediens est qui Consulis iussa non implet,
 nisi prius promiserit se facturum. Facere enim debet
 quisque quod Lex & Magistratus iubent citra uotum.
 Si autem quedam alia uouemus, quàm quæ lege Dei
 comprehenduntur, frustra fit: nam frustra colunt me,
 inquit Christus Matth. 15. docentes doctrinas, & præ-
 cepta hominum. Et: Omnis plantatio, quam non plan-
 tauit pater meus cœlestis, eradicabitur. Ibidem. Quid
 autem stultius est, quàm noua quedam domino pollice-
 ri, quasi quæ hactenus præcepta sint impleuerimus; &
 pro auctario addamus liberaliter nostra quoq;? Quis
 unquam uel hoc unum præceptum impleuit: Dilige
 proximum tuum sicut teipsum? Fit ergo manifestum,
 quod dum sic quæque uouemus, in ^{εθελοθρησκεια}
 Pauli Coloss. 2. incidamus: quæ nihil aliud est quàm
 propria uoluntate adiuuenta religio: quæ nihil est
 quàm hypocrisis, ac legis diuinæ contemptus. Nemo
 enim aduc impleuit quæ dominus præcepit: quæ ergo
 noua fingimus, qui diuina non attigimus? Aperte lo-
 quar & uere: Hæc uota castitatis, paupertatis, & obe-
 dientie fuga sunt, & declinatio legis diuinæ, ut iam
 patebit, quæ de paupertate & obedientia dixerim-
 mus.

Paupertatē quid attinet uouere? Christiana mens chri-
 stiana nō est, nisi sit pauper. Beati enī pauperes spiritu.

Paupertatis uotum.

Ex lege igitur debemus omnes esse pauperes: qui ergo non sunt, legi non obtemperant. Quid ergo ipsam uouent, quasi melius seruare deuoti possint, quam dei præcepto obtemperantes? Quod si paupertatē rerum, & ægestatem uouent, stulte iterum faciunt. Quid enim uoues quod in tua potestate non est? Primum, si diues es, non est opus ut paupertatem uoueas, sed ut iuxta Christi uerbum omnia uendas quæ possides, & des pauperibus. Hoc præcipit dominus: *Quæ tu uoues quod dominus præcipit? Si uero pauper es, quid paupertatem uoues, quam uelis nolis ferre cogēris? Quid si te deuoueas desformem futurum, quum antea sis quàm foueas? Deinde si Deus uelit te ditissimum esse, puta regem aut principē, sed in eum usum, ut quæ tibi commissa sint, fideliter dispenses: an? tu paupertatem uouebis? Rursus quum tibi dominus diuitias negauerit, sed patientem dederit mentem ut letus seras, tu uero simul uoueas paupertatem, nōne uoto tuo citius adscripturus es, quod rem difficillimam moderate seras quàm gratiæ Dei? nam si gratiæ Dei omnia accepta serres, nunquā uoueres, sed ad illius te uoluntatem perpetuò comparares. Obedientiam autem debemus omnes omnibus: nam si quis te ad mille passus adegerit, perge cum illo & alia duomillia. Matt. 5. Et caritas non querit sua, sed sedula est ut alijs proficiat. 1. Cor. 13. Et omnia quæcumq; uultis ut faciant uobis homines, & uos eadem facite illis. Matth. 7.*

Christi

Obedientiæ uotum.

Christi Ecclesia unum corpus est. Ro. 12. Hoc autem corpus ante omnia requirit, ut nulla membra dissentiant: qui ergo Christi Ecclesiae membra sunt, hoc ipso quod membra unius corporis sunt, debet sibi mutuo aut honeste praesse aut obtemperare. Quid opus est, ut tu obedientiam promittas, quam sic debes, ut nisi praestes, ingratum sis iudicem habiturus? Quod uero quidam a deo fastuose intonat, quod. 1. Reg. 15. scriptum est: Obedientia plus ualeat quam uictima, Breuiter respondemus: Ferre sic Dei uoluntate fieri, ut si quis uerbo eius pro sua libidine abuti uelit, seipsum uincat. Quemadmodum & hoc loco fit. Dixit Samuel ad Saul: Melior est enim obedientia quam uictima. Sed de qua obedientia loquitur? num de ea, qua se homo factioni alicui adstringit? minime, sed qua Deo obtemperat, contra omnia consilia, quantumuis in speciem pulchra & bona sint. Nam Saul iussus erat Amalechitarum omnia excindere, ille uero melius esse ratus, ne res inutiliter perirent, seruauit multas pecudes in holocaustum domino. Hic irascitur dominus, & dicit per os Prophetae sui: Melius esse quod Dei uoci obtemperes quam tuo consilio. Obedientia igitur uictimae praefertur, sed Dei obedientia. De qua iam satis dictum est quam necessaria sit ad salutem.

Nunc, ut promisimus, adperiemus, quod ista paupertatis, castitatis, & obedientiae uota fuga sunt, & declinatio legis, uoluntatisque diuinae. Castitatem primum accipe-

Hanc uolunt, que in sua potestate non est, & per eam
 matrimoniū cōtemnunt. Cumq; deberent operam dare
 creandis liberis & educandis, tuentur se suis uotis: sed
 uide quā belle, scortantur impudētius canibus: et si tu
 moneas, ut deserto monasterio nubant, quandoquidem
 cōtinentiam uideant sibi negari, mox respondent lege
 uoti teneri. Vide nunc, an hoc non sit legem dei prode-
 re propter humanā traditionē? Taceo impura ista &
 spurca, que magna pars monasticorū clām designant li-
 bidinis impatientia. Ut planē cōstet illorū corda, et nō
 nūquam etiā corpora fœdioribus esse libidinibus con-
 spurcata, quā ea que in matrimonio degunt: imō sic
 esse impura, ut nec cum honestis matrimonijs compara-
 ri possint. Verū quantūcunq; spurca sint & fœda, pro-
 pter uotum suum legi Dei non obtemperāt. Paupertas
 ipsorū sic non est paupertas, ut nusquam liceat diuitias
 cū maiore tranquillitate inuenire, quā in monasterijs.
 Si in urbe degas, ditissimus etiā, curare cogēris multa,
 sursum deorsum currere, metuere, imbres, grandinem,
 & reliqua tempestatum mala. Isti nostri horum nihil me-
 tuunt aut curant, sed citra sudorem & sanguinem oīa
 ipsis proueniunt, non laborant, non proscindunt uone-
 re terram cum tamen interim nihil phasidum, turdoriū,
 leporū, caprearū, omne forum habeat: nihil salparum,
 solearū, murenarū, & anguillarū, quod ipsis nō adfer-
 tur. Vide quā magna res sit horum egestatem ferre.

Quid

Quid uestem cōmemorem? Hieme sic pellibus, lanis, & focis fouentur, ut nonnunquam inuiti cogantur sudare: estate sic Theristra sunt uento peruia, sic omne uestiū pōdus ablatū, ut aëre uictitare posse credas. Obedientia uero sic habet, ut si parens egeat, opē ferre non liceat, etiā si omnem substantiā stulta expendit, ut hunc cuculū in istum nidū locaret. Si egrotet, non licet per hanc obedientiam exire, morbū attrectare, alleuiare, auxiliari. Taceo reliquos pauperes. Dum magistratus iubent con- tribuere, immunes sunt: cū stationes distribuunt, obij- ciunt se Dei obsequijs mancipatos: agere ista nō posse. Quid multa, nihil commune habent cum laborantibus uicinis ac ciuibus: bella si ingruant, nō sub diuo, sed in- tra amoenissima habitacula secure stertunt. Ita ut Solo- mon in omni gloria sua huius mundi delicijs cum tanta trāquillitate frui nō potuerit. Nemini quicq̄ debet quā sibi, nemini prospiciūt quā sibi, & qd' oīm est peruer- sissimum, quanto maiores opes cōgerunt, tāto sibi im- pēsius placēt: quanto obstinatius magistratui resisterint in ferendis cōmunibus oneribus, tantomagis suspiciuo- lunt, ac oīm domini haberi. Adorātur, colūtur, ac Deo- rum loco habētur, nunquā uideas ut uetēt sibi fieri, qd' soli Deo præstandum est. Hæc sunt ista impia uota, quæ sibi, imò nobis etiam stolidis tam egregia uidentur. Pro- mittūt castitatē, sed cōtenti sunt promississe, capris libi- dinosiores: Paupertatē, cū Regi ipsi plura desint q̄ istis:

Obedientiam, quæ inobedientia dei manifesta est, & ab omni Christiana charitate aliena. Christum ergo produnt, qui sese his uotis mancipant, à lege dei desciscunt: nam suas sectantur diuinis contemptis & abiectis: Humanitatem exuunt erga necessarios & proximos: quis enim crudelius ipsis imperat, quis auidius retinet sua, quam isti? Vnde neminem iam latere potest, hoc uitæ Genus esse ab inimico homine, hoc est Satana, ceii lolium tritico domini esse insertum. Mat. 13. Causauerat hoc malum sollicitè Paulus uigilantissimus Episcopus. Act. 20. & Colof. secundo. Sed nos male circumspeximus. Nunc autem, quum nobis oculos redaperuerit Deus, ambulemus tanquam in luce. Eliminemus hæc omnia mala: sed ratione ac modo, ne posteriora fiant prioribus deteriora. Tantum de uotis, de quibus in conclusionibus nostris plura diximus, sed quantum ad Confutationem eorum adinet, satis allatum est scripturarum & rationum ex eis deductarum.

DE DIVORVM INVOCATIONE.

DIuos inuocare adeò inualuerat apud omnes, ut eam rem ab initio uererer difficulter admitti. Sed frustra fuimus æxi: ut enim primum fides radices iecit, attulit secum tam claram ueritatis lucem, ut quotquot eam uiderint omnes spes in quacumq; creaturam abiecerint. Hoc autem dogma

dogma, quod diui non sint inuocandi, iam annis duobus sic ubiq; uel in nostris libris si non alibi, perspectum est ac receptum, ut minoribus hic possimus rem absolue- re quàm res exigeret: si prius nunquam fuisset uenti- lata. Tractauimus nos eam in Archetele primum: de- inde in Conclusionibus: mox in Confutatione Canonis misse: postremo in Antibolo aduersus Emserum, ubi cũ in breuissima totam causam redegerimus, placuit eum titulum ex integro hic inserere.

De Diuorum intercessione ex Antibolo
aduersus Emserum.

Cum de Diuorum intercessione scribis, adeò ie- iunus es, ne dicam stolidus, ut certò mihi persuadeam te nostra, quæ angusta quidẽ sunt, quod alibi eam rem esse- mus fusius prosecuti, sed angusta quoq; quod præ- ter purum uerbi Dei sensum nihil respiciant, prorsus nõ intellexisse. Quamobrem & ea tibi ad breue redigã, sed ita, ut quæ nunc breuiter damus, prioribus, quæ nul- lo modo poterant in breuiora concidi, nonnihil lucis allatura sint.

Solus Deus bonus est. Luca. 18.

I

Ab hoc ergo fonte uno & solo bonũ deriuare oportet, quicquid eo indigum est. Omne datum enim opti- mum, & omne donum perfectum desursum est, descen- dens à patre luminum. Iacobi. 1. cap.

II

III Hac nota discernuntur fideles ab infidelibus, quod fideles ab uno & solo isto bono pendent, ei unice herent ad ipsum solum recurrunt, ex solo hauriunt. Infideles autem contra, à creatore se ad creaturas conuertunt, ab eis pendent, opemq; sperant. Deut. 32. Videte quod ego sim solus, & non sit alius Deus, præter me. Deum autem esse, non est aliud, quam summum bonum esse: summum bonum esse, non est aliud, quam D A I, hoc est, sufficientiam omnis boni esse. Bonum ergo illud se esse, Deus nobis proponit, quod omnis boni, opis, auxilij nobis autor sit: & quod solus id boni sit, & quod non sit alius Deus, hoc est bonus, et cuiusquam opis fons, præter se. Alterius partis testimonium habes Hieremie. 2. Duo enim mala fecit populus meus: Me dereliquerunt fontem aquæ uiuæ, & foderunt sibi cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas.

III Fideles ergo soli sunt, qui se sic Dei esse sciunt, ut alium patrem ne nominent quidem, quam omnipotentem patrem: tantum abest, ut in alium spem habeant. Quorum enim adinet patrem adpellare deum, cuius tu filius non sis; neq; in eum ut patrem speres? præsertim cum ipse uetet ne patrem nobis uocemus in terris. Matth. 23. Ipse enim solus est, qui nos in spe quam in se habemus, securos reddit. Psal. 4. Quoniã tu domine solus in spe habitare fecisti me. Beatus enim est uir, cuius spes est nomen domini. Psal. 39. & contra: Maledictus qui confidit in homine,

in homine, & ponit carnem brachium suum. Hierem.
 17. Et à domino recedit cor eius. Porrò à domino rece-
 dit, qui alibi, quàm apud ipsum id boni quærit, quo e-
 get. Nisi uero istuc non sit recedere, quum filius deserto
 uero patre, alium eligit ad quem confugiat, cui erum-
 nas suas queratur, & ab eo auferat auxilium. At cœle-
 stis pater ita pater noster est, ut nos fecerit, creauerit,
 & in peculiarè populum elegerit. Deut. 32. Nunquid
 non ipse est pater tuus, qui possedit te, & fecit, & cre-
 auit te? Filij ergo sunt Dei, qui eum patris loco habent.
 Patris autem loco habent, qui unū hunc patrem agno-
 scunt, ab eo pendent, eum solum audiunt, ab eo solo
 omnia sperant.

Porrò, quod citra cunctationem ad eum confugere
 tutò liceat, apertissimis ubiq; uerbis ipse declarauit.
 Gen. 15. Abraham sic adfatur: Ego protector tuus sum,
 & merces magna nimis. Idem uerbi dictum puta omni-
 bus, qui cum Abrahā fideles sunt. Leui. 20. Ego domi-
 nus, qui sanctifico uos. Num. 35. Ego enī sum dominus,
 qui habito inter filios Israël. Psalm. 34. Salus tua ego
 sum. Isaie. 43. Ego ego sum, qui deleo iniquitates tu-
 as propter me. Ezechielis. 18. Quare moriemini
 domus Israël? quia nolo mortem morientis dicit do-
 minus Deus: Reuertimini & uiuite. Isaie. 44. Me-
 mento horum Iacob & Israël, quoniam seruus meus
 es tu. &c. Deleui ut nubem iniquitates tuas, & quasi

nebulā peccata tua: reuertere ad me, quoniam redemi-
te. Item. 55. Omnes sitiētes uenite ad aquas. &c. Per to-
tum nihil aliud est, quā liberalis Dei ad se inuitatio.
Et Leuit. 26. gratiam pollicetur eis etiam, qui tantopere
offendissent, ut in captiuitatem sint abducti, si ad se cla-
mauerint. Atq; hæc pauca de instrumento uetere suf-
ficient. Nam quid aliud ubiq; agitur, quā ne populus
aliō, quā ad Deum uerum recurrat; spes suas ab eo nō
alienet; nullibi salutem inuenturam putet, quā apud
coelestem patrem, qui tot tantaq; patribus fecerit bonae
Hoc enim cuiq; Deus est, quod sibi sufficere putat ad
præbendam cupitam rem.

VI

Totum autem nouum Testamentum quid aliud est,
quā solida certaq; gratiæ Dei confirmatio? Nam qui
filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit
illum, quomodo negare aliquid poterit? aut quomodo
nobis non omnia cum illo donabit? an hereditatem; an
gratiam negabit, qui filium dedit? ac talem filium, ut
ipse sit salus nostra. Iesus enim est, ut uia sit, ueritas &
uita. Qui in diebus carnis suæ cum publicanis & pecca-
toribus hac gratia conuersabatur, ut mundo palam
faceret, quod uenisset ad inueniendam ouem perditam:
& ad uocandum ad se peccatores, neq; quemquam a-
uersaretur. Sic enim sese nobis exhibens, clamat: Venite
ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & Ego re-
quiem uobis præstabo. Hic Filius Dei pignus nostræ sa-
lutis

lutis est: per ipsum enim accessum habemus ad Deum.
 Nam ad patrem nemo uenit nisi per eum. Ioan. 14.

Vnde non est ut sibi perfidia hoc prætexat. Equidē, VII
 inquit, non ignoro spem omnem mihi in Deo esse re-
 positam, attamen patronis opus habeo, qui me summo
 isti Deo commendent. Ex uerbis enim suis facile iudica-
 tur, quæ nam sit quæ sic loquitur, nempe perfidia. Cum
 ais: Scio omnem spem mihi esse repositam in Deo: qu-
 igitur ad eum in omnibus aduersitatibus non confugis-
 an' pater non est; an' frater filij eius non es; an' auer-
 sabitur pater, qui filium pro te dedit; an' filius qui pro
 te passus est, quiq; te fratrem adpellat? Ioan. 20. An'
 aliquid apertius ab eo desyderas audire, quàm: Nemo
 uenit ad patrem nisi per me? Adprehende omnium crea-
 turarum coetum, & confiteri cogēris quod nihil eorum
 ueniat ad patrem, nisi per filium. Nec est ut responsan-
 do etiam perpetuo mihi dicas: Intercessoribus apud fi-
 lium mihi opus est. Non enim uidere uis, quod in eum
 usum ipse ad nos descendit, ut patefaceret quàm mini-
 me esset inaccessus. An' apertius aliquid dici potest ad
 firmandam per illum in Deum spem; quàm, Quicquid
 petieritis patrem in nomine meo, dabit uobis? Ioan. 16.
 In nomine meo inquit, non in nomine Abraham, & cæt.
 Vnus enim est mediator Dei & hominum, homo Chri-
 stus Iesus. & cæt. 1. Timo. 2. Isto si tu nomine aliū quem-
 cūq; tandē dignaberis, nonne in filium Dei cōtumelio-

sus eris? Quis enim mediator noster esse potest, quàm solusis, qui Dei filius & homo est? An hoc non est filium Dei conculcare? Nam si tot tamq; uarijs (ut uulgo perniciose creditum est) patronis aditus ad Deum pertesit, frustra igitur Christus mortuus est: non solus mediator est, non solus uia, ad patrem uenire erit alia, quàm per filium, fraudulentè dixit: Venite ad me omnes qui laboratis &c. Quod quam blasphemum sit, impium, ingratum, & perniciosum, nemo satis digne queat exequi.

Iam quæ uulgo in contrarium adducuntur, aut friuola sunt, aut carnalis sapientiæ audacia huc torta. Friuola sunt, quæ Emserus quiritur sic uociferans: Testatur hoc etiam (Diuos uidelicet pro nobis intercedere) tam Oriens quàm Occidēs: nec natio sub cælo est, quæ non magnam partem incolumitatis suæ Diuorum precibus post deum acceptam ferat. Cui ego: Nunquid & Augster & Boreas? nūquid Troglodytæ cum Galactophagis? Nos scriptura sacra nitimur, iste uero nobis Orientem & Occidentem ogganit. Et paulo post omnium ferme Germaniæ cathedralium Ecclesiarum (ut uocant) tutelares Deos coaceruat, & miserrime fauorem aucupatur suo libello. Nunquam, inquit, tam ingratas esse futuras istas Ecclesias, ut credant Diuorum preces, & suffragia nihil apud Deum posse, quod tot, ac tanti beneficia ab eis acceperint. Hic primum ignorat Dei esse beneficia, quæ ipse creaturæ adscribit. Quod ad-

parte

parte Petrus & Ioannes Act. 3. docent, indignantes quod
 uulgus sibi restituti claudi uirtutem adscriberet, Iesu
 Christi esse testantes. Quod & Christus ipse manifeste
 docet: In nomine meo, inquit, demonia eicient. Non
 dixit in nomine suo: sed in meo nomine, hoc est, in mea
 uirtute. Deinde non uidet, quod si ad hunc modum ipsum
 arguantem audiamus, multi senserunt Diui Nicolai
 opem in fluctibus, ergo Nicolaus uelut Iouis, ac tutela-
 ris Deus inuocandus est: non uidet, inquam, sequi, Apol-
 lo & Aesculapius multos restituerunt incolumitati,
 Castor & Pollux longe plures, quam ullus Nicolaus
 a naufragio liberarunt, si cultoribus ipsorum credi-
 mus: ergo pro Iouibus & dijs auxiliatoribus inuocan-
 di sunt. Quomodo Symmachus aliquando pro defen-
 sione Deorum suorum quiritatus est, longè tum for-
 tius, tum eruditius, quam hic noster: suadens, ut Qui-
 rites ab eis Dijs non deficerent, quorum opem domi-
 miliciæq; nunquam non sensissent. Carnis sapien-
 tia ad hunc usum torquere fuit ausa omnes scripturæ
 locos, qui uel sanctorum uel intercessionum, & simi-
 lium uerba haberent. Quorum magnam modum & in Cœlu-
 sionibus & Canonis cōsutatione adseruimus in liberta-
 tem: quæ propter missis nunc eis, Emsero nostro duos modo,
 quibus ipse maxime niti uidetur, è manibus eripiemus. Le-
 uauit oculos meos in montes, inquit, unde ueniet auxiliū
 mihi. ac mox Cassiodoros et Bedas testes constituit.

qui sentiunt montes esse Diuos. &c. Et non spectat in
 felix quid continue sequatur, Auxilium meum à domi-
 no, qui fecit cœlum & terram. Quid huius possunt sa-
 cræ literæ, quod Casi & Duri ex montibus Diuos sa-
 ciunt? cum lippis pateat Prophetam hic non aliud tam
 constanter agere, quàm ut se Deo probet, quod auxi-
 lium non speret aliunde sibi uenturum, quàm ab eo qui
 fecit cœlum & terram. Alius est: Memento Abraham,
 Isaac, & Iacob. &c. ubi primo nõ aduertit nullomodo
 equipollere. ô Deus, Memento Abraham, Isaac & Ia-
 cob, quibus iurasti, & Abraham intercede pro nobis,
 cum prius hoc Deo dicatur, ut in patrum gratiam filijs
 Israël dignetur benefacere: posterius autem Abrahæ di-
 ccretur, quod tamen nusquam in sacris literis inueni-
 tur. Sed cum semper habeat contentio, quod obijciat,
 ac tacere non possit, sic obstrepat. Cum uideamus Israë-
 liticum populũ ad dominum clamauisse in nomine pa-
 trum suorum, nimirum & nobis idem licebit. Cui bre-
 uiter hoc Petri Act. 4. respondebimus. Et non est in ali-
 quo alio salus (de Christo autem loquitur) nec enim a-
 liud nomen est sub cœlo datum hominibus, in quo oportet
 nos saluos fieri. Proinde Emsere hoc age: Deũ opti-
 mum maximũ precare, ut sanam mentem tibi det, qua
 discas, quod sicut ab Origine mundi inter perfidos ab-
 iecti sunt, qui alibi opem, quàm apud unũ solumq; de-
 um quærerent. Rom. 1. Noluì enim Deus, ut poplite
 utroque

utroque claudicaremus, quemadmodū per Heliam testatus est. Sic & hodie inter perfidos meritō numerari, qui sibi alios ad succurrendum uocant, quā unū solumq; Deum. Qui & Græcis à θεῶν dictus est, quod omnia moueri faciat, & ad omnia accurrat. Deus enim de propinquo est, non Deus à longinquo: qui prius etiā quā uoces, dicit: Ecce adsum. Et cum istud didiceris, iam tantus autor fias simplici populo dei, ut in Deum omnem cogitationē & spem iaciant, quò ueri Dei cultores fiant, quantus fuisti præco, ut à Deo ad creaturas auocares: quò uerus apostota fuisti, aut quod uero similius est, incredulus. Quod ubi factum erit, iam tandem gratulabimur te in fidelium numerum à domino accensum. Nam quam diu in creaturis hæres, nondum adprehendisti unicum istum animæ sponsum, quem in Canticis sibi gratulatur adprehendisse: Tenui, inquit, eum, nec dimittam. Sanctos & Diuos hætenus imitaberis, quatenus & ipsi Christi sunt, iuxta Pauli uerbum, imitatores. Et firmiter interim crede, quod ubi duo uel tres unanimiter aliquid super terram à domino postulauerint, ablaturi sint, imò quod quisq; in cubiculo suo solus petat, impetret. Ac dum de precibus sanctorum loqueris, aut de ipsorū caritate, caue de indigetibus, hoc est cœli iam ciuibus idem sentias, quod de peregrinis adhuc & exulibus: qua in re multos hodie uidemus errare. Cætera ex Cōclusionibus nostris pete, aut ex Ca-

nonis Confutatione, & patere, ut de hac re nunc uelut colligamus, quo compendio ad finem uenire liceat.

Hactenus aduersus Emserum scripseramus. Vidimus inter im libellum cuiusdā magni apud Gallos Theologi, si tanti emas, quanti se aestimat: quem diligenter legere uctuerunt cum occupationes nostrae, tum huius libelli autorisq; commiseratio. Sic enim ignorat infelix homo quid Deus sit, quid homo, quid fides, quid spes, quid diuus, quid peregrinus, quid aduocatus, quid mediator: Oīa, ut si nunq̄ antehac fidē habuissemus, isti uerbo, Nemo uenit ad me, nisi pater traxerit illum: & isti, Omnis qui audiuit à patre, ac didicit, uenit ad me, nunc tamen cogerer uerissimum esse agnoscere: Quam tantum Theologum uideam in manibus habere sacras literas: sed nō aliter, quā, ut dicitur, asinus fert mysteria. Poenitet, Deum testor, nos eius laborum, quos non sensimus. Sed quid me cōtristem? gaudet Simia suo partu nō minus quā Pauo: Monuerāt quidam è Gallijs boni doctiq; homines, ut nominatim cōtra ipsum scriberemus: at ubi frater noster Osualdus Myconius librum, quod nobis in breuia redigere nō uacaret, diligēter percensuit, capitaq; congesit, ridere ambo coacti sumus: sic enim nusquā quicquā adparet solidū, ut autorē cū libello negligendum esse duxerimus. Nescit infantissimus homo sanctos non eandem rem esse cum diuis, quum sancti uocentur etiam, qui adhuc in humanis agunt, ut: Sanctis
qui

qui sunt Romæ. Ignorat quid sit Ecclesia, & putat Ecclesie autoritate constitui posse, ut sancti & inuocentur & intercedant. Quid si Ecclesia aliquando decernerat, ut semel ad nos simul descendant? adeon' in cœlis sic habet, quod Ecclesia ista pronunciat? Quod Moses orauit, quod Abrahâ, alij, hûc torquet, ergo diui sunt adorandi, cultum illis adornat, ut magistrum ceremoniarum fuisse diceres. De diuis cœlitibus eodem modo loquitur, quo de fraterculo quoque. Non discriminat inter promissiones patrum, quæ omnes in Christû tendebant, ac uenturæ erant: & inter nostras, quæ similiter in ipsum tendunt, sed iam præstitæ, ac firmæ sunt. Illi cogebantur crebrò Deum eorum patrum monere, quibus cum testamentum pepigerat, nos cum iam testamento fruamur, opus non habemus, ut per quemquam Deum obtestemur, quàm per Christum: non enim est aliud nomen sub Sole, in quo nos saluos fieri oporteat, quàm in nomine Christi. & ipse docet: Quicquid petieritis in nomine meo, dabit uobis. &c. Vbi uero aduersariorum argumenta diluit, sic altero pede mergitur, dum alterum emolitur, ut sudantem etiam, ac omnia conantem, interire tamen seipsum cogat. Non aliter placet sibi, quàm Hieronymum sic argumentantem inducit: Stephanus hic orauit, igitur in cœlis quoq; orat, similiter de Paulo, quàm si iam ipso currutrum triumphali ueheretur. Eriuolum hoc tamen inter in

non potens dissoluere, si hoc modo sequitur: Paulus hic orauit, ergo istuc orat: sequetur & istud: Paulus hic scripsit epistolas, ergo illic scribit. Nam si nobis epistolas caelo demitteret, quibus maxima inter Theologos dissidia componi possent, non minus prodesset, quam si intercederet. Sed quid multis rideamus eum qui potius deplorandus sit? No habebit multis opus ad confutandam opinionem istam, qui fidem & uere habet & uere docet: nam fide discitur Diuorū hac in re neglectio, Verus di- discitur & uerus Diuorum cultus: qui tum recte colum- uorum cul- tur, quum omnes firmiter ei Deo adheremus, cui & ipsi tus. dum uiuerent, & adhibebant, & adherendum esse alios quoq; docebant: qui enim fieret, ut quum aduc essent infirmi, sibi nihil arrogarent: nunc uero ab omni adfectu cum sint alienissimi, animum mutauerint; & cum prius ad unum ac solum Deum adducerent, nunc ad se confugi uelint? Nolo igitur amici mei egre ferat, quod eis morem in cōuellēdo libello isto non gesserim, superuacaneū enim fuisse: nam fides, ut diximus, ipsa hunc errorem pœnitus eliminabit: quamuis quæ iste toto libello egit, his paucis contra Emserum, sic deijci- entur, si modo fideliter quis legat & expendat, ut la- tiora nemo desyderaturus sit. Talis res est Deus, ut om- nibus sufficiat. Tam benignus pater est ut nihil ne- get: Tam liberalis, ut auferri amet. Quos ergo nobis pa- tronos paramus? Ignorat hos adulterinos prospectus
fides

fides. Vnde manifestissime patet, quod quicumq; aduc in creaturis hære in, uno, uero, soloq; Deo non nituntur: quæ ergo est illorum fides; an non satius fuisset tacuisse, quam prodidisse tam imprudenter perfidiam? Scio Hieronymos, Augustinos, alios, sed simul scio Christum & apostolos, quorum nemo quicumquam tale unquam prodidit. Quid autem est quod per uim scripturas huc torquent? aut ubi sensus allegoricus subest, quod eum capere nolunt? Fides uno Deo nititur, uni hæret, uno fidei, in unum sperat, ad unum confugit, apud unum se inuenturam certò cognouit quicquid opus illi sit. Det is qui corda ad se trahit, ut ei uni adhareamus, & hypo- crisis ista, quæ se pro pietate circūfert ex omnium animis eliminetur. Amen.

DE MERITO.

VM AVTEM ij qui Diuis spes suas manciparunt, ut plurimum eorum meritis nituntur. Cumq; in Ecclesia Dei hætenus meritum non diuorum dico, sed impudentissimorum scortatorum diuēditum sit tanti, quanti indicare fuerunt ausi, proximum est, ut de Merito dicamus. Diximus autem in superioribus ista quatuor cognata esse: Providentiam, Prædestinationem, Liberum arbitrium, & Meritum: nō quod posteriora duo prioribus cognata sint, sed quod qui priora recte cognouerit, po-

steriora quid nam sint, ignorare non possit. Est autem providentia prædestinationis ueluti parens, de qua in consideratione Dei quum pro uiribus dictum sit, non est opus ut hic repetamus. Providentem fecimus illic Deum rebus omnibus: omnes enim res per ipsum constant. Seruantur ergo ac disponuntur per ipsum omnia: quod autem mentes nostræ huc non perueniunt, causa est ipsarum angustia, et circumscriptio: quum tamē non pauca sint, quibus probe consideratis, imaginem quandam diuinæ providentiæ fabricari nobis ipsis possimus. è quibus unum ac præcipuum adducemus: ipsum hominem. Hic se ad rationis imperium componit, sic ut omnia membra ab eius nutu pendeant: uoco autem rationem, totam uim, qua homo decernit ac statuit, sic aut sic sese acturum: loquimur autem de actionibus externis, non de interna moderatione aut immutatione animi. Iubet pedes incedere, promouent: manum aratro ad mouere, parent: nusquam digitum admolitur citra rationem. Longe fortior ac certior est diuina providentia in circumagendo uniuerso mundo: nam si licet magna paruis componere, hoc est Deus in mundo, quod ratio in homine. Quum ergo uideamus rationē sic præsidere omnibus actionibus, motibus, ac requietionibus, ut citra eius imperium nihil fieri uideamus: qui sit ut non eodem modo Dei providentia sic omnia geri ac disponi consiteamur, ut nihil citra ipsius uoluntatem aut imperium fiat? Curiosi sumus, ueremur enim ne cogamur Deum

mur Deum esse malorum quoque autorem confiteri. Vbi interim haud diligenter hominem perspicimus: incidit enim nonnunquam in eum morbi & aegritudines, sed nisi inciderent, totus extingueretur. Febre inceditur, abstinet interim ab immodica crapula, & mox pristinae valetudini restituitur. Laborat podagra, recessit hic tenuis & acer humor à vitabilibus membris in extrema: quod nisi factum esset, dudum fuisset extinctus homo: sic dum quaedam sunt, quorum causam & finem ignoramus, nolimus in eis diuinam providentiam agnoscere: quae nobis vititur, imò rebus cunctis pro sua libertate. Nec illi turpe est quod nobis: quae enim nobis turpia sunt, ex eo prouenit, quod lex nobis imposita est. Lex autem hac causa est posita, quod adfectus nostri modum excedebant. Hi autem in Deo quum non sint, legi non est obnoxius, sed hoc ipsum est quod à nobis per legem exigit. Vnde turpe apud illum non est, quod nobis turpe est. Promiscua Venus belluarum, nobis etiam iudicibus turpis non est, cum hominum sit turpissima: sed quae nam causa istas liberat, nos autem damnat? Lex. Sumus enim intra cancellos matrimonij lege diuina coacti. Sic Deo nihil potest turpe esse, quod tamen nobis non potest non esse turpe. Ne ergo curiosi simus actumidi, à Providentia Dei quaedam liberantes, quasi eam minime decentia. Quae enim nobis turpia

sunt, illi nō sunt: et quæ nos pñciosa esse arbitramur,
 alia parte proficua sunt. Nascitur autē prædestinatio,
 quæ nihil aliud est, quàm si tu dicas præordinatio, ex
 prouidentia, imò est ipsa prouidentia: nam & Theo-
 logi prouidentiam à sapientia sic discriminant, quod il-
 la progrediatur ad agendum & disponendum: hæc au-
 tem uideat, quid, quomodo agendum sit. A summo enim
 bono alienū esset omnia nosse, priusquam fierent, nec
 omnia disponere & ordinare posse: rursus omnia or-
 dinare, scire, & posse, nec tamē facere, illiberale, imò
 inuidiosum esset: quod de numine supremo suspicari
 nefas est. Prouidentia ergo dei simul tolluntur, & libe-
 rum arbitrium, & meritum: nam illa omnia disponen-
 te, quæ sunt partes nostre, ut quicquam ex nobis ipsis
 fieri possimus arbitrari? Cum autem omnia ipsius ope-
 ra fiant, quomodo nos quicquam merebimur? Quod au-
 tem omnia ipsius opera fiant, satis dictū est in eius cō-
 sideratione. In ipso enim uiuimus, mouemur, & sumus
 &c. Carnis tamen pondere semper factum est, ut non
 omnes ad hanc mensuram cognitionis dei peruenerint.
 Vnde Paulus Colossensibus .i. cap. scribens, testatur se
 perpetuò pro illis orare, ut augeant in cognitione dei.
 Qui ergo ad eam non peruenerunt, de libero arbitrio
 & merito multa tradiderunt: quæ deinde ab his qui ad
 ipsam prouidentie dei cognitionem penetrauerant, nō
 magni fiebant. Simultamen uidere est quosdam, qui
 etiam

etiam in prouidentia cognitionem uenerant, operum merita magnificauisse: sed hoc iterum in usum eorum, qui prouidentiam non clare cognoscebant, ne scilicet scelera tanta designarent: quales fuerunt prophetae, qui ad bona opera uehementer urgent, sed quos? male fideles: posteaquam enim fides, & iuxta Christi uerbum, caritas refrixerant, noluerunt tamen diuini homines gloriae dei tranquillitatiq; publicae uspiam deesse. Et quamuis ante omnia fidem ac timorem dei strenue inculcarent, perspecto tamen quod occaecasset eorum mentes deus, ut *ἡ ἰσχυρία τοῦ θεοῦ* de ipsis sperandum esset, operum tamen simul praedicationem non intermiserunt: quamuis dei prouidentiam non ignorarent. Sic enim inquit *Isa. 45.* Post multa quibus ad dominum trahebat: Ergo, inquit, in domino dicent: Meae sunt iusticiae & imperium. Sunt enim quidam adeo stupidi, ut quicquid clamet aut instet, deum tamen non alio, quam suo metiantur pede: cumq; se agnoscant omnia illiberaliter, hoc est propter retributionem facere, induci non possunt, ut de deo aliter statuunt. Vnde & omnia putant Deum meritis tribuere: & ubi ista non sint, frustra illius gratiam sperari. Quorum imbecillitate, aut potius perfidia deus abutitur, & premij spe ad bona opera inuitat, ne interim suis quicquam desit. Quod si mihi dicas: Cum dei prouidentia cuncta fiant, cur non efficit, ut qui sic in cognitione eius errant, ac subinde illiberaliter coacteq;

omnia faciunt, clarius illustrentur; quo cum perspicua
 cibus uideant, quod maxime spectandum est? Responde
 mus: Ad hunc abi, qui illos creauit, & rationem actio
 num eius ab illo ipso percontare: nos enim non fuimus
 ei à consilijs, nec priores dedimus, ut quicquã ab eo re
 poscere audeamus lege depositi. Nos scimus figulo po
 testatem esse, ex eodem luto facere aliud quidem uas ad
 honorem, aliud autem ad contumeliam. Et cur Deo ac
 domino nostro dicemus: Cur fecisti me ad hũc modum?
 Quod ergo nemo inficiatur: in sacris literis fermè plu
 ra esse, quæ operibus nostris tribuant meritum, quàm
 quæ negent, non est propterea sic statuendum, ut se
 questrium ritu, utriq; parti aliquid adimamus & alteri
 addamus, quo pax inter meritum nostrum & gratiam
 Dei, inter liberum arbitrium nostrum & prouidentia
 aut predestinationem Dei constat. Non enim est Deus
 ut homo: sed hoc potius agendum est, quod egisse uide
 mus diuinos homines, ut iam iam diximus. Cognitio
 dei strenue inculcanda est, excitanda fides. Qua parte
 si proficimus, prodibunt sua sponte è bona arbore opti
 mi fructus. Extimulandi simul pigri spe præmiorum,
 ac malorum metu, ne uspiam cesset opus Dei. Quod si
 dicas dissensionem hinc orituram inter pios & mera
 cenarios. Respondemus: nullam prorsus esse futura:
 nam qui pij sunt, non contendunt, sed ex charitate dona
 cent: qui autem hac tempestate mox, ut unum pedent
 latius

latius promoucrunt, quàm uulgo fieri uideant profi-
 liunt, ac omnes præ se contemnunt, tam non sunt pij,
 quàm ij, qui operibus nituntur. Pietas omnia fert, omnia
 facit, & nusquam excidit ἐκπίπτει. Tollerat igitur
 imbecillum, condolet infirmo uasi, non effertur aduer-
 sus fumigans linū. Qd' si liceat hic quorundam hypocri-
 sim protrahere, qui in uniuersum nihil quàm eruditio-
 nem suam ostentant, nec ferre possunt, si quem se uide-
 ant eruditione antecuertere: offenderemus quidem: sed
 simplicibus caueremus; ne ergo tumultuosulis istis fel-
 omne exulceremus, hac cōtenti sumus docēdi ratione,
 quàm paulo ante tradidimus. Modo simul istud obserue-
 mus, qd' si quando uideamus dei etiā ore nobis tribui,
 quod nullius esse potest, quàm dei, gratiā agnoscamus,
 qua ille tā effuse erga nos utitur, ut nobis tribuat, quæ
 eius solius sūt: nō gloriemur, aut in cōtēdēdi argumētū
 rapiamus. Nihil enim possumus cōtra ueritatē, & po-
 siti sumus ad ædificandū, non ad destruendū. Vita Chri-
 stiana innocentia est, ut sæpe iam diximus. At inno-
 centiam nullus ager fœlicius proferet, quàm contem-
 ptus sui ipsius. Contemptus autem sui ipsius tanto
 est pinguior, quanto plus roris Diuinæ cognitionis
 imbiberit, quo enim quisque est Deo plenior, eo est
 se ipso inerior: qui ergo ex pietate, non instan-
 te scientia, Dei prouidentiam recte agnoscunt & con-
 fitentur, nihil quàm innocentie student. Qui uero hæc

uiam non recipiunt, simul debent lege, spe, metu extir-
mulari, ut idem faciant quod piissimi quique. Atque istuc
quibusdam minus uidebitur esse circumspecte traditum,
sed nos eorum iudicium huius faciemus, quum uideamus
hac uia incessisse Prophetas, Christum, & Apostolos.
Sed ne priori parti, que scilicet Providentię omnia, Li-
bero arbitrio, & Merito nihil tribuit, usquam desimus,
iusimus & hęc, que aduersus Emserũ breuiter de Me-
rito diximus, transponi. Sic enim occupationes cogunt.

Ex Antibolo aduersus Emserum, De
MERITO.

QUM ad locum de Merito uenisti, ipse ne
digito quidem attrectas, sed ad Rossensem quandam re-
mittis: quem an homo sit, an fortasse Deus aliquis, igno-
ramus. Nam si de Merito aliter sentit atque sacre literę,
supra id, quod nunen est, & habetur esse oportet: nã
spiritu Dei imbuti, locuti sunt sancti Dei homines. Quod
si Rossensis iste tuus uel meliora uel firmiora dedit, eũ
qui priora dedit, que nos secuti sumus, idubie superat.
Hoc autem cum fieri nequeat, operam dare debuisti, ut
quibus nos fidimus, subruerentur: & ubi sinistre uerba
Dei intelligimus, ad ueros fontes manuducere. Nam ut
optimus quisque bene de Rossensi sentiat, nunquam ta-
men ad illum eramus relegandi, sed ad sacras literas,
quas Christus ipse scrutari iubet. Et diuini cum Tantalos
sitienti

stienti sub Abraham persona dicit: Habent Mosen & prophetas, legant illos. Sic inquam tibi agendum erat, atq; adeo quum breuibus id potuisses, quomodo nos hic facturi sumus. En tibi.

Nemo uenit ad patrem nisi per me, inquit ueritas Ioan. 14. Nam eadem ueritas, est & uia & uita. Ergo nostris meritis non uenitur ad Deum, sed solo Christo.

Ioan. 15. Sicut palme nō potest ferre fructū à semetipso, nisi manserit in uite, sic nec uos, nisi in me manseritis. Ego sum uitis, uos palmites. Ergo nostris uiribus nihil possumus, sed solis uiribus uitis. Quid igitur meremur?

Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mūdi. Ioan. 1. Ergo merita nostra non tollunt peccata: nam si tollerēt, Christus frustra è cælo esset missus. Quem hædus inter uepres herens, & ab Abraham pro filio mactatus, significabat.

Matth. 19. Apud homines hoc, uidelicet saluum fieri, impossibile est, apud Deum autem omnia sunt possibilis. Ergo frustra merita nostra adornamus, si humana uirium non est, ut saluus fias.

Luce. 17. Sic & uos, cum feceritis omnia quæ precepta sunt uobis, dicite: Serui inutiles sumus. Si sumus inutiles serui, qui fieri potest, ut meritorum nostrorum sit aliquis usus? cum meriti merces tunc detur, cum utiles sumus.

Ioan. 15. Sine me nihil potestis facere. Ergo cum nihil possumus, nihil meremur.

Non uos me elegistis, sed ego elegi uos. Ibidem. Ergo nō iungimur Deo nostris meritis, sed illius liberalitate.

Ioan. 9. Interrogatus Iesus cuius nam peccato factum esset, ut cæcus, quem paulopost uidentem reddidit, sic nasceretur, respondit: Neque hic peccauit, neque parentes eius, sed ut manifestentur opera Dei in illo. Ergo libera uoluntate Dei sic uel sic nascimur, uiuimus, degimus. Manifestat autem gloriam suam Deus secundum eandem uoluntatem, nec quisquam dicet: Cur fecisti me sic. Sed quandoquidem se hic adyta prouidentie diuina, quā aliter predestinationē uocāt, adperiūt, & nos ad alia festinamus, à Christi ad Pauli uerba trāsiliemus.

Ro. 11. Si autē ex operibus (sit scilicet electio) nō antepius est gratia uel donum. Ergo qui meritis nituntur, gratiam repudiant. Lege totam ad Romanos Epistolā, & ad Galatas totam, & uidebis quid meritū sit, quid gratia. Sed & si patribus (ut uideris) magis deditus es, quā uni patri cœlesti, Augustini librum lege de libero arbitrio & gratia.

Rom. 3. Galat. 3. Ex operibus legis non iustificabitur omnis Caro corā illo. Cur igitur de merito tā multa?

Ibidem. Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei: Iustificati gratis per gratiam ipsius. Ergo si omnes ita peccauimus, ut gloria Dei opus habeamus, & ille gloriam

riam suā gratis iustificādo nos, manifestauit, meritum nihil quā detrimentosum commentum est.

1. Corinth. 15. Sicut in Adam omnes moriuntur &c. Ergo in Adā omnes sumus mortui: qua uia igitur aliqd uiuum, aut uita dignū operabimur? Sed in solo Christo omnes uiuicabuntur. Ibidē, ergo nō in nostris meritis.

Galat. 3. Sciētes autē, quod nō iustificatur homo ex operibus legis, nisi per fidē Iesu Christi. Si igitur facta nos beatos non reddunt, cur meritū comminiscimur?

Ibi. Si enim per legem iusticia, ergo gratis Christus est mortuus. Ergo si nostris meritis penetratur cœlum, frustra Christus missus est, ut adperiret.

Galat. 5. Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini, à gratia excidistis. Ergo qui operibus nituntur, à Christo sunt alieni. Nam te puto satis intelligere, quod in lege iustificari, non sit legem nosse aut legere, sed legem exprimere conari, ut iustus fias. Stultū enim esset, si quis tenore, aut sensu legis Paulum existimaret quē quam putare saluum fieri. In lege iustificari.

Philip. 2. Deus enim est, qui operatur in uobis et uelle et perficere. Deficiēt me omnia prius, carta, calamus, tempus, quā testimonia, quibus luce clarius uidemus nos sola gratia Dei, non nostris meritis fœlicitate donari. Ea uero per Iesum Christū uberrime et effusa & firmata est, ut de plenitudine eius nos oēs accipiamus. Quod autem in contrariū multi loci, quibus meritum

adferi uideatur, adduci possint, non inficiamur: sed ad
 eam semper confugiendum est regulam, quod sicubi
 eadē res & deo & nobis accepta feratur, eam semper
 sententiam sequamur, quæ ad gloriam Dei spectat, &
 nomen eius sanctificans, illi omnia refert: non contra,
 istam quæ nobis aliquid tribuit: tametsi Deus per benig-
 nitatem, qua nos nunquam destituit, nonnunquam nobis
 tribuat, ut ministris et filiis suis, quæ eius solius sunt,
 Nam & nos ipsius modo dono filij eius sumus, ut cum
 dicit: Qui uos recipit, me recipit. & : Ite, infirmos cura-
 rate, leprosos mundate. & c. Et: Quorum remisertis
 peccata, remittuntur eis. Alijs innummeris etiam locis,
 nobis tribuit, quæ nullius ne esse quidem possunt, quàm
 eius. Quomodo & hic in meriti causa uidemus nostris
 operibus tribui, etiam ore Dei, quod illius est gratia:
 non hercle alia ratione, quàm quæ uel nunc est dicta,
 uidelicet illius benignitate: uel quod inter mēbra Chris-
 ti semper sunt, quibus adhuc lacte opus est, qui non cō-
 festim hūc ueniunt, ut abnegatis seipsis, toti in Deū tra-
 piantur: ut iam non ipsi, sed Christus in eis uiuat, ut co-
 gnoscant se ne uiuere quidem, nisi quod Deus uita, ma-
 tus, actio rerum omnium est. Sed & hoc paulo uberius
 in conclusionib. & confutatione Canonis tractauimus.
 Quid uero de ijs operibus dicturi sumus, quæ iuxta
 hominum traditionem & doctrinam inuenta sunt: sua
 eius fuerunt, aucupia, & ad emungendam pecuniam
 retia

retia. Omnia opera, pietatis aut carnis fructus sunt: nā si pius es, ex fide ijs rebus studes, quas fides dicitur. Qui enim fidem habet, deus in eo est & ipse in deo. At ne quisquā dicat, hoc caritatis est, quod tu fidei tribuis. Cōsiderandum est, quod fides in scripturis sacris uarie accipitur: primum pro credulitate: deinde pro firmitudine: mox pro fiducia in Deum: & de ista sola debet intelligi, quod fides saluum faciat. Qui uero iam nō intelligunt fidem, spem & caritatem eandem rem esse, nempe hanc in deum fiduciam, multos nodos in scriptura cogentur inexplicitos præterire. Id autē scripturis manifestum fiet. Spe salui facti sumus. Ro. 8. Et Ro. 4. fides credenti reputatur ad iusticiam. Si ergo spes saluum facit, & fides saluum facit, erunt eadem res fides & spes: nec quemquā moueat, siquādo aliter de spe, quā fide dicatur: illic enim fides nō accipitur pro fiducia in deum, sed aut pro qualibet credulitate, aut pro firmitudine, aut ueritate. Caritas uero, deus ipse est. 1. Io. 4. & qui manet in charitate in deo manet, & deus in eo. Io. autem sexto: Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in illo. Hoc est qui Christo fidit pro nobis passo, in Christo manet, et ipse in Christo. Ergo fidem & caritatem eandem rem esse oportet. Neq; hic quisquam miretur, uereaturq; & nobis, confundi tres istas uirtutes Theologicas. Nos scāne hoc ex sacris literis didicimus, quod nisi qualibet

Fides

harum uirtutum sit altera, planè nihil sit, nedum uirtuti
 Fidem si de Christo habeas, nec in eum speres, nec redat
 mes, ad nihilum ualet. Iaco. 1. Spem si te habere dicas in
 Deum, nec ames, mendacè te ipsum facis: nam si de Deo
 sic doctus es, ut meritò uideas in eum esse sperandū, fie
 ri nequit ut summū esse bonū non agnoscas: si summū
 esse bonum agnoueris, fieri nequit, ut nō ames: si ames,
 nec speres, iam uerba das: nequit enim amare Deū, quō
 illo non fedit. Habet ergo humanū pectus Deo cōiūctū
 hoc est, pietas alia atq; alia nomina ab incremento. Fi
 dem aliquādo accipimus pro credulitate, hanc intelligē
 di ordine sequitur spes, istam uero charitas: porro deū
 de tota ista humani cordis in Deum fiducia, fides inte
 rim, interim autem spes & charitas adpellatur: nec
 quicquam aliud est quā in Deum pietas, siue ames, spe
 res, aut fidas. Hinc fit, ut quandoquidē tria hæc comple
 ctitur unā pietas, fides pro charitate, & spes pro fide
 accipiantur. Quæ ex 1. Cor. 13. hic obijci possent. Præci
 pua uero inter hæc est charitas, facile quisq; diluat: ea
 enī est absolutio, ut diximus, aduc tamen aliud nihil est
 quā ardens in domino cor. Attamen redeo ad id unde
 digressus sum. In quo ergo Deus est, is uicissim in Deo
 est: hinc nasci Deo dignos fructus oportet: sine enī ipso
 nihil possumus facere. Quæ ergo bona opera fidei fru
 ctus sunt, nimirū Dei sunt, nō nostra. Quid ergo pro eis
 repetemus quæ nostra nō sunt? Quanto minus exigere
 poterunt,

poterunt pro suis operibus, quæ iuxta mundi elementa inueta sunt & facta, ij qui seueri prodibāt, de angelorum uisione gloriantes, quā tamē nō uiderāt; Colofs. 2.º Cōstat ergo quod qui pij sunt, opera sua non æstimant: nunquam ergo de mercede eorum digladiantur. Contra uero, quod qui æstimant, impij sunt: pius enim non est qui seipsum non abnegauit. Qui uero opera sua æstimant, sese non abnegarunt, impij ergo sunt. Quam autem superius gnomonem dedissemus in consideratione legis, quo quisque experiri posset quid de lege abolitum esset, quid mansisset: Per occupationum strepitum de ea tantum parte diximus, quæ ad secundum principale præceptum adinet, quomodo uidelicet ea quæ ad proximi dilectionem pertinent, semper durent: ac rursum quæ sub prætextu legis de amore in proximum, extinguntur, ab autore tamen non proficiscuntur, abolita sint: obliti interim, aut forsitan dixisse opinati fuimus, de abolitione legis, quantum ad cultum Dei adinet. Est ergo considerandum, quod quemadmodum Christus dixit: In his duobus præceptis tota lex pēdet & prophete. Mat. 22. Quæcūq; leges per istas explorātur, ac earū colorē seruāt, nusq̄ sunt abolitæ, neq; unq̄ abolebūtur. Dum autē quidam prodeunt: Nullatenus ergo abolendæ sunt ceremonie, nā regulātur per primū præceptū, Diliges dominū deū tuū ex toto corde tuo. &c. sūt enī ceremonie propter amorē dei. Respondemus qd' ceremonie

non sunt indicio quod Deum amemus, sed si uoluntati eius obtemperemus. Sic enim inquit Ioan. 14. Qui habet mandata mea, & seruat ea, is est qui diligit me. Dilectionis ergo Dei indubitatum signum est, si nos ad illius præcepta formemur. De ceremonijs hoc perpetuo sentiendum est: Frustra colunt me docetes doctrinas & præcepta hominum. Matt. 15. Dicunt ergo iterum: Hoc pacto fiet ut eas ceremonias amplectemur, quas in lege ueteri sibi fieri uoluit Deus, promulgatis etiam legibus. Respondemus: Eas ceremonias etiam ante Christum fuisse ore Dei contemptas & abiectas. ut patet Isaiæ. 1. Hiere. 6. Ezech. 20. Ainos. 5. Sicut ergo Christus dixit, Io

Vera Dei gloria.

an. 15. In hoc clarificatus est pater, ut fructum plurimum adferatis, & efficiamini mei discipuli: sic omnes haud dubie debemus honori Dei incumbere: at quomodo honoramus, si solummodo sumus discipuli Christi? Quicūq; sunt discipuli Christi, fructum plurimum adferent patri: quemadmodum & Christus fecit. Danda ergo opera ut simus Christi discipuli. Nunc autem discipuli est, ut fiat sicut magister eius. Si ergo Christi discipuli sumus, ambulabimus sicut & ipse ambulauit. 1. Ioan. 2. Christus autem omnibus beneficiendo, ac se ipsum tandem pro omnibus expendendo, patrem honorauit. Sic nimirum nostræ ceremoniæ non aliæ erunt, quam quibus Christus est usus: ijs enim clarificatur Deus hoc est ut simus ueritatis ac innocentie studiosissimi: pat

ratioreseq;

rationesq; ut nos pro fratribus exponamus, quàm ut illos pro nobis conculcemus. Hoc est patrem in spiritu & ueritate adorare.

DE ORATIONE.

HOC INTER omnia mirabile est, quod Oratio quoq; in quæstū abiit. Recte enim quum fecissent, qui dixerāt orationem esse mentis in Deum eleuationem: quid obsecro impudētius cogitari potuit, quàm istam mentis cū Deo coniunctionem profuturæ? Vnde uidere cogimur hypocrisim fuisse, nō mentis cum Deo ὁμιλία, id est colloquium, quam accepto precio uendidimus. Opus est ergo, ut de oratione quoq; dicamus, posteaquam mētis deuotio auersa est se pro opere meritorio uēdere. Recte definiērūt orationem esse eleuationem mentis in Deū, Augustinus, alij: nō quod ipsi dixerunt, sed quod clarioribus uerbis conati sunt exponere, qd̄ quisq; qui pius esset, sic habere sentiret. Dicemus igitur primo de adoratione, quod deinde clarum fiat unde ista oratiōis definitio profecta sit. Adorare Hebræis idem est quod colere. Schahab enim cultus est genuflexionis aut inclinationis. Sic etiā latinis hominibus adorare nonnunquam pro suspicere ac colere accipitur. De hac adoratione loquuntur Hebræi Exod. 20. cum nos dicimus, non adorabis ea, idola uidelicet, neq; coles. cōmodius esset igitur: non coles ea, neq;

seruies eis: sic enim ad uerbum interpretari potuiffemus. Ne scilicet per adorationem intelligeremus mentis deuotionem. Est deinde adorare, mentem Deo, hoc est domino qui omnia possit, & patri qui uelit, deuouere. Hanc adorationem, mentis deuotionem, alligauerunt elemento huius mudi, qui carnaliter erant Israelitici: iudebant enim Hierosolymis eam fieri, quæ admodum Christo querebatur Samaritis foemina, Io. 4. Quod hinc natum erat: Præceperat dominus, ut ter in anno omnes filij Israël ad templum aut tabernaculū conuenirent, quæ Hierosolymis fuerunt. Ea res plurimum compendij adferebat sacerdotibus: cœperūt ergo ad locum alligare suam traditionem cōscientias, quo scilicet frequentius Hierosolyma ueniretur: nam uacuis manibus, ut ipsi interpretabantur, non licebat in conspectu Dei adparere. Quam tamen hoc uerbum, Non adparebis in conspectu domini Dei tui uacuis (ut hoc quoq; in transcurso inuicemus) iuxta Hebraicam ueritatem hunc sensum nō habeat: sed non adparebis frustra. Est autē sensus, quæsi si pigriciam extimulet, ac dicat: Ne pigeat uos ad me uenire, non enim frustra uenietis. Sic Exod. 23. & 34. quamuis: ut Deuter. 16. secundum nostram distinctionē legimus, uideatur hæc uerba istum sensum habere: Non adparebis in cōspectu domini Dei tui uacuis. Sed si Hebraicam distinctionem consulas, prorsus hunc sensum habent, quem iam tradidimus. Summam enim auariciā resipisset

resipisset, quod non liceret sine munere adparere. Vereor autem hanc natiuam sententiam à Iudæorum sacerdotibus perpetuò fuisse corruptam. Adorationem ergo, ut est mentis deuotio, alligabant sacerdotes Hierosolyma: id quod & nostri, aut potius antichristi sacerdotes hactenus fecerunt, in templa ubi spectamus & spectamur, adorandum inuitantes, quo commode possent istud inculcare: Non adparebis in conspectu domini Dei tui uacuus: quum tamen Christus in cubiculum abstrudat, quo mens libere possit apud Deum & filius suos conferre. Libera tamen est adoratio, mentis deuotio, nulli adstringi loco potest. Vnde neque hoc quod Christus dixit, intra in cubiculum sic alligandum est, ut nusquam nisi in cubiculo liceat orare. Vult enim Paulus uiros in omni loco orare, modo leuēt puras manus ad Deum. i. Timoth. secundo. Adparet ergo hanc non minimam esse orationis partem, si leues puras manus: quod tamen aliud nihil est, quàm innocentie studium. Christus ergo Ioan. quarto, adorationem accipit (ut ad propositum descendamus) pro ipsa fidei & pietatis in Deum cura custodiaq; quum inquit: Venit hora, & nunc est, quum ueri adoratores adorabunt patrem in spiritu & ueritate. Nam & pater tales requirit, qui eum adorent. Deus spiritus est: & eos qui adorant eum, in spiritu & ueritate oportet adorare. Vide quàm arguta & clara sit hæc siue adoratiōis siue ora-

tionis expositio. Dicit deum esse spiritum, unde & eos, qui ipsum sint ueneraturi, non alia ratione id æquius possint aut debeant facere, quam ut mentem ei deuouent: non iureiurando, quemadmodum exigebant olim monachi, sed assiduo caritatis incremento, ut in ea nihil subdolum remaneat: nihil ex ea prodire possit, quam quod sit uerissimum ac Deo simillimum. Hanc sententiam Cato maior, aut potius Deus per os eius quiritum liberis tradidit: Si Deus, inquit, est animus, nobis ut carmina dicunt: Hic est præcipue tibi pura mente colendus. Qui ergo sic Deo mentem dediderunt & deuouerunt, ut ei unice hæreant, unicum deum agnoscant, hi nimirum in spiritu iam adorant. Quum uero iam sic ei adiuncti sint, sequitur, ut & cum proximo ueritatem loquatur, quod in ueritate est adorare. Nisi mauis in ueritate adorare, accipere pro sic uere fideliterq; Deo adherere, ut nullum deum, hoc est auxiliatorem ac uoluti maritum, præter ipsum agnoscas. Oratio igitur hoc colloquium est, quod ex fide cum deo habes, tanquam cum patre, & tutissimo certissimoq; opitulatore. Est ergo oratio eleuatio mentis, non flatus aut uocis, in deum. Oratur igitur, quum mens Deo accedit, quum eum illo loquitur, quum ex fide sincera opem apud ipsum solum querit. Porro, quis unquam tibi pro bono opere imputare queat, quod crebro ad te ueniat, nunc pecuniam, nunc uestem, cibum, consilium, opem oratum?

Quis

Quam ergo nostra ad deum oratio nihil aliud sit, quam
 opis aliqua in re imploratio, quæ pro meritorio opere
 imputamus? quatenus autem adoratio, hoc est, mentis
 adfixio ac fiducia est, nihil quam tuæ mētis adfixio est:
 quomodo ergo istam poteris alij adcommodare? Potes
 quidem ex fide in deum pro alio orare, sed fidei tuæ
 partem non cuiquam impartiri: fides enim eius solum-
 modo est, qui fedit: neq; opus est meritoriū, quāuis ipsum
 abusive opus adpellet Christus: sed propter eos, qui o-
 peribus adhuc hærebant. Atq; sic adpellat opus, ut per
 contrarium sensum dicere uelit, fide beabimini, nullo
 opere. Adoratio ergo, siue oratio nihil aliud est, quam
 certa in misericordiam dei fiducia. Ex qua deinde pro-
 uenit, ut ad eam in omni causa uenias, ac obtesteris. Si
 ergo proximi gratia ad eam recurris, fieri oportet aut
 proximi amore, aut rerum eius. Si amore, iam impetra-
 bis, proximum enim amas Dei amore: si uero habendi
 cupiditate, iam deum impiū facis, quasi non omnibus sit
 expositus, & quasi personarū sit acceptor: dum enim
 orationem tuam audiret, alterius autem aspernaretur,
 an non esset personarū acceptor? Deinde facis eū au-
 riciæ tuæ collusorem: dum enim alij solummodo daret
 posteaquā tibi preciiū soluisset, an non esset ista collu-
 sio? Fatendū ergo est mercenarias istas preces cōtume-
 liam, non honorem dei esse: quid enim hoc honoris est,
 quum obsecras, quum flagitas, quum quæreris? Nā si sumus

pij, urit nos proximi malū, ut anxie pro illo ad deū recurramus: si contra, istam erga proximū caritatem nō habemus, frustra orabimus, etiam si sexcentos auri medimnos recipiamus ad orandū. Nescit igitur ueritas orationem istam, quæ emolimenti gratia fit. Oramus autē quum Deo spiritu adheremus, ac uere adheremus: sic, ut quum quid malorum ingruat, ad unum ac solum curramus: nec aliter oremus eum amoliri, quod cōtristat, quā si fiat uoluntas tua. Concidit hic omnis mercede cōducta oratio, Psalmi, Cantiones, Misse, Vigiliæ, nam quicquid agimus citra charitatē, nihil prodest. 1. Cor. 13.

Falsa Religio. At ubi preciū accipitur, processit ex cupiditate opus, non ex charitate. Vnde quicquid isti ogganniunt: Nos accipimus mercedem, ad uictum tantum sufficientem, ut oremus dum interim alijs non uacat per laborem: & ex charitate oramus. Ite ergo & uos aliquando, et agros colite, ac in nidis uestris eos, qui hactenus diuiter laborarunt uobis oscitantibus, refici sinite. Vicissim quiescamus & laboremus, nam & hoc charitas requirit. Nunc uero quum ne ad spectu quidem dignaris templum aut Psalmum, nisi quia uenter cogit, simul tamen charitatem prætexis, constat te summū esse hypocritā. Charitas enim compatitur, adcurrit, leuat: tu uero horum nihil, sed quæ nihili sunt, omnia facis. Si orare uis, si psallere citra precij spem, ores, aut psallas. Precij enim spes cum charitate consistere nequit: nō possumus

Deo

Deo seruire et Mammoni, hoc est diuitijs. Nolumus hic esse lōgiore, putamus enī religionis cognitione omnibus facile patere, conductas preces & psalmos tantum prodesse, quantum si accepta mercede pro alio iustū te fore spondeas. Et quod orant, etiam qui stūā manu tenent, dum omnipotentis Dei uim tam in ipsa tellure, quam semine admirantur: ac colunt, dum eius liberalitati grati sunt, etiam si uocem nunquam emittant: mens enim est, quæ orat. Quod autē priscis illis temporibus perseueranter orabant Christiani, ac simul orabant: potest & hodie in Ecclesia fieri, modo oretur: non cantu lasciuia titilletur. Collectas igitur palam pronunciemus in ea lingua, quæ uulgo capitur: ut simul omnes orēt iuxta prætoris uerba. Habeat tamē qualibet Ecclesia suā morē: nō enim omnia omnibus conueniunt, sed debent omnia, qd' ad fontē adinet, ex eadē pietate proficisci. Ac quæ cōtra ex ipsa non proficiscuntur, cum tranquillitate aboleri. Vide nūc, quid meritū sit: Innocentiā debemus domino: quam si etiā præstaremus (qd' tamē fieri nequit) aduc tamen serui inutiles essemus: filij sumus & hæredes, non serui: nō ergo pro mercede seruimus.

DE PURGATORIO.

ES Cit scriptura sacra ignē istū purgatoriu, quatenus de eo Theologi loqui sunt: sed non ignorat ipsum humana ratio.

Tantas enim hac falsa Purgatorij ignis opinione con-
 id est au- gessit opes, ut Croesi, Hyperborei, & Indię myrmecia
 rei formi- ijs comparata uilescant. Sic enim cogitauit humana rati-
 carum cu- tio, quemadmodū alicubi apud Origenem uidere licet.
 muli. Decedunt quidam hinc non summe mali, qui igitur isti
 in eterna supplicia detruderentur? Decedunt contra nō
 summe boni, qui ergo ij subito in beatorum consortiū
 id est rati- admitterentur? Habet hic Syllogismus nonnullā ueritatis
 ocinium. tis speciem, ac iuxta Pauli uerbum Coloss. 2. rationem
 quandam sapientiæ. Sed in ἐθελοθρησκεία, hoc est,
 in religione quæ est humana uoluntate allata. Ceterum
 si ad uerbum Dei cōpares, iam euanesceat, ut puluis ante
 faciem uenti. Hoc autem nisi fecerimus, à domino haud
 aliter deseremur, quàm Israëlis aliquando populus suis
 consilijs permissus est, in quibus etiam perijt. quemada-
 modū Psal. 80. Dauid indicat, sic in persona Dei loquēs:
 Et non audiuit populus meus uocem meam, & Israël nō
 intendit mihi. Et dimisi eos secundum desyderia cordis
 eorum, ibunt in adinventionibus suis. Quæ autem ma-
 ior audacia esse potest, quàm utcumq; tecum cogitaueris,
 sic in alio mundo esse adserere? Audire debemus
 quid in nobis loquatur dominus Deus, non quid in no-
 bis inueniat audax ratio: quæ ut quicquam concinnata-
 uit, quod omnibus speret uerisimile uideri futurum, subi-
 tō prorumpit ut gloriam occupet. Hunc adfectum de-
 bemus Gentibus relinquere. sicut lepide docuit Paulus
 Ephes. 4.

Ephē. 4. ad hunc modum. Hoc autem dico, testorq; in domino, ut ne posthac ambuletis, quo pacto reliquæ Gentēs ambulant in uanitate mentis suæ. Ecce ut uanitatem adpellet mentis nostræ cōsilia. Sequitur: Qui mente obscurati sunt, ac à uita Dei alienati, propter ignorantiam quæ in eis est, propter cæcitatem cordis eorū. & cæ. Non debemus igitur iuxta uiam mentis, consiliorumq; nostrorum ambulare. Quin ergo Purgatorium (sic enī obtinuit iam usus uocare præstigiosam in igne expiationem) ex Dei uerbo nusquam possit adseri, qui sit ut tam stolidi simus, ut credamus tam frigidis, tamq; suspectis nugis? cum uidelicet eos uideamus, qui Purgatoriū adserunt, simul cum docent quibus modis restingui debeat, se ipsos exhibere pro operis. Iubent aurum dari, eo enim maxime infirmari hanc flammam: si qui ipsum accipiat, deuote misset, oret, psallat: & simul manū exporrigit ad aurum. Quin sumus non minus callidi, quàm Luciani Timon: qui Philosophum, nescio quem adeo belle cum ligone accepit, quod suaderet aurum, quod iam inuenerat Timon, in mare abijceret, sed non nimis longe à littore. Quod cōsiliū haud dubie haberet noctuistic colligendi ac auferendi. Simillima res est Purgatorium, fictis quibsdam pharmacis, quæ à circulatoribus circūferuntur. Ascendunt tabulam in medio foro, ac ægritudinem aliquam aut morbū late omnia uastare perhibent, seseq; eo laborasse: sed Deorum dono factū

esse, ut inuita etiã peste cõualuerint: sed eius pharmaci beneficio, quod hic oculis omnium expositum sit. Addunt: Neq; morbum longe abesse, iam enim in cõsinijs grassari. Ecce ut hinc morbi opinionem ac pauorem ante omnia generat, mox remedium pollicentes: sic qui purgatorium adseruerunt, quos, bone Deus, carceres, colubros, ignes, que flumina, ignem, sulphur, naphtham, aut candentes ferrum uehementia, intonarunt; quas poetarum fabulas non superarunt: Ad que stolidæ mentes non aliter stupebant, quam cum inopinatus, sed crudelis hostis renunciatur ante moenia adesse, uillas incedere, colonos trucidare, ac omnia perdere. Stabant attoniti trunci ad has nugas non aliter quam si iam sentire mala uiderentur. Sed presens erat remedium, quamuis care nimis inter initia indicaretur (sic enim ante omnia erat opus factum) quo in diuitum marsupia primum irrueretur. Animam liberaturus es? aureo nummo id obtinebis. Cum uero iam locupletibus istis animæ essent à loculis emissæ, iam ad animulas tenuitibus ibatur: sed tali pretextu, ne ditibus istis ulla suspicio ludibrii nasceretur. Obtendebatur misericordiam Dei nemini debere negari: unde et pauperibus istis licere non minus quam diuitibus animas ex purgatorio (hoc erat pecuniolam ex marsupio) liberare: sed ea lege, ne se quisquam pauperem esse dicat, quo rem tantam uilius comparare possit: hoc enim pacto noceri potius animæ, quam succurri: atq; ut quisq; det quantum possit. His tam apertis nugis

nugis an nō summis, infimis os obleuerūt? Quis quæso tam insipiēs est, ut nō uideat tantā cæcitātē sic grassari non potuisse, ni dominus eam propter incredulitatē nostram inflixisset? Cū igitur oculos iam receperimus, ut planē cognoscamus, qd' qui Christo fidū, filij Dei sunt, & in iudiciū nō ueniūt: ne ultra tā fatuis cōmentis tene ri nos patiamur. Ostendemus ergo certos quosdā locos, quibus cōstabit purgatorium ne esse quidem posse, tam abest ut sit. Atq; hoc iterum ex Antibolo in Emserum.

Ex Antibolo Zuinglij aduersus Emserum
de PURGATORIO.

MIRATVS es haud aliter, quā si equi soleā inuenisses (ut nostrate prouerbio in aliena lingua liceat uti) quod Purgatorium his Christi uerbis reijcimus: Qui crediderit, et baptizatus fuerit, saluus erit. Tamē si nihil potētius adferri queat ad prodendū auarisiā de purgatorio figmenta horū, qui quæstum pietatē esse putant. Nā his uerbis ante omnia aperitur qua uia salus miseris ueniat, fide scilicet: quod si fide, non ergo ex operibus. Ecce ecce ut subito Purgatorium euasuerit: id enim ad sarcendum, quod nostris operibus de fuisse, effinxerant: at illis non iur ad Deum, sed fide. Relinquitur ergo, quod:

Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit, nō qui igne lustratorio assus fuerit. Fieri enim oportet, ut

quotquot moriatur, aut in fide Christi hinc decedant, aut citra eam fidem. Si in fide hinc migrant, salui sunt. sic enim ait: Qui crediderit saluus erit: si in incredulitate, damnati sunt. ait enim è diuerso: Qui non crediderit, condemnabitur.

Io. 3. Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat uitam æternam. Non enim misit Deus filium suum in mundum, ut iudicet mundum, sed ut saluetur mundus per ipsum. Qui credit in eum, non iudicatur: Qui autè non credit, iam iudicatus est: quia non credidit in nomine unigeniti filij Dei. Vides primo, filium datum, ut qui credat in eum, habeat uitam æternam. Deinde, uides uitam æternam esse securam: at æterna nõ esset, quæ longo tempore in purgatorio igne luctuose exantlaretur. Tertio loco uides mundum saluari per Christum. Quarto, quod qui in eum credit, non iudicatur: at qui in purgatorium retruderetur, certè iudicaretur. Ad pensis enim cõmissis. Ro. Pontifices ceu Minos aut Rhadamantus in Cocytum abiecerunt, aut ad fortunatas insulas ablegarunt. Quinto, quod qui nõ credit, iam iudicatus est: quod gratia uirtuteq; Christi nõ est nixus. Firmissimum igitur, hoc est, quod aut fideles hinc decedimus, aut infideles. &c.

Ac ne in mora periculum quis suspicetur (ut dici solet) audiamus, quid rursus ueritas dicat. Ioan. 5. Amen Amen

Amen (uide iusiurandum) dico uobis, quod qui uerbū meum audit, & credit ei qui me misit, habet uitam æternam: & in iudicium non uenit, sed transijt à morte in uitam. Porro, quid tandem est iudicare, si purgatorio igni addicere, non est iudicare? Qui ergo Christo fidunt, à morte transeunt: imò transierunt in uitā, non temporariam, sed æternam.

Et figuratus iste diues, qui Lazarum in sinu Abraham uidet, his uerbis ad desperationem adigitur: Ingēs hiatus inter nos & uos est, ut neutri ad alios transmeare possint. &c. At illic loquitur de corpore solutis. Nec plures quàm duos fines ponit: quorum alterum Lazari persona adumbrat, alterum diuitis. Qui ergo hinc abeunt, aut portantur ab angelis in cœlestia palatia: & ad illos qui alibi sunt, descendere non possunt: aut ad inferos trahuntur, & ascendere nunquā dabitur. Quis igitur tantopere digladiamur, cum ueritas dicat, hos non posse ascendere, illos non descendere? An' nostrum est in alio mundo ergastula, carceres, compedes, ignes, frigora, fames, & alia tormenta condere? Quis igitur his figmentis miser as conscientias seducimus?

Roma. 8. Perhibet Paulus, nihil damnationis manere hos, qui sunt in Christo Iesu. Ergo si in Christo Iesu firmi & immoti perstiterimus usq; in finem, salui erimus. Matth. 24,

Latro eodem die quo consors pœnæ, eodē & gaudiij

gloriæq; Christi sodalis fuit: Vbi hic flagra, & reliqua mala pertulit? aut iniquus est Deus, ut facta uerbis non æquet? quem uidemus tam ex amussi in latrone impleuisse. In iudicium non uenit, sed trāsijt à morte in uitam.

De dormientibus uetat Paulus nos esse sollicitos. 1. Thessal. 4. tanquam spem nullam habeamus future uite, quomodo Gentes nihil spei habent. Quod si purgatorium esset, contristari proculdubio docuisset pro eis, quos tam misere adfligi cruciatibus sciremus. Quoniam ergo in mortuorum mentionē incidit, neq; id solum, sed etiam in curæ ipsorum sermonem, & de purgatorio tantum tantillum quidem mouerit, satis patet Paulum nihil de purgatorio scire: qui sibi sufficere nouit, quod sciat Christum, & hunc crucifixum. Verum quid multis opus est, quoniam humanum cōmentum uideamus autorem esse purgatorij; non uerbum Dei? nam quæ uulgo pro adsertione eius ex sacris literis adferuntur, uiolenter nimis hūc detorta sunt.

Sic aduersus Emserum de purgatorio breuibus sed fortibus deo egimus. Quoniam autem aliquot loci tantum diu in hunc usum detorti, sic cōstitisse illis uidentur, ut nemo reflectere queat, adgrediemur eorū aliquot. Christus cauere uolēs, ne sui quottidianis litibus inter se dissiderēt, à litigando hoc epicheremate uoluit deterere. Quod frequenter eueniat apud tribunalia, ut is, qui se uitore futurū sperauerat, uictus abeat. Periculosam rem esse

esse iudicio cōtendere: unde sui, & si alia ratione abstrahi nolint à litigando saltem periculi metu patiātur rem cōponi. Sic ergo inquit Mat. 5. Esto benignus aduersario tuo quàm ocīssime, dū adhuc es cum eo in uia: ne quā fiat, ut aduersarius te iudici, & iudex te ministro tradat, & in carcerē cōijciaris. Vere dico tibi, non exi- bis inde, donec reddideris ultimum quadrātem. Ex hoc loco putant se suaves isti probasse iam purgatorū esse. Quia Christus hoc sermone prorsus nihil aliud intēdat, quàm à litigādo auocare duos quosdam, & inexorabiles, qui ut cunq; sentiunt, ac sibi pollicentur, ita putant omnes homines sentire: quibus deinde nonnūq; eueniat, quod alijs parauerant, uidelicet, sperabant se cum aduersarij cō:umelia lucrum reportaturos, at res in diuersum exijt: nam illi ipsi in carcerem se penumero cōiecti sunt, ubi & postmodū coacti fuerūt manere, donec penuria, ieiunio, reliquisq; multis infligi solitis, satis pro uniuerso d:bito fecissent. Hunc uero genuinū sensum esse probat Lucas. 12. capite. sic eandem sententiam effert: Cum autem uadis cū aduersario tuo ad principē, in uia da operā liberari ab illo, ne forte trahat te ad iudicem: et iudex tradat te exactori. &c. Ecce ut hic clare principē adpellat, ad quem cū aduersario uadis. In hāc sententiā intellexit istū locū, qd' ad sermonem adinet, Diuus Ambrosius, dicit em: Dū uadis cū aduersario tuo ad magistratū, tāetsi p allegoriā, ut fuit huius

tempestat̄is mos, postea alium sensum tentet. Quid autē sacrae literae huius possunt, quod tu mysticum sermonē ex claro & germano faciens, nodum in scirpo quæris? Adstipulantur huic sententiæ Chrysostomus & Theophilactus. Hilarius in Canonibus tandem hūc descendit, ut censeat hunc sermonem intelligēdum esse iuxta argumentum eius quod istic docetur: docetur autē istic reconciliatio & uenia, ut clarissime patet in superioribus, quæ continue antecedunt. Hieronymus multorum sententiās adducens, suā ita obscurat, ut indoctior abeat.

Secundus locus est Matt. 13. Vbi Christus per similitudinem immitis serui docere uult, quod nisi ignoscamus, neq; nobis ignoscatur. Dicit ergo sic tandem de iniquo seruo: Et iratus dominus eius, tradidit eum tortoribus, quo ad usq; redderet uniuersum debitum. Sic & pater meus cœlestis faciet uobis, si non remiseritis, unusquisq; fratri suo de cordibus uestris. Hic ad hunc modū feriunt isti. Christus dicit hic patrem cœlestem nobis facturum, quemadmodum seruo nequam factum est: non ergo ē pœnis purgatorij emittet, donec uniuersum debitum soluerimus. Quibus sic respondemus, Verum tamen non nos, sed ipsa ueritas: Antecessit hanc parabolum, etiam de ignoscendo argumentum, in quo Simoni de uenia interroganti, respōdit: Non dico tibi septies, uidelicet ignoscēdum esse fratri, sed septuagies septies. Iam sequitur: Ideo assimilatum est regnum cœlorum ho-

mini

mini regi, qui uoluit rationē ponere cū seruis suis. & c.
 cum dixit, ideo, manifestum fecit qd' parabola ista, quā
 cōtinue subiecit, ad ignoscendū hortari uoluit, & equi
 tatem docere. Quā in oratiōe Mat. 6. expressit, qua exi
 git Deus, ut si nobis ignosci uelimus, ipsi quoq; ignosca
 mus, cū sic docet orandū esse: Remitte nobis debita nos
 tra, quē admodū & nos remittimus debitoribus nostris.
 Nihil ergo ista parabola uoluit Christus docere, quā
 sicut nobis perpetuò uolumus à coelesti rege ignosci,
 quē quotidie innumerabiliter offendimus, sic & nos de
 beamus semper ignoscere. Sic. n. ait in persona regis, in
 immitem seruum stomachantis: Serue nequam, omne de
 bitum dimisi tibi, quoniā rogasti me: Nonne igitur oport
 ebat & te misereri conserui tui, sicut & ego tui miser
 tus sum? Hic nūc urgent: Traditus est tortoribus, donec
 redderet uniuersum debitū, quo iuxta ciuiles leges red
 dito, nimirū exijt: Ergo & qui Dei iusticiæ debent, cum
 patiēdo debitum depēderint, exhibunt. Respondemus:
 Primum nō uidemini aliter sentire de parabola, quā
 si res gesta esset: quamuis hoc parui momenti sit, nisi ut
 parabolam perpetuò sinatis esse parabolam. In para
 bolis autem haud parum multa sunt, quæ non undique
 quadrant ijs, quæ per ipsas simulantur. Vt: Nō est disci
 pulus super magistrum: non sequitur, Ergo nemo un
 quam superare potest magistrum. Nam in Christo tan
 tum ualet, non etiam in alijs. Et uillicum istum, qui per

iniuriam & circumscriptionem domini sui rebus suis
 prouiderat, nemo imitari debet. Sed argumentum tan-
 tum spectandum est, ad quod Christus parabola utitur.
 Vult autem eadem parabola rerum coelestium curans
 prospiciētiamq; docere isto epicheremate. Si huius mū-
 di filij, spreta legis animaduersione, uictui suo prouid-
 dent: Quanto magis, qui ad caelos properant, omnia
 debent expēdere, ne iniquis diuitijs sperata salute frau-
 dentur? Sic & in presenti parabola, unice spectandum
 est argumentum. Hoc autē est, remittite & remittetur
 uobis: si nō remiseritis, nō remittetur uobis. Quod au-
 tem nunc de usq; uel donec obijcitur, nihil ad hoc ar-
 gumentū facit: sed donemus interim, argumēti causa, re-
 missionem dei alligatā esse ad hanc temporis cōnota-
 tionē. Quid quaeso aliud sequeretur, quā eū, qui sic es-
 set in tormenta cōiectus, non exire donec caelesti regi
 satisfactū esset; Quis uero iā dicet, quando illi satis sit
 factū? aut quis definiet? quid si istae ipsius poenae eter-
 nae sunt? Tunc ergo ei satisfactū erit, quum tu perpetuō
 eruciatu eris, nō cū Pontifex Romanus marsupium tibi
 excusserit. Sed ne morbo cōtentionis uerborū locū de-
 mus, patet, qd' ista uox usq; non debet ad durationem
 temporariā torqueri. Patet autem per Christū ipsum:
 is enim ideo factus est iusticia nostra, quod propria ius-
 ticia salutē adsequi non poteramus: gratia igitur sal-
 uamur, nō meritis nostris, ut dudū est dictū. Si enim no-
 stris

stris meritis coeli conscendi potuissent, nihil fuisset opus
 Christi descensu. Cōsimilem ad modū: Si peccata nostra
 oportet igne purgatorio lustrari, quid pdest Christus?
 Cur hominis infirmitatē circūtulit? si enim purgatoriū
 sustinere cogimur ignem, quo iusticiæ dei satisfiat, ut
 isti perhibent, nihil proderit nobis iusticia Christi: sed
 omnes quotquot ad patrem coelestē profectiōnē parāt,
 frustra Christo nituntur, ni prius sint igne purgatorio
 p̄si. Quo qd potest dici stultius aut blasphemius in Chri-
 stum? Hunc euacuant, qui purgatoriū constituant: imō
 mendacem faciūt, qum dixerit, per se solum ad patrem
 penetrari posse, si purgatorio quoq; itur ad astra. Sed
 eis νόσσοις cum istis animarū tortoribus, cōscientia-
 rum carnificibus, mar superiorū autem insidiatoribus, qui
 uentris causa inuenerunt, quo defunctorum animæ in
 nostris potius cordibus, quā uere torquerentur, qua
 isti tamen ratione pecunias emungerent, ut sibi bene-
 esset: ac dum mortuis fletū, mærorem, cruciatum, licet
 falso inflixerūt, ipsi in eo gratissimū, iucundissimumq;
 refrigeriū inuenerunt. Tercius locus est. Mat. 12. Qui
 autem dixerit uerbū contra spiritum sanctū, non remit-
 tetur ei, neque in isto, neq; in futuro sæculo. Isto loco
 sic arguantur: Christus dixit peccatum in spiritum,
 in futuro sæculo non dimitti: ergo quedam peccata
 remittuntur in futuro sæculo: nam solum peccatum in
 spiritum Sanctum non remittitur in futuro sæculo. Re-
 spondemus: Mirum est istos artis suæ aut obliotos esse.

aut nō probe doctos. Nō enim ratione logica sequitur,
 Peccatū in spiritū sanctum nō remittitur in isto sæculo:
 & non remittitur in futuro sæculo, ergo quedam pec-
 cata remittuntur in futuro sæculo: quid enim ex negati-
 uis recte colligi potest? Attamen hoc probè colligitur:
 Peccatum in spiritum sanctum non remittitur in isto sæ-
 culo, neq; remittitur in futuro sæculo: ergo nunquam
 remittitur. Est enim locus à sufficienti diuisione. ut cum
 dicitur. Apoc. 4. Et requiem non habebant animalia die
 ac nocte. Iam non sequitur, ergo habebant aliquando
 requiem, sed sic sequitur, ergo nunquam habebant re-
 quiem. Quod autem Christus per hanc istius futuriq;
 sæculi distinctionem uoluerit eternitatem intelligi, ex-
 pressit Marcus. 3. qum dicit: In æternum nō remitti. &
 Lucas. 12. qui dicit: Non remitti. Quartus est .1. Cor. 3.
 Si quis ædificat super fundamentum hoc, aurum, argē-
 tum, lapides preciosos, ligna, fœnum, stipulam, cuiusq;
 opus manifestum erit. Nam ipsa dies ostendet id, quod
 in igne reuelatur. Et cuiusuis opus, quale nam sit, ignis
 probabit. Si alicuius opus manet, id quod super ædifica-
 uit, mercedem accipiet. Si cuius opus comburitur, detri-
 mento adficietur, ipse uero seruabitur: sed sic ut per
 ignem. Hunc luculentissimum Pauli locum, sic desec-
 darūt in purgatorij sui fuligine, ad quod ipsum detor-
 serunt, ut nasutissimi alioqui uiri natiuū sensum odora-
 re nequuerint. Trademus autem sensum huius loci, nō
 ex animi

ex animi nostri, sed Pauli ipsius, Hieronimiq; super Eze-
 chiel. 3. cap. sententia. Edificare igitur hoc loco est præ-
 dicare: Fundamentum, est Christus: Opus quod ædifica-
 tur, sunt qui uerbum receperunt: Ignis est tentatio uel
 persecutio, quæ Dei iudicio infligitur. Igne me exami-
 nasti. & cæ. Aurum, argentum, gemmæ, sunt qui sic Chri-
 stum receperunt, ut prius moriantur quàm ipsum pro-
 dant. Lignum, fœnum, stipula, sunt qui ad tempus cre-
 dunt, aut fortasse credere solum simulant, & tentatio-
 nis articulo Christum deserunt. Videamus nunc argu-
 mentum, quod istic Paulus tractat: quo uiso, aptemus de-
 inde totam hanc sententiam, & accedet nobis noua lux.
 Posteaquam Paulus rescisset quosdam Corinthi se magno
 uendere, quod se aut peritiores essent, aut eloquentio-
 res: monet urbanissime, ne à simplici doctrina sua se pa-
 tiantur abstrahi, siue eruditionis, siue eloquentiæ præ-
 textu: se quidem non usq; adeo portentose facundum
 esse, nihil tamen deesse, quo cœlestis doctrina cõmode
 proponi possit. Esse etiam alios eruditos, sed quantum
 se antecellat, nõ facile posse à Corinthijs iudicari, etiã-
 num teneris, quum ipse apud eos doceret. Se enim in oia
 uertere solere, quo Christo quàm plurimos lucri faciat.
 Cum ergo olim apud eos fuisset, non protinus arcanissi-
 ma quæq; reserasse: quod frustra hoc tentaturus fuisset
 apud eos, qui tum non possent esse capaces. Nunc uero
 sibi uehementer displicere, qd quidam auribus adeo essent

impotentibus, ut sustinere possent se adpellari Apollinios, Petrinos, aut Paulinos. Istos omneis ministros uerbi esse, & edificare domum, hoc est Ecclesiam Dei super uerum fundamentū Christū. Se uero non ita esse uel glorie cupidū, ut sibi doleat nunc alios anteferri: uel inuidiosum, ut aliorū nomina crescere pati nequeat: hoc tamē anxie semper spectare, ut quā optime doceat: neq; dubitare, quin alij quoq; de se nolint aliter existimari, quā ipse de se Paulus prædicaret. Dicit ergo: Dei sumus cooperatores, quotquot docemus: & uos Dei agricultura, hoc est Dei edificatio aut opus estis. Qd' autē ad me attinet, rationē reddā mei laboris. Equidē iuxta gratiam mihi datam, ad exemplū gnauorū architectōrum fundamentum istud solidum posui, quod cōcuti nō potest: Christū scilicet. Nunc uero uideo alios super edificare: hic sibi ipsi quemq; remitto. Videat quisq; quomodo super edificent. Nā qd' ad fundamentū adinet, quā ego ieci, haud uereor qd' quisquā possit aliud fundamentum ponere (si modo Christi minister est) præter id quod iam positū est, quod est Christus Iesus. Qd' si quis in Christum quosdā sic firmauerit, ut cum persecutio ueniat, sic in eos nihil possit, ut in aurū, argentū, gemmas nihil potest ignis: iam nimirum adparet q̄ fideliter ac dextre edificauerit, qui uerbū administravit, cum eius audires uita citius quā uerbum amittant. Si uero quis tam frigide uerbum tractauerit, ut ingruente pefequitione,

auditores

auditores non aliter discedāt, quā lignū, scēnum, stipula ab igne absumuntur: iam patebit socordia aut perfidia edificantis, quā hactenus omnes ignorabant. Dies omnia reuelat, quēadmodū Ethnici quoq; loqui sunt. Sic & hic dies domini, quo reuelabit quæ hactenus laetuerant, omnia retegēt. Nō loquor de ultimo isto die, sed de die, quo placet Deo iam retegere quod aliquādiu occultum erat, & ad quod conuiere hactenus uoluit. Ea ergo die oīm doctrina uelut in igne probatur: si cuius doctrina permanserit, ne scilicet à domino abijciatur, aut ij qui rceperunt, non deserant, iam uidebitur quomodo aurum, argentū, lapides preciosos edificauit, ac iuxta ædificationē recipiet mercedē: si uero alicuius opus cōburētur, lignū, scēnū, stipula fuit. Quamuis ergo damnū sensurus sit eorū, quos docuerat prædicator, ipse tamē, si igne scūiēte fortiter cōstiterit, saluus erit: sed hac lege, ut per ignē, hoc est persecutionem intrepide trāseat: Loquitur ergo isto loco Paulus de doctrinæ exploratione, nō de purgatorio igne: ut manifeste patet, si mediocriter saltē oculos adperias. Reliqua oīa, quæ passim in cōtrariū adducūtur, facile dilues: ut est Parabola de diuite epulone & Lazaro, e qua betacea tela multipetiā: cū tamē aliud nihil sit quā parabola, qđ isti tamē uidere nolūt: qua Christus haud aliud uoluit quā, alia quoq; de decē uirginibus: nempe hic, dū tēpus est, uitam nos emēdare debere. Nimum enī sero, posteaquā

hinc soluimus, pœnitentiã orsiuros esse, imò frustra pœnitus orare, queri, obsecrare. Neminem ergo tedeat à uanissima fabula discedere. Quin potius hoc omnes agimus, in cognitione dei crescamus, uitamq; in melius quotidie mutemus, quo mentes nostræ sic Christo fide re adsuescant, ut adpetente morte gaudeamus dissolui & cum Christo esse.

DE MAGISTRATV.

CHRISTIANIS quidam negant magistratum, constanter adseuerantes fieri non posse, ut qui Christianus sit, magistratū gerere possit: quorum insania quò tendat, haud obscurum incipit fieri. Nos igitur tot fidelium hominū sanctimonia fideq; perspecta, qui tamen sic magistratum gesserunt, ut per communem tum pacem tum iusticiã deus glorificaretur: perspectis etiam pessimorum hominū tum audacia tum malicia, qui se Christianos simulant, nec uere sunt, adserere audemus, quòd nemo Magistratum recte gerere ne potest quidem, nisi si Christianus sit. Quid oro distat ciuitas ab Ecclesia? Dico autem de exterioribus uitæ consuetudinibus & communicationibus: nam quod ad mentem adinet, nō ignoro quomodo ea tandem sit Ecclesia Christi, que Christo fidit. Cum tamen ciuitas contenta esse possit, si fidelem ciuem præstes, etiam si Christo non fidas. Res
quirit

quirir ciuitas, ut rempub. colas, non priuatam. Vt com-
 munita habeantur pericula: etiam fortuna, si usus po-
 stulet: Vt nemo sibi sapiat: Vt nemo extollatur: Vt ne-
 mo factiones excitet. Vide nunc iuxta hæc pauca, quid
 Ecclesia Christi exigit. Monet Paulus non uno loco, cha-
 ritatem non esse intentam ad suam rem, sed ad aliorum.
 Dicit alio loco: Quis scandalizatur, & ego non uror?
 Quis infirmatur, & ego non infirmor? Flere iubet cum
 flentibus, & cum gaudentibus letari. Tercio loco nõ exi-
 git fidelis à fidei, ut fortunas secum partiatur: sed qui
 fidelis est, omnem fortunam sic in procinctum statuit, ut ubi
 ubi res exigit, succurrere uelit. Hic nolo pro dignitate
 tractare istud εὐπρόσδοπον, quo tumultuosuli isti laborant, id est sub-
 etiam si tam impudenter, quam constanter negent: stucaneam
 dia enim probant quid in consilio habeant. Hoc uideli saniam.
 et omnia debere esse communia, quam equidem pro
 me a tenuitate legem letus ferre possem: at nõ ferret De-
 us quod cuiquam suum raperetur. Petrus enim ad Ana-
 niam sic inquit: Nonne istud quod uendidisti (paraphra-
 sticos enim loquar) poteras non uendere, & in tua po-
 testate seruare? Contra uero, quum uendidisti, nonne ite-
 rum fuit in tua potestate? Si uis, inquit Christus, perfe-
 ctus esse, uade & uende omnia que habes, & da pau-
 peribus. Si uis inquit, non rapuit, nec pauperibus in-
 ut raperet ditissima adulescenti sua. Quarto loco. Pre-
 cipit Petrus. i. cap. 4. ut quisq; administret eam gratiam

in commune, quam accepit: hoc enim decere multiplici-
 cis gratiæ Dei dispensatores. & cæc. Deinde iubet Paulus
 ut humilia sectemur. Et Christus ipse, ueluti cõminans
 edicit, quod qui extollatur, humilietur. Postremo, factio-
 nes sic omnes deprecantur, ut nullus porro sit Aposto-
 rum qui nõ excretur. Quid ergo, ut cœperamus dice-
 re, distat ecclesiæ Christianæ uita, quod ad ea pertinet,
 quæ uidemus, à ciuitatis uita? Nihil poenitus, nam utra-
 que requirit quod altera: sed quod ad interiorem ho-
 minem adinet, immensum est discrimen. Cogitur ciuis
 legibus, ut se talem ciuibus suis præstet: nunc autem, ad
 quæ cogimur, simulate ac parum fideliter facimus. Eue-
 nit ergo, ut si contra legem possis, in occulto tamẽ, tuæ
 rei consulere non sis obmissurus. Non sic habet ciuitas;
 hoc est Ecclesia christiana. Qui enim spiritum Christi
 habent, hi sunt eius: qui uero Christi sunt, iuxta illius
 ingenium ac uoluntatem cuncta transigunt. Is nos ama-
 uit, ut seipsum expenderet pro nobis: faciemus ergo &
 nos idem, si eius spiritum habemus. Amabimus itaque
 omnes homines æque ac nos ipsos: si uero amabimus,
 iam nihil obmittemus eorum quæ ad proximi salutem
 pertinent. Si ergo ciui amorem addas, iam cõcidet frau-
 dulentum priuatæ rei studium. Cum itaq; Christi spiri-
 tus hoc habeat, quo ciuitas maxime indiget, nihil pote-
 rit auspicius ciuitati accidere quàm amor: hunc au-
 tem Euangelium quum secum adferat, cõstat ciuitatẽ tunc
 tandem

tandem firmam ac sanctam fieri, si bonis legibus bonæ
 mentes ad societur. Nulla ergo ciuitas beatorum erit, quam
 in qua uera religio simul degit. Quod ergo de ciuitate
 diximus, multo magis debet de magistratu intelligi: ma-
 gistratus enim sunt ueluti caput. Quod si membra sic ha-
 bere conuenit, multo magis caput ipsum. Vnde longe di-
 uersimode atq; isti sentiunt, pronūciamus: Equū scilicet
 ac iustum magistratum ne esse quidem posse, ni Christia-
 nus sit. Adime magistratui, qui sit supra timorem homi-
 nis, timorem Dei, tyrannum reddidisti. Insepe tyranno
 timorem Dei, iam suapte sponte liberius ac fidelius faci-
 et quod lex iubet, quam ullus terror efficere potuisset:
 faciesq; ex tyranno ad exemplum eius, quem iam ex fi-
 de colere cœpit, ac tinere, dei uidelicet, patrem. At sic
 occurrūt isti, Christi Ecclesiam sic esse oportet innocen-
 tem, ut magistratu pœnitus nullo egeat: christiani enim
 nō litigant, sed cedūt: iniurias apud tribunal nō querū-
 tur: nā alterā maxillā altera percussa præbēt. Respōde-
 mus: Vtinam talē Ecclesiā habeamus: nūc uero quum illi
 ipsi qui talē innocētiā exigūt, quā Deus nō iniuste à no-
 bis exigat, nō etiā isti, qui nihil qd' rectū est faciūt, quum
 inquā isti, quod tantis clamoribus exigūt, pessime præ-
 stem (nemo enim ad maledicēdū est paratior) quid queso
 pollicebūtur sibi de ijs, qui deo nō fidūt? an? fortasse sic
 magistratū abiciūt, ut cū sciant se ad maledicēdū esse
 propensissimos, uereāturq; ne quisq; ipsorū maledicent

tiam æquanimitè ferat, sed apud magistratum potius queratur, iam nõ possint impune maledicere, nec citra periculum aliorum bonis Christi prætextu insidiarè. Ut enim hoc hominum Genus innocentissimos quosq; pro re quaq; proscindit, ita quàm primum eis morbum suum ante oculos opponis, exclamant: *Quæ me iudicasse Ego domino meo sto, aut cado.* En, ut isti tribunali bus nihil habeant opus. Si tu scilicet, eorum iniurias omnes feras, nec referias, ac pro re nihili tumultus quosq; impune patiaris excitare, iam isti nihil opus habent tribunali bus. Cum, inquam, propter istos ipsos, qui negant Christianum posse Magistratum gerere, maxime egeamus magistratu, quomodo non liceat Christianum potius esse Magistratum, qui inter Christianos promouet, quàm alienum à Christo? Sed nunc rem ipsam testimonij roborabimus.

Exodi. 18. Iubetur Moses à domino (Nolo enim ipsi Ietro tribuere, quod dominus per ipsum ostendebat, sicut Deut. 1. Palàm uidetur, ubi Moses domino tribuit, quod hic Madianitæ tribuitur) prouidere, ac selegere de omni plebe uiros sapientes & timentes deum, in quibus sit ueritas, & qui oderint auariciam. Et constituit, inquit, ex eis tribunos & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, qui iudicent populum omni tēpore &c. Vide, ut hic planè exprimat Moses eas dotes, quas ante omnes iudicem habere oportet: Sapientiam, timorem

rem Dei, ueritatis studiū, auariciæ odium, quemadmodum paulo ante & bonum ciuem, & uere Christianū esse oportere diximus. Nec est cur inficiari iuste poterimus hanc legem nihil ad nos pertinere. Nam quanto magis dixerimus ad nos nihil pertinere, tanto magis ea indigemus. Qui enim ex spiritu uoluntati Dei se conformant, nō abhorrent à lege: ipsi enim spiritu, legi testimonium dant, quod bona sit. Rom. 7. Qui uero legem auersantur, spirituales nō sunt: Lex enim bona & sancta est, imō spiritualis est. Patet ergo, quod ut primū isti legi ozzanniunt, sese carnales esse prodant. Legi autē dico isti, quæ nunquam aboleri potest: puta quæ ad amorem proximi adtinet, & secundo præcepto: Diliges proximum tuum sicut teipsum: exploratur, aut ut isti dicunt, regulatur. Vide autem, ut hoc hominum Genus à sagitta in die uolante confodiatur & demonio meridiano. Huius opinionis sue, fundamentum aiunt se in sacris literis habere. Mat. 20. Non sic erit inter uos, & Lucæ. 22. Vos autem non sic. Bis hic peccantes: Primo, quod ista Lex ad eos modo pertinet, qui Apostolorū uice ad docendum sunt missi, hos ergo iubet Christus ab imperio esse alienos. Nam apostoli de hoc primatu nimirum interrogauerant, quis eorum uideretur esse præstantior omnibus. Quamuis nō negem, quod ad ambitionē adtinet, legem istam ex æquo ad omnes pertinere: ita, ut nulli Christiano liceat imperiū uel ambire uel uen-

dicare: sed ubi offertur, iam parum pius esset, qui hoc onus, quod ciuitas imponeret, nollet ferre. Secundo peccant, dum non intelligunt Christum hic potius de tyrannide loqui, quam de monarchia, aut aristocratia, quae populi consensu, aut uocatione dei illi offeratur, cui uerbi prouincia non est mandata. Tyrannidem autem uoco, ubi sumitur propria autoritate imperium: quod si unus facit, Tyrannus est et dominatus eius tyrannis uocatur: Si uero plures, nec tamen omnes, sed pauci imperium sibi uendicant, oligarchiam uocant graeci. Tyrannidem ergo omnibus prohibet Christus: nam alioqui ne in ouium quidem grege fieri potest, ut non aliquis aries reliquos antecessat: sic et primarium in omni ciuitate esse oportet. Quam uis hic cauendum sit, ne quod de magistratu publico dicimus, ad pontificum quorundam tyrannidem accommodetur. Quum ergo isti uerbum ex scientia potius, quam charitate tractant, huc decidunt erroris, ut magistratum omnem eliminent, etiam iustum ac legitimum: cuiusque maxime sumus indigent ad pacem ac tranquillitatem seruandam. Et quod obijciunt, Christianos omnia ferre debere, omnia quae Lex iubet facere, unde non opus habere magistratu. Respondemus: Recte sane, quamdiu ergo ad hunc modum non omnes uiuimus, quum tamen omnes Christiani uelimus uocari, sustinendum atque cunctandum est, imo poenitus tacendum, de non gerendo magistratu Christianis: ne quod maxime necessarium est aboleamus, priusquam id in manibus sit, ciuium

cuius causa hoc abolitū uolumus. Quid multa? Nihil aliud est, qd' isti agunt quā tumultus. Quis unq̄ uidit uspiā talem innocentie cōsensum; aut ubi Gentū unq̄ sperabit futurū, ut omnes innocentie sic studeant, ut nemo peccet? Quā ergo perpetuò fuerint qui sub nomine pietatis hoc auderent, quod impij, perpetuò quoq; habendus est magistratus: Christianus tanē maxime inter Christianos. Atq; tunc tandē abolendus magistratus, quā flagitia sic sunt abolita, ut nemo peccet, neq; lingua, neq; factō. Hoc autē in alio mūdo eueniet, huic enim negatū est tanta innocētia frui. Per deū ergo desistat oro, in his rebus sapientes esse, in quibus Sole clarus uidetur nihil quēri, quā tumultū, & ad gloriam rūpi quascūq; uia. Adde, quod istorū uilitigatorū inobedientia talis ac tanta est, ut neq; Christiano magistratui, neq; impio pareant: nā si Christianus est magistratus, ut primū illis resistit, dicunt: Oportet Deo magis obedire quā tibi, etiam si nihil præcipiatur, qd' non ad gloriā dei tēdat pacēq; cōmunē. Exēplū damus: Cœperunt hisce diebus quidā sese denuo baptizare in agro Tigurino. Magistratus ergo, hic est senatus, et Diaconij, facti causam peruestigarūt, ac uetuerūt ultra rebaptizare, respōderūt isti: Deo magis obtēperari oportere, q̄ hominibus. Cūq; illis diceretur, legē ergo dei depromerēt, qua rebaptizationē institui docerēt, pdunt quod in Actis .19. scriptum est de ijs, qui melius docti.

fuerant à Paulo: & cum locum hunc probe non intelli-
 gerent, tãdem dixerunt se à spiritu sancto doctos esse,
 deoq; magis obediendum esse quàm hominibus. Ecce
 qualem fenestram isti conantur omnibus uicijs prætextu
 religionis adperire? Dum in his quæ apud se fingūt, sic
 persistent, & hoc uerbo omnem audaciam suam defen-
 dere audeant: Deo potius obtemperandum est quàm ti-
 bi: etiam ubi manifeste contra omnem charitatem faci-
 unt. Quod si obtinebunt, iam in ludibrium abibit hæc
 apstolorum defensio: nulli enim deerit uerbū alicunde
 ex sacris literis detortum, quod morbo suo prætexat,
 ac deinde dicat: Deo magis parendum est quàm tibi. Po-
 lygamiam quis adpetet, ducet uxores multas, dicitq;
 sic Iacob, Dauid, Solomonem, alios innumeros fecisse,
 quemadmodum sacræ literæ produnt. Deo igitur se ma-
 gis obnoxium esse quàm magistratui. Vide qualem ans-
 sam præbeant Pontifici Romano, ut omnium auribus
 inculcet: En uobis istam doctrinam, nōne iam uidetis,
 ut haud imprudēter factum sit à patribus, quod me unū
 ac solum constituerunt scripturarum sacrarum iudi-
 cem? Neque aliam ansam præbent ijs, qui concilia cla-
 mant: quum enim quisq; pro suo sensu ambulat, iterum
 omnes concilia uocare cogūt. At ne quis putet in ea do-
 ctrina dissensionem esse, quæ ad interiorem hominem
 adtinet: In his tantum consimilibusq; rebus tumultuan-
 tur: Infantes sint baptizandi nec ne? Adulti an sint re-
 baptizandi

baptizandi: et hoc presenti nodo; Christianus homo an gerere possit magistratū; In quibus adeo acriter odio seq; depugnant, ut quā primum ab eis dissentias, non miniore uocabulo te adpellent, quā impij, & θ'ε's, proditoris: atq; hoc dicūt esse uehementem spiritum. Quis aut non uidet hanc ipsam esse tentationem Satanae? qui semper audet bono semini superseminare zizania. Oēs igitur oro, quemadmodū Paulus orat Ro. 12. ut idē semper sentiant, nec pro re nihili tantam offensionem Euangelio Christi dent. Nō altum sapiant, sed humilibus sese accommodent: nō simulata humilitate, quae Coloss. 2. taxatur: Nec prudentes sint apud semetipsos. & cæt. Si uero magistratus parum pius est (ut ad secundum membrū redeamus) iam iure putant sibi licere nō obtemperare. Sic se transformat Cacodæmon in angelum lucis, quo cōscientias possit rursus in pristinam calamitatem retrahere. Hæc per contentionem de rixosis istis coacti sumus dicere, quo alij talem pestem, si quando apud ipsos oriatur, maturius cauere possint. Non est enim regnum Dei esca & potus, ac per hoc nullo elemēto huius mundi parari potest: sed iusticia, pax, & gaudium in spiritu sancto. Quā turpe igitur est eos, qui se propter religionē suspici uolunt, pro mūdi elementis, tanq̄ pro totius pietatis summa digladiari? Etiam si disertam legem haberent sui propositi.: Charitate enī magistra, etiam uerbum dispensandum est. Nunc redeo ad alia testimonia,

quibus opinionem istam roboremus, quæ statuit magistratum inter Christianos, maxime oportere esse Christianum. Nā hoc etiā satis iam patet, Christianos magistratu carere non posse.

Ro. 12. Cum Paulus corpus Christi Ecclesiā conglutinat. Dicit membra quidem omnia esse idem corpus sed discretas habere dotes: ac inter dotes ac membra, numerat *προϊσάμενον ἐν σπῆδι* hoc est, cum qui præest, hoc studium, præstandi scilicet alijs fideliter, dei dono habere censens: unde & gratis etiam toti corpori debeat impendere, quod priuato usui non dedit deus, sed publico. Magistratum igitur recte gerere, quum Paulus ipse, Christianis etiam scribēs, Deo referat acceptū: quid negemus Christianum hominē præesse debere?

Petrus autē. 1. cap. 2. Magistratui prorsus cogit obtemperare. At dicunt isti, sed is magistratus impius erat. Respondeo: An' uero etiā dicturi estis, quod Petrus iusserit impio Magistratui parere; & si Christianus sit uctiturus fuerit obtemperare? An' fortasse hoc, quod Christianus Magistratus debeat potius impio cedere, quàm ipse subire? Qua insania, quæ maior cogitari potest cum enim magistratu tanq̄ capite respublicæ gubernetur, nōnne furor est malle impiū esse magistratū quàm piū malle piorū ceruicibus imminere impiū tyrannū, quàm piū uirum in dominico grege patrē agere? Quid enim impius aliud agit, quàm ut omnia uel lucri

uel

uel gloriæ causa faciat? Quid cōtra pius aliud quàm, ut
 ex amore timoreq; dei, et proximi nihil designat, quod
 illum offendere, istum uero turbare queat? Accumula-
 bit impius opes per fas et nefas: erumpet ad gloriã per
 media suorum cadauera. Cōmunicabit pius omnia ijs,
 quibus præest, ac populi salutem & pacem gloriæ an-
 teponet. Dicitis autem, frequenter ad hūc modū euenit,
 ut dum etiam piū in magistratū exaltemus, ad impios
 degeneret. *Qur* istuc querimini? qum iam id fiat,
 quod maxime cupitis: nempe, ut impius Magistratus
 præficiatur. Sed absint argutiæ. Si ergo in impiū dege-
 neret pius, impiū moueto, & piū subroga. At dices,
 Rex est, tyrannus est, suffragijs non potest in ordinem
 cogi. Fer igitur & patere omnē tyrannidem, quæ fidei
 nihil officit: nō enim frustra fit, ut sub impio magistratus
 degas: aut enī punit deus admissa tua, aut patiētia ex-
 plorat. Qd' si fidem extorquere conabitur, iā in loco og-
 gannies ingrato etiā: Deo magis obediendum est, quàm
 homini. Memētoq; simul, qd' tametsi filij Israël is crude-
 liter longo tempore adfligerētur ab Aegyptiorū tyran-
 no, Deus tamen respexerit ad eorū adflictionē: & cum
 summa calamitate horū, qui eos hætenus oppresserāt,
 eduxerit. Deū autē eundem perpetuò manere: si ergo
 tunc suos uidit, misertus est, ac eripuit, nec te ignora-
 bit aut negliget.

Scribit Timotheo Paulus. 1. cap. 2. Hortor igitur primum omnium, ut preces, orationes, interpellationes, obsecrationes pro omnibus hominibus: pro regibus & omnibus, qui in eminentia constituti sunt, ut quietam & tranquillam vitam peragamus in omni pietate & morum gravitate. &c. Hic primum considera utrum quietior & pacatior vita sub impio Magistratu transigi possit, an sub pio. Quod si pro pacato statu orare licet, licet & nimirum orare, ut Deus pium magistratum concedat, quo commodius pax & concordia conciliantur. Eum ergo Magistratum quem Deum dare non dedecet, quid dedecet pium gerere, quod dominus ultro offert? Loquor autem perpetuo de Magistratu, quem nos laicum uocamus, non de tyrannide quam sibi Romani Pontifices arrogarunt. Deinde & hoc considera, quod si precari licet, ut vitam peragamus in omni pietate et gravitate: nimirum licebit precari quoque, ut tales Magistratus inaugurentur, sub quibus pietas & morum honestas ac gravitas quam uberrime prouenire possunt. Id autem foeliciter adsequemur sub pio, quam impio Magistratu.

Seruis precipiunt ubique Apostoli, ut dominis suis pareant. Petrus. 1. cap. 2. Paulus autem. 1. Cor. 7. Ephes. 6. Coloss. 3. Et. 1. Tim. 6. Et contra simul precipit, ut domini equanimiter imperent, ac humanius tractent seruos suos. An uero istud ad impios dominos detorqueri potest?

testes quasi uero impij fuissent Apostoli tabellas uel aspectu tantum dignaturi, nedum, ut audirent ac obtemperarent. Scribit igitur dominis fidelibus, id quod manifeste patet. 1. Tim. 6. Qui uero serui, inquit, fideles habent dominos, ne contemnant, propterea quod fratres sunt: sed potius seruiant, quum fideles sunt ac dilecti. Quod si Christianus esse potuit, qui seruos habebat, multo magis Christianus Magistratum gerere potest, citra pietatis ac uerbi dei iacturam. Durius est enim dominum esse quam Magistratum: & crudelitati propinquius est seruos habere, quam ciues propter publicam tranquillitatem morigeros.

Veniemus nunc ad exempla. Abraham quantum uernarum numerum habuerit. Gen. 14. legitur. Moses autem papæ quantum, & quam difficile imperiū tenuit ipsius domini iussu? Atq; sic tenuit, ut grauissimas causas ad se referri præceperit: quod uix posset suspicione uacare, si non usq; adeo fideliter fuisset in domo domini uersatus. Hebr. 3. Quid de Iosue & reliquis dicturi sumus, qui omnes Dei uoce ac iussu in autorati fuerunt? Nihil unquam poterimus adferre, quo probemus pio homini non licere magistratum gerere, quamdiu sic uiuimus, ut quidam sint ab iniuria deterrendi. Dicunt ergo isti (in omnia enim se torquent) nostra igitur culpa fit, ut magistratum habere cogamur, quum non uiuimus ad præscriptum Christi: nã si sic uiueremus, magistratu

pœnitus nullo haberemus opus. Respondeo: Quis hoc
 negat? Sic ergo sentite, sic docete in angulis omnibus,
 in quibus conspiratis: Christianos homines tam innocen-
 tem uitam agere debere, ut nullo magistratu opus ha-
 bere possint. Nunc ergo, quum uitam omnium talem esse ui-
 deatis, ut rigidissimo magistratu opus habeat, simulq;
 iterum atque iterum obstrepatis Christianos magistra-
 tum nullum debere habere, an? putatis obscurum esse
 quò spectetis? nempe ad rerum omnium confusionem.
 Miscere omnia pergitis, ut aliqua parte ad gloriã erũ-
 patis. Quin omnes hoc agimus, ut uitam innocentissi-
 mam ducamus, & nihil nos premet magistratus. Inno-
 centiam uero si omnes ad hunc modũ induerimus, an-
 tiquabitur sua sponte magistratus: quem enim gladio
 feriet, cum omnes sint innocentissimi? Verum heus uos,
 uidete ne innocentiam tãtam potius simuletis fore pos-
 se, quàm uere speretis: ad hunc usum, ut non minus pi-
 existimemini ex hoc uestro acumine, quàm Plato in reipub-
 ordinatione sapiens uideri uoluit. Dauidẽ, Solomonẽ,
 Asam, Iosiam, Ezechia, alios quid cõmemorẽ? quum isti
 in promptu habeant quod dicant: In ueteri lege opus
 fuisse magistratibus, hæc exteriora nihil ad nos perti-
 nere. Recte sanẽ. At istuc ad nos pertinet, quod quam-
 diu eodem morbo laboramus, quo isti sub lege labora-
 bant, eodem etiam remedio egeamus? Egemus. Durissi-
 mis autem Iudeorum ceruicibus non fuit impius magi-
 stratus

stratus impositus, quàm cum ad ultimam impietatem deuenissent: à quo ut primum ab impietate recessissent, liberabantur: iamq; ex sua gente ac religione magistratum inaugurabant: Ergo & Christiani debent, misericordiam Dei agnoscendo, magistratum Christianum sibi designare, sub quo tranquilli, quietiq; uiuant: sunt enim inter eos haud pauciores, qui ad iniuriandum prorumpunt, quàm olim fuerint inter Iudeos, quos poenis coerceri necesse est. Ac dum impium magistratum ferre coguntur, crimen debent agnoscere, quod is sibi non nisi propter impietatem sit impositus. Pius igitur licet pium magistratum eligere, neq; nõ licet pio oblatum gerere inter pios.

Sed quandoquidem, ut dictum est, exemplis quoq; è nouo testamèto petitis, quo istis satisfacias, idẽ adferre cõuenit. legimus Ro. 16. Salutatur uos Erastus quæstor ciuitatis. At qui quæstor est, magistratus non est? Quod si maxime negetis, dicimus ne quæstorem quidem, siue magistratus sit siue minus, hoc munus gerere posse sine magistratu, qui eum quæstorem siue ex imperio, siue communibus uotis fecerit. Et Actor. 13. legimus Paulum Papho soluisse, transiuisseq; Pergen Pamphiliæ, Sergio Paulo in Proconsulatu relicto. De Publico uero, cuius parentẽ Deus per Paulũ à dysenteria liberauerat, nihil dicã, quum adperte nõ cõstet eũ fidẽ domini nostri Iesu Christi accepisse. Theodosios uero et Ludouicos cur

taceam, qui piissime regna & imperia administrarunt? Nolo enim temere de Karolis istis magnis, qui quod ad pietatem adinet, magistri caeremoniarum potius fuerunt quam pij reges, dicere. Sed de Theodosio isto dicimus, cuius pietatis testimonia non modo Gentilium hystorij, sed piissimorum hominum scriptis cernere licet. De isto autē Ludouico, qui ob insignem pietatem pij nomen inuenit: aut isto, qui Romano Pontifici sic obstitit, ut sibi etiam gratularetur, qd' in eius excommunicatione moreretur. Cuius fide moti Tigurini quoq; nostri, qui ea tempestate magistratu fungebantur, impiam excommunicationem Roma. Pontificis annis decem & octo tulerunt.

Quoniam ergo ex utroq; testamento pateat Christianū gerere posse magistratū, iam uidebimus qualis sit Christianorum magistratus. Inuenimus autem, non ut isti dicunt, sacerdotale & laicalem esse magistratū, sed unū tantum: nam Ecclesie potestas, qua impudentem à communicatione abstinet, magistratus non est, sicut hactenus usi sunt Episcopi: nam totius Ecclesie est, non quorundam, qui per tyrannidem sibi rerum summam uendicarunt. Antequam ergo ad magistratū descendamus, uolumus de ista Ecclesie custodia nōnihil dicere, quo minus contremiscant ad uoces censurarum, qui hactenus eas tantopere timuerunt. Christus ut Ecclesiā sponsam suam inculpata seruaret, præcepit Matth. 18. Quod si peccat

peccat in te frater tuus, inquit: Vade & corripe eum inter te, & ipsum solum: si te audierit, lucrifecisti fratrem tuum: si uero non audierit, adsume tecum aduocatum unum aut duos, ut in ore duorum testium, aut trium consistat omne uerbum. Si autem non audierit eos, dicitur Ecclesie. Quod si Ecclesiam non audierit, sit tibi tanquam ethnicus & publicanus. Hic primum uidemus propter peccatum infligi excommunicationem, non propter scenus & reliqua debita, quae tribunalium potestate exigenda sunt, ubi condonare nolis. Concidunt hic *Falsa Religio.* bullae, breuia, & diplomata, quibus Ro. Pontifex (quem cum nomino, totum papatum intelligo, hoc est, quicquid in illius leges iuratum est) totam Christi Ecclesiam irritauit: nam id maxime factum est propter lites quasdam pecuniarias, & rerum dissensiones, non propter peccatorum offensionem. Deinde requiritur, ut peccatorem solus amice conuenias ac moneas. Vbi iterum peccatum est a Pontificijs: nam ut primum illis uisum est, pro tanta concione citarunt ad tribunalia sua inopinatum adliquem, imò saepenumero innocentem. Vide quam atrox imperium. Nullus rex aut praeses non primum uocat ad se delinquentem, isti uero pudore suffundunt coram tanta concione innocentem, aut nihil tale suspicatum, sic intonantes: Iudex iste, aut iste monet hunc, ut illi intra quindecim dies satisfaciat, alioqui excommunicabitur. Vbi confestim omnium oculi in attonitum conijciebantur.

Nec mutire licebat, aut causam dicere: non queri iniuriam: non innocentiam tueri, nam si gry uel excidisset tantum, actū fuisset de misero. Atq; ego nescio, an magnus Persarum rex immitius, aut immanius cū suis egerit: quem tamen iam à priscis temporibus in usu habere prædicant, ut quotquot ipsum aduent, terram prius uerrere ac deosculari cogantur, deinde causas suas perorent. Verūt amē hic noster in omnium oculis & auribus plus quàm proster nitur, sed indicta causa omnium iudicio: iam reus & damnatus abire cogitur. Et si quando causam dicere datur, iam id in angulo fit, nō in publica cōcione, ubi hic uulnus acceperat. Tercio requiritur anteaquā abijcias, ut rem præsentibus testibus tentes, tā grauātim accedit ad publicam multam Ecclesia Christi. Cū forenses rabule hoc agant, ut quanto citius festinare possint citra omnē misericordiā, ut plurimum damni dent, nō parcant: crescit enim expensarū numerus iuxta uocationū, aut cēsurarū numerum. Postremo requiritur totius Ecclesie iudicium, non illius uniuersalis: illa enim hic nunquam coire potest, sed eius in qua cohabitatur & cōmunicatur, qui reus agitur. Hic se reserte adperit Ro. Pontificis dominatus, aut potius tyrannus. Excōmunicatio tum est facta, quæ Ecclesia reiecit eum, qui displicet. At ille abijcit de Ecclesia, quem ipsa maxime cupit sibi saluū esse: neq; cōsultat Ecclesiam, sed ei præcipit, ut hunc quem ipse odit, aut perdere pergit

pro excōmunicato habeat. Quod si leges intelligere debemus, iuxta legislatoris mentem, ut certe debemus, neq; legem incidisse iudicare, qui nō incidit, sequitur, qd' qui ad hunc modū à pontificibus excōmunicatur, apud deū non sint alligati. Ecclesie enim, quod ad hanc ligandi formā adtinet, nō cuiusquā alius est excōmunicatio: que nisi excōmunicet, nō est abiectus aut in caelo ligatus, quem Pōtiffex ligatū esse cōtendit. Cōcidere hic debent omnes excōmunicationū ac censurarū technæ. Vidēdumq; ut uera ista discipline uirgā, Ecclesie Christi restituatur, que impudēter delinquentē feriat: ac ubi mentē mutauerit, rursus in cōtuberniū admittat. Que res quosdam, qui spiritu non ambulant, inuitos etiam in uia continebit. Quod si hoc illis parum proffit, proderit tamen honeste in hoc mundo, ac tranquille uersari cupientibus, ne scilicet cogantur uitiorum fructus uide- re impune sobolescere. Hæc inquam excōmunicationis potestas, nō est magistratus, nam totius Ecclesie est: atq; sic est Ecclesie, ut nisi illa abstineat quempiam, absten- tus non sit. Que nos eo libētius diximus, ne tueri se ul- tra possint impostores illi, qui dicūt, Quomō tādē potestū negari dominatus Ro. pōtifficis, nōne Christus ipse ex- cōmunicationē instituit: nā sic nō instituit, ut ipse utitur: imō nec ipse, nec quisq; priuatus ea uti potest, sed sola Ecclesia quæuis p̄ticularis: nā ipsum nomē satis indicat qd' sit: etiā si tā adpertū uerbū nō haberemus: est enim

excommunicare ex eorum cōsortio mouere, qui simul communicant. Et si tu dicas: An non Pontifex potest de Ecclesia reijcere? dicimus non posse: solius enim Ecclesie est, nō Pontificis. Nusquam enim dixit Christus: Dic Pontifici. Vnde & factum est, ut qui à Pontifice excommunicarentur, non itidem uiderentur Ecclesie hac reiectione digni: quo deinde sequutum est, ut pauci uitaerint istos, quos ille abominari iubebat. Fulminēt igitur, tonent, fulgurent, & cōceptis uerbis ad inferos detruant, nihil moueamur: sed contra uehementer timeamus seueritatem Ecclesie incontinentia nostra experiari. Hoc placitum erit in oculis altissimi.

Nunc redeundum est ad uerum istum magistratum: Is non alibi firmiter adseritur, quā. Ro. 13. Vbi tam anxie profequitur Paulus magistratus obedientiā, ut subodorari liceat iam tum fuisse, qui haud secus quā nostra tempestate quidam, Christianam libertatem ad occasionem carnis trahere conarētur. Non quod probem quorundam magistratum aut principum effrenem imperandi licentiā: sed quod nolim eos, qui se Christi nomine uenditant, hoc unum agere, ut abiecto omni imperio, sperent se libere uicturos. Quod ego semper existimaui esse aut summam stulticiā, aut summam maliciā. Imperium audire oportet omnem ubicūq; congregatū cœtum, aliōqui omnis coniuñctio dilaberetur. Nō ergo debent christiani detrectare imperium, sed operā dare
ut sit

ut sit quàm pijsimum et æquisimum, sub quo degimus: atq; si hoc in potestate nostrâ nō est, puta, rex aut factuus natus est, cui parere cogimur, interpellandus eō crebrius est Deus, ut nobis tandē Mosen aliquē alleget, qui à seruitute in uerā libertatē adserat: nō qua quisq; faciat qd' libet: ea enī nocētior tyrānis est, quàm ubi pauci aut unus ad hūc modū libidinatur. Importabilius. n. est totā aliquā gentē furere quàm paucos: sed qua libere currat ueritas, iusticia ex æquo omnibus administretur, pax & cōcordia cōmunibus studijs seruentur. Audiendus igitur nūc est Paulus. Sic ergo inquit: Omnis anima eminentibus potestatibus subdita sit. Nō enim est potestas nisi à Deo. Potestates ergo quæ sunt, à Deo ordinatæ sunt. Fit igitur, ut qui resistat potestati, iā Dei ordinationi resistat. Qui uero resistūt, sibiipsis iudiciū accipiēt. Princes enim nō sunt timori recte faciis, sed malis. Si autē cupis potestatē nō timere, qd' bonū est facito, & habebis laudē ex ipsa. Dei enī minister est ad tuum bonū. Si autē malum feceris, time: haud enī frustra gladiū gestat, Deus enim minister est, uindex ad iram ei, qui qd' malum est operatur. Quocirca necessariū est imperio subditū esse nō modo propter uindictā, sed etiā propter cōscientiā. Propter hanc enī causam tributa penditis: ministri enim Dei sunt, ad hoc ipsum intenti. Videndum est iam per singula quid porro uelit Paulus. Quia dicit omnis anima, non est inauditum animam pro homine accipi. Ut:

Omnis anima dixerit pro omnibus hominibus: habet enim
 hic sermo iuxta Hebraismum quiddam uiuidius, quam
 latinis omnes homines. Potestates eminentes dixit pro
 magistratibus: siue monarchæ sint, siue Aristocratici,
 hoc est siue Rex sit qui eminet, siue optimates. Non
 enim est potestas nisi à Deo. Quod o Paule? an? Phara
 onis potestas à Deo erat? Nimirum: propter peccata
 enim nostra imponit Deus pueros & effœminatos cer
 uicibus nostris. Isaia. 3. Ne ergo hic cristas erigant qui
 præsumunt, dum audiunt omnem potestatem à Deo esse,
 nam hac ratione iustificati nõ sunt: malos enim crebro
 punit pessimis. Sed hoc potius agant, ut quandoquidem
 audiunt se Dei providentia in hunc locum euectos, nihil
 admittant quod eum dedecat, qui loco Dei sedet: Et ob
 oculos semper uersent, quod à condito mundo, qui uiol
 lentissime dominati sunt, horum imperia breuissima fuis
 se. Et contra quotquot moderate imperium gesserint, eor
 rum posteros quæ diutissime auita regna tenuisse. Lubric
 ca res est imperium & uasta. Nunc autem nullæ res citius
 excidunt è manibus, quam quæ simul ample sunt & lub
 riciæ, præsertim si ui cõtendas retinere. Sic ergo impe
 ria uastæ res sunt, sed uehementer lubricæ: quod si oz
 mni robore tenere pergas, hoc est si uiolenter omnia
 agere, excident è manibus. Est modus in his seruandis:
 quem si ignores, satius est non cõtingere. Sunt ergo po
 testates à Deo ordinatæ: unde cõstat, quod qui potestati
 resistat,

resistat, Dei ordinationi resisterit. Quis autē non libere
 tuis pie potestati obtemperet, quā impie? neq; hoc di
 co ut impie potestati non debeas parere, sequitur enī:
 Qui uero resistūt, sibi ipsi iudiciū accipiēt. Sed ne te in
 errorē istū rapi sinas, quō isti perhibēt christianum non
 posse magistratū esse. Finge enī urbē aliquā sic Christo
 renatam, ut ex ciuibus nemo non ad eius regulā uiuat:
 attamen magistratū requiret propter eos qui istīc cōue
 niunt. Nihil ergo de abolēdo in uniuersum magistratu
 dicamus, donec innocētia ipsa aboleat. Qui n. magistra
 tui parēre cūctantur, iudiciū sibi ipsi accipient, hoc est
 iram ac uindictam Dei sibi reponunt & thesaurizāt.

Principes enī non sunt timori recte factis, sed malis.
 Hanc partem uinam principes tam diligenter audiant,
 quā istas intonant: Nō est potestas nisi à Deo: Potesta
 tes à Deo ordinate sunt, Et: Qui potestati resistūt, Dei
 ordinationi resisterunt. Sed non tam bene cum miseris
 mortalibus agitur, ut æque ista audiamus, quæ nos in or
 dinem cogunt, atq; illa quæ alios. Rara uirtus est, præ
 sertim, ut hac tempestate uiuitur inter principes, non
 timori esse recte factis, hoc est, nō obsistere ueritati, &
 his q; se ad euāgelij ueritatē ac normā cōponūt, nō odio
 suis iminere. Et cōtra familiare est p̄cipibus quibusdā,
 pessimos quosq; dignitatibus, potestati, honoribusq; ad
 mouere, nō alia causa, quā ut acriter pro Ro. Pontifi
 ce depugnēt, immani sumeq; tractēt eos, qui qd̄ uerū est

proloqui sint ausi. Si nunc quispiam dicat: Ego soli ac uni deo fido, huic uni meæ crumnas queror citra omnine aduocatorum patrociniū. repēte rapitur ad supplicium, quod scilicet à Deo noluerit ad creaturam descendere. Et qui hoc faciunt, per tabulas publicas testantur se ueram, ac ueterem Christi religionem defensores esse. Si tu, quo scandalum uites, uxorem ducas sacerdos, iam indicta causa duci iuberis: quum isti interim scortatorem ante oculos missantem, minus quàm canē horreant. Nonnunquam enim canes in templis coeuntes baculo abiguntur: sed scortatorem nemo abigit, sanctissima queq; ut hactenus opinati sumus polluentē. Contra uero si in horum principum oculis, loquor enim de tyrannis, non ignarus, quàm multi pij Magistratus anxie sudent, ut simplicem Christianismum uelut posthumū aliquando intueri possimus: si inquam in istorum oculis scelestissimum crimen designes, contra tamen herbescentem Christum uel contumeliceris salutem, iam ueniam impetrasti. Vide ut omnia sint apud istos inuersa: qui calami digne poterunt hanc insaniam posteris relinquere; quæ linguæ impudentiam, audaciam, immanitatem exprimere: aut quæ lacrymæ perditos istos & apertis oculis, tantus est furor, in perniciam ultimam irruentes deplorare? Qui tamen simplici plebecule se pro uindicibus iusticiæ, ac ueritatis uendunt. Age, si Christi nomine gloriamini, nonne iā debet

debet illius uerbū plus apud nos posse, quā ullius cre-
aturæ? Quin uero nūc additis, si Pontificū sententiæ nō
obstrepāt, iam antefertis hominis uerbum Dei uerbo.
Ne ergo optimi principes existimate latēre posse apud
humilem uulgum etiam quā alieni sitis à Christo, eō
quod tabulis publicis testamini uos religionem uerā de-
fensuros: re uero ipsa crudelius quā ulli Turci perse-
quimini. Durant aliquandiu artes istæ, sed calamito-
sum tandem finem adferunt. Communem iusticiam de-
betis manutenere: Non innocentes propter Ro. Pontifi-
cem persequi. Debent iniqui, homicidæ, latrones, & id
genus pestes faciem uestram metuere: pij uero & inno-
centes de ipsa sibi gratulari. Quid uero immodicā quo-
rundam libidinem ac luxuriam taxem, in quam citra
oē rationē omnia sua prodigunt; ut satius esset nunq̄
quicquam inuenisse, quā sic turpiter prodegisse. Lu-
dunt arca posita, nec enim marsupia tantum auri ca-
pere possunt, quantū isti ludunt. Potant, ut uinum præ-
stiterit effusum esse, quā humana corpora pereundo
perdidisse: quasi uero, ut Plinius habet, uina non potue-
rint alia uia quā per humana corpora effundi et per-
di. Scortantur, ut nullum uideantur non odisse castum
connubium: stupris sic omnia foedant, ut infelix sit, cui
aut pulchra aut scita contingat uel uxor uel filia. Atq̄
dum oīa ad hunc modū insumpserunt, iam nouis ex-
actionibus, tributis, uectigalibus non modo expilant mi-

seram plebē, sed onerant, excarnificant, excindunt, ut uideātur esse in cōmunē nati pernitiō. Prīcipes nō sunt timori bonis opibus, sed malis. Qui ergo cōtra, malis delectātur, & bonis minaciter imminēt, principes nō sunt, sed tyranni, sed tortores, sed lanij. Sequitur: Si autē cupis potestātē nō timere, quod bonū est facito & habebis laudē ex ipsa. Hoc ipsum oro ut diligēter expendāt qui magistratum detrectant. Si potestātē odio habēt aut timent, quod rectum est faciant: Expendant simul prīcipes ne recte factis timori sint. Laudem uero habere a potestate cum recte feceris, pro ea consuetudine dictum est, qua uel apud Athenienses uel apud Romanos recterem gerētibus, premia uel gratiarum actiones redditae sunt: interim apud Senatū, interim uero apud concionem. Ut est frequens apud Ciceronē, quomodo alij nūc corā Senatu laudati sunt, alij pro rostris. Dei minister tuo bono, siue ad tuum bonū est. Bono, n. omnium praefecti sunt magistratus. Qui ergo oīm malo praesunt, uideant quo pacto Christi nomine gloriētur: qui nō modo ut praedones & fures in oīm bona, sed ut pestes quoq; in oīm corpora grassantur. Sunt autē & isti ministri Dei: sed quomodo Satan minister Dei est, qui ubiq; aduersatur: circūuenit: perdit. Haud enī frustra gladiū gestat, Dei enī minister est. Praeferūtur ante quosdā principes gladii potestatis insigne, ad quem morē hic alludit Paulus. Owendit autē quosdā sic audacter malos esse, ut nisi gladi

ato feriantur, pacē reliqui non possint habere. Dicit ergo ministrum Dei esse ad communem iusticiam, tranquillitatemq; custodiendam. Hic quero ab istis qui magistratum negant, an' pius homo non possit perinde minister Christi esse atq; impius? Dicunt scriptum esse apud antiquos: Ne occidas, nobis uero interdictum esse ne irascamur, nedum ut non occidamus. Belli homines, nolunt in ipso sermone uidere qui sit uerborum Dei sensus. Cum enim dicit, nos ne irasci quidem debere, clarum fit, quom fontes homicidiorū obstruere uult, quod de ijs homicidijs loquitur, quae ex impotētia irae nascuntur: nō etiā de ijs, ubi lege caduntur qui publicam pacem conturbare fuerunt ausi, cum quibus crebrius miserescimur quā irascamur. Cum autem & cum istis nonnumquam praecipitur iudicium, nōne rectius ac maturius iudicabit pius quā impius? Dei enim minister est, uindex ad iram ei, qui quod malum est, operatur. Ministrum ait esse Dei, ac uindicem, quo ille ad iram, hoc est ad adserendum iusticiam suam utitur, in eos qui male faciunt. Dei ergo nomine uindicat, non suo: Dei nomine ferit, non suo. Tu uero iuberis neminem ferire. Deus autem, qui mortificat & uiuificat, qui deducit ad inferos & reducit, impune ferit: quem ergo ille iubet ferire, ille quoq; citra crimē ferit. Sic percusserūt Moses, Phinees, Samuel, Helias, Hichu, alij: quibus percussio ad gloriam reputatur. Sed caueat

magistratus ne feriat, nisi dominus iubeat. Quādo autē dominus iubeat, nemo melius uidebit, quā p̄ius, hoc est, Is, qui nouit quoties ignoscendum sit: optime quoq; nouit, quando percutiendum sit. Licet enim Petrus septuagies septies parcere iussus esset, Ananiam tamen et Sapphiram prima uice percutit. Act. 5. quod res nimirum sic flagitaret. Non enim semper adparet angelica specie aut uoce, qui monet ut percutiamus: sed corda intus mouet, ac docet ubi sit ignoscendum, ubi uero minus.

Quocirca necessarium est imperio subditum esse, non modo propter uindictam, sed etiam propter conscientiam. Vult nos à malefactis abstinere debere, non tantum metu pœnarum, quantum cōscientiæ custodia: quam sic perpetuò debeamus innocentem seruare, ut nulla in re dei uoluntati resistamus. Quoniam ergo Deus uelit, ut magistratibus obtemperemus, citra conscientie periculum fieri nequeat, ut non audiamus magistratum. Quid hic commentabuntur magistratus Christiani demolitores? Conscientia est, si nō pareas impio magistratui: et contra conscientia est, si pareas Christiano magistratui? Quid dicam; scientiam rerum fidei laudo, contentionem non laudo, ea enim sine glorie cupiditate esse non potest, quæ glorie propugnatrix est indubitatissima: quod si glorie cupido ad tantas dissensiones extimulat, longissime nimirum abest charitas. Vbi
charitas

charitas abest, subuentanea sunt omnia. Propter hanc enim causam tributa penditis: Dei enim ministri sunt, ad hoc ipsum intenti. Vehementer hiant quidam principes, cum tributa pendere audiunt diuino oraculo: sed parum considerant, quod dicit Propter hanc enim causam. Quæ ergo causa est, propter quam tributa pendere iubentur? Hæc est, ut malos feriant, non bonos: tranquillitatem publicam custodiant. Bonos honorēt ac plantent non malos: dicit enim ad hoc ipsum intentos esse, ut loco dei iudicet: & animaduertant in eos, qui quod malum est operantur. Hæc ex Paulo de magistratu.

Dictum est ueteribus etiã philosophis: Vis nosse uirum, cõmitte imperiũ. Adeò late uastat hominum mentes rei gloriæq; cupido: tametsi interim pulchre cælet omnia. Ceterũ, ubi iam uia patet, nemo retrahere potest, ut uel moderate uideantur cõcupiuisse: ut non alia res sit, quæ latentes cupiditates certius exulceret, quàm imperium: tunc enim occasionem se inuenisse arbitratur, qua impune grassari possint. Vnde periculosissima res est, cuiquã cõmittere imperiũ. Saul ut proceritate corporis, ac magnificentia omnibus anteibat, sic & animi facilitate ac simplicitate: sed quantum ille mores immutauit? Quis ingrator in benemeritũ fuit, quàm ille in Dauida; cuius occasione cum sepe fuisset obnoxius, nihil tamen ab illo mali expertus est. Pythagoram aiunt omnim crudelitatem superasse tyrãorum, quum

Id est hu-
mani con-
tubernij
osorem
potius, q̄
imperij
cupidum.

regnū adeptus esset. Qui à tot rebus abstinerat, qui tā
pertinaciter taciturnus erat, ut cum diceres misanthro-
pum esse, quàm philocratem: is imperandi fruitione im-
modica sic se ingurgitauit, ut haud aliter atq; ij, qui ui-
no adobruuntur ebrius esset & in innoxios fureret.
Quis nūc tutò cuiq̄ cōmittat imperiū? quum simpliciſsi-
mos & sapientissimos uideamus imperio immutatos es-
se? Quid quaeso nobis sperandū erit de ijs, qui ut in im-
perijs nati sunt à nulla tamen, quàm imperandi scien-
tia magis abhorruerunt; Et cum iam fungi debēt, nihil
præter speciem principis circūferunt, cætera omnia in
manibus cupidissimorū sunt hominū, ut iā nō unum ty-
rannū habeant, qui sub talibus imperijs degunt, sed sex-
centos. Friget omnis iusticia, feruet cupiditas, imò do-
minatur, quod non alia causa factū est, quàm quod nul-
li discunt imperare: putāt enim si tributa sint quacūq;
ratione amplissima, iam recte administrari imperium.
Attamen quid de istis querimur? quum illi, qui Ecclesia-
stici, imò spirituales & monachi dici uolunt, Episcopi,
Abbatēs tantū censeantur esse boni, ac fideles ministri
quantū annuos redditus auxerint. Ne ergo temere sum-
mam rerū imprudentibus, pueris, stupidis, cupidisq; cre-
damus, sed ijs quorū pbitas, fides, prudētia longo usū
p̄specte sint, alioqui frustra nos aliquādo queremur,
qd' dicitur, Nō putauisse. Tribuat nobis omnipotēs pā-
ter, magistratus tales, qui nullū aliud exēplū spectēt, q̄
cuius

eius, cuius ordinatione ad hoc muneris in auctorati sunt: ut ad modum creatoris nostri sese gerant, quo patres nos multos habere gloriari possimus. Nec queri cogamur, quod propheta Mich. 7. queritur: Ve mihi, inquit, quia factus sum sicut qui colligit in autūno racemos uindemiae: non est botrus ad comedendum: praecoxus ficus desiderauit anima mea. Perijt sanctus de terra, & rectus in hominibus non est. Omnes in sanguine insidiantur: uir fratrem suum ad mortē uenatur. Malū manuum suarū dicūt bonum. Princeps postulat, & iudex in reddendo est. Et magnus locutus est desiderium animae suae, & conturbauerūt eam. &c. Quin eiusdem prophetae uocem. 3. cap. sepe numero secū reputent principes, ne cupiditate uicti, oues immanius lacerēt, ne seminū impendant pseudo prophetis, Episcopis, monachis, Baal sacerdotibus: qui omnium animos, aut numeribus suis aut artibus, a Christo: etsi non auertere possint, concutiunt tamen: ac si possunt, abducunt. Suspectus sit illis omnis apex aut mitra: quamuis enim nunquā simulent se ad Christū accessuros esse, frequenter tamē fit, ut onerēt aliquā zaniā. Illi enim ipsi sunt, qui regna exhauriunt, dū adeo ampliter fruūtur aliorū laboribus, ut etiā pedibus conculcēt, quibus multa milia possent ali. Propheta autē uerba sic habēt. Mich. 3. Audite principes Iacob, & duces domus Israhel. Nunquā nō uestrū est scire iudiciū, qui odio habetis bonū, et diligitis malū. Qui uioleter tollitis pelles eorū de sup̄ eis,

& carnes de super ossibus eorum? Qui comederunt carnem populi mei, & pellem eorum de super excoriauerunt, & ossa eorum confregerunt, & conciderunt sicut in lebete, & quasi carnem in medio ollae. Tunc clamabunt ad dominum, & non exaudiet eos, & abscondet faciem suam ab eis in tempore illo, sicut nequiter egerunt in adiuventionibus suis. Hec dicit dominus Deus super prophetas, qui seducunt populum meum, qui mordent dentibus suis, & praedicant pacem: & si quis non dederit in ore eorum quidpiam, sanctificant super eum praelium. Propterea nox uobis pro uisione erit, & tenebrae uobis pro diuinatione. Et occumbet Sol super prophetas, & obtenebrabitur super eos dies. &c. Quod si hunc prophetae sermonem quotidie audiant magistratus, quibus aliquanto se mitiores praestabunt, quam quidam eorum hactenus fecerint. Quod uero ad secundam partem adinet, discant hic clare Romanensium fraudes agnoscere: qui renascenti Christo, dum impetrante cupiditate contumacius obstant, uociferant se omnia pacis studio facere, quo sibi omnium fauorem concilient. Pacis enim studiosi uideri uolumus, etiam quando arma tenemus in manibus, dum in castris uersamur: tam grata res est miseris mortalibus pax, cuius tamen turbatae isti admodum studiosi sunt: pacem enim ideo tam anxie se querere simulant, ut interea dentibus suis oia deuorent. Vbi enim pax uiget, quae obsecro templa sunt in quibus

in quibus isti non mendicantium ritu postulent? Quod si qui offas eorum ori non inserant, sed negent, iam sanctificant super eos praelium. Qui oro principes annis iam haud parum multis impune negauerunt aliquid Romanensibus istis, Episcopis & eorum affeclis, in quos non bella decreuerint? Quoties uidimus prodita ab istis foedera? Iam uero quot myriades animarum interrim percusserunt? Taceo corporum, rerum, agrorum uastationes, urbium excidia, castitatis, fideiq; pernicię, cõmunis iusticię internitionem, animorum effractione, quę omnia secum aduehit bellum. Vnde & nascitur, ut nox nobis sit pro uisione, hoc est, ut tenebras pro luce amplectamur. An? non ad clarissimam ueritatis lucem omnes cæcutimus? & quod uere uidemus, ui lere distulamus? sed cuius artibus hoc fit; falsorum prophetarum, qui pro pecunia prophetāt: unde mox sequitur, qđ & principes pro muneribus iudicēt. Hūc igitur omnes nerui magistratibus cum sint uocandi, ut recte præsent, pro patribus se gerant, non dominis: & nos tamē uideamus eos sic esse delitijs tumultibusq; deditos, ut nihil spei habere possimus statum nostrū per eos melius habiturum. Interpellandus est unus ac solus, qui capillos capitis nostri numerauit, ut eorum mentes mundi huius prosperitate ferocientes illuminet, ut deū ut sese agnoscant, quo tranquille possimus hunc antichristianicū Papæ statū deserere, nullo enī alio labore

hac in re opus est, quàm desertione: si enim omnes deseramus, aut, mius dicā, sola marsupia sic abstrudamus, ut ea inuestigare nequeāt, iam actū erit de illo. Oremus inquā, ut omnes cum deseramus, ac solius dei castra sequamur, omniū domini, omniū patris, ac salutis. Amē.

DE SCANDALO.

CANDALVM Græcis non modo offensionē, sed etiā contumeliā significat, si Chrystomo credimus super his uerbis Mat. 18. Si quis scandalizauerit unum ex

pupillis istis. &c. σκαυδ' αλιζειν enim pro contumelia adficere istic accipit, aut contemnere: quod nimirū qui cōtemnitur aut cōtumelia adficitur, etiā offenditur: & rursus, qui temere offendit, cōtemnit. Videtur autē nostra sententia Chrystomus sensum istic haud leuiter perpendisse, cū σκαυδ' αλιζειν pro offendere, quàm cōtemnere exponit. Vult enim deus, ut suos nō cōtemni, sic nec offendi: & quēadmodū non uult offendi, ita neq; contemni. Scandalū ergo est, cū contemptu cōiuncta offensio. De quo isto postremo labore, hac causa dicere cogimur, uel quod libri argumentum postulet, uel quod in utrāq; partem scandali quidā peccent, puta, qd' alij perpetuō sibi uolūt parci, etiam qum nihil possint ultra offendi, qum nihil in eorum cōtemptum fiat: alij uero scandali nulla ratiōe habita, p̄tinus atq; libertatis faciē intuiti sunt, ea que tempestiue posita oportet, im-

Scandalū
quid.

protine

portune nõ ponūt, sed abijciunt cū tanta indignatione,
 ut fragor infirmas cōscientiarū aures offendat. Postulat
 autē libri argumētū, ut de scandalo dicamus. Fuit enim
 hactenus non modo in doctrina, quāuis istic pñciosissi-
 me, erratū, sed etiā in ceremonijs, quīs neq; in his leui-
 ter: qum externa ista mundi elementa sumus amplexi
 pro spiritalibus: cassa & inania pro ueris ac solidis. Di-
 cemus igitur, ante omnia de doctrinæ scādalo, quatenus
 uidelicet doctrinæ sit parcēdū. Doctrinæ parcēdū nõ
 est: protinus enī, ut nūssus es, doctrinā debes uulgare,
 neq; carni, neq; sanguini acquiescere Galat. 1. At tamen
 in docēdo tēpestiuitas maxime spectanda est. Ut supra in
 Eucharistiæ præfatione diximus. Eam enim & Christus
 magnificat. et Paulus. 1. Cor. 3. gloriatur, qd' Corinthios
 inter initia lacte nutriuerit. Non potest ergo certius,
 aut melius quisq; ordiri, quā qum ad exemplū Ioānis,
 Christi, Apostolorū sic incipit: Pessimis estis, à uia dei sic
 aut sic declinastis: unde & uobis nisi uitam imnute-
 tis, uindicta crudelis imminet. Iustus est deus, non par-
 cet ferire, cum iam radici securim admouerit. Pœnite-
 at igitur uos malorum ac tēdeat, & mitem subito ha-
 bebitis patrem: quem, nisi mores uertatis, dirū sensu-
 ri estis uindicem. Iustus est. Sed sanul benignus est, ac
 operis sui amans: atq; benignitatē, ut nobis pbaret, fi-
 liū suū unigenitū dedit, ut uiuamus per ipsū. Vita sic cō-
 tinget. Monui, ut è pessimis optimi fiatis, id qum in nouā

desperationem uos conijciat: quis enim unquam sic innocentens aut iustus fuit, ut iusticie suae ausus sit fidere? Ne igitur in tanta desperatione toti peccatis, ostendam qui diuinam iusticiam pro nobis placauerit, ut istam non cogamini tanquam inexorabilem horrere: Christus omnium admissa innocentia sua lustrauit. Eo si fidas, saluus eris: sic tamen ut ipsum exuto prisco homine, induas. Quemadmodum sepe iam ac fuse diximus. Hic ubi cognitionem Dei, hominis, Christi dextre docueris, & dominus incrementum dederit: id quod à fructibus facile iudicabis: cõcident oēs abominationes aut errores, qui cõtra Deum erecti, proq; uero cultu Dei recepti erant. Cum enim quisq; iam doctus erit christianum esse, qui innocenter uiuat, & innocente fidat, uidelicet Christo, quem cruce accinctus sequitur, negliget fallaces istas spes, quas nobis quidam in sacramentis, in ceremonijs, & creaturis ostenderant: ac omnia sua uidebit in Deo sibi esse posita. Quocirca imprudenter faciunt, qui diuiniatissimi, & ἀπαρ' ὀξότατα primo proponunt, & etiam si uideantur. Exempli causa dico: Si tu christianismum, ut aliquot sæculis fuit error, à negligenda in diuos spe ordinaris, doctrinam potius eliminabis quàm insinues. Etiam si animus uehementer ad istas uoces adhortetur. Erratis pro dijs colentes, qui dij non sunt: in dominũ spes omneis iacite, nõ in creaturam. Impij sunt qui creaturam creatoris

creatoris loco habent. Qui uero creaturā inuocant, Dei loco habent: hoc enim cuiq; Deus est, quo fudit se aut liberari, aut donari, uel quo degrauiatur, uel quo eget. Cum igitur hoc pacto res ordiēda sit, ut fructum plurimum domino adferamus, nunquam incipiemus ab his quæ causam totam pessundent: sed quædam quæ maxime necessaria sunt, ut Dei cognitionem, hominis, Euangelij fideliter ac scite proponemus: quædam uero prememus usq; ad opportunitatē. Hæc breuiter de scādalo in doctrina seruando. Qui enim me, inquit Christus, confitebitur apud homines, hunc ego cōfitebor coram angelis Dei: contra uero qui me negauerit coram hominibus, huius me pudebit coram angelis Dei. Debet ergo quæ fidei cardo sunt incunctanter prodi: quæ uero cōtra ipsam sunt, arte cōuenit demoliri, ne ruina nocēat, & lapsa pauca ista quæ extructa erant, adobruant. Facile persuadeas senem ut sellam deserat, si baculum prius quo niti possit in manum dederis: qui te alióqui nunq̄ auditurus est, sed insidiatorē potius iudicaturus, ut qui cupias pronum ad silicem cranium frangere. Sic mentes humanæ ante omnia sunt ad infallibilē Dei cognitionem adducendæ, quam ubi recte attigerint, iam facile dimittent fallaces in creaturas spes. Iam ad externa transimus, docebimusq; ut in illis sit scādali ratio seruanda. Externorum alia sunt quæ ad uictum pertinent, alia quæ ad institutum uitæ, alia uero quæ ad salu

tem uidentur pertinere, cum nihil sit. *Quæ ad uictum pertinent, offensionem sunt obnoxia facta, Romani anti-*
stis cauponatione. Quomodo enim aliter adpellam
uafriciem istam, qua à quibusdam cibus inter dixit, hoc
tantummodo fini, ut magno redimere cogere mur, quibus
carere non potuimus? Cùm tam adperte Christus dicat,
Marci. 7. Nihil est extra hominem, introiens in eum, qd'
possit eum coinquinare. Neq; est, quod hic de tempore
opponamus, dicentes: Ciborum genera non esse interdi-
cta, sed certis temporibus quorundã usum uetitũ. Ver-
bum enim Dei liberum est, nec ad certa tempora con-
stringi se patitur. Atq; hoc ipsum qd' diximus, pecunie
reddere, quod tyrannide interceptum erat, satis indi-
cat Dei præcepto à nullo cibo prorsus interdictũ esse:
si enim Dei uerbo sancitum fuisset à quibusdam absti-
nendum esse, nulla rogatione legis opus esset. Unde ma-
nifestum fit, quod dum Pontifex legem rogat, de suo fa-
ciat. Quæ autem accepta pecunia abrogat, probat di-
uinum nõ fuisse qd' abrogat: legem enĩ diuinã quis ab-
rogare poterit? Prædicat & Paulus. 1. Tim. 4. futurum,
ut ad hunc modum sint quidam cauponaturi. Sic in-
quiens: Spiritus diserte dicit, quod posteris temporibus
quidam recessuri sunt à fide, aduertentes animum spiri-
tibus seductoribus, & doctrinis demoniorum, qui per
hypocrisim mentientur: quorũ tamen conscientie cau-
terio aduste erũt, prohibetes nubere: abstinere à cibus,
 quos

quos deus cōdidit ad sumendum cum gratiarū actione fidelibus, & ueritatē cognoscentibus: nēpe quod omnis creatura Dei bona est, & nihil abiectū, qd' cū gratiarū actiōe accipitur. & c. Clara sunt ista Pauli uerba. Cū ergo dicit ijs, qui ueritatem cognoscunt, patēre, qd' omnis creatura Dei bona sit, & nihil abiectū, erunt nimirum qui protinus dicant: Ego sic planē credo mundis omnia esse munda, unde & nihil morabor quibuslibet cū gratiarum actione uti, nullius habita ratione: quare enī mea libertas iudicetur ab aliena cōscientia? Hic ergo Scandali ratio sic est habenda: Considerabis proximum an infirmus sit an cōtumax, an pius. Infirmum debes ad te adsumere, hoc est manum præbere, quo & ipse ad mensuram tuæ cognitionis possit ascendere: neq; hoc per mirabiles inuentionum anfractus, quibus ille magis irretiatur, quàm explicetur. Sed clavis istis: Mūdis omnia munda. Tit. 1. Et omnis creatura dei bona est, atq; ad hoc cōdita ut ea cū gratiarū actione utamur. 1. Tim. 4. Et nihil est extra hominē introiens in eū quod eum cōtaminare possit. Mar. 7. Mat. 15. Et scio qd' natura sua nihil est immundū, sed ei tantū est immundū qui existimat immundū esse. Ro. 14. Quibus ille si fortior factus erit, iā tuto licet corā illo quouis tēpore quēuis cibū edere: sin minus parces eius infirmitati quādiu est infirmus. sic enim inquit Paulus. Ro. 14. Si propter cibum frater tuus cōtristatur, iam nō secūdam charitatē ambulas. Noli cibo

tuo perdere illum pro quo Christus mortuus est. Et noli propter escam destruere opus Dei. & c. quæ illic, ut omnia, diuine differit Paulus. Rursus. 1. Cor. 9. sic habes: Si esca fratrem meum offendit, non edam carnes in æternum, ne fratrem offendā. Quamdiu ergo frater infirmus est, non contumax, parcendum est illi. Quod si contumax sit frater, iterum ei parcendum est, si tuus cibus possit aliquam turbam dare. Non debes enim propter escam destruere opus dei, hoc est: Non debemus propter ciborum libertatem cōmitere, ut Euangelium reddatur odiosius. Si uero citra turbam & offensionē post sufficientem doctrinam potes edere, licet. Nō enim tam bene cum mortalibus agitur, ut rectissima quæq; omnibus placeant: nunquam defuturi sunt qui obliuiscuntur: sed hoc semper spectandum est, ut quæ pacis sunt, sectemur. Thimotheum circumcidit Paulus, quod Iudæi tantopere urgerent: neq; ipse, citra magnam turbam & offensionem Euangelij, posset resistere. Act. 16. Titum autem non potuit compelli, ut circumcideret. Galat. 2. Quod iam doctrina tantopere promouisset, ut & melior & maior pars uincere posset citra turbam & offensionem. Sic ergo paci ac tranquillitati studendum est in his, quæ ad uictū adtinent, ut infirmis, quamdiu sunt infirmi, parcamus: contumacibus uero, quamdiu citra turbam libere non possumus uti eo, in quo liberi sumus. Nam si perpetuò cuiq; cōtumaci cogamur parcere,

parcere, nulla re unquã libere licebit uti: semper enim sunt procaces, qui quascũq; res temere, & consilia calumniari audent. Si autem pij sunt fratres, nulla est offensio quicquid edas, modo seruaueris modum.

In his quæ ad uitæ institutum pertinent, debemus omnes innocentissime ambulare, ut bona conuersatione nostra, qui increduli sunt, accendantur ad sequendum eum, cuius discipuli tam candide uiuunt. Debemus igitur confestim Gentilium licentiam abijcere, quod satis superq; fuerit tam diu ad carnis regulam uixisse. Sicut Petrus docet. 1. Pet. 4. Et Paulus. Ro. 13. Deponamus ergo, inquit, opera tenebrarũ, et induamur arma lucis, ac tanquam in die ambulemus, nõ in comessationibus & ebrietatibus, non in cubiculis & lasciuijs, nõ in contentione & emulatione, sed induimini dominum Iesum Christum. Ad eundem modum. 1. Corin. 5. ait: Nunc autem scripsi uobis ut non commisceamini. Si quis frater nominatus, aut scortator, aut auarus, aut idolorum cultor, aut calumniator, aut ebrius, aut rapax sit, cum tali non edendum esse. Licet ergo primo quoq; tẽpore hæc omnia abijcere, quæ quàm longissime debent à christiano homine abesse: imò sic debent abesse, ut de Ecclesia protinus sint eliminenda. Si ergo hactenus scortator fuisti, scortũ desere: aut si continentia negata est, uxorem quære: uel hoc ipsum scortum in uxorem conuerte. Hic uero maximum oriri scãdalum solet: si enim

Ecclesiastici ut uocant nubere cœperint, subito coor-
 untur qui se offendi simulent, quanquam minime offen-
 dantur: sed rei gratia, cui ueretur aliquid decessurum,
 offensionem prætexunt, ut ante dictum est. Debet igitur
 quisq; à scortatione quàm longissime abesse. Ignorat au-
 tem simul nemo scortationē ingens crimē esse. Dices igi-
 tur. Debet ergo citra omnē scandali rationē quisq; uxo-
 rem cōfestim, ut incōtinentiam expertus est, ducere, cū
 nihil uctet, ac nihil dehortetur: nemo enī offendi potest
 cū nemo sit qui scortationē neget eliminādam esse. Hæ
 cause sunt, ut aliquandiu putauerim hac in re nullam
 haberi debere rationem scādali. Cum autē uideam ista
 duo: Scortationem abesse oportet à Christiano grege,
 & Nemo ignorat Scortationem flagitiū esse: fortia sa-
 tis esse ut meritò nemo deberet scādali rationē habere.
 Simul tamen uideam Antichristum, hoc est, Rom. Ponti-
 ficem nobis oscitantibus imò stertentibus scandalū po-
 fuisse, sic ut cum nunc euigilare uolumus, offendamus.
 Quibus enim à matrimonio nō interdixit contra omnē
 legem Dei? Quin ergo ei aliquandiu haud parum fidei
 sit habitum, fuit omnino scandali respectus habendus:
 sed nō aliter quàm doctrina. Ea debet nulla parte omit-
 ti, ueruntamen tempestiue dispensari. Sic & scortatio
 pœnitus eliminanda est, & superinducendum, si arde-
 as connubium: sed oportune. Vnde & quidam apud nos
 fratres, quo ut offensionē cauere ut, & cōscientiæ stimu-
 lis

lis mederetur (angebatur enim scortatorem esse) clam ma-
 trimonium contraxerunt, ne mens scortationis esset con-
 scia: & hoc vulnere percussa, frigidius omnia quam opor-
 tet faceret, & contractum calauerunt, donec oportune
 posset doctrina proponi de connubio. Ea ubi iam expo-
 sita fuit, ut liquidò omnes uiderent, nihil causa impedi-
 re posse, ne cuique uolenti liceat uxorem ducere, iam
 passim coeperunt noui prodire mariti. Ibi tyrannorum
 quidam innocentes trucidare, quidam uero sacerdotijs
 exutos, relegare. Hic igitur orta est quaestio, an non de-
 buerint, qui sic paulo maturius connubia publicauerunt,
 aliquanto longius cunctari. Respondemus: Nihil ultra
 cunctandum fuisse, ubicunq; doctrina iam probe ex-
 posita esset: impios enim magistratus nunquam induci
 posse, ut non atrocissime seuiant. Fuerunt tamen non-
 nulli aut imprudentes, aut falsi fratres, qui Christia-
 nismum à connubijs ordiri pergerent: ubi rem non im-
 probo, sed consilium: parum enim consultum fuit nul-
 la alia re Christianum se ostendere quam connubio. Hi
 ergo nonnunquam uidentur occasionem dedisse tumultibus,
 quam praecuisse. Porro ut nunc omnia, praesertim in
 Germania sunt exposita, nullus est scandalo relictus lo-
 cus, quin matrimonium omnibus liceat amplecti qui in-
 continentibus sunt. Quod si qui ex tyrannis imminent ac ce-
 dunt, fuge in aliam ciuitatem: satius est enim cum Ze-
 none omnia, hoc est, exoneratam scortatione animam

exportare, quàm in medijs diuitiarum spinis intus cruciari, etiamsi extra persecutor non urgeat.

In his autem externis, quæ ad salutem pertinere uidentur, sic est scandali ratio seruanda. Debent quæ ad salutem uidentur quid facere, prodi quomodo nihil possint nec sint, haud alia ratione quàm doctrina: sed ita ut eum ante omnia conciliemus, in quo solo conscientie conquiescunt. Signa uero externa ista esse ostendimus, quibus proximo potius, quàm nobis ipsis aliquid faciamus. Qualia sunt unctiones, aspersiones, benedictiones, & id Genus ceremoniæ. Vbi uero iam uerbo omnia sunt prodita, abijcienda sunt cum tranquillitate signa ista, quæ humana inuentione fuerant inducta, cõsimili ratione qua cibi uctiti. Sic enim Paulũ cum circumcissione uidemus egisse. Cum enim optime nossent, neq; circumcissionẽ, neq; preputiũ quicquam esse. ut. 1. Cor. 7 & Galat. 6. docuit, adhuc tamen Timotheum circumcidi passus est. Sed hoc strennue inculcandũ est, ut in ista externa nihil spei habẽdum sit, nihil enim posse: ac deinde infirmitati quorũdam cedendum est. Sensus enim nõ temere persuadetur, ut cõfestim deserere possint, quã mens iam dudum reiecit. Neq; hoc quisquam sic accipiat, ut putet perpetuò toleranda esse, de quibus loquimur, sed ad tempus. Auferenda enim sunt hosti arma, ne ipsos aliquãdo se rursus ad pugnã instruat. Qd̄ & Christus in parabola fortis armati significauit. Luc. 11.

Si autem

Si autem fortior eo superueniens, cum uicerit, iam uniuersa arma eius auferet in quibus confidebat. & c. Ecce ut arma quoque inuuit auferenda esse, ne scilicet ista, quae abolita oportet, si permanere sinamus, in priorem errorem aliquando reducant. Sunt enim quidam adeo teneri, ut non aliter quam uites, proxima quoque amplectantur: ac ubi amplexi sunt, difficulter amittunt: remouenda sunt igitur ista, in quibus tanta est seductionis occasio. Sed cum scandaliratione. Quod si nunc dicas: Quis ergo uidere poterit, quando ista, quae aliquandiu ferenda sunt, abolenda sint? Quis enim sciet quando secutura sit turba, quando minus? Is cuius oculus dexter est ac simplex, huius enim totum corpus dilucidum est, non habens ullam partem tenebrarum. Hoc est, Qui domino suo fidelis est, omnia illius causa facit, sua uero nihil. Vbi enim solius Dei gloria spectatur, omnia foelicitate procedunt. Et si quando ignis, hoc est persecutio uastabit, nihil magis nocebit, quam auro ignis. Vbi uero nostra spectare incipimus, iam ab igne persecutionis absumemur haud aliter, quam lignum, foenum, stipula. Quo pacto uero expurgabimus oculum, ut clare possimus perspicere, quando sit ordienda tela? Respondemus: Isto igne purgabimus, quem dominus uult uehementer ardere, quae est charitas: haec omnia nouit, omnia uidet, semper ad aedificandum intenta est, non ad destruendum. Scientia nonnunquam sic inflatur, ut etiam

rumpatur, sed non ædificat scientia. Hoc enim charitatis est. 1. Cor. 8. Scientia inflat, charitas autem ædificat: uult enim pomeria eius, quem amat, quàm latissime proferre: omnia ergo patitur propter Christum: omnia suffert: omnia credit: omnia sperat: omnia sustinet: imò nusquam excidit, hoc est nusquam fallitur: nusquam nõ rekte rem gerit. 1. Cor. 13. Vbi enim charitas est, ibi Deus ipse est, ut satis diximus antea. Sed nõquid in potestate nostra est, ut amemus? Minime. Sed neq; in potestate nostra est, ut ædificare, aut uelimus aut possimus: quãuis in ore omniũ sit, quod se domino ædificaturos esse gloriantur. Tam audax est hypocrisis. Aduertendũ ergo est, quod quandoquidẽ Deus est, qui perficit in nobis, & uelle & perficere Philip. 2. nimirũ hi, qui uolunt ad domini gloriam ædificare à domino docti sunt, ut uelint. Cum ergo iam sentis omnia consilia tua hũc tendere, ut omnis mundus subditus fiat deo, quum omnia potes tum ferre, tum facere propter deum, certus sis, quod dominus hoc in te operatus est. Te ipsum igitur consule, ac tui ipsius iudex esto. Nemo nouit an aliquid subdolum in pectore alas, quàm tu ipse. Et cum iam sentis ex animo & ueraciter te Christi gloriæ fauere, iam diuina potentia uoluntas tua ad illum adducta est. Omnis enim, qui audiuit à patre, & didicit, hic uenit ad me. Non faues Christo, nisi pater te ad eum adduxerit. Colige igitur nunc singula. Si uideas te Dei amore sic flagrare

grare, ut omnia ad eius gloriam referas, iam uoles eius
 ædificium excitare: si uoluntas tua hûc spectat, iam hoc
 in te operatus est Deus. Quicquid ergo ædificabis, nû-
 quam corruet: nixum est enim petra, quam euertere ne-
 mo potest: scies quoq;, quomodo te oporteat ædifica-
 re, dabit enim dominus in omnibus intellectum. Dices:
 Quis autem Ecclesiæ dicet, an is, qui ædificare inci-
 pit ad ædificandum Deo, animatus sit nec ne? Quod ta-
 men maxime necessarium est ut cognoscamus, nam a-
 liôqui, ut sunt hæc tempora, facile in maxima dissidia
 incidemus, si uidelicet non agnoscamus ædificantis a-
 nimum: omnes enim uideri uolunt ad gloriam Dei ædi-
 ficare. Respõdemus: Multæ sunt uie quibus singuli pos-
 sunt de ædificante iudicare, in quibus quemq; mittimus
 abundare in suo sensu: quisq; enim dicit se ex isto, aut
 alio deprehendere fraudem ædificantis: modo nihil fiat
 ex adfectibus. Duæ uero potissimum sunt uie, quibus
 indubie docentis animum potes deprehendere: una
 quam Christus docuit, qua ex fructibus cognoscitur
 doctor, siue quos ipse p̃dit, siue quos querit. hoc enim
 posteriore sensu dixit Christus, Mat. 7. ex fructibus eo-
 rum, hoc est, ex eo, qd' querunt cognoscetis eos. Si ergo
 hûc tâtu spectat doctor, ut magnifice alatur et colatur,
 nemini potest obscurum esse, an deo ædificet an sibi. Si
 uero nihil q̃ uitiorum lerna est, etiã si clarissime doceat,

minimus est in regno Dei, hoc est, In Ecclesia Dei nul-
 lus est. Capitur ergo hoc iudicium ab ipso quem iudi-
 cas, quamuis hac ratione, ut solus apud alios non dan-
 mnes, nisi ubi damnat Ecclesia. Opus est enim quod ubi
 damnat Ecclesia, quisq; qui Ecclesie mēbrum est, apud
 se quoq; damnet; quamuis, ut diximus, nemo debeat pro-
 nunciare: nolite enim iudicare. & cetera. donec pronun-
 ciet Ecclesia. Hic enim de priuato cuiusq; iudicio dicitur
 mus, quo quisq; in Ecclesia uidet qualis sit doctoris ani-
 mus, etiamsi Ecclesia cunctetur de ipso pronunciarē.
 Hæc se ita habere probat hæc nostra tempestas, qua
 omnis simul plebs christiana, ut primum sese ueritas in
 publicum recepit, desertis ijs, quorum sermo auariciam
 redolebat ac dominationē, ad ueritatis partes sese con-
 tulit: cum inter principia *Ῥόσ' αὐτοῦ* alium non haberet,
 quam dominatum & auariciam. Altera uia, qua ad i-
 aut Lydi- ficantis animus etiam inuiti deprehendi potest, domino
 us lapis. edificet, an gloriæ studeat, hæc est. Scribit Paul. Ro. 14.
 Non est enim regnum Dei esca & potus, sed iusticia et
 pax & gaudium in spiritu sancto. Qui enim in his ser-
 uit Christo, deo placet, & hominibus probatur. Cuius
 ergo labor hūc tendit, ut publica iusticia uigeat: ut quis
 que domi sue ante omnia innocentie studeat: Qui to-
 tus in hoc est, ut quoad per nos stet, pax cum omnibus
 hominibus seruetur, ut conscientie in tranquillum fidei
 amorisq; Dei portum sistantur, ne omni uento circum-
 agantur:

agantur: Cui hoc tantum cordi est, ut omnis tristitudo, que ex mūdānis cupiditatibus orta, mortales diuexat, quā lōgissime exterminetur, quo christiana hilaritas & gratia inter omnes constet: Hic nimirū domino adificat. Experitur autem hoc quisque apud se, an docentis tota uis Deum atque innocentiam respiret, an minus. Qui ergo christianam tranquillitatem propter externa quedam turbant, quibus conscientie nihil iuuantur, nulli rei student quā gloriæ, etiam si infamam humilitatem simulent: ea enim sola grassatur hypocrisis, teste Paulo Colofs. 2. Quemadmodum faciunt qui hac tempestate aut infanibus Baptismum negant, aut adultis denuo impertiunt: hi enim sic contendunt, ut amarior nihil unquam uideris aut acerbius. Vbi igitur est humilitas? nam ubi est contentio & emulatio, illic caro regnat, teste Apostolo. 1. Corint. 3. Prodere quosdam nominatim suaderet ipsorum procacitas, qui totas urbes, pulcherrime Christum sapere incipientes, in atrocissimum dissidium rapuerunt, solum ut hoc obtineret, infantes non esse baptizandos. Quid bone Deus insania est; quid furor; quid dementia; si hoc non est? Hoc putare spiritū tuum esse, qui ex ipsis fructibus sese prodit: quod alterius ne esse quidem potest, quā inimicū hominis diaboli. Sic tentat nos Satan, posteaquam uidet persecutione non successisse, contentione tentat: Ut ferè optanda sit persecutio præ contentione: haec

enim periclitatur anime, illa solummodo corpora. Sic quidam sunt, qui uident simulacra Tiguri tam in urbe quam in agro cum summa tranquillitate mota esse, ubicunque colebantur, iam & ipsi hoc unum agunt, ut apud se quoque teneris aduc fratribus, ac uehementer impingentibus, moueantur. Ne scilicet inferiores sint alijs: Doceant primū ut auditores recte habeant in his que ad Deum pertinent, & subito uidebunt haec omnia concidere. Vbicunque enim Deo feditur, ibi uidemus Satanam de caelo tanquam fulgur cadere. Luc. 10. Innocentiam ergo plantemus, pacem ac animorum in spiritu sancto hilaritatem, & Satan de caelo trahemus, & scandalum rationem in rebus omnibus rite seruabimus: adest enim Deus operi suo.

DE STATVIS ET IMAGINIBVS

STATVERAM de Statuis & Imaginibus hic nihil dicere, quod peculiari libro primo quoque tempore de eis germanice scribere decreueram. Attamen cum iam uela colligere inciperemus, uetuerunt quidam ex fratribus portum spectare, donec & hunc sinum perlustrauerimus. Breuissime ergo absoluemus quod in hac re summum est. Quis enim contentiosis animis unquam satisfaciat? Statuas, imagines, & simulacra nemo tam stolidus est, qui putet abolendas esse, ubi nullus eis cultus exhibetur.

exhibetur: quem enim moueant Cherubim, siue mysterij siue ornatus gratia, cum in propiciatorio tum in cortinis opere Phrygio uolantes? aut Palmae: Leones: Boues: Mala punica, & id genus ornamenta in templo Solomonis artificiose fabrefacta: Rursus ubi coluntur, quis tam excors est, ne dicam perfidus, ut ferri debere putet? sed certa scādali habita ratioe. Quod si statuas & imagines nusquam scripturarum praecipitum esset, dummodo coluntur, demoliendas esse, satis esset charitas, quae indubie monet quālibet fidelem mentem in usum egen-tium cōuertere, quod in cultum simulacrorū insumitur. Ut primū enim dicit humana ratio: In honorē Dei aut diuī alicuius hanc statuā eriges, contradicit nimirū fides, dictans in pauperū usum debere cōverti, quaecumq; in domini uelis honorē expendere. Cum enim Christus ad insultantis Iudae uocem, discipulis omnibus diceret: Pauperes semper habetis uobiscum, me autem non semper habebitis: & istis potestis benefacere: omnē uisibile cultū à se in pauperes deriuauit. Ne igitur Deū ullis huiusmodi honoribus defatigemus, quos in pauperes trāstulit: sed eò cōferamus, quò ille iussit. Nam & à mortuis resurgens, noluit ut se eadem Magdalene tangeret, quae prius lacrymis pedes abluerat, & cæt. propè enim esse ut ad caelos ascēderet, tamen si eam profectionem nondum ordiretur, cōparatis licet ad eam omnibus necessarijs: ubi his nihil esset opus, quae illa ei facere parabat.

Quod autem quidam dicunt: Imaginibus hominē doceri, ac ad pietatem moueri, de suo faciunt. Nusquam enim Christus hunc docendi modum docuit: neuiquam obmissurus, si profuturum esse præuidisset: quin contrari, ut ad illa, quæ sensibus patent, cōuertamur: noluitq; ut doctrine occasione imagines redderētur nobis augustiores. Videmur enim, non nihil debere eis, qui nos docent. Verbo dei doceri debemus externe, interne spiritu, quæ ad pietatē pertinent, nō opere per manū artificis sculpto. Sed ad cultum redimus. Quis non uidit statuas publice colī? an' earum cultus minimam partem opum Ecclesiasticis attulit? Qui monachi tam humilem ægestatem unquam simularunt, ut non ad imaginum cultum stipem emendicauerint? Quid aurum, argentum, gemmas, margaritas recitem, è quibus aut solida stant simulachra, haud minus, quàm apud Gentiles: aut uestis sic riget, ut stare si iubeas non recuset? Quid imaginū tactum, nōne omnes rem sanctā putauimus? Quis istis oscula infiximus, cur genua demissimus, cur aspectum solū tanto emimus? Has inquā loco mouēdas censet dominus. Sed obijcit iterum cōtentio: Imagines non esse cultas: sed eos quorum sunt. Respondemus: Neq; Gentes ullas unquam fuisse tam stolidas, ut lapideas, æreas, ac ligneas statuas propter seipsas coluerint, sed in his uenerabantur Ioues & Apollines suos, Vnde tætesse
 frequenter

frequenter derideant sacrae literae simulachrorum cultū,
 quasi cultores lapides colerēt ac ligna, nemo tamē igno-
 rabat, quod ista minime colerent, sed in istis potius eos
 quos deos esse existimabant. Quam autem dij isti nihil
 essent, nisi fortasse daemones, qui miseros ludificabant,
 dictum est in contemptū eorum, qui dij nō erant, quod
 nihil aliud essent, quam lapides aut ligna, aurum, aes,
 argentum, quo cultores uehementius abhorrerent. Cū
 ergo dicitur, nos imagines non colere: quod tamen fal-
 sum est nam augustius colimus, quam ullae Gentes idola
 coluerint: sed donemus hoc. Non tamen sequitur, licet
 ergo imagines habere duplici nomine: Primum, quod
 tam diserte habemus, tam in nouo, quam ueteri Testa-
 mento idolorum cultum esse uetitum. Hāc enim ratione
 distinguuntur unius ac ueri dei cultores ab idololatriis,
 quod nos Deum colimus, qui inuisibilis est: quiq; uetat
 ne se ulla uisibili figura exprimamus. Isti autē deos su-
 os qualibet specie induunt. Quocirca imaginem nullā
 debuerunt unquam ei Christiani fingere, quem cole-
 bant, ne more impiorum hominum incederent: multo
 minus eis, quos colere nulla ratione licuit, etiam cum
 aduc in humanis agerent. Quod de Christo quidam
 obijciunt tam imperite faciūt, ut me iam inde ab initio
 pertesum sit, ad illorū nugas omnes respondere. Quomo-
 do. n. ignorare possunt Christū, quatenus uisibilis est et
 homo nulla ratioe: quatenus autē deus est, colendū esse?

Quoniam ergo dicunt Christum, ut deum posse exprimi, falsum
 luntur, diuinam enim eius naturam nulla ars adumbrare
 potest, nec debet. Si uero dicunt exprimi posse, ut hominem:
 Queremus an expressi imaginem liceat colere
 nec ne, negabunt haud dubie: nulla enim prorsus ima-
 go colenda est. Deinde, hanc non licet colere. an? ergo
 puram humanitatem Christi? negabunt iterum. Quid igitur
 intelligimus, quum dicimus per crucem ligneam Christi
 stum colere? an? diuinam naturam; at illa fingi nequit: an? hu-
 manam; at illa coli hoc pacto non debet: multo minus ul-
 la imago eorum, qui Christi sanguine redempti sunt.
 Verum quis omnium contentionibus respondeat breui-
 uibus? in eo libello, quem superius polliciti sumus ista
 friuola clare conuellemus, deo auspice. Secundo sic pa-
 tet, imagines non licere habere, etiam si non colantur:
 quod ratio ista exempli, propter quam perhibent ha-
 beri posse, immensum frigus nostrum producit: primo
 quod nullus amor Dei sit in nobis: is enim satis extimua-
 lat ad recte uiuendum: deinde quod non tutum est omnia
 sequi exempla, quam eius qui exprimi non uult. Cum
 ergo frigus amoris Dei in nobis sentimus, quo deinde
 fit, ut ad omne opus diuinum tepescamus, nullis imagi-
 nibus potest mens accendi ad amorem Dei: affectum
 quendam nugacem, ac mox perituum potest mo-
 uere imago, amorem incendere non potest: For-
 cum incendere potest, ac uictimam ligneam imago,
 sed

sed in ara cordis pecuinos adfectus nemo potest adole-
 re, quàm diuinus spiritus. Hæc breuia per con-
 tentionem diximus tantum, ut gustum quandam præbe-
 amus prodituri olim libelli: quo interim ij qui statuis
 & simulacris aduocāt, uideant, quod si rationibus res
 gerenda sit, euidentius futurum, ut nulle prorsus ima-
 gines possint seruari, quàm ut ἀδ' ἰάφορα sint, ubi ci-
 tra speciem mali esse non possunt. Non quod aliud sen-
 tiamus quàm ab initio diximus, nempe tolli debere ubi
 colūtur. Quid ergo hac in re quæ tam dilucidis & cla-
 ris sanctionibus ubiq; per scripturam sanctam expres-
 sa est, arguti sumus; præsertim quum nemo grassetur in
 illis imagines quàm quæ coluntur? Et fieri nequeat,
 ut imago, si proset eo loco, quo ea ponuntur quæ coli-
 mus, non reddatur maior augustiorq;: & ea quanto ma-
 ior & preciosior est in oculis animi nostri, tanto mi-
 nor est in Deum fiducia. Scripturæ autem loci quum tot
 ac tanti sint, opportunius est ut eos numeris ostenda-
 mus potius, quàm de integro hūc ponamus. Lege ergo
 Exodi. 20. quo capite de aureis, argenteisq; statuis in-
 uenies. Exod. 34. Leuit. 19. Leuit. 25. Deuter. 4. Deut. 5.
 Primo Regum. 7. Nume. 25. Deuter. 7. Deut. 11. Deut. 13.
 Deuterono. 27. Iosue. 24. Iudic. 10. Psalm. 69. Psalm. 114.
 Isaie. 42. Isaie. 44. Hieremie. 10. Hieremie. 13. Eze-
 chel. 14. Ezechiel. 5. Michee. 1. Abaſuk. 2. & quarto
 Regum. 18. quarto Regum. 10. quarto Regum. 23. secundo

Parali. 31. .1. Cor. 5. Actorum. 15. .1. Cor. 8. .1. Cor. 10.
 .1. Cor. 12. Galat. 5. .1. Tessal. 1. .1. Petri. 4. .1. Io. 5. sunt
 & præter istos multi alij, sed his, qui contentus esse no-
 lit biblia tota euoluat. Cum autem optime lector singu-
 los istos locos excuties, inuenies alicubi deos alienos esse
 uetitos: alicubi simulachra: alicubi uero simul &
 deos alienos & imagines: quod tu non sic accipies,
 quemadmodum contentiosi perhibent, sed citra uerbi
 autoritatem, ut putes deos alienos tantum esse prohi-
 bitos, aut quod simulachra pro dijs sint, uel habita uel
 posita: tametsi ad uerbum nonnunquam dicti loci uide-
 antur huc tendere. Si enim uoluisset deus, deos ali. nos
 tantum uetare, simulachrorum frustra ullam mentio-
 nem faceret: si enim, ut isti dicunt, imagines licuit ha-
 bere, cur uetat? Rursus, si imagines ac dij alieni eadem
 res sunt, debent nimirum imagines sic non coli, ut dij
 alieni. Si uero dij alieni peculiariter sunt uetiti, & si
 mulachra peculiariter, quare ergo non uidemus omnem
 contentionem iam decisam? Nemo enim negat deos alie-
 nos coli non debere, hac causa, quod ab eis interdictum
 sit ore diuino. Cum ergo concedimus ab imaginibus
 non minus interdictum esse, quam à dijs, quorum sunt
 imagines, quare non eodem modo concedimus imagines
 haberi nulla ratione posse, quemadmodum nec deos
 alienos? Hæc causa est, quod aduc multos, aut alienos
 deos habemus. Cogimur inuiti hoc dicere, clamdestinus
 eni

enim morbus est, neque eum confitentur qui eo laborant. Hoc cuique Deus est, quod sperat sibi, dum res postulat, opitulari posse. Nunc uideamus an non omnes statue ac pleraque imagines in templa sint positæ, ut nos opitulatorum eorum admonerent, ad quos in malis diuersis curreremus. Magdalenam ligneam posuimus, ut nos eius admoneret, cui dimissa sunt peccata multa: non quod eam uellemus imitari ad pedes domini sedendo, et uerbum eius audiendo ac sequendo, sed quod spem istius celesti haberemus: quod quemadmodum illa carnis imbecillitate uicta, quondam impensius genio indulserat: sic hodie quoque sit apud Deum pro scortatoribus aduocatura: imo scortationem ipsam ignotura: fuerunt enim qui diuis tribuerent, quod solius Dei est. Iam eam deam fecimus, quod uere nemo negare potest: et imaginem eius ipsius gratia coluimus, tanquam huic Deæ nostræ remunerationem gratam facturi. Et has imagines aduc suademus seruari? An non omnes uidemus ad ea loca pro ope adcurri, ubi imagines positæ sunt? Annæ cuidam: nam an Dei-pare uirginis parens hoc nomine uocetur, non constat sacris literis: sed donemus hoc ei nomen fuisse. Annæ inquam diuæ passim supplicatum est: sed simul ubique erectæ statuæ: quæ ut primum erigebantur, iam plebs ante eas procidebat: iam se beatam fore putabat, si ad ligni oscula tactumue fuisset admissa. Vide quam augusta sit nobis facta imago, quam pictor in Deum exaltauit, aut

nostra potius insania. Quam ergo sine isto periculo non
 sine imagines in templis, qui sit, ut ulla aduocatione di-
 gnemur eas res, que tantopere à deo abstrahunt? Fie-
 ri nequit, ut, quorum unica spes dominus est, odio non
 prosequantur, quicquid uel monumentū solūmodo est
 eius rei, que à deo abstrahit. Tolle hanc Anne imagi-
 nem, & nemo illò cōcurret, ubi prius erat posita. Pro-
 bat hanc sententiam Stammensiu Christiana constan-
 tia, qui Anne statuas in delubro suo parum Christiane
 cultas: Iuxta Tigurini senatus decretum eiecerunt &
 combusserunt: nolentes hunc abominabilem cultum in
 oculis creatoris sui, piorumq; hominum ulterius ferre.
 Post quod factum nemo istic querebat, qd' se prius qui-
 dam falso inuenisse prædicabāt. Sic ludificat demon. Sic
 de omnibus imaginibus in genere nemo non nidet sen-
 tiendū esse. Qd', nisi spes magnas haberemus eis, quon-
 rum imagines colimus in templis, non tam grauitè pa-
 terenur effferri: quin potius quanto maior ac integrior
 fides nostra in deum esset, tanto maius studium quoq;
 esset omnia è medio tollendi, que à Deo auocant. Cum
 ergo dicunt: Imagines haberi possunt, ut doceant: Est
 illis de doctrina satis responsum, unde nam istam de-
 beamus haurire. Sed & hoc addimus, quod quandoqui-
 dem certum imminet periculum diminutionis fidei, u-
 bicunque imagines in templis prostant, imminet ado-
 rationis

rationis & cultus periculum: non debent non aboleri
 in templis, & ubicunq; periculum cultus imminet. Sic
 & hæ modo imagines aboleri debēt, quæ pietatem of-
 fendunt, aut fidem in Deum minuunt: quales omnes hu-
 mana specie sunt, quæ pro aris ac templis ponuntur,
 etiam si inter initia non sunt diuis posita, facit enim di-
 uturnitas temporis imaginem augustam, ut pessimum
 non inquam tyrannum ac impium hominem uideamus
 pro diuo cultum, non alia causa, quàm quod ei aliquan-
 do statua fuit in templum posita: quam deinde, ut in tē-
 plis omnia sunt augustiora, simplicitas amplexa fuit ac-
 coluit, cum aliquot secula simulachrum reddidissent
καυρότερον, hoc est nigrius aut fuliginosius. Iuxta
 hæc non putamus eas esse deturbandas, quæ fenestris
 ornatus causa insertæ sunt, modo nihil turpe præ se fe-
 rant: nemo enim istic colit. Breuiter quantum ablatae
 imagines ueram pietatem adiument, nemo recte cre-
 dit, quàm qui expertus est. Tiguri, Altissimo gratia,
 pietas, ac omne simul innocentie studium, tanquam de
 nouo cœpit longe uberius florere, posteaquã imagines
 sunt senatus populiq; decreto elatae. Nō dicimus quic-
 quam ex adfectibus: nam alióqui nemo magis miratur
 picturas, statuas, et imagines q̄ nos: sed quæ sic offēdūt
 pietatē, ferri nō debent, sed cōstanti magistratus auto-
 ritate aboleri. Tantū de imaginibus, et Idolis hoc loci

donec uberiora permittant negociorū tempestates nō
 sci. Quod autem ad rationem scandali in his abolendis
 obseruandam adtinet. Est eōdem modo cū imaginibus
 agendum, quo cum ijs externis, quæ ad salutem perti-
 nere, aut aliquid posse uidentur, de quibus postremo lo-
 co diximus. Debet doctrina præcedere: imaginum autē
 abolitio cum trāquillitate sequi: docebit autem omnia
 in omnibus charitas.

EPILOGVS.

VOLVMVS nunc omniū, quæ diximus
 materiam in breuem epilogū cogere, ne
 quisquam putet legem Christianorum sic es-
 se confusaneam, ac inexplicabilem, ut ne-
 mo breui discere, nemo explicare queat. Quod enim si-
 ue nos, siue alij, tam multa cogimur in re plana loqui,
 eius culpa factum est, qui omnia fuit ausus corrumpere:
 omnia turbare, adulterare, ac deprauare, quo cupi-
 ditati suæ satisfacere: ut nihil, aut certe parum multa
 sint per uniuersam ueri dei, ueram doctrinam, quæ ille
 homo peccati non sit ausus perdere. Sed sic furit auaria
 cia, ut quæ sibi uideat inter humana negari, quibus se
 exaturet, iam diuina quoq; attingere audeat: & cū sana-
 etia uidet esse ac intacta, hoc primum agit, ut sua intera-
 pretatione scædet: & ubi iam simul omnia conspurcatis
 uit, omnibus pro libidine abutitur. Unde & factū fuit,
 ut salutem

ut salutem à Ro. pontifice non aliter, quàm ab institore
 mercati simus, crediderimusq; Christianismum mercè
 potius esse, quàm uitæ sanctimoniam. Distat igitur ho-
 minum uita nihil à belluarum, si dei cognitionem adi-
 mas. Quid enim habent homines, quod nõ itidem bel-
 lue? Tuentur se ac liberos suos homines, cupiditates
 implēt, ægestatem fugiunt, nõ aliter faciunt bellue. Cõ-
 dit leges ac ciuitates homo: idem faciūt $\delta\gamma\epsilon\lambda\alpha\iota\alpha$, hoc
 est armentaria, ut Grues, Turdi, Sturni, Thynni, Cerui,
 Boues, Apes, Sues, quæ certissimis legibus continentur:
 nunc multitudinē in cuneos distribuentes: nunc in unã
 aciem: nunc hic habitantes: nunc aliò demigrantes, ma-
 iore plerumq; fide seruata, quàm fiat inter homines. No-
 luit ergo deus sui ignarum relinquere hominē: eumq;
 semper sic docuit, ut quãdocũq; uideretur in obliuionē
 dei uenisse, confestim reuocaret: ne uidelicet degener
 cū bestijs potius perire cuperet, quàm cum ipso aternò
 uiuere. Hinc tã sollicita inquisitio lapsi hominis, Adam
 ubi est? hinc tam ignis, quàm aquæ diluuium, quo metu
 quoq; in officio retineret. Rursus, magnificæ promissio-
 nes ac beneficia. Abrahæ promisit posteritatem orbi sa-
 lutarem: Sic Isaac, Israël, Iesseq; filio Dauid. Mose du-
 ce, afflictionem suorum ultra ferre nolens, totam Gen-
 tem ex immanissima Pharaonis tyrannide abduxit, ho-
 stemq; ultus: per desertum, nunc pane cœlitus demisso,
 nunc coturnicum carnibus aluit, aquas: ubi deerant

abunde uel è durissima petra produxit: ubi uero in ut
 les essent, condiuit ut ampliter frui possent. Legibus ue
 luti cancellis circumdedit, quibus à reliquis Gentibus
 separaret, quo isti uideret se peculiarem Dei populum
 esse. Ad hunc modum sese prodidit pientissimus pater
 uni Genti: tametsi alijs quoq; nullibi deesset, ut mūdus
 uniuersus ipsum agnosceret unum ac solum esse, qui
 omnia potest, quo omnia constant, quo omnia gubera
 nantur, ne miser homo ad belluas descisceret: legibus
 enim cupiditates in ordinem cogendo, à belluis distin
 xit. Attamen leges eius quis unquam accepturus esset,
 qui non prius mentem ei dedicauisset; qui non ante om
 nia ipsum uerum ac solum Deum esse credidisset? Cō
 stat ergo, quod quodocumq; se Deus mundo manifestauit,
 cordibus quoq; sic se ingesserit, ut quod audiretur
 uel uideretur, diuinum esse cognosceretur. Non enim re
 cipit caro quod ei aduersum est: porrò quicquid cœle
 stis spiritus agit, carni aduersum est: nequit ergo Deum
 homo recipere: nequit legem audire, nisi ille ipse Deus
 corda ad se trahat, ut Deum esse suum agnoscant, ac le
 gem bonam recipiant. Sic ergo se Deus à condito mun
 do uarijs modis humano generi ostendit, quo eum patrē
 ac dispensatorem rerum omnium agnosceremus. Pri
 mum igitur in pietate est, ut eum, quem confitemur De
 um nostrum esse, firmiter credamus Deum, fontem, pa
 rentem, rerum omnium esse: nisi enim sic faciamus, le
 gibus

gibus eius nunquam obtemperabimus. Proximum autem ut nos ipsos non ignoremus: quum enim nobis nostri quoque cognitio deest, legem nullam recipimus: quomodo enim reciperet legem, qui sibi nihil deesse putat? Tempestiue igitur paterfamilias ille coelestis surgit, imò nocte, ut iquit Propheta, quo mature omnia disponat ac iubeat, ne uidelicet operari incipiamus ante mandatum dimensum. Munit ergo legibus humanum genus, ne quicquam ordiatur neglecta lege: nam non solū Israëliticā Gentē legibus uallauit, sed etiam Gentilium corda naturæ, ut uocāt, lege perscripsit: sic enim quidam eorum prophetarum ait, De caelo descēdit *γνώσι σ'εαυτ'όρ*. At cogni id est, cognitione sui ipsius cōstat lex ista: Quod tibi uis fieri, alteri gnosce te feceris: & contra, Quod tibi fieri nolis, alteri nolito ipsum facere. Nostro igitur bono Deus se nobis manifestat: siue enim, quod summū est miraculum, se cordibus nostris ingerit, ut Deum ac patrē nostrū esse agnoscamus: siue per miraculosa opera idem efficit, in hoc solummodo facit, ut nobis prosit. Sed quæ est ista utilitas, quam nobis tam anxie procurat? duplex nimirum: uidelicet ut hic innocentissime uiuamus: & cum huius uitæ curriculum perfectum est, cum eo æterna leticia fruamur. Quid n. opus fuisset Dei cognitione ac legibus, si idem esset animæ terminus qui corporis: nonne satius fuisset hominē, si ad hunc modum fuisset bellua, belluam esse sinere quā ad falsas spes erigere? Voluit ergo Deus in tā numerosa

uariâq; creaturarum sobole, Genus humanum sic in terris habitare, ut hereditatem sibi in cœlo positam ambiret: sic placuit altissimo, nam qua alia causa se illi manifestaret; eum ad se amandum accenderet? Cumq; sciret hominem uehementer admiraturum, qualis nam esset hereditas, quàm in cœlo speraret, præbuit eius felicitatis gustum quendam, sed per nebulâ ac transennâ, ut aiunt: Videt homo cupiditatum audacia tumultuq; hic omnia fieri, at ubi deum audit dicere: Ne concupiscas, iam nonnirum sic colligit, noxiam concupiscentiâ illic longissime abesse oportere, ubi uera felicitas est: & autorem eius felicitatis longe alieniorem esse oportere, ab omni cupiditate. Pulcerrimum igitur esse non ambigit, si dum hic quoq; sumus, ab omni concupiscentia simus alienissimi. Hic iam digladiatio perpetuumq; certamen. Molitur mens ad eius se exemplum formare, ad quem properat, cuius speciem uidere desiderat, putata patris iusti, sancti, imò qui est ipsa iusticia, sanctitas, puritas, lux, quies, refrigerium, gaudium, & beatitudo simul tota. Reluctatur corpus, quod natura sua quicquid mens magnificat, contemnit: terrenis inhiat cœlestibus neglectis: spem uidendi dei nullam prorsus habet, nō aliter, quàm et ipsa terra, è qua pgnatū est: Proinde adfectus sequitur, & si quando mentis ui ab eis arceatur, iam contra ipsam conspirat ac tumultuatur. Hinc carnis & spiritus perpetua ista pugna, quæ quamdiu non sumus

non sumus quò tendimus, nūquam remittit. Hinc mentis desperation nasceretur, nisi melior Deus, se illi sic exposuisset, ut eius misericordia tutò fideret. Quam enī post omnes conatus suos, mens uideat carnem sese, nō aliter in omne peccatū proijcere, quàm filius iste apud Marcum dæmone obsessus, nunc se in ignem, nunc uero in aquam abijciebat: fieri nequiret, ut nō ad ultimam desperationem hac carnis impotentia redigeretur. Cum uero adhuc spem non abijcit, neq; conatus innocentie ponit, potiozem uidet misericordiam esse uindicta: à qua ne unquam excidat homo, quum iam diuino consilio placuisset, misit cœlestis pater unigenitū filium suum: quo omnium spes sic firmarentur, ut iam liquidò uiderent nihil negari posse, ubi filius pro miseris expenditur: quomodo enim non omnia nobis cum illo donabit? Is ergo in hunc usum missus est, ut hanc mentis desperationem à carnis impotentia, ut dictum est, proficiscētem, in uniuersum tolleret: ac uitæ exemplum præberet. Hæc enim duo Christus ubiq; inculcat, uidelicet redemptionem per se, & quod qui eo redempti sunt, iā ad eius exemplum uiuere debeant. Sic enim ait. Ioā. 6. Et qui manducat me, uiuet propter me: & Io. 15. In hoc clarificatus est pater meus, ut fructum plurimū adferatis, & efficiamini mei discipuli. Sic ergo attēti esse debemus ad uitæ mutationem, quemadmodum eius redemptione fidimus. Christianus ergo uir est, qui Deo uno

Solo ac uero fudit: qui misericordiae illius tutus est per
 Christum filium eius deum de deo: quiq; se ad eius exē
 plum format: qui quotidie moritur: qui se quotidie ab
 negat: qui ad hoc unum intentus est, ne quicquam ad
 mittat quod deū suum offendere possit. Quae custodi,
 tantam diligentiam, tantumq; studium requirit, ut ne
 mo nō multis Theseis opus haberet, quibus innocentia
 tueretur: neq; uero inuictus unquam abiret. Pugna
 igitur est uita Christiana, tam acris & periculosa, ut
 nusquam sine damno cessetur: rursus perpetua quoque
 uictoria est: nam qui hic pugnat, uincit: dummodo à ca
 pite Christo nō deficit. Sic & μφίβιορ inter ceteras cre
 aturas quoq; uoluit hominem habere deus, qui interim
 uicissim in in terris habitaret, interim uero in coelis: ac rursus diū
 terra & in terra esset, interim uinceret, interim cederet: nos ue
 aqua habi ro factorū eius causas minime exigeremus. Quin ergo
 tant. hęc sola requirat à nobis deus: fidem & innocentiam:
 non potuit nocentior pestis excogitari, quàm uariis dei
 cultus nostra industria inuentus: Eum enim amplexi
 sumus (ut omnia nostra magnificimus) pro uero isto
 dei cultu, qui fide & innocentia constat: ac iuxta pro
 pheta uerbum Hier. 2. Duo mala fecimus, Deum reli
 quimus, fontem aquae uiuae: & effodimus nobis cister
 nas dissipatas, quae continere non possunt aquas. Vicia
 rium Christo subrogauimus, quem & nostra stulticia
 audiendum

*audiendū Dei loco decreuimus. Hic ubi per conscientias
 uidit sibi ad marsupia uiam patere: Quid non excogi-
 tauit? Quid non est ausus? quot ille uias in cœlum o-
 stendit; attamen interim nullam sine uectigali. Consi-
 tebaris in aurem Christi uicario, promittebatur cœlum
 si tantum pro missis ac murmure numerabas. Factio-
 nem aliquam sequebaris, cui stolidi plebs multum con-
 tribuebat, iterum cœlos ad sequebaris: quantum enim
 istis accedebat, tanto potentior uicarius iste reddeba-
 tur. Sic omnia percurrere, quæ nobis audax auaricia præ-
 scripsit & inuenies eis ueram religionem remisisse,
 hoc est fidem & innocentiam, quibus unis ac solis co-
 litur deus: neq; aliam uenerationem à nobis requirit,
 imò inuentiones alias sic contemnit, ut dicat ea, quæ
 alta uideantur hominibus, abominationem esse apud
 se. His unice colendus erat Deus, quibus ille delectatur.
 Quis enim inter homines tam amens est, ut quemquam
 ijs rebus colat, quibus nihil adficiatur? Nugæ ergo sunt,
 quæcumq; nostra uel inscitia uel audacia pro diuinis
 cultibus prodidimus. Nunc uero, cur semper pueri
 sumus? Cum Deum uideamus alijs rebus delecta-
 ri, quàm quibus hactenus defatigauimus? Cur tam
 grauatim ab inutilibus nugis ad uera ista solidâ-
 que: iusticiam, fidem, misericordiam, transimus?*

quibus Christus totam religionem cōplexus est. Fidem
 illi debemus, iusticiam, ac innocentiam tum nobis tum
 alijs, Misericordiam omnibus egētibus. Age igitur opti-
 me lector hunc Commentarium mensibus tribus & di-
 midio sic domi praeloq; festinatum, ut quemadmodum
 uides, nunc stet: rusticus quidem, sed ueri sanctiq; studio-
 sus, æquanimiter tractes, boniq; consulas. Equidem nō
 dubito multa esse quæ infirmiusculos quosdam sint ue-
 hemēter offensura: sed hi simul cogitent Paulum
 aliquando locutum esse ut infantem, spe-
 tentq; an non & ipsi forsā sint eti-
 amnum imbecilliores. Nos enim
 quicquid diximus in glo-
 riam Dei, ad uti-
 litatem
 reipublice Christianæ, conscien-
 tiarumq; bonum dixi-
 mus. Deo gra-
 tia.

ERRATA IN HOC OPERE
ANIMADVERSA.

- Columna .14. linea .23. Lege, quottannis pro quot
Col. 19. lin. 17. è diuerso pro à diuerso. (tanuis.
Col. 21. li. 1. reputationis pro reputctionis.
Col. 23. li. 24. indigos pro indignos.
Col. 43. lin. 16. lege, ij pro ijs.
Col. 52. li. 21. ea pro eas.
Col. 54. li. 10. fit pro sit.
Col. 58. li. 2. lege, unquã pro nunq̃.
Col. 59. li. 2. 9. pro .15.
Col. 60. li. 16. suspicionem pro susticionem.
Col. 62. li. 23. indigus pro indignus.
Col. 66. lin. 22. adserimus pro adferimus.
Col. 68. li. 17. parsimonia pro persimonia.
Col. 70. lin. 13. nostra pro nostrum.
Col. 71. li. 4. sine pro siue.
Col. 83. lin. ultima. lege, claudos incessu, aridos motu:
Col. 94. li. 4. angustia pro au= (curuos erigit. & cat.
gustia. Ibidem. li. 13. terret pro terrat.
Col. 98. li. 23. Oriente pro oriente.
Col. 109. li. 10. ordiamur pro ordiemur.
Col. 120. li. 19. dicimus pro diximus.
Col. 124. li. 3. Nunc pro Nũ.
Col. 146. lin. 7. profectum pro profectum.
Col. 149. li. 20. significant pro significatã.
Col. 156. li. 13. lepores pro lapores.

- Col. 157. li. 12. Lege, *sumus* pro *summus*.
 Col. 158. li. 8. *quacunq;* uersum pro *quacūuersum*.
 Col. 159. lin. ulti. *Magdalene* pro *Magdalene*.
 Col. 160. li. 5. *Magdalene* pro *Magdalene*.
 Col. 166. li. ult. *erat: usura*, pro *erat usura*.
 Col. 223. li. 12. *differere* pro *differe*.
 Col. 228. li. 11. *filium* pro *filius*.
 Col. 238. in margine, *dabar* pro *dabat*.
 Col. 262. li. 19. *concinatum* pro *concinatum*.
 Col. 271. li. 14. *nititur* pro *nitur*.
 Col. 272. lin. 8. *ab* pro *ob*.
 Col. 275. li. 5. *Tam* pro *Iam*.
 Col. 291. li. 3. *euerteretur* pro *euertetur*.
 Ibi. li. 11. *uctabat* pro *uetebat*.
 Col. 296. li. 17. *inadulabilis* pro *inadubilabilis*.
 Col. 303. li. 15. *interdicimus* pro *intercidimus*.
 Col. 306. li. 23. *impie* pro *impie*.
 Col. 312. lin. 12. *uoueas* pro *foueas*.
 Col. 318. lin. 14. *dereliquerunt* pro *derelinquerunt*.
 Col. 334. li. 24. *origine* pro *Origine*.
 Col. 345. lin. 4. *Tolerat* pro *Tollerat*.
 Col. 349. li. 6. *uiuificabuntur* pro *uiuicabuntur*.
 Col. 380. li. 5. *Apostolorum* pro *Apostorum*.
 Col. 393. li. 22. *transiuisse* pro *transuisisse*.
 Col. 402. lin. 23. *perniciem* pro *perniciam*.
 Col. 419. lin. 23. *eliminanda* pro *eliminenda*.
 Col. 422. li. penult. *ipsis* pro *ipso*.

INDEX IN HOC OPERE CON
tentorum.

- Prefaciuncula. columna prima.
De uocabulo Religionis. col. 2.
Inter quos constet religio. col. 4.
De Deo. col. 5. De Homine. col. 28.
De Religione. col. 44.
De Religione Christiana. col. 59.
Euangelium. col. 87. De Pœnitentia. col. 104.
De Lege. col. 113. De Peccato. col. 115.
De Peccato in Spiritum sanctum. col. 137.
De Clauibus. col. 141. De Ecclesia. col. 159.
De Ecclesia contra Emserum. col. 171.
De Sacramentis. col. 194.
De Matrimonio. col. 202.
De Baptismo. col. 204.
De Eucharistia. col. 221.
De Confessione. col. 297.
De reliquis Sacramentis. col. 302.
Matrimonium. col. 303. De Votis. col. 307.
De Diuorum Inuocatione. col. 316.
De Merito. col. 339.
De Oratione. col. 355. De Purgatorio. col. 367.
De Magistratu. col. 387.
De Scandalo. col. 412.
De Statuis & Imaginibus. col. 428.

147024 746143

